

T.C.
MANİSA CELÂL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
HALK BİLİMİ PROGRAMI

MANİSA BALKAN GÖÇMENLERİNİN GÖÇ ANILARI ÜZERİNE BİR
İNCELEME

EBRU GÜCÜYENER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ÇANDIR

MANİSA-2019

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu	FRYL-031
	YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 09.08.2019 tarih ve 29/1 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ebru GÜCÜYENER'in "Manisa Balkan Göçmenlerinin Göç Anıları Üzerine Bir İnceleme" konulu tezi incelenmiş ve aday 29.08.2019 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra .....⁹⁰ dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

[Signature]
BAŞKAN

[Signature]
Dr. Öğr. Üy. Cahit KATILIRAN

ÜYE

ÜYE

[Signature]
Dr. Öğr. Üy. Gonca KUZAY DEMİR

[Signature]
Dr. Öğr. Üy. Murat ÇANDIR

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “MANİSA BALKAN GÖÇMENLERİNİN GÖÇ ANILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

EBRU GÜCÜYENER

ÖZET

Çalışmada 1955'ten 1996 yılına kadar çeşitli zamanlarda Bulgaristan'dan ve Makedonya'dan Türkiye'ye çeşitli sebeplerle göç etmiş olan kadın ve erkeklerin göç anlatıları ele alınmıştır. Çalışmamızın malzemesini oluşturan sözlü anlatı metinleri günümüzde Manisa'da yaşayan 1955 ve 1996 yılları arasında Bulgaristan ve Makedonya'dan Manisa'ya göç etmiş olan kadın ve erkeklerden derlenmiştir.

Çalışma giriş, iki bölüm ve anlatı metinlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; çalışmanın kapsamı ve yöntemi başlığı altında çalışmamızda başvurduğumuz yöntem ve çalışmamızın kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir. Balkanlar'dan Manisa'ya yapılan göçler başlığı altında ise kaynak kişilerimizin göç ettiği ülkeler göz önünde bulundurularak Yugoslavya'dan Manisa'ya yapılan göçler ve Bulgaristan'dan Manisa'ya yapılan göçler olarak iki başlık altında Manisa'ya yapılan göçlerin tarihsel süreci ile ilgili bilgi verilmiştir. Ana kavramlar başlığı altında ise kişisel deneyim anlatısı ve göç anlatılarının yapı, anlam ve işlev özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde sözlü malzememiz olan göç anlatılarının kaynak kişilerinin ortak ve farklı özellikleri detaylı olarak ele alınmıştır. Yine bu bölümümüzde anlatıların icra bağlamları 15 kaynak kişinin anlatı derlemesinin icra bağlamı özellikleri göz önünde bulundurularak aktarılmıştır.

İkinci bölümde ise göç anlatılarının tematik işlevi başlığı altında kaynak kişilerin göç olgusuna bakışı, göç öncesi deneyimler, göç öncesinde göçmenlerin Türkiye'ye bakışı gibi başlıklar altında göçmenlerin anlatılarından elde ettiğimiz veriler ışığında kaynak kişilerin göç öncesi, sırası ve sonrasında yaşadıkları tematik bir şekilde analiz edilerek incelenmiştir.

Çalışmanın sonuna, saha çalışması sonunda derlemiş olduğumuz göç anlatılarının deşifre metinleri ve liste halinde kaynak kişilerimizin bilgileri eklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Balkan Göçü, Balkan Göçmenlerinin Göç Anıları, Göç Anlatılarının Tematik İşlevi.

ABSTRACT

In this study, the narratives of migration of men and women who have migrated to Turkey from Macedonia and Bulgaria from 1955 till 1996 at various times for various reasons were discussed. Oral narrative texts that constitute the material of our study were compiled from the men and women living in Manisa who immigrated from Bulgaria and Macedonia to Manisa between 1955 and 1996.

The study consists of introduction, two chapters and narrative texts. In the introduction part; under the scope and method of the study; information about the method used in the study and the scope of the study was given. Under the heading of migrations from the Balkans to Manisa, considering the countries in which our source persons have migrated, information about the historical process of migrations to Manisa was given under two headings as migration from Manisa to Yugoslavia and migration from Manisa to Bulgaria. Under the main concepts title the information about meaning and function properties of narrative of personal experience and narratives of migration was given.

In the first chapter, the common and different characteristics of the source persons of four oral narrative migration narratives were discussed in detail. Again in the same chapter, execution contexts of narratives was given considering the characteristics of the execution context of the narrative collection of 15 source persons.

In the second chapter, in the light of the data obtained from the narratives of migrants, the source persons pre-, during and after migration were analyzed and examined in a thematic way under the head of narratives of migration thematic overview of the functions under the heading of resource persons migration, migration experiences before, under headings such as Turkey to look ahead migration of immigrants.

At the end of the study, the transcripts of the narratives of migration we compiled at the end of the field study and the information of the source persons in the list were added.

Keywords: Balkan Migration, Memories of Migration of Balkan Immigrants, Thematic Function of Migration Narratives.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
a. Çalışmanın Kapsamı ve Uygulanan Yöntem	1
b. Balkanlar'dan Türkiye'ye Göçün Tarihi	3
b.a. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler	4
b.b. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler	6
c. Ana Kavramlar	9
c.a. Kişisel Deneyim Anlatısı	9
c.b. Göç anlatıları	16
I. BÖLÜM	26
1.1. Kaynak kişilerin Ortak Özellikleri	26
1.2. Kaynak kişilerin Farklı Özellikleri	27
1.3. Anlatıların İcra Bağlamları	32
1.3.1. Anlatı-1 Ahmet Çavuşlar	33
1.3.2. Anlatı-2 Ferit Viduşlu	34
1.3.3. Anlatı-3 Şaban Kaya	34
1.3.4. Anlatı-4 Hüsnü ve Anlatı-5 Yaşa Özçeltik	35
1.3.5. Anlatı-6 İlber Şiyak	35
1.3.6. Anlatı-7 Mustafa Kader	36
1.3.7. Anlatı-8 Ahmet-Muradiye Özgür	36
1.3.8. Anlatı-9 İsmigül Yıldız	37
1.3.9. Anlatı-10 Mümin Karagöz	37
1.3.10. Anlatı-11 Mümine Soytürk	38
1.3.11. Anlatı-12 Hüseyin Oruç – Kaynak Kişi.14	38
1.3.12. Anlatı14 Şirin BİLİR	39
II. BÖLÜM	40
Manisa Balkan Göçmenlerinin Göç Anılarının Tematik (İçerik)	

İncelemesi	40
2.1. Kaynak Kişilerin Göç Olgusuna Bakışı	40
2.2. Göç Nedenlerini Oluşturan Göç Öncesi Deneyimler	42
2.3. Göç Öncesinde Göçmenlerin Türkiye'ye Bakışı	44
2.4. Göç Hazırlıkları ve Göç Etme Şartları	46
2.5. Göçten Sonraki Türkiye İzlenimleri	50
2.6. Göç Sonrası Uyum Sürecinde Yaşananlar	52
2.6.1. Barınma	55
2.6.2. Kirada Olma Sendromu	57
2.6.3. İş Bulma ve Çocuk İşçiliği	59
2.6.4. Eğitim İmkânları ve Sisteminin Farklılığından Yaşanan Sorunlar	63
2.6.5. Göçmenlerin Türkiye'nin Eğitim Sistemine Bakışı	72
2.6.6. Dışlanma (Ötekileştirme)	74
2.6.7. Göçmenlerin Yaşadığı Travmatik Olaylar	81
Sonuç	100
Kaynakça	103
Kaynak Şahıs Bilgilerinin Listesi	105
Ekler: Anlatı Metinleri	.109

ÖNSÖZ

Araştırmamızın malzemesini kişisel deneyim anlatılarının bir alt kolu olan göç anlatıları oluşturmuştur. Kişisel deneyim anlatıları ve göç anlatıları hakkında çalışmamızın “Ana Kavramlar” bölümünde detaylı olarak bilgi verilmiştir.

Bu çalışmanın konusu 1955’ ten 1996 yılına kadar çeşitli zamanlarda Yugoslavya ve Bulgaristan’dan Manisa’ya göç eden göçmenlerin göç anlatılarından oluşmaktadır. Çalışmamızın malzemesini oluşturan sözlü anlatı metinleri günümüzde Manisa’da yaşamakta olan farklı tarihlerde Manisa’ya göç etmiş Balkan göçmenlerinden derlenmiştir. Türkiye’ de göç anlatıları konusunda fazla bir araştırma yapılmadığı ve bu konunun teorik alt yapısı olmadığı için kişisel deneyim anlatısı ve göç anlatılarıyla ilgili teorik bilgiler Zehra Kaderli Yapıcı’nın “Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları” adlı doktora tezinden faydalanılmıştır.

Çalışma giriş, iki bölüm ve anlatı metinlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, “Çalışmanın Kapsamı ve Uygulanan Yöntem” başlığı altında çalışmamızda uygulanan yöntem ve çalışmamızın kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Balkanlar’dan Türkiye’ye yapılan göçler ise çalışmamızın malzemesini oluşturan kaynak kişilerimizin göç ettikleri bölgeler dikkate alınarak “Yugoslavya’dan Türkiye’ye Yapılan Göçler” ve “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yapılan Göçler” şeklinde iki başlık altında incelenmiştir. Giriş bölümümüzde “Ana Kavramlar” başlığı altında ise kişisel deneyim anlatısı ve göç anlatılarının yapı, anlam ve işlev özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde sözlü malzememiz olan göç anlatılarının kaynak kişilerinin ortak ve farklı özellikleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümümüzde anlatıların icra bağlamları kaynak kişilerimizin anlatılarındaki icra bağlam özellikleri göz önünde bulundurularak verilmiştir.

İkinci bölümde ise “Göç Anılarının Tematik İşlevi” başlığı altında kaynak kişilerin göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında yaşadıkları, anlatılardan elde ettiğimiz veriler sonucunda on üç ayrı başlık altında analiz edilerek incelenmiştir.

Çalışmamızın sonuna saha çalışması sonunda derlemiş olduğumuz göç anlatılarının deşifre metinleri ve kaynak kişilerimizin bilgileri eklenmiştir.

Bu çalışmanın yapılmasındaki temel amaç göçmen toplulukların sözlü anlatı geleneğini oluşturan ve göçmenler açısından oldukça önemli kültürel ürünler olan göç anlatılarının bilimsel bir yaklaşımla derlenip analiz edilerek yok olmalarını önlemektir. Bu şekilde göç hadisesinin öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan olaylar göç anlatıları şeklinde kayıt altına alınarak, Türk Halk Edebiyatı ilgililerine ve araştırmacılarına kaynak olacağı inancındayız.

Araştırmanın derleme boyutunda benimle çok değerli anılarını paylaşan kaynak kişilere teşekkür ederim.

Yapıcı eleştirileriyle tezime son şeklini vermemde katkıları bulunan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gürol Pehlivan ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gonca Kuzay Demir'e teşekkür ederim. Son olarak bu araştırmanın her safhasında beni destekleyen bilgi ve deneyimiyle yol gösteren değerli tez danışanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Çandır' a teşekkürü borç bilirim.

Ebru GÜCÜYENER
MANİSA 2019

GİRİŞ

a. Çalışmanın Kapsamı ve Uygulanan Yöntem

Bu çalışma, Manisa’da yaşayan Balkan göçmenlerinin anılarını konu etmektedir. Bu nedenle de çalışmanın problemi ve malzemesi Manisa’ya 1955 ile 1960 yılları arasında Makedonya’dan göç etmiş olan Balkan göçmenlerinin göç anlatıları ile 1970 ile 1996 yılları arasında çeşitli sebeplerle Bulgaristan’dan Manisa’ya göç etmiş olan Balkan göçmenlerinin göç anlatılarından oluşmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümü; “Çalışmanın Kapsamı ve Uygulanan Yöntem”, “Balkanlar’dan Türkiye’ye Yapılan Göçler” ve “Ana Kavramlar” olmak üzere kendi içinde üç ana başlığa ayrılmıştır. Birinci başlığımız olan “Çalışmanın Kapsamı ve Uygulanan Yöntem” başlığı altında tez çalışmamızın genel çerçevesi, çalışmamızı yaparken uyguladığımız yöntem ve çalışmamızın malzemesi oluşturan göç anlatılarının derlendiği kaynak kişiler hakkında bilgiler verilmiştir. Giriş bölümümüzün ikinci başlığı olan “Balkanlar’dan Türkiye’ye Yapılan Göçler” bölümünde ise çalışmamızı oluşturan kaynak kişilerimiz Makedonya ve Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden göçmenlerden oluştuğu için bu bölüm “Yugoslavya’dan Türkiye’ye Yapılan Göçler” ve “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yapılan Göçler” olarak iki başlık altında incelenmiştir. Giriş bölümümüzün üçüncü başlığı olan “Ana Kavramlar” başlığı ise kişisel deneyim anlatısı ve göç anlatıları şeklinde iki alt başlıkla oluşturulmuştur. Çalışmamızın malzemesini oluşturan göç anıları, kişisel deneyim anlatısı ve onun bir alt türü olan göç anlatılarından oluştuğu için bu başlıkta bu türlerin ne gibi özellikler gösterdiği ele alınarak anlatıların teorik bir çerçevede anlaşılması yoluna gidilmiştir. Araştırmamızın malzemesini günümüzde Manisa’da yaşamakta olan Balkan göçmenlerinden derlenen sözlü anlatı metinleri oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmamızın alan araştırmasında karşılıklı görüşme yöntemi kullanılmıştır. Alan araştırmamızın ön hazırlığına 2017 Şubat ayında başlanmış, bu süre 2018 Temmuz ayının sonuna kadar devam etmiştir. Derlemelerde ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Derlemelerin birçoğu (9 kaynak kişi) kaynak kişilerin kendi istekleri doğrultusunda kaynak kişilerin evlerinde gerçekleşmiştir. 3 görüşme (kaynak kişi 7, kaynak kişi 13 ve kaynak kişi 14) kaynak kişilerin iş yerinde gerçekleşmiştir. 3 görüşmemiz ise kaynak kişiler tarafından belirlenen (kaynak kişi 15, kaynak kişi 9 ve kaynak kişi 6) dış mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Derlemelerde yönlendirilmiş sorularla kaynak kişilerden bilgi alınmıştır. Bu yönteme göre kaynak kişilere derlemenin başında, “Bize ya da bana göç öncesinde,

sirasında ve sonrasında yaşadıklarınızı anlatır mısınız?” şeklinde soru sorularak ve icra süresince kaynak kişiye soru sormamaya özen gösterilmesi şeklinde bir yol izlenmiştir. Kaynak kişilerin derleme sırasında göstermiş olduğu tepkilerle hatırlamada yaşadıkları güçlükler doğrultusunda kaynak kişilere soru sorularak anlatıları geliştirmelerine yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Kullanılan bu yöntemin, ön hazırlık safhası bittikten sonraki ikinci aşamamız olan verilerin analiz edilmesi safhasında çalışmamızın üzerinde durması gereken bilgilerin bir araya getirilip karşılaştırılmasını zorlaştırdığı analiz yapacağımız zaman karşımıza çıkan bir problem olmuştur. Bu bağlamda kaydın içinden bizim önemli sorunun cevabını bulmamız zaman kaybına sebep olmuştur. Bulamadığımız soruların cevapları için kaynak kişilerle tekrar irtibata geçilmiştir. Bu sebeple yönlendirilmemiş mülakat yönteminin çalışmamızın ön hazırlık bölümünü kolaylaştırmış olduğunu fakat çalışmamızın analiz bölümünde yukarıda bahsettiğimiz sıkıntılara neden olduğunu tespit etmiş olduk.

Çalışmamız sırasında 15 kaynak kişiyle çalışılmıştır. Kaynak kişilerin 5’i kadın 10’u erkektir. Kaynak kişilerimiz Manisa ilinin göç alma yoğunluğuna göre seçmiş olduğumuz 1955-1960 yılları arasında “Serbest Göç Anlaşması’na” göre Makedonya’dan Manisa’ya göç etmiş olan 90 ile 65 yaş aralığındaki kadın ve erkeklerle 1970 yılından önceki dönemde “Parçalanmış Ailelerin Birleştirilmesi Antlaşması’na” göre, gelen göçmenlerle 1989 zorunlu göçü ve devamında 1996 yılına kadar olan dönemde Bulgaristan’dan Manisa’ya göç etmiş kadın ve erkek göçmenlerden oluşmaktadır. Kaynak kişilerimiz göç ettikleri dönemde 10 yaş ile 28 yaş aralığında bulunmaktadırlar. Bu şekilde geniş bir yaş aralığında bulunan kaynak kişiler analiz sırasında bize çeşitli yaş guruplarının karşılaşmış olduğu durumları tespit etme olanağı sağlamıştır. Kaynak kişilerimizden 6 tanesi Makedonya’nın aynı bölgesinden gelen Balkan göçmenleridir. Bulgaristan’dan göç eden kaynak kişilerimizin ise 6 tanesi Kırcaali bölgesinden yani Güneydoğu Bulgaristan’dan, 3 kaynak kişi ise Deliorman bölgesinden yani Kuzeydoğu Bulgaristan’dan göç etmiştir. Kaynak kişilerin 12 tanesi kendisini Balkan Türk’ü göçmeni olarak tanımlamaktadır. Sadece iki kaynak kişimiz olan Ferit Viduşlu: “Bizler Makedon asıllı Müslümanlarız” diyerek 12 kaynak kişiden farklı bir kimlikle kendisini tanımlamıştır. Kaynak kişilerimizden biri (kaynak kişi 13) kendilerine Pomak denildiğini ama tam olarak bu konuda bilgilerin olmadığını belirtmişlerdir. Büyüklerinin onları Türk olarak kabul ettiklerini kendilerine Pomak dediklerinde büyüklerinin bunu hakaret olarak kabul ettiğini belirtmiştir. Pomak kökenli olduğunu söyleyen kaynak kişi 14 ise kendisini Pomak olarak tanımlamaktadır. Kaynak kişilerin

tamamı kendisini genel anlamda ortak bir göçmen kimliği çatısı altında tanımlayarak birleşmektedir.

Çalışmamızın yapılmasındaki temel amaç göçmen topluluklarının sözlü anlatı geleneğinin bir kısmını oluşturan ve göçmenler açısından oldukça değerli bir kültürel miras olan göç anlatılarını bilimsel bir yaklaşımla derleyip analiz ederek yok olmalarını önlemektedir. Bu nedenle çalışmamızın; göç hadisesinin öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan olayları göç anlatıları bağlamında kayıt altına alınarak Türk halk edebiyatı ilgililerine ve araştırmacılarına kaynak olacağı inancındayız.

b. Balkanlar'dan Türkiye'ye Göçün Tarihi

“Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa zamanında Çinpi Kalesi'nin (1352) alınmasıyla Rumeli'ye adım atan Osmanlı devleti fetihlerle büyümüş ve Türk nüfusunun büyük bir kısmı da Balkanlara yerleştirilmiştir. Bu genişleme 1689'da Üsküp gibi Türk ve Müslüman nüfusun fazla olduğu bir şehrin yakılıp orada yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun göçmen statüsüne düşmesiyle Balkanlar'da Osmanlı devletinin genişlemesi durmuş ve Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru göç başlamıştır.” (Ağanoğlu, 2015: 3919). *“Balkan coğrafyası Osmanlı İmparatorluğu'nun bakış açısıyla 14 ve 15. Yüzyıllarda bir balkan imparatorluğu olarak doğup gelişmiştir. Türkler Balkan topraklarına istila değil, yurt edinme amacıyla gelmişlerdir. Balkanlar'da hâkim olunan süre zarfında bölge halkıyla akrabalık ilişkileri kurmuşlardır. Fakat Türklerin Balkanlar'dan ayrılışı ya da ayrılmak zorunda bırakılışı sistematik bir şekilde toplu göç ve katliamlarla gerçekleşmiştir. Özellikle 93 Harbi sonrasında yaşananlar Balkanlarda yaşayan Türk halkı açısından büyük acıların yaşandığı zamanlar olmuştur.”*(Özel, 2015: 3883).

Biz çalışmamızın bu kısmında kaynak kişilerimizin bir kısmı Yugoslavya'dan (Bugünkü adıyla Makedonya) bir kısmı ise 1989 yılı ve sonrasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş ya da etmek zorunda kalmış Türk ve Müslüman kökenli vatandaşlarımızdan oluştuğu için Yugoslavya'dan ve Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçlere ayrı ayrı değinmek gerekmektedir.

b.a. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler

“1923'ten 1947'ye kadar olan dönemde Yugoslavya'dan yaklaşık 143.500 kişi serbest göçmen olarak gelmiştir. 2. Dünya Savaşı yılları süresinceyse göç eden kişilerin sayısı yaklaşık 300 kişi civarındadır. Bu dönemde göç eden nüfusun azlığı bize

savaş şartlarının zorluğunu ve göçü engellediğini gösterir. Savaş yıllarından sonra ise Tito komünist idareyi hâkim kılmaya çalıştığı yıllarda komünist rejimin başarısızlığı olarak addedileceği ve göç edenlerin ülkenin iç durumu hakkında bilgi vereceği endişesiyle göçe izin vermek istememiştir. Yugoslavya'dan göç eden Türklerin göç sebeplerini; mali sebepler, sosyal sebepler ve dini-millî sebepler olarak üç ana başlıkta toplayabiliriz. Ayrıca bunların dışında göçün bir başka sebebi de Türklerin millî benliklerini korumak için kurdukları teşkilatların kapatılmasını ya da kurulmasına engel olunmasını gösterebiliriz. Bosna'da Aliya İzzetbegoviç'in de kurucuları arasında bulunduğu Genç Müslümanlar Teşkilatı, Prizrenli Türklerin kurdukları Genç Türkler ve Üsküp'te kurulmuş olan Yücel Teşkilatı bu baskıların ana merkeziydi. Özellikle eğitilmiş Türkler tarafından Üsküp'te kurulan Yücel Teşkilatı'nın mensuplarının idam edilmesi, bölge Türklerinin psikolojisini derinden etkilemiştir. 27 Şubat 1948 tarihinde teşkilat başkanı Şuayip Aziz ve merkez komitesinden Âdem Ali Âdem, Nazmi Ömer Yakup, Ali Abdurrahman Ali'nin idamı ve teşkilat üyelerinin mahkeme süresi boyunca mahkemelerinin hoparlörler aracılığıyla halka dinletilmesi, Türklere karşı yapılan psikolojik baskıları göstermektedir. Bu süreçte birçok Türk genci ağır hapis cezasına çaptırılmış ve madenlerde sürgüne gönderilmiştir. Cezalarını çektikten sonra hapisten çıkan tüm Yücel Teşkilatı mensupları göçün serbest bırakılmasıyla Türkiye'ye göç etmiştir. Bu olaylar bölge halkının da Türkiye'ye göç kararı almasında etkili olmuştur.” (Ağanoğlu, 2015: 3940-3941).

“1950-1958 yılları arasında 104.372 göçmen Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelmiştir. Bu göçmenler Ege, Marmara ve Trakya bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu göçmenlerin büyük bir çoğunluğu İstanbul'a yerleşmiştir. Yaşanan göçmen dalgasının ilk yıllarında gelen grup içerisinde bulunan göçmenler vasıflı olduklarından İstanbul, Bursa, İzmir gibi büyük şehirlerde kolayca iş bulabilmişlerdir. Fakat son dalgada gelen fakir köyüler ve çiftçilerden oluşan göçmenler oldukça sıkıntı çekmişlerdir. Bu grup serbest göçmen olmaları nedeniyle basında çok fazla yer almamış, kamuoyunun dikkati yeterince çekilememiştir. Hiçbir devlet yardımı alamayan bu insanlar tamamen kendi imkânları ve çalışkanlıklarıyla hayata tutunmuşlardır.” (Ağanoğlu, 2015: 3941).

“1966 yılında Yugoslavya'da Türk ve Müslümanlara karşı uygulanan baskı ve zulümler sonucunda çok sayıda Türk, Boşnak ve Arnavut Türkiye'ye göç etmiştir.” (Ağanoğlu, 2015: 3941).

“Türkiye Köy İşleri Bakanlığı'nun 7-13 Ekim 1968 tarihinde Avrupa Konseyi İskân Fonu İdare Meclisi ve İdare Komitesi toplantısında verilen rakamlara göre,

1952-1967 yılları arasında tamamı serbest göçmen ve çoğunluğunu son 5 yılda olmak üzere 175.262 kişi Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelmiştir. 1950-1967 yılları arasında Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkmenistan ve diğer ülkelerden toplam 176.360 kişi gelmesine karşın Yugoslavya'dan 175.392 kişi göç etmiştir.”(Ağanoğlu, 2015: 3941). “Fakat ne yazık ki bu göç kamuoyu ve basın tarafından gereken ilgiyi görmemiştir. Ayrıca Yugoslavya'dan gelen Türklere devlet iktisadi hiçbir yardımda bulunmamıştır. Bu sebeplerle de bu göç “Sessiz Türk Göçü” olarak da adlandırılmıştır. İlerleyen yıllarda da Yugoslavya'dan Türkiye'ye yapılan göçler, Türklere ve Müslümanlara yapılan baskı ve zulümler sonucunda son bulmamıştır. Yugoslavya'nın parçalanması ve Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya, Hırvatistan gibi cumhuriyetlerin ortaya çıkmasıyla göç tekrar yaşanmıştır. 1992 yılında Bosna-Hersek'te Sırp'ların etnik temizlik politikası adı altında yaptıkları zulümler sonucunda 20.000 civarında Bosna-Hersek vatandaşı Türkiye'ye göç etmiştir. 1992 yılında ise Yugoslavya ordusunun Kosova'ya girmesi üzerine birçok Arnavut ve Türk göçmen Türkiye'ye göç etmiştir. 2001 yılında Makedonya'da gelişen olaylar sonucunda Kalkandelen ve Kumanova şehir ve köylerinden Arnavut ve Türk göçmenler de yine Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. (Ağanoğlu, 2015: 3940-3942).

“1955'te 1.102 kişi, 1956'da 1.033 kişi, 1957'de 1.055 kişi, 1958'de 776 kişi, 1959'da 202 kişi Yugoslavya'dan Manisa'ya göç etmiştir. Bu yıllarda Yugoslavya'dan Türkiye'ye ve Manisa'ya göç eden kişi sayısının artış sebebi 1950'den sonra Yugoslavya Hükümeti'nin sınırları gayri resmi şekilde açması, 1953'ten sonra da göçe izin vermesidir. Göç etmek isteyenlerin sadece 2 şartı yerine getirmesi gerekmekteydi. Bunlardan birincisi, Türkiye'den bir ailenin bir taahhütname ile göç edecek ailenin sorumluluğunu üstlenmesi, ikincisi ise ailenin asgari bir gelire sahip olmasıdır. Bunun dışında göç edecek ailelerin Yugoslavya'daki mallarının ya satması ya da mallarını devlete hibe etmeleri gerekiyordu. Mülklerini satamayanlar devlete hibe ettiklerine dair bir belge imzalamak zorundaydılar. Manisa'da şehir merkezine en fazla göçmen Lalapaşa Mahallesi'ne yerleştirilmiştir. Lalapaşa Mahallesi'ni Alaybey, Mutlu, Şehitler ve Adakale Mahalle'leri izlemiştir. Yugoslavya göçmenlerinin en yoğun olarak yerleştirildikleri köy ise Hacırâhmanlı'dır. Hacırâhmanlı'dan sonra göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildikleri bir diğer köy ise İshakçelebi'dir.”(Berber, 2010: 211-218).

b. b. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler

“Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (1877-1878) (93 Harbi) başlayarak Bulgaristan'da yaşayan Türklere yönelik bilinçli ve sistemli bir şekilde bir yok etme politikası izlenmiştir. 19. Yüzyılın sonunda Rusya'nın teşviki ve Batı'nın sessiz kalmasıyla Bulgaristan Türkleri katledilerek ortadan kaldırılmaya başlamıştır. Balkan Savaşı'nda yaşananlar en kötüsüdür ve Türklere eşi benzeri olmayan bir vahşet yaşatılmıştır.”(Yener, 2015: 3892).

“1944 yılında Kızıl Ordu'nun desteği ile iktidara gelen Bulgar yöneticileri başlangıçta azınlıklara karşı oldukça ılımlıydı. 1972 yılında Bulgaristan'ın yeni anayasasıyla Todor Jivkov Devlet Konseyi başkanlığına seçildi. Jivkov'la beraber azınlıklara baskılar da arttı. Çünkü komünizme kadar bir kenara itilmiş olan milliyetçilik duyguları da yeniden canlandırılmış oldu (Yıldız, 2015: 3902). Bulgaristan'da azınlığa uygulanan baskılar komünist rejimin ilk yıllarında (1946-1970 arası dönemde) başlamıştır. Türklerin topraklarının elinden alınması, Türk okullarının Bulgarlaştırılması ve Türk aydınlarının tutuklanması gibi baskı ve zulümler nedeniyle Türkler, geleceklerinin garanti altına alınmadığı bu topraklardan ayrılmak istiyorlardı. Türk makamlarına yapılan yoğun göç taleplerinden göç isteğinin aciliyeti anlaşılıyordu. Bu gelişmeler sonucunda 1950 göçü gerçekleşti. 1950 yılının Ağustos ayında 250.000 kadar Türk ve Müslüman asıllı Bulgar vatandaşı Türkiye'ye tehcir ettirilmek istendi. Türkiye ise 1951 yılında soydaşlarımızın 150.000 kadarını kabul etmiştir.” (Yıldız, 2015: 3904-3905)

“1950'den 1968'e kadar geçen süre zarfında Bulgaristan Türklerine yapılan baskı ve zulümler artmıştır. Bu durum azınlıklar arasında korkunun tekrar ortaya çıkmasına ve Türk temsilciliklerine göç isteklerinin yapılmasına sebep olmuştur. Bu başvurular ve Mart 1968'de Jivkov'un Ankara'ya ziyareti sırasında oluşan ılımlı hava sonucunda bölünmüş ailelerin birleştirilmesine dair göç antlaşması imzalanmıştır. 1950 göçüyle bölünen aileler bu antlaşmayla birleştirilmeye çalışılmıştır. 1968'den itibaren 10 yıl içerisinde 130.000 kadar göçmen Türkiye'ye göç etmiştir. Bu tarihten 1985'e kadar Bulgaristan ve Türkiye arasındaki ilişkiler soğuk savaşın şartlarına göre şekillenmiştir. 1985-1989 dönemi ise Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinde tarihin en gergin dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde Türklere uygulanan isim değiştirme kampanyası 1984 yazının sonunda iyice hızlanmıştır. 1984 Aralık ayında köylere baskınlar düzenlenmiş, evler zorla aranmış, isim değişikliğine direnenler dövülmüş ve tehdit edilmiş hatta direniş gösteren bazı Türkler tutuklanarak hapisanelere ve Belene Kampı'na

sürgüne gönderilmişlerdir. 1989'a gelindiğinde ise dünyadaki gelişmeler Bulgaristan'da etkisini göstermiş ve sert komünist iktidarın çözülmesiyle de sonuçlanmıştır. Kuzey Bulgaristan'daki açlık grevleri ve protestolar güneye de sıçramış Kırcaali ve Cebel bölgesi de yavaş yavaş olaylardan etkilenmeye başlamıştır. Parlamento olaylarının büyümesi üzerine karmaşanın son bulmasını sağlamak için bir yasa çıkararak dış ülkelere seyahati serbest hale getirilmiştir. Bulgar yönetimi artık direniş gösteren ve gösterilere katılan Türklerden kurtulmak istiyordu. Bu nedenle de Türkleri Kapıkule'ye yığmaya başladı. Çıkarılan yasa her ne kadar serbest kelimesini içerse de bu yasa Türklerin sınır dışı edildiğini göstermektedir. Türkler bu dönemde ilk olarak Avrupa ülkelerine gönderilmişlerdir. Türklere Türkiye'ye gönderilme izni daha sonradan çıkarılmıştır. Bulgaristan Türkleri 30 kilodan fazla eşya ve belli bir miktar paranın çıkarılması yasak olduğundan oldukça ağır şartlarda kitleler halinde göçe zorlanmıştır. Hiç tanımadıkları bir ülkede hayata sıfırdan başlamak zorunda bırakılmışlardır.” (Yıldız, 2015; 3905)

“Bu dönemde bir ayda 80.000 kişinin sınırdan geçiş yapması üzerine dönemin başbakanı Mesut Yılmaz sınırın kapatılabileceğini ima etmiştir. Ağustos ayında bu sayı 281.000'i bulmuştur. Bunun üzerine Türkiye vize uygulamasına geçmek zorunda kalmıştır. O yıl göç eden toplam sayınının 300.000'i geçtiği söylenmektedir. Bu olayların sonunda 1989 Haziran'ında sadece iki ay içerisinde 312.000 göçmen Türkiye'ye giriş yapmıştır. Bu, Türkiye'nin Bulgaristan'dan aldığı 3. ve en büyük göç dalgasıdır. Sınır dışı edilen Türk azınlığın Türkiye'ye akını öyle bir hal almıştır ki Türk tarafı vize uygulamasını tekrar başlatıp geçişlerin kontrollü ve az sayıda olmasını sağlamaya çalışmıştır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göç dalgası günümüze kadar sürmüştür. Türkiye'ye gerek yasal gerek yasa dışı yollardan geçişler olmuştur”(Yıldız, 2015: 3906).

c. Ana Kavramlar

c.a. Kişisel Deneyim Anlatısı

“Geçmiş her zaman bir “deneyim” çerçevesinde cazip olan olgudur. Gündelik yaşam içinde “deneyim” her zaman değerli olagelmiş, bu vesile ile bir önceki kuşağın mirası çoğu zaman korunma ve sürdürülme çabasının konusu olmuştur. Bu anlamda, deneyimi hikâyeleme biçimi olarak anlatı; masal, atasözü, destan, efsane, türkü gibi türleriyle folklorik bir biçim içinde, geçmişteki ataların mirasının bu günün kuşaklarına aktarılmasında en çok kullanılan yoldur.” (İlhan, 2015:739). Kişisel deneyim an-

latıları da kuşakların yaşamış olduğu kendi deneyimlerini bir sonraki kuşağa aktardıkları bir araçtır. Çalışmamızda derlemiş olduğumuz araştırmamızın ana malzemesini oluşturan göç anlatıları kişisel deneyim anlatılarının bir alt türüdür. Kişisel deneyim anlatıları konularına göre; iş ve mesleki uğraş ya da ortamla ilgili anılar, otobiyografik hikayeler ve göç ya da göçmen hikayeleri-destanları olarak üçe ayrılır (Yapıcı, 2008:39).

Anlatılar, insanoğlunun kendisi ve kendisi dışındaki dünya ile ilgili algısı, yaklaşımı ve deneyimlerinin dışı vurumlarıdır. (yapıcı,2012:208).Bireyle bu şekilde hem kendileri için anlamı olan deneyimlerini aktarırlar hem de bu deneyimleri aktarırken kendi dünya görüşlerini anlatımları ile paylaşmış olurlar. Bu anlamda bireyin geçmiş algısını, bu algının bu günkü yansıtılma şeklini ve yine bireyin olaylara yaklaşımını yansıtması açısından kişisel deneyim anlatıları sahip oldukları topluluğun iç dünyalarının ve yaşamışlıklarının aynasıdır, diyebiliriz.

Kişisel deneyim anlatıları kişinin deneyimini hatırlaması ve daha sonra onu sözlü olarak içinde bulunduğu ortamda icra etmesiyle oluşur.” *gerçekte olan ile anlatılan gerçek arasında gelişen süreç, aynı zamanda hem bilişsel ve hem de etkileşimsel bir süreci ifade etmektedir. Buna göre her hangi bir olay, kişisel bir subjektivite çerçevesinde deneyimlenir ve hatıra olarak belleğe yerleştirilir. Söz konusu hatıra, etkileşimsel bir süreç içinde hatırlama eylemi ile anlatı formuna girer ve onun içinde, çeşitli bağlamsal unsurlara ve faktörlere bağlı olarak yeniden yapılandırılır*”(Yapıcı, 2012: 212). Yapıcı'nın ifadeleri doğrultusunda şu çıkarımlarda bulunabiliriz: Kişinin kişisel deneyim anlatısını deneyimlemiş olduğu zaman ile yani gerçekte olan ile onu sözlü olarak aktardığı zaman kişinin hem yaşanan olayla ilgili deneyimini hem de deneyimi anlatana kadar geçen sürede yaşadıklarını bir süzgeçten geçirerek yeni algısı ile hayata bakışıyla, hatırladıklarıyla ortaya koyduğu deneyiminin dışı vurumudur. Birey bu deneyimini aktarırken aynı zamanda içinde bulunduğu bağlama göre onu yeniden yapılandırır. Bu yapılandırmada ortamda bulunan dinleyici karşısında göstermek istediği kimlik ya da ön plana çıkarmak istediği olay gibi tamamen anlatıcının kendi bireysel seçimine bağlı olarak ortaya çıkan unsurlarla anlatının icrası gerçekleşir.

Sonuç olarak kişisel deneyim anlatılarını anı ya da biyografi gibi kişilerin başından geçen olayları anlattıkları değişmez metinler gibi veya masal roman gibi kurgusal metinler gibi düşünemeyiz.” Anlatılar icra edildikleri bağlama, bu bağlamların değişen ve çeşitlenen özelliklerine ve bu özellikleri daha geniş çerçevede tayin eden sosyo-kültürel bağlama göre anlatısal icra olayı içinde yapılandırılırlar”(Yapıcı, 2012: 218).Anlatıcı aynı çekirdek olayı alıp farklı bir ortamda bir önceki anlatıdan farklı olarak ön plana çıkarmak istediği kimliğe veya önemsendiği bir başka unsura göre yeniden şekillendirip yapılandırabilir. Bu yapılandırmada çekirdek olay aynıdır, fakat anlatı tamamen anlatıcının seçimlerine göre yeniden tasarlanmıştır. Bu bağlamda kişisel deneyim anlatıları için yapabileceğimiz en isabetli değerlendirme bu anlatıların sabit metinler olmadığıdır.

c.b. Göç Anlatıları

“Göç anlatıları, insanların bireysel ya da toplu olarak, bir yerden başka bir yere göç etme deneyimlerini anlatan hikâyelerdir. Bu anlatılar göç olaylarıyla ilgili oldukça kapsamlı ve ayrıntılı bilgiler içerirler. Ancak, bu anlatıları içerdikleri bilgi açısından değerli kılan en önemli özellik, bu anlatılarda göçün gerçekleşen bir olay olarak değil; kişisel bir subjektivite çerçevesinde yaşanan bir deyim olarak anlatılmasıdır” (Yapıcı, 2008: 83). Bu bağlamda göç anlatıları kişinin yaşamış olduğu göç deneyimini dışarıdan göç ile ilgili görülen siyasi, sosyal ya da ekonomik neden ne olursa olsun, tamamen kendi kişiselliği çerçevesinde kendi bakış açısı ve algısıyla anlattığı kişisel hikâyelerdir.

“Göçün sonucundaki kültürel değişiklik her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin, benliğin dayanıklılığını hem dışarıdan hem de içeriden serbest kalan kuvvetlerle sınar” (Akthar, 2018: 69).”Coğrafi yer değişikliği daha çok göç ve sürgün olduğunda tarvma yaratmaktadır”(Akthar, 2018: 26).

Göç anlatılarının en önemli işlevi bu anlatıların göçmenler tarafından anlatıldığında göçün göçmenler üzerindeki travmatik etkisini azaltmasıdır diyebiliriz. Göçmenler bu şekilde yaşadıkları üzücü olayları anlatarak ve diğer göçmenlerle yada dinleyicilerle paylaşarak bu travmatik olayları normalleştirmiş olurlar. Bu bağlamda anlatılar onlara tedavi etkisi yapar.” Göçmenler, yaşadıklarını anlatarak rahatlarlar ve kendilerini daha iyi hissederler. Her şeyden önce anlatmak göçmenler için yaşanan travmatik deneyimi ve onun ortaya çıkardığı sorunları, normalize etmenin bir yoludur.”(Yapıcı, 2008: 108)

Göçmenler için göç anlatıları kişisel olarak oldukça önemlidir. Çünkü her birey için kendi dünyasında oldukça özel anlamlara sahiptirler. Ancak bunun yanı sıra göç anlatıları göçmenlerin ortak kimliğini yansıtmaları açısından da özel bir öneme sahiptir. Göçmenler göç anlatılarını anlatıp paylaşarak hem bireysel hem de ortak kimliklerini ortaya koyarlar.” Göçmenler için anlatılar bireysel ve ortak kimliklerini en açık şekilde dışa vurma yollarıdır; ancak bununda ötesinde anlatılar göçmenlerin kim olduklarının farkına vardıkları eylemler ve metinlerdir.”(Yapıcı, 2008: 119).

Sonuç olarak göç anlatıları göçmenler açısından geçmiş yaşantılarını sıfırlayıp yeniden bir yaşama başladıkları göç hadisesinin öncesi sırası ve sonrasında yaşadıklarını aktarma, bu anlatıları canlı tutma ve en önemlisi bir sonraki nesle miras olarak bırakma işlevine sahip oldukça değerli hikâyelerdir.

Göç anlatıları göçmenlerin bireysel ve kolektif kimliklerinin ve hafızalarının yazılı hale getirilip bu anlatıların yok olmasının önlenmesi açısından da göçmen kültürel mirasının aktarımı anlamında ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

I. BÖLÜM¹

1.1. Kaynak Kişilerin Ortak Özellikleri

Çalışmamızın malzemesini oluşturan, göç anlatılarının kaynak kişilerini, çeşitli tarihlerde Yugoslavya ve Bulgaristan'ın farklı bölgelerinden Türkiye'ye göç etmiş; kendilerini “göçmen olarak tanımlayan kadın ve erkekler oluşturmaktadır.

Anlatılar incelendiğinde kaynak kişilerin farklı bölgelerden ve farklı tarihlerde göç etmiş olmaları, onları sadece göç etmiş olmaları açısından ortak özelliklere sahipmiş gibi gösterse de; aslında hepsi tüm bu farklılıklara rağmen hangi bölgeden göç etmiş olurlarsa olsunlar milliyetlerini ve inançlarını özgürce yaşayabilecekleri, güvenli topraklarda evlatlarını yetiştirebilecekleri, ötekileştirilmeden gelişebilecekleri zamanlar için yerlerinden, yurtlarından göç etmişlerdir.

Bu bağlamda kaynak kişilerin belirgin ortak özelliği Türk ve Müslüman olarak, hür ve eşit şartlarda, güvenli bir ortamda, ötekileştirilmeden yaşam isteğidir.

Göç anılarından aşağıda örnek verdiğimiz kaynak kişilerimiz M. Kader, Mümine Soy Türk, İ. Yıldız ve Ş. Kaya ortak nedenlerini şu cümlelerle aktarmıştır.

“İkinci sınıf insan muamelesi görmüşsün. Eninde sonunda tabii ki Türkiye’de yaşamak istersin.” (Anlatı 12- M. Soy Türk)

“Büyüklerimizin kendilerini Bulgaristan’a ait hissedememelerinde ve göçün her zaman akıllarının bir köşesinde olmasının en önemli etkenlerinden biride kuşkusuz Bulgaristan’da aşırı milliyetçilerin dönem dönem Türk ailelerine yaptığı zulümlerdir. Bulgaristan’da Türklerin çeşitli zamanlarda din ve dil üzerine baskılar yapılmıştır. Hatta bu baskılar sosyalist, komünist dönemde herkese eşitlik söylemlerinin olduğu dönemlerde bile Bulgar çeteleri tarafından yapılmıştır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere gece baskınları düzenlenerek Türk ailelerinin altınları, malları ellerinden alınmıştır. Bu baskıların sonucu olarak da büyüklerimiz Bulgaristan’dan göçü her zaman düşünmüşlerdir. Eğer bir yerde çoluk çocuğunuz güvende değilse oradan gitmeyi düşünürsünüz. Dedelerimizde bir an evvel sınır kapısı açılsın da bizim yaşadıklarımızı, torunlarımız yaşamasın diye göçü her zaman düşünmüşlerdir. Benim ailemin göç kararında da bu tip etmenler ağır basmıştır.” (Anlatı 7- M. Kader)

“Yani ne olursa olsun ben orada Türk olduğum için 2. sınıf vatandaşım. Bulgaristan’da bir market alışverişi sırasında bile Türk olduğunuz anlaşıldığı an tüm yüzler

---

¹ Bu bölümde Zehra Kaderli Yapıcı'nın “Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları” adlı doktora tezi esas alınmıştır.

asılır ve kendini yabancı, dışlanmış hissedersin. Bu nedenle bizim evimiz, ait olduğumuz yer, insan olarak değer gördüğümüz yer vatanımız Türkiye diye düşünüyorum.” (Anlatı 9- İ. Yıldız)

“Göç kararımızda o yıllarda 2. Dünya Savaşı’ndan çıkmış olan Yugoslavya’nın fakir bir ülke olması ve Makedonya’da biz Müslümanların yaşadığı bölgeye özellikle yatırım yapılmaması önemli etkenlerdendir.” (Anlatı 3- Ş. Kaya)

Yukarıda verdiğimiz örneklerde ve derlediğimiz anlatıların tamamında, ötekileştirme, ekonomik nedenler, dini ve etnik kimliğe karşı yapılan baskı ve zulümlerin göçmenlerin göç kararını almasındaki ortak neden olduğunu görüyoruz.

1.2. Kaynak Kişilerin Farklı Özellikleri

Bu çalışma çerçevesinde derlemiş olduğumuz anlatıların kaynak kişileri göç tarihleri, göç etmiş oldukları ülke ve bölge, göç nedenleri açısından değişik nedenlerle Türkiye’ye göç etmişlerdir.

Kaynak kişiler 1955, 1960, 1970, 1989, 1990, 1991 ve 1996 yıllarında Bulgaristan ve Makedonya’nın (Kaynak kişilerimizin göç ettikleri dönemde ülkenin ismi Yugoslavya’dır) farklı bölgelerinden Türkiye’ye göç etmişlerdir. Bu bakımdan göçmenlerin her biri göç nedeni, göç etme tarihi ve göç ettikleri ülke ve bölge açısından farklı özelliklere sahiptir. Bu bağlamda bu farklılıklar kaynak kişilerin anlatılarını da etkilemiş ve farklılaştırılmıştır. Bu farklılıklar göçmenlerin kendi arasında bir sınıflandırma oluşturmuştur. Göçmenler bu sınıflandırmayı, dini baskılarla gelenler Türk kimliğini korumak için gelenler, ekonomik nedenlerle gelenler, can güvenliği kalmadığı için gelenler ve geldikten sonra ekonomik yardım alanlar, yerli halk tarafından baskı ve eziyet görenler şeklinde yapmışlardır. Bu sınıflandırma kendi içlerinde bir ötekileştirme ve kendini diğerinden üstün görme ortamı yaratmıştır.

Kaynak kişilerimiz İlber Şiyak, Mustafa Kader ve Hüsnü Özçeltik’ten almış olduğumuz aşağıdaki bölümler göçmenlerin kendi içlerindeki farklılıkları göstermektedir.

“Biz Türkiye’ye zengin olmak için gelmedik. Çünkü Yugoslavya’da ekonomik durumumuz kötü değildi. Ayrıca Yugoslavya’da bizim geldiğimiz yıllarda yaşam standardı Türkiye’den daha yüksekti. Örneğin, Manisa’ya geldiğimiz yıllarda evlerde kuyu suyu vardı. Şebeke suyu yoktu. Oysaki Yugoslavya’daki köyümüzde babamlar, 1953 yılında dağdan kaynak suyunu şebeke ile getirmişlerdi. Her evde şebeke suyu vardı.

Ayrıca su parası da ödenmezdi. Evlerde elektrik vardı. Biz Manisa Kuyualan Mahallesi'ne taşındığımızda evimizde elektrik yoktu. Diyeceğim o ki biz Türkiye'ye Yugoslavya'dan daha zengin-gelişmiş bir ülke olduğu için gelmedik. Bizler, vatan için, bayrak için, İslam için geldik. Malımızı mülkümüzü her şeyimizi arkamıza bile bakmadan bırakıp geldik. Annem gibi kimisi evladından kimisi anasından ayrıldı ve onca sıkıntıya rağmen geriye dönen hiç olmadı.” (Anlatı 6- İ. Şiyak)

“Ayrıca geliş nedenimiz dolayısıyla bizim mübadillerle karıştırılmamız gerekiyor. Çünkü mübadillere ev, bağ, bahçe gibi pek çok imkân sunuldu. Ne yazık ki bize devlet tarafından hiçbir imkân sunulmadı. Onun dışında geldiğimiz dönemde Manisa'nın zengin halkından hiç kimse bize: ‘Bu insanlar aç mı, tok mu?’ demedi.” (Anlatı 6- İ. Şiyak)

“O dönemde küçük yaşta olan göçmenler bile şimdi iş gücü sahibi yetişkin insanlar oldular. Pek çoğu üniversite bitirmiştir. Hepsi bir şekilde hayatını idame ettirecek duruma gelmiştir. Balkanlı insan için sosyal güvence ve başını sokacak bir ev çok önemlidir. Her göçmen iyi kötü bir ev sahibi olmuştur. Balkanlı insanın eğitime, yaşadığı eve, örf ve âdete ve İslam'a bakış tarzı Anadolu insanından çok daha net ve şeffaftır. Göçmenler candan ve samimidir.” (Anlatı 7- M. Kader)

“Geliş nedenimize gelince o dönemde Yugoslavya'da Türklere çeşitli baskı ve işkenceler uygulanıyordu. Mesela benim ailem gelme kararı almadan önce babam öldüresiye dövülmüştü. Orizari çeltikçi yani pirinççi demektir. Bulduğumuz bölgede pirinç yetiştirilir. Babam ve arkadaşları bir gün çeltikten gelirken ırkçı bir Yugoslav grubu tarafından durduruluyor. Kendilerine: ‘Silahlarınız nerede?’ diye soruyorlar. Bizimkilerin de silahı olmadığı için doğal olarak ‘yok’ diyorlar. Karşı taraf ‘Sizde silah var ama saklıyorsunuz.’ diye onları dövmek için bahane üreterek babam ve arkadaşlarını öldüresiye dövüyorlar. Falakaya yatırıyorlar. İyice hırpalandıklarını düşünüp öldüler düşüncesiyle bir hayvan postunu tuzluyor ve içine babamı sarıp köye bırakıp kaçıyorlar. Babamların olayından birkaç zaman sonra başka bir Türk'ü köy meydanında vurup kaçıyorlar. Tüm bu yaşananların sonucunda ailemin anavatana dönmekten başka seçeneği kalmıyor. Yugoslavların bu olumsuz tutumlarının dışında birde İkinci Dünya Savaşı başlıyor. Savaş çıkınca ülkeyi kurtarmak için halkı bir araya getirmeye çalışan o dönemin kurtarıcısı gözüyle bakılan Tito herkese eşitlik vaat ediyor ve Türkleri savaşa gitmeleri için organize ediyor. Hatta çoğu Türk bu vaatlere inanıp ‘Tito'nun askerleriyiz.’ Diyerek şarkılar söylüyor. Fakat Tito, iktidar olunca verilen tüm vaatler unutuluyor. Bu yetmezmiş gibi Yugoslavya'da Türklerin haklarını savunmak amacıyla

subay, doktor gibi eğitimli Türklerin kurduğu ‘Yücel Teşkilatı’ adında bir teşkilat kuruluyor. Tito, iktidar olduktan sonra bu teşkilattaki tüm Türkleri de kurşuna dizdiriyor. Yukarıda da bahsettiğim gibi o dönem Yugoslavya’ da yaşam Türkler için bitmişti. Bizimkiler tek çareyi anavatana dönmekte buldular. Babamlar gelmeye karar verince bize ait olan iki evi ucuz yollu sattılar. “ (Anlatı 5- H. Özçeltik)

Bu anlatılara göre Makedonya göçmenleri ekonomik ve sosyal olarak geldikleri dönemde oldukça fazla sıkıntı çekmiştir. Gelmeden önceyse yaşadıkları bölgelerde bir takım baskılara maruz kalmıştır. Ancak 1989 ve sonrasında Türkiye’ye gelen göçmenler kadar (Bulgaristan göçmenleri) etnik kimlikleri dolayısıyla göç ettikleri ülkelerde baskı ve zulme uğramamıştır. Fakat Makedonya göçmenlerinde de her an baskıya ve zulme uğrayacakları endişesi mevcuttur.

Buna karşın anlatılarda da derlediğimiz üzere 1989, 90 ve 91 yıllarında göç eden anlatıcıların hepsi göç etmeden önce etnik kimlikleri ve Müslüman olmaları nedeniyle çeşitli baskı ve zulümlere uğramışlardır. Bu açıdan Bulgaristan göçmenleri kendilerini gerek yerli halktan gerekse diğer göçmenlerden daha farklı (öteki) ve üstün görmektelerdir. Bulgaristan’dan göç eden göçmenlerin kendi aralarında da bir sınıflandırma oluşturduğu ve bu anlamda oluşturdukları, diğerlerinden farklı ortak kimlikte, baskılara ilk başkaldırı ve daha fazla sıkıntı çekmiş olma açısından kendilerini daha üstün ve daha çok özveride bulunmuş görmektelerdir. Bulgaristan göçmenlerinin anlatılarında kendi aralarında oluşturulan ortak kimlik çok belirgindir. Bir bölgeden gelenler diğerine göre daha çok baskı görmüş, daha çok direnmiş ve geldikten sonra daha az yardım almış bu nedenle de daha fazla maddi problemlerle karşılaşmıştır. Ayrıca tüm Bulgaristan Türk göçmenlerinin bu farklılıklardan hariç asıl ötekileştirmesi Pomak kökenli göçmenlerle Türk kökenli Bulgaristan göçmenleri arasındadır.

“Maalesef diyerek bir anımı aktarmak istiyorum. Ailemle belli aralıklarla oturma iznimizi yenilemeye giderdik. Fakat oturma izni için istenen para bizimkilere çok yüksek geldiğinden biz vizemizi yıllık değil de maddi nedenlerle 2-3 yılda bir yaptırıyorduk. Vize yenilemede memur olarak çalışan Bulgaristan göçmeni bir ağabeyimiz vardı. Biz o birime her gittiğimizde bizleri 1-2 saat bekletirdi. Sırada hiç kimse olmasa da bizler dairede en az 2 saat beklerdik. Annem babam Türkçeyi bilmiyordu. Onlara ben tercümanlık yapıyordum. Vize dairesinde saatlerce oturma izni yenileyeceğiz diye beklerdik. Ben ara ara ‘Ne zaman sıramız gelir?’ Diye sorduğumda görevli: ‘İşim var kardeşim görmüyor musun?’ Diye beni terslerdi. Fakat hiçbir şey yapmazdı. Sırada başka kimseler olmadığı halde bizi birkaç saat bekletirdi. Bu beyin dışında görevli

genç bir memur daha vardı. Eğer ona denk gelirsek işimiz hemen biterdi. Ben o ağabeyin Bulgaristan göçmeni olduğunu ve ailem Pomak olduğundan bize gıcık davrandığını daha sonradan öğrendim ve bu olay göç sonrası beni en çok yaralayan olay oldu.” (Anlatı13- H. Oruç)

“Ben doğma büyüme Deliormanlıyım. Oradaki Pomak ve Türk ayrımını kimse bilemez. Türklerle aramızda çok ciddi bir kin ve düşmanlık vardır. Ne ben onları görmek isterim ne de onlar beni.” (Anlatı13-Kaynak kişi 14)

Bu iki örnek Bulgaristan göçmenlerinin kendi aralarında oluşturduğu ötekileştirmenin açık örneğidir.

1955’lerde gelen Makedonya göçmenleri ise kendilerine Mübadiller ve Bulgaristan göçmenleri ile karşılaştırdıklarında devletin kendilerini ekonomik anlamda Mübadiller ve Bulgaristan göçmenleri kadar yardım etmediğini dile getirmişler ve bu anlamda ortak bir kimlik oluşturarak diğer göçmenlere karşı bir üstünlük duygusu içine girmişlerdir. Onlara göre yardım almak bir anlamda onursuzluktur.

“Göç ettikten sonra devlet bize bir iğne dahi vermedi. Biz göçmenlerde zaten onurlu insanlardık, devletten bir talepte bulunmadık. Bugün sahip olduğumuz her şeyi çalışarak, onurumuzla elde ettik.” (Kaynak kişi3-Ş.Kaya)

“Ayrıca geliş nedenimiz dolayısıyla bizim mübadillerle karıştırılmamız gerekiyor. Çünkü mübadillere ev, bağ, bahçe gibi pek çok imkân sunuldu. Ne yazık ki bize devlet tarafından hiçbir imkân sunulmadı. Onun dışında geldiğimiz dönemde Manisa’nın zengin halkından hiç kimse bize: ‘Bu insanlar aç mı, tok mu?’ Demedi. “ (Kaynak kişi6- İ. Şiyak)

“Bizler, vatan için, bayrak için, İslam için geldik. Malımızı mülkümüzü her şeyimizi arkamıza bile bakmadan bırakıp geldik. Annem gibi kimisi evladından kimisi anasından ayrıldı ve onca sıkıntıya rağmen geriye dönen hiç olmadı.” (Kaynak kişi6- İ. Şiyak)

“Bu evlerle ilgili bence en önemli özellik: ‘Tüm evlerin tapusunun bize ait olmasıdır.’ Yani biz evlerimizi hazine arazisine yapmadık. Kendi kazandığımız parayla alın terimizle yaptık. Ben büyüklerim için bu nedenle hep ‘Küllerinden doğan insanlar’ derim ve gurur duyarım.” (Kaynak kişi6- İ. Şiyak)

Kaynak kişiler yaşları açısından da farklı özellikler göstermektedir. Bu açıdan özellikle orta yaş ve ilk gençlik yıllarında gelen göçmenler kendilerini diğerlerinden daha dezavantajlı görmektedir. Onlar bir anlamda kayıp nesildir. Çünkü ekonomik nedenlerle gerekli eğitimi alamamış. İstedığı ya da hak ettiği şartlarda yaşayamamıştır.

“ Ben eğer memlekette olsaydım, okurdum. Hayalim hep üniversite okumaktı; ama Türkiye’de ortaokulu bile askerde bitirdim. Çalışmak zorunda olduğum için okuyamadım.” (Kaynak kişi3-Ş.Kaya)

“Biz gençlerse, bu zorlukları farklı şekillerde yaşadık, okuyamadık mesela. Çünkü çalışmamız gerekiyordu. Fakirlikten liseye gitmek kimsenin aklına bile gelmiyordu. Aileler çocuklarının bir an evvel büyüyüp eve ekmek getirmesini beklerdi. Erkekler inşatlarda yaz kış demeden çalışır, kızlarsa bahçelerde, tarlalarda; pamuk toplamaya, domates toplamaya giderlerdi. Yaşlılar ormana yakıttan tasarruf etmek için çalı çırpı toplamaya giderdi. Ailelerin nüfusu kalabalık olduğundan yakıta ayrıca para harcamak istemezlerdi. Hepsi küllerinden doğan insanlardı. Fakirlikten, yokluktan gelerek yıllar sonra güç ve itibar kazandılar. Dediğim gibi kardelen olmak değildir.” (Kaynak kişi6- İ. Şiyak)

“Ama şöyle söyleyeyim bizim yaş gurubumuzda üniversite mezunu olarak çok az kişi var. Ancak benden 3-5 yaş küçükler üniversite mezunu olabildiler. Çünkü dil sorunu sınıfta başarıyı etkiliyordu. Başarı olmayınca da öğrenci dersten soğuyordu. Birçoğu ne olacak sanki liseyi bitirip anne babamız gibi fabrikaya girer çalışırız diye düşündüler. Bu durum göç eden çocuklar için büyük bir dezavantajdı. Hele ki ağabeyim gibi 15-16 yaşında göç eden çocukların pek çoğunun okuma şansı olmadı. Çünkü dil bilmiyorlardı ve de ailelerin ekonomik gücü yoktu. Ayrıca devlette destek vermedi. Hatta yıllarca oturum izniyle yaşayıp vatandaş bile olamadık. “(Kaynak kişi13- H. Oruç)

“O kadar yokluk yaşadık ki hatırladığım kadarıyla devlet bize 1 ay kadar ev kiramızın yarısını verdi. O zamana kadar yardımlar bitmişti. Bizden önce gelenlere devlet bir bir buçuk yıl kadar kira yardımı yapmıştı. Fakat ben ve ailem bunlardan yararlanamadık. “(Anlatı 11- M. Soy Türk)

Gerek son dönemde gelen Bulgaristan göçmenleri gerek 1960’lı yıllarda gelen Makedonya göçmenleri kendilerini yerli halkla kıyasladıklarında sosyal anlamda daha çalışkan, daha düzenli, daha milliyetçi görmektedirler. Bu açılarından onlar Anadolu’da yaşamış Türklerden daha üstündürler. “Ayrıca Türk olmak Türkiye’nin dışındayken çok kutsal bir kavram. Burada yaşayan insanlar, Türk olmanın kıymetini gerçekten bilmiyorlar. Bunun ne kadar önemli bir kavram olduğunun farkında değiller. Ona göre İngiliz olmak çok büyük bir kavram, ona göre Amerikalı olmak çok büyük bir kavram, Mısırlı olmak çok büyük bir kavram ama her nedense Türk olmak çok büyük bir kavram olamıyor. Bizim içinse Türk olmak büyük bir kavram. Türk olduğum için ben

buradayım. Türk olmasaydım burada olmazdım. Türk olduğum için pek çok eziyet gördüm ve sistemde birçok değişiklik yaşadım. Türk olmasaydım yaşamayacaktım. Bu yaşadıklarımız bizleri sınıra götürdü ve biz bu yaşadıklarımızı Türk olmak uğruna Müslüman olmak uğruna yaptığımız için yaptıklarımız bize çok gelmiyor. Dayanıklılığımızda bundan kaynaklanıyor. Bir sonraki neslin, Bak! Kendi neslin değil bir sonraki neslin daha nitelikli yaşaması ve baskı görmeden yavurlaşmadan yaşaması için emek verdiğimizden Türkiye'ye geldiğimizde gördüğümüz sıkıntıları sıkıntı olarak kaydetmedik.” (Anlatı 11- M. Soytürk).

“Fakat tüm bunlara rağmen bizler, devlete saygısı sonsuz insanlardık. Asla mahallemizde suyumuz yok, çöplerimiz toplanmıyor demedik. Kendi çeşmemizi kendimiz yaptık, kanalizasyonumuzu kendimiz kazdık, çöplerimizi kendimiz topladık. Zamanla kendi emeğimizle inşa ettiğimiz mahalle temizliğiyle, düzeniyle parmakla gösterilir olmuştu. Çünkü bizler çalışkan, dürüst ve düzenli insanlardık.” (Anlatı6- İ. Şiyak)

“Bizlerin Hacır Rahmanlı'ya gelmesiyle de köyde değişimler oldu. Yerli halk düzenli olarak bir yerde işe gitmezmiş. Yevmiye azsa işe devam etmezlermiş. Biz ise az çok demeden bir iş bulduğumuzda o tarlanın işleri bitene kadar günlerce yevmiyeye giderdik. Bu durum yerli halkında gündelik çalışma düzenini değiştirdi. Bahçemizde her şeyimizi ekerdik. Dışarıdan sebze-meyve alışverişimiz hiç olmazdı. Bu düzenimiz Hacır Rahmanlı'nın yerli halkına örnek oldu.” (Anlatı 4- Y. Özçeltik)

1.3. Anlatıların İcra Bağlamları

Göç anlatılarının icra bağlamları ve zamanları yoktur. Bu anlatılar, onları deneyimleyenler ya da bu kişilerin yakınları tarafından uygun görülen her ortamda anlatılabilir. Göç anlatıları, kişisel deneyim anlatıları olarak diğer anlatılardan farklıdır. Çünkü bu anlatılar anlatıcıların başkalarından duyduğu ve aktardığı türler değildir. Anlatıcılar tarafından yaşandığı için manevi değeri büyük, anlatıcılarının kişisel kimliklerinin açık bir şekilde ortaya konması açısından oldukça aydınlatıcıdır. Bu sebeplerle göç anlatıları hikâye, masal, efsane gibi türlerden farklı bir öneme sahiptirler. Çünkü bu anlatılar anlatıcıların kişisel kimliklerini oluşturan en önemli parçalardandır.

Göç anlatılarını derlerken benim geçmiş yıllarda göç etmiş göçmen bir ailenin çocuğu olmam anlatıcılarla bağlantı kurmamı sağlayan bir unsur olmuştur. Pek çok görüşmemde göçmen kimliğim kaynak kişilerle iletişim kurmamı kolaylaştırmıştır. Göçmen kimliğimin yanı sıra öğretmen olmamda hem öğretmen olan kaynak kişilerle

hem de öğrencilerimin yakını olan göçmen kaynak kişilerle iletişim kurmamı kolaylaştırmıştır.

Kaynak kişilerle görüşmelerimizi kendilerine çeşitli seçenekler sunarak kendilerini nasıl rahat edeceklerse orada çalışabileceğimizi belirterek yaptık. Görüşmeler kaynak kişilerin isteği doğrultusunda belirlenen yerlerde yapıldı.

Göç anlatıları çerçevesinde incelemiş olduğumuz çalışmamızın icra bağlamları ve bağlamsal özellikleri şunlardır:

1.3.1. Anlatı-1Ahmet Çavuşlar

Anlatı 1 Ahmet Çavuşlar adlı 91 yaşındaki kaynak kişiye aittir. Ahmet Çavuşlar, Manisa Ticaret Lisesi'nde birlikte görev yaptığım, bilişim öğretmeni arkadaşım Ekrem Özçeltik'in dayısıdır. Kendisinin varlığından Özçeltik'in Makedonya göçmeni olan anne babasıyla yaptığım derleme çalışması sırasında haberdar oldum. Kendisiyle görüşme talebimi kısa zaman sonra olumlu bir şekilde yanıtladı. Çavuşlar'ı yaşamakta olduğu Hacırhmanlı Kasabası'nda, öğretmen arkadaşım Ekrem Özçeltik ve Harun Karabağ ile ziyaret ettik. Bu bağlamda gerçekleşen derleme çalışmam Çavuşlar'ın kendi evinde bir misafirlikteymiş gibi samimi bir ortamda gerçekleşti. Çavuşlar, içtenlikle göç öncesi yaşamını, göç nedenlerini ve anavatana dönüşte ve sonrasında yaşadıklarını gururlu bir tavırla aktardı. Kaynak kişinin yaşı dolayısıyla göç anlatısı hiçbir yönlendirme olmadan kendi belirlediği şekilde derlenmiştir. Kaynak kişimiz anlatısını günümüz şartlarında yeniden anlamlandırarak inşa etmiştir.

1.3.2. Anlatı-2 Ferit Viduşlu

Anlatı 2 olarak adlandırdığımız göç anlatısı Ferit Viduşlu adlı kaynak kişiden derlenmiştir. Çalışma, Viduşlu'nun kendi evinde gerçekleşmiştir. Manisa'da ağırlıklı olarak Makedonya göçmenlerinin yaşadığı mahallede oturan Viduşlu'ya çalışmaya başladığım tarihlerden itibaren ulaşmaya çalıştım. Bunun sebebi 90 yaşında olması, yaşına rağmen oldukça dinç ve unutulmaması gereken anılarla dolu olduğu yönünde hakkında edindiğim duyumlardı. Viduşlu, bir öğrencimin babasının amcası olduğundan kendisiyle ilgili bilgilere ulaşmıştım. Fakat rahatsızlığı dolayısıyla görüşmem bir türlü gerçekleşemedi. Bir müddet sonra yerel gazetelerde köşe yazarlığı yapan ve Balkan fıkralarını derleyen İzzet Karasu adlı Makedonya göçmeni bir tanıdığımın vasıtasıyla kendisiyle kendi evinde görüşebildik. Kaynak kişinin 90 yaşında olması ve derlememin yapıldığı tarihin temmuz ayına rast gelmesi sebebiyle derleme Viduşlu'nun

evinde yapılmıştır. Derleme sırasında benim dışımda Viduşlu'nun 55 yaşındaki kızı Emine ve uzaktan akrabası olan ortak tanıdığımız İzzet Karasu'da anlatının icrası ve inşasında yanımızda bulundu. Bu durum derlemenin samimi bir ortamda geçmesine katkı sağladı. Viduşlu yaşına rağmen başlangıcından sonuna kadar yaklaşık 2 saatlik görüşmede anlatıya hâkim bir tavır sergiledi. Anlatısının göç yolculuğuyla ilgili zorluklarını anlatırken ve 27 kişilik baba ocağından ayrılırken hissettiği duyguları aktarırken duygusal anlar yaşandı. Ayrıca göçmen kimliğim dolayısıyla “biz” Makedonya kökenli Müslümanlarız, “siz” de (benim Arnavutluk bölgesinden gelen baba tarafımı kast ederek) Arnavut kökenli Müslümanlarsınız. Vurgusunu yaparak dinleyici olarak beni kendi grup kimliği içerisinde değerlendirerek aramızda bir aidiyet olduğunun altını çizmiş. Bu şekilde de aynı ortak kültüre sahip olduğumuzu tekrar vurgulamıştır.

1.3.3. Anlatı-3 Şaban Kaya

Şaban Kaya ile yaptığım anlatı derlemesi yaptığım derlemelerin içinde en özeldir. Çünkü bu derleme hem benim yaptığım ilk görüşmedir, hem de ne yazık ki Şaban Kaya görüşmemizden bir yıl kadar sonra (30 Ağustos 2018) vefat etmiştir. Kendisinin anlatısı ve de ses kaydı ailesi için çok değerli olacağından tarafımdan kendilerine verilecektir. Şaban Kaya ile bağlantı kurmam kendisi de Balkan göçmeni olan öğrencim aracılığıyla Makedonya Göçmenleri Derneği'nde gerçekleşmiştir. Kaya, aynı zamanda gençlerin folklor eğitimliğini de yapan Balkan kültürü sevdalısı birisiydi. Mekânı cennet olsun diyerek görüşmemin detayına geçiyorum. Kendisiyle görüşmemi öğrencim aracılığıyla belirlediğimiz gün ve saatte, Manisa'nın Karaköy pazarı merkezinde bulunan Makedonya Göçmenleri Derneği'nde gerçekleştirdik. Kaya, bir Balkan kültürü sevdalısı olduğu için Balkan göçü sırasında yaşadıklarını, göç sonrası dönemde yaşadıklarını memnuniyetini hissettiğim bir ruh haliyle benimle paylaştı. Hatta bana bu konuda çalışmalar yapmış olan daha sonra kendisiyle de görüştüğüm ve çalışmamda yer alan İlber Şiyak'ın bu konudaki araştırmalarından da söz etti ve onun bir kitabını yararlanmam için bana hediye etti.

Derleme sırasında sadece ben ve Şaban Bey dernekte bulunuyorduk. O nedenle görüşme resmi bir havada gerçekleşti. Ayrıca bu görüşmemiz bize göç anlatılarını derlemenin onları ölümsüzleştirmenin önemini gösterdi. Şaban Kaya'nın kişisel deneyim anlatısı ortak göçmen kültürünün bir parçası olarak artık hep yaşayacak.

1.3.4. Anlatı-4 Hüsni ve Anlatı-5 Yaşa Özçeltik

Dördüncü ve beşinci anlatımın Kaynak kişileri ayrı dönemlerde Makedonya'nın farklı noktalarından göç etmiş olan evli bir çifttir. Kendileri çalışma arkadaşım olan bilişim öğretmeni Ekrem Özçeltik'in anne ve babasıdır. Görüşmem kendilerinin isteğiyle Manisa-Uncubozköy Mahallesi'ndeki evlerinde gerçekleşmiştir. Anlatımın icrası oldukça duygu yüklü olmakla beraber yaşlı çift oldukça misafirperver davranmışlardır. Onların yaşam öyküsünün bir parçası olan göç anlatılarıyla ilgilenmem anlatılarının bir araştırmaya kaynak olacak olmasının memnuniyetini bana karşı olan özenli davranışlarından anlamak beni de mutlu etmiştir.

Bu anlatı çalışmamız sayesinde kişisel deneyim anlatılarının bir işlevi olan tedavi edici iyileştirme gücü ve ortamda arkadaşım Ekrem'in varlığı sayesinde de kişisel deneyim anlatılarının anlatıcı, dinleyici ve bunların etkileşiminin olduğu bağlamda oluşmasının önemini gözlemlene imkânı buldum. Anne ve baba hatırladıkları göç anlarıyla duygusal geçişler yaşasalar da sonuçta anılarını paylaşmış olmaktan rahatlamış ve mutlu görünüyorlardı. Ayrıca ortamda hem göçmen kimliğimle hem de oğullarının iş arkadaşı olmam dolayısıyla bulunmam anlatımın etkileşim bağlamını olumlu yönde yönlendirdiği gözlemlenmiştir.

1.3.5. Anlatı-6 İlber Şiyak

Anlatımızın kaynak kişisine ulaşmamız kendisinin Balkan göçü ve Balkanlarla ilgili araştırmalar yapması ve bu konuyla ilgili çoğu zamanını Makedonya'da geçirmesi nedeniyle biraz aksayarak gerçekleşti. Kendisiyle iletişimi o dönemde Belediye Başkan yardımcısı olan üniversiteden sınıf arkadaşım İdris Avşar vasıtasıyla yaptım. Derleme kaynak kişinin isteğiyle evinin yakınındaki Saruhanbey Parkı'nda gerçekleşti. Şiyak'ın bu konuda yıllardır araştırma yapıyor olması onun hem araştırmacı hem de göçmen kimliğiyle anlatısını icra etmesine neden oldu. Ama anlatımın çoğunluğunda göçmen kimliği ön plandaydı. Ben kendisine fazla müdahale etmeden sadece birkaç yönlendirici soruyla daha pasif olarak icrasını tamamlamasını dinledim. Kaynak kişinin icrasının açık havada gerçekleşmesi günün çok yoğun bir saatine denk gelmediği için olumsuz bir etki yaratmadı.

İcra sırasında kaynak kişi sergilemek istediği göçmen kimliğini örneklemeleri ve çalışmalarıyla destekleyerek ortaya koydu. Bu anlatı bize kaynak kişinin anlatısını icra ederken sergilemek istediği kimliği seçmesi ve sergilemek istediği kendilik ve kimliği seçerek icrasını gerçekleştirme noktasında önemlidir

1.3.6. Anlatı-7 Mustafa Kader

Mustafa Kader ile yapmış olduğumuz anlatı derlemesi yine bir Balkan göçmeni olan yakınım İzzet Karasu vasıtasıyla Kader'in yönetim kurulunda olduğu Hedef Koleji'nde gerçekleştirilmiştir. İzzet Karasu'nun derlememde bana ikinci katılımıdır. Mustafa Kader, göç ettiği yıllarda çok fazla sıkıntı çekmemiş. Fakat 89 göçünde sınır dışı edilen Bulgaristan göçmeni soydaşlarımıza yardımcı olmuştur. Ayrıca kendisi Manisa Bal-Göç derneğinin de kurucusudur. Anlatısında daha çok bu yönünün ve Balkan kimliğinin altını çizmiştir. Bu konuda yapılan çalışmaları desteklediklerini ve araştırmacıların konuyla ilgilenmesinden duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Göçü küçük yaşlarda ve 89 göçmenleri kadar olumsuz şartlarda yaşamamış olsa da anlatısının geneline göçmen kimliği baskın olmuştur.

Bu kaynak kişide daha çok göçmen kimliğine sahip olmanın bireyde oluşturduğu sorumluluğun baskınlığı ve göçmen kimliğine karşı olan aidiyet duygusu dikkat çekicidir.

1.3.7. Anlatı-8 Ahmet-Muradiye Özgür

Ahmet-Muradiye Özgür sekizinci anlatımın kaynak kişilerini oluşturan evli bir çifttir. Matematik öğretmeni olan Muradiye Özgür ile 2 yıl aynı okulda görev yaptım. Bu nedenle görüşme talebimi memnuniyetle kabul ettiler. Ayrıca eşi Ahmet Özgür'de Bulgaristan'dan sınır dışı edilen grup içinde olduklarından göç anlatılarının kayda alınacak olmasından duyacağı memnuniyeti dile getirdi.

Görüşmemizi çiftin Bulgaristan göçmenlerinin ağırlıklı olarak yerleşmiş oldukları Manisa'nın Akmesjid Mahallesi'ndeki evlerinde gerçekleştirdik. Muradiye Hanım görüşmemizden 4 yıl önce ağır bir trafik kazası geçirip geçici bir dönem hafızasını yitirmişti. Bu nedenle anlatıyı daha çok Ahmet Özgür yönlendirdi. Fakat birlikte yaşadıkları kaza nedeniyle Muradiye Hanım'ın unutmuş olduğu kötü hatıraları tekrardan anımsamak Muradiye Hanım'ın duygusal anlar yaşamasına neden oldu. Bu durum bize anlatıların acı hatıraları anlatarak onları normalize etmemizi sağlayan tedavi işlevini ve de anlatıcı, dinleyici arasındaki bağlamsal faktörlerin anlatma ve hatırlama sürecine katkısını gösterdi. Anlatı metni her iki kaynak kişinin de sırayla anlatıya katılmasıyla gerçekleşti. Anlatı 2 kişi tarafından ortak olarak tek bir göç anlatısıymış görünümün-

dedir. Anlatı iki kişi tarafından uyum bozulmadan aktarılmıştır. Anlatının iki kişi tarafından gerçekleştirilmesi hem kaynak kişileri daha az yormuş hem de birbirlerini etkileyerek daha fazla şey hatırlamalarını kolaylaştırmıştır.

1.3.8. Anlatı-9 İsmigül Yıldız

İsmigül Yıldız'ın anlatısı olan 9. anlatı kendi isteğiyle alışveriş merkezinde bulunan bir kafede gerçekleşmiştir. Yıldız öğretmenliğimin ikinci yılında Maldan Köyü'nde birlikte çalıştığım sınıf öğretmeni arkadaşımıdır. Bu sebeple icra samimi bir ortamda gerçekleşti. Göçmen kimliğim dolayısıyla daha önceki yıllarda dinlemiş olduğum bazı anılarını ve bilmediğim duygusal yoğunluğu fazla olan anılarının icrası ikimize de duygu yüklü anlar yaşattı. Hafta içi çalışıyor olmamız nedeniyle derlemenin cumartesi günü kalabalık bir kafede yapılması işimizi bilhassa kaydın deşifresi sırasında zorlaştırdı. Bu olumsuzluğa rağmen kaynak kişi göç öncesi ve sonrası yaşadıklarını ayrıntılarıyla aktardı.

Bu anlatıda kaynak kişi, dinleyici ve onların ortak etkileşiminin ve de bağlamın anlatının icrasındaki önemini bizlere göstermiştir.

1.3.9. Anlatı-10 Mümin Karagöz

Mümin Karagöz ile yapmış olduğumuz 10. anlatı kendisinin evinde gerçekleşmiştir. Kendisi Laleli Mahallesi'nde oturan annemin komşusudur. Annemin komşusu olması ve eşiyle arkadaş olmamız sebebiyle anlatının icrası sırasında eşi de yanımızda bulunmuştur. Anlatının tamamında öfke, isyan ve özlem duyguları hâkim olmuştur. Mümin Bey'in Bulgaristan'da yaşadığı dönemde maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel şiddet kendisinin anlatısında isyan ve öfke duygularını yansıtmaya sebep olmuştur. Öte yandan çocukluğunun geçtiği ülkeye tüm olumsuzluklara rağmen özlem duymakta olduğunu ayrıca belirtmiştir.

Bu bağlamda anlatımızın icrasının kaynak kişimize olan tedavi edici etkisini mülakat boyunca yaşadığı duygusal gelgitlerden gözleme imkânı bulduk.

1.3.10. Anlatı-11 Mümine Soytürk

Mümine Soytürk ile yaptığımız derleme Spor Bilimleri Fakültesinde öğretim görevlisi olan Soytürk'ün odasında gerçekleşmiştir. Kendisi ile bağlantıyı beden eğitimi öğretmeni olan arkadaşım vasıtasıyla kurdum. Sevgi isimli arkadaşımın Mümine Hanım tez danışman hocasıdır. Başlangıçta, anlatının icrasında Mümine Hanım'ın görev

yaptığım Manisa Ticaret Meslek Lisesi mezunu olması dolayısıyla, pek çok iş arkadaşımın öğrencisi olması ve benim öğretmen kimliğimin etkisi ön plana çıksa da derlemenin ilerleyen anlarında benimde göçmen bir ailenin çocuğu olmam aramızda ortak bir kimlik oluşturmuştur. Tüm bu ortak yanlar anlatının icrasını göç anlatısının bir nevi kişinin bireysel kimliğini yansıtması bağlamında kolaylaştırmıştır. İcra sırasında Mümine Hanım'ın göç öncesinde ve sonrasında yaşadıkları, iki ülke arasındaki artı ve eksiler, yerli kimliğiyle göçmen kimliğinin çatışmaları, maruz kaldıkları psikolojik ve fiziksel şiddetin kendisinde yarattığı duygu bozuklukları kendisi tarafından detaylı olarak anlatılmıştır. Kendisinin entelektüel kişiliği de icranın akıcı bir şekilde tamamlamasını kolaylaştırmıştır.

Bu anlatının icrası anlatıların hem tedavi edici işlevinin hem de kaynak kişinin dışı vurmak istediği kimliğin yansıtılması bağlamındaki işlevinin ön planda olduğu bir örnek olmuştur.

1.3.11. Anlatı-12 Hüseyin Oruç ve Anlatı-13 Kaynak kişi 14

12.anlatı diğerlerinden farklı olarak sonradan katılımlı olarak gerçekleşmiştir. Anlatı Hüseyin Oruç'un Malta Mahallesi'ndeki işyerinde gerçekleştiği sırada yanına tesadüfen uğrayan arkadaşı da (Kaynak kişi 14) anlatıya dâhil olmuştur. Hüseyin Oruç'un tek başına başladığı anlatı devamında arkadaşıyla beraber tamamlanmıştır. Anlatı birlikte ama bir diğerini olumsuz etkilemeden bir bütün olarak derlenmiştir. Anlatının iki kişi olarak tamamlanması kişilik özelliği olarak daha çekingen olan H. Oruç'un arkadaşı geldikten sonra kendisini daha rahat ifade etmesini sağlamıştır. Hüseyin Oruç'la bağlantım mezun etmiş olduğum Bulgaristan göçmeni öğrencim Vahide İmamoğlu aracılığıyla gerçekleşmiştir. Her iki Kaynak kişinin de Pomak diye adlandırılan Bulgaristan göçmeni gruptan olması Bulgaristan göçmenlerinin kendi içlerindeki ötekileştirmenin bir yansıması olması açısından da diğer anlatılardan farklıdır. İcra sırasında mekâna Hüseyin Bey'in kendisi de göçmen olan eşinin katılması ortamda daha samimi bir hava oluşmasını sağlamıştır. Sonuçta bu anlatı çalışmalarında anlatıcıların etkileşimli katılımının olumlu sonuçlarına örnek olmuştur.

1.3.12. Anlatı13 Şirin BİLİR

13. anlatının kaynak kişisi Manisa Yunusemre Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde halen beraber çalışmakta olduğum muhasebe öğretmeni arkadaşım Şirin Bilir'dir. Anlatımızın icrası Manisa Kent Park'ta bir kafede gerçekleşti. 10 yıldır aynı

okulda çalışmamız ikimizin de göçmen kimliğine sahip bireyler olmamız anlatının samimi bir ortamda geçmesine olanak sağladı. Fakat her ne kadar tanışıyorsa da dinleyici olarak benim karşımda hiç bilmediğim yönleriyle farklı bir Şirin oturuyordu. Anlattıkları beni çok derinden etkiledi. Bulgaristan’da asimilasyon sürecinde yaşadıkları ve göçten sonraki süreçte yaşadığı mücadele takdire şayandı. Artık ikimizde birbirinin gözünde farklı kimliklerdik. Anlatı sırasında Şirin’in unuttuğu onun gözlerinin dolmasına sebep olan anıları ona hatırlatıp tekrar aynı olumsuz duyguları kendisine yaşatmak beni üzdü ve suçlu hissettirdi. Fakat anlatıların tedavi edici etkisini düşünmek ve bu sıkıntıları anlatılarak normalize edileceğini bilmek tesellim oldu.

Derlememizin sonucunda anlatıların icrası bağlamında şu sonuçlara vardık. Kişisel deneyim anlatılarının bir kolu olan göç anlatılarının icrasında anlatıcı, dinleyici ve anlatanın yapıldığı bağlam ve de bunların arasında oluşan olumlu ya da olumsuz etkileşimler icra olayını etkilemektedir. Bizim anlatıcılarımızın anlatı sırasında dışa vurdukları göçmen kimliği ve bu kimliğin karşısında oluşturmuş oldukları ötekiler iki gruptadır. Birinci grubu oluşturan ötekiler, anlatıcıların göç etmeden önce yaşadıkları ülkede baskı ve zulüm yapanlardır. İkinci gruptaki ötekiler ise yerliler diye adlandırdıkları göç ettikten sonraki dönemde kendi öz vatanlarında yaşayan yerli halktır. Bunun dışında göçmenler kendi içlerinde göç sırasında yardım alan ve yardım alamayanlar olarak bir öteki grubu oluşturmuşlardır. Tüm bu gruplaştırmalardan farklı olarak Bulgaristan göçmen grubu içerisinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Türk kökenli Bulgaristan göçmenleri ile Pomak kökenli Bulgaristan göçmenleri arasındaki keskin bir ötekileştirme ile karşılaştık. Fakat tüm bu sınırlandırıcı kimlik gruplandırmalarına rağmen kaynak kişiler göçmen kimliği konusunda bütünleşmektedirler. Göçmen kimliği onları ayrı ve üstün bir gruba ait hissettirmektedir. Bu bağlamda tek farklılıkları hangi yıllarda ve hangi bölgeden göç ettikleridir.

II. BÖLÜM

Manisa Balkan Göçmenlerinin Göç Anlatılarının İçerik (Tematik) İncelenmesi²

Çalışmamızda derlediğimiz anlatı metinleri çeşitli tarihlerde Bulgaristan ve Makedonya'dan Türkiye'ye göç etmiş olan bireylerin kişisel deneyim anlatılarıdır. Anlatılarda bahsedilen deneyim, bu bireylerin 1960'lı yıllardan 1992'li yıllara kadar çeşitli tarihlerde, farklı nedenlerle yaşamış oldukları kişisel göç deneyimleridir. Anlatılarda her anlatıcının göç deneyimini nasıl anlamlandırıldığı yine kendisi tarafından ortaya koymuştur. Bu yönüyle anlatılardaki göç olayı tarihsel bir sırayla olmaması açısından farklıdır. Derlediğimiz anlatılarda yönlendirmemizle anlatıcılar göç öncesi ve göç sonrası yaşadıkları deneyimleri ve de uyum sürecinde yaşadıklarını belli bir sıralamayla anlatmış olsa da bu anlatıların kişinin kendi başından geçen duygusal ve bazen de ne yazık ki fiziksel şiddete maruz kaldığı deneyimlerle örülü olması sıralamanın yer yer değişmesine sebep olmuştur. Bu nedenle anlatılar yazıya geçirilirken anlatıcının aktardığı sıralama başlıklarla tekrar sıralanarak çalışmaya alınmıştır.

Bu anlatılarda anlatıcıların sadece kendi deneyimleri değil çevrelerinden duymuş oldukları deneyimlerde anlatılmıştır. Kaynak kişiler bu deneyimleri yakın akrabalarından ya da aile bireylerinden duymuşlardır.

2.1. Kaynak Kişilerin Göç Olgusuna Bakışı

Göç, ekonomik, politik, ekonomik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir. (Yapıcı 2008: 202)

Kaynak kişilerden derlediğimiz anlatılardan edindiğimiz bilgiler dışında göç, yaşayan insan için zor, anlatılması yaşanmadan imkânsız kişide ruhsal anlamda kapanması mümkün olmayan izler bırakan bir olgudur.

“Bulgaristan'da hayat bizim için zordu. Türklere orada yaşam hakkı bırakmadılar. O nedenle de göçtük geldik. Göçmek çok zor. Her şeyini doğduğu topraklarda bırakıp gelmek çok acı. Yaşadıklarımı düşündüğümde vatan orada. Orada doğup büyümüşsün, gençliğin geçmiş. 2 yıl önce Bulgaristan'a köyüme gittiğimde, köyümde,

---

² Bu bölümde yapmış olduğumuz içerik incelemesi Zehra Kaderli Yapıcı'nın “Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları” adlı doktora tezi esas alınarak yapılmıştır.

çocukluğumda arkadaşlarımla futbol oynadığımız meydanı gezdim. Artık meydan falan kalmamıştı. Her tarafı ağaçlar, otlar bürümüştü. O meydanı görünce çok duygulandım. İnsanın çocukluk yaşı en güzel yaştır. O yaşı nerede yaşarsa orası güzeldir.” (Anlatı 11 M. Karagöz)

“Sonuçta zorla da olsa Türkiye’ye geldik. Fakat ben her yıl köyüme giderim. Ne kadar kavga etmiş olsak da her yıl gider arkadaşlarımla görüşürüm. Akrabalarım var. Daha önce kuzu otlattığım yerlere gider gezerim. Dile kolay 22 senem geçti orada benim.” (Anlatı 13 kaynak kişi14)

Tüm yaşanan olumsuz olaylara rağmen her ne olursa olsun bazı kaynak kişilere göre asıl vatan göç edilen topraklardır. Onlara göre göç zordur ve zaruri olarak gerçekleşmiştir.

“Yani ne olursa olsun ben orada Türk olduğum için 2. sınıf vatandaşım. Bulgaristan’da bir market alışverişi sırasında bile Türk olduğunuz anlaşıldığı an tüm yüzler asılır ve kendini yabancı, dışlanmış hissedersin. Bu nedenle bizim evimiz, ait olduğumuz yer, insan olarak değer gördüğümüz yer vatanımız Türkiye diye düşünüyorum.” (Anlatı 9 İ. Yıldız)

“Çok sıkıntılar çektik, hepsine sabır ettik ve selamete erdik. Artık yaşlandım. Evimin önü yemyeşil çimenlerle süslü, cıvıl cıvıl insanların dolaştığı, çocukların oynadığı bir parka bakıyor. Ben bundan başka ne isterim. En önemlisi de ben ezanı duyuyorum, dinliyorum. Benim köyümde ezan yoktu. Bu yüzden diyorum ki Türkiye bir cennet ve bizlerde cennette yaşıyoruz.” (Anlatı 2 F. Viduşlu)

“Çünkü dünyanın neresinde yaşarsanız yaşayın Türk’seniz Türkiye’de yaşamayı istersiniz. Bu tamamen vatan kavramından kaynaklanıyor. Yani İngiliz isen İngiltere’de yaşamayı istersin. Türk’sen de Türkiye’de yaşamayı istersin. Kaldı ki Bulgaristan’da asimile edilmeye çalışılmışsın, ikinci sınıf insan muamelesi görmüşsün. Eninde sonunda tabi ki Türkiye’de yaşamak istersin” (Anlatı 12 M. Soy Türk)

Örneklerimizden göçmenlerin tamamının, her ne kadar doğup büyüdüğü topraklara özlem duysalar da göç kararından memnun olduklarını görüyoruz.

Göçe bakışı tüm kaynak kişilerimizin ortak diliyle İlber Şiyak’ın şiiriyle sonlandırmak istedik. Şiyak, bizlere şiiriyle göç olgusunun ve göçmen olmanın, kendilerine hissettirdiklerini biraz kırıncı bir dille de dile getirmiştir.

“Son sözümü şu şiirle de bitirmek istiyorum.

Orada Bulgar, Yunanlı, Sırp, Makedon,

Burada ise Türk olmadık biz.

Anneannelerimizden çeyiz sandıkları, çemberiler,
Dedelerimizden araziler kalmadı hiçbirimize.

Bizler;

Doğduğumuz yeri, kurduğumuz düzeni, eşimizi, dostumuzu,
Sarıkızımızı, Karabaşımızı Türk kalmak için terk ettik.

Kolay mı sanıyorsun kardeşim?

Sıfırdan hayata başlamayı,

Sen başka olmak ne demektir, bilir misin?

Yaşadın mı sen başkalığı?

Öteki oldun mu hiç?

Acılarla yazılmış türkülerine 9/8'lik besteleyip oynadın mı?

Eğer göç etmediysen,

Balkanlarda Türk, ana vatanda göçmen olmanın ne demek olduğunu

Sen nereden bileceksin ki..."(Anlatı 6 İ. Şiyak)

Çalışmamızda derlemiş olduğumuz anlatılarda, kaynak kişiler göçü başlı başına tanımlamaktan ziyade göç öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşadıkları olumsuz ya da olumlu deneyimleri aktarmışlardır. Anlatıları aktararak göçü tanımlamaktan ziyade göç olgusunun gerçeklerini yansıtmışlardır. Her anlatı kaynak kişilerin göçü nasıl algıladığının, yorumladığının sonuç olarak tanımladığının ifadesi olmuştur.

2.2. Göç Nedenlerini Oluşturan Göç Öncesi Deneyimler

Anlatılarda kaynak kişilerin aktarmış olduğu göçün sebebini oluşturan deneyimler göçmenlerin azınlık olarak yaşadığı bölgelerde etnik kimlikleri, dini kimlikleri, ana dilleri konusunda gördükleri baskılardır. Bu baskılar göçmenlerin göç ettikleri bölgeye ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Çalışmamızda bu değişikliği aktarırken yaşanan farklı deneyimleri aktarmak için şu şekilde gruplandırdık:

Makedonya Göçmenlerinin Göç Öncesinde Yaşadıkları Göç Nedenlerini Oluşturan Deneyimler:

Anlatı 1 Ahmet Çavuşlar

Anlatı 2 Ferit Viduşlu

Anlatı 3 Şaban Kaya

Anlatı 4 Yaşa Özçeltik

Anlatı 5 Hüsnü Özçeltik

Anlatı 6 İlber Şiyak

Bu anlatılardan aldığımız bilgilere göre Makedonya göçmenlerinin 2 önemli geliş sebebi bulunmaktadır. Bunlar: dini baskılar ve yaşam kalitesinin düşmesi. Anlatıları bütün olarak incelediğimizde karşımıza örtülü olarak çıkan temel nedenin; Türklerin azınlık olarak yaşadıkları bölgelerde, etnik ve dini kimlikleriyle, güvenli ve saygın bir şekilde yaşamasının imkânsız hale gelmiş olması olduğunu görüyoruz.

Bulgaristan Göçmenlerinin Göç Öncesinde Yaşadığı, Göç Nedenlerini Oluşturan Deneyimler:

Anlatı 7 Mustafa Kader

Anlatı 8 Ahmet-Muradiye Özgür

Anlatı 9 İsmigül Yıldız

Anlatı 10 Mümin Karagöz

Anlatı 11 Mümine Soytürk

Anlatı 12 Hüseyin Oruç

Anlatı 13 Kaynak kişi 14

Anlatı 14 Şirin Bilir

Bulgaristan göçmenlerinin anlatılarından yapmış olduğumuz tespitle onların göç nedenlerini şu şekilde özetleyebiliriz. 1989'a kadar olan göçlerde neden her zaman bir göç ihtimalinin olmasıyken, 1989'dan sonraki göçlerde sebep bir zorunluluk olmuştur. 1989'dan önceki dönemde ırkçı siyasilere yaptığı baskılarla göçün gündeme gelmesi, her zaman bir göç ihtimalini düşündürürken; 1989'dan sonra yapılan şiddete dayalı asimile politikası ihtimali zorunluluğa dönüştürmüştür. 1989'dan sonra Türkler ya zorunlu olarak sınır dışı edilmiş ya da artık kendilerini etnik kimliklerini koruma ve can ve mal güvenliği açısından güvende hissetmedikleri için göç yollarına düşmüşlerdir.

1960'lı yıllarda Makedonya göçmenlerinin göç nedenleri ile 1989 ve sonrasında Bulgaristan göçmenlerinin göç nedenlerini kıyaslarsak Makedonya göçmenleri hem ekonomik hem de sosyal nedenlerle göç ederken, Bulgaristan göçmenleri tamamen milli kimliklerine yapılan asimile sebebiyle ekonomik anlamda daha ağır şartları olan bir ülkeye göç etmişlerdir.

2.3. Göç Öncesinde Göçmenlerin Türkiye'ye Bakışı

Anlatılardan elde ettiğimiz bilgilere göre göç öncesinde kaynak kişiler Türkiye ile ilgili hem olumlu hem olumsuz bilgilere sahiplermiş.

“Çünkü o yıllarda Türkiye, Bulgaristan'da yaşayanlar için kapalı bir kutuydu. Bulgar basını Türkiye hakkında korkunç şeyler yazıyordu. Özellikle göçmen kızların,

Kürtler tarafından kaçırıldığı, köle gibi çalıştırıldığı ya da bu kızların, kaçırılarak satıldığı haberleri sık sık çıkardı. Basında bu haberlere fazla rastlardık. Bundan başka başörtüsünün zorunlu olduğu da söyleniyordu. Ayrıca Türkiye’ye gelince karşılaşacağımız asgari ücret diye bir kavramdan ve bu az bir ücretle geçinmenin güçlüklerinden bahsediliyordu. Tüm bunlar beni o yaşında Türkiye’ye gelme fikrinden uzaklaştırıyordu.” (Anlatı11 M. Soy Türk)

Soy Türk bu olumsuz söylemler dolayısıyla Türkiye’ye ve göçe karşı bir anti pati duymuştur. Bu durum onun göç kaygısını iki kat fazla yaşamasına sebep olmuştur.

“Ne yazık ki anneanneler sonradan göç etmekten vazgeçtiler. Çünkü bizimle aynı dönemde Türkiye’ye göçen ailelerden biri, köyümüzdeki kardeşine Türkiye’deki şartların çok kötü olduğunu bir mektupla anlatıyor. Yugoslavya’da memuriyet görevi yapan bu kişi Türkiye’ye geldiğinde garanti bir iş bulamama ve dil bilmemenin getirdiği pek çok problemle karşılaşılıyor. Bu sorunlarını da kardeşine yazdığı mektupta anlatıyor: ‘Biz perişan olduk. Sizde gelip buralarda sürünmeyin.’ Şeklinde akrabalarını uyarıyor. Bu mektupta gitmek isteyen herkes tarafından Türkiye’nin durumu bilinsin diye çerçeve yaptırıp köy kahvesine asılıyor. Bunu duyan yengem, dayıma asla Türkiye’ye gitmek istemediğini belirtiyor. Bunun sonucunda da dayım gelmekten vazgeçince anneannelerde gelemiyorlar. Dolayısıyla annemin ailesi ve ablamda memlekette kaldı.” (Anlatı6 İ. Şiyak)

Şiyak’ın ailesinin Türkiye’ye göç etmesinden sonra dayılarının Türkiye ile ilgili olumsuz söylemlerden etkilenmesi geride kalan pek çok ailenin göç kararından vazgeçmesine sebep olmuştur. Bu olumsuz söylemlerden dolayı pek çok aile parçalanmıştır. Şiyak’ın ailesi de yakın akrabalarından ve özellikle öz kızlarından ayrı yaşamak zorunda kalmıştır.

Türkiye ve ana vatanda yaşayan Türklerle ilgili olumlu bilgilerse anlatılarda şöyle dile getirilmiştir.

“Bulgaristan’da yaşadığım dönemde Karaağaçlı Kasabasıyla bağlantımız vardı. Karaağaçlı Kasabasından durumları iyi olanlar sık sık Bulgaristan’ı gezmeye gelirlerdi. Türkiye’den birisi geldiğinde Bulgaristan’da adeta şenlik olurdu. Türkiye’den gelen akrabalarımız hatta akrabamız olmasa bile herhangi birisi bizler için çok büyük değerdi. Onlar için kuzular kesilir, yemekler düzenlenirdi. Sanki çok büyük bir insan gelmiş gibi bir hava olurdu. Çünkü insanlarda Türkiye’ye karşı bir özlem vardı. 92’de fırsat çıkınca bu nedenle pek çok aile Türkiye’ye göç etti.” (Anlatı12 H. Oruç)

Oruç'un anlatısı bize Türkiye'ye olan özlemin, anavatandan ziyarete gelen sıradan bir vatandaşın bile gözlerde büyütülmesine sebep olduğunu göstermektedir. Göçmenler onunla vakit geçirerek, ondan Türkiye ve Türkiye'de yaşayanlar hakkında bilgi alarak bir nebze de olsa anavatanlarına olan özlemlerini hafifletmeye çalışmışlardır.

“Türkiye Makedonya'ya kıyasla adeta bir cennetti. Türkiye'ye göç eden akrabalarımızdan gelmeden önce Anadolu'nun bolluk içinde olduğunu, çalışanların işlerine sabah gidip akşam döndüğünü, gurbette çalışmadıklarını duyuyorduk. Bu gibi sebeplerle, ana vatana dönmeye karar verdik. O yıllarda Türklerin Kanada, Almanya gibi ülkelerde göçmen olarak kabul ediliyordu. Kendi kendime hep sormuşumdur: ‘Biz neden Türkiye'yi seçtik?’ Yıllar sonra bu soruma cevabım: ‘Kan çekti.’ oldu. Bizi bu topraklara kendi milliyetimiz getirdi.” (Anlatı3 Ş. Kaya)

Şaban Kaya'nın ailesinin göç öncesi Türkiye hakkında elde ettiği bilgiler göç sebeplerinden biridir.

“Türkiye'ye gelmeden önce hayallerimizde ülkemizi yemyeşil dağları ve ovalarıyla, teknolojik olarak gelişmişliğiyle adeta bir cennet gibiydi. Bu nedenle ilk gelişimiz bizler için büyük bir hayal kırıklığı oldu.” (Anlatı9 İ. Yıldız)

Yıldız'ın göç öncesindeki Türkiye hayali ne yazık ki Türkiye'ye geldiğinde hayal kırıklığına dönüşmüştür. Çünkü hayalindeki yemyeşil dağlar ve ovalar yerine çorak bir ülkeyle karşılaşır.

Anlatıların genelinde göç öncesinde anlatıcıların olumlu ya da olumsuz izlenimleri onların kaygı duymasına sebep olsa da göç sonrasında pişmanlık yaşamalarına neden olmamıştır. Kaynak kişilerin tamamında ana vatanda olmanın verdiği güven ve mutluluk duygusu görülmektedir.

2.4. Göç Hazırlıkları ve Göç Etme Şartları

Anlatılardan elde ettiğimiz bilgilere göre göç hazırlıkları farklı dönemlerde ve farklı ülkelerde olduğundan yine farklı şekillerde gerçekleşmiştir.

1955 yılından 1960 yılına kadar olan dönemde göç eden göçmenlerin hepsi Türkiye'ye gelebilmek için Türkiye'de yaşayan yakınlarından kendilerine garanti vermesini istemişlerdir. Türkiye'ye göç etmeleri halinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden hiçbir talepte bulunmayacaklarına ve garantörlerinin onların bakımını üstleneceğine dair garanti vermesi karşılığında gelebilmişlerdir. Aynı şekilde göç ettikleri ülke de geriye dönüşleri halinde o ülkeden hiçbir hak talep etmeyeceklerine dair bir garanti istemiştir. Bu şekilde ülkeler karşılıklı olarak kendilerini güvence altına almıştır. Bu

zorlayıcı süreç hem göç edenler de hem de onlara garanti verenlerde sorumluluk ve karşı tarafa karşı borçlu hissetme, mahcubiyet gibi olumsuz duygulara sebep olmuştur. Bazı göçmenlerde ise garantör bulma durumunun gecikmesi ümitsizliğe ve endişeye neden olmuştur.

Ayrıca bu dönemde göç eden (1955-1960) Makedonya göçmenleri, devletten hiçbir yardım almadan gelmiş olmalarını devletten yardım alarak gelen mübadiller ve Bulgaristan göçmenlerine karşı bir üstünlük ögesi olarak görmektedirler. Bu açıdan Makedonya göçmenleri kendilerini diğer göçmenlerden daha çalışkan, daha onurlu görmektedirler.

“Göç ettikten sonra devlet bize bir iğne dahi vermedi. Biz göçmenler de zaten onurlu insanlardık, devletten bir talepte bulunmadık. Bugün sahip olduğumuz her şeyi çalışarak, onurumuzla elde ettik.” (Anlatı3 Ş. Kaya)

“Ayrıca geliş nedenimiz dolayısıyla bizim mübadillerle karıştırılmamız gerekiyor. Çünkü mübadillere ev, bağ, bahçe gibi pek çok imkân sunuldu. Ne yazık ki bize devlet tarafından hiçbir imkân sunulmadı. Onun dışında geldiğimiz dönemde Manisa'nın zengin halkından hiç kimse bize: ‘Bu insanlar aç mı, tok mu?’ demedi.” (Anlatı 6 İ. Şiyak)

Bulgaristan göçmenlerinin göç hazırlıklarıysa gerek Makedonya göçmenlerinden, gerekse Bulgaristan göçmenlerinin ve kendi içlerinde farklı dönemlerde gelenler açısından değişiklikler göstermektedir.

1970 yılında göç eden Mustafa Kader ve ailesi ve de onlar gibi o yıllarda göç eden Bulgaristan göçmenleri “Parçalanmış Ailelerin Birleşmesi Antlaşması'na” göre göç etmişlerdir. Onlar mallarını, mülklerini rahat bir şekilde satarak eşyalarını kasa sistemiyle vagonlara yükleyerek Türkiye'ye göç etmiştir. 1970'li yıllarda Bulgaristan göçmenleri fiziki koşullar açısından, incelediğimiz anlatılardan elde ettiğimiz bilgilere göre en rahat koşullarda göç etmiş olan grubu temsil etmektedir.

1989 zorunlu göçüyle Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Ahmet-Muradiye Özgür çifti ise oldukça zor şartlarda belirlenen kısıtlı sürelerde sınır dışı edilmiştir.

“Benim gibi okul müdürü olan Türkleri ‘Kolon’ denilen 100-150 kişilik gruplar halinde gönderiyorlardı. Başlangıçta Bulgarlar yönetici olan öğretmenlere Türkiye'ye dönerken her 4 kişiye bir araba, yönetimde olmayanlara ise birer büyük araba vereceklerini söylediler. Bu şekilde herkes eşyasını getirebilecekti. Tabi yönetimde olanlar 4/1 arabanın içine ne kadar eşya sığarsa o kadar koyacaktı. Fakat daha sonra yeni bir emir

geldi ve bu emre göre yönetici olanlar eşyasız, diğerleri eşyalarıyla yola çıkabileceklerdi. Bence amaçları şuydu: ‘Biz Türkiye’ye eşyasız gelelim, daha fazla zorluk çekelim ve sonuçta tekrar Bulgaristan’a dönmek zorunda kalalım.’ Bu şekilde geri dönenlerin ne kadar söz hakkı olur artık düşünün. Sonuçta biz hiçbir eşyamızı alamadan iki çocuk arkada biz karı koca önde alabildiğimiz eşyalarımız (battaniye, kıyafet vs.) arabanın üzerinde kaplumbağa misali kolon halinde yola koyulduk. Hava çok sıcaktı, anemin bize yaptığı yolluklar sıcaktan bir gün de bozulmuştu. Bulgarlar bizi Türkiye sınırına yakın bir noktada 5 gün beklettiler. Biz o noktada 5 gün boyunca neredeyse aç susuz bekledik. Sonra bizleri 50 araba, 100 araba olarak toplu bir şekilde sınıra gönderdiler.” (Anlatı8 Ahmet-Muradiye Özgür)

1989 yılında göçe zorlanan İsmigül Yıldız ise göç sırasında yaşadıklarını zorbaca ve zulüm olarak nitelendiriyor. İncelediğimiz anlatılar içerisinde en travmatik sahnelere sahip olan anlatı onun anlatısıdır:

“Manisa’ya gelmeden önce Bulgaristan’dan çıkışımızla ilgili birkaç detayı aktarmak istiyorum. Çünkü yaşadıklarımızı düşündükçe kişilik haklarımızın ne kadar hiçe sayıldığını ne kadar zorbaca davranışlara maruz kaldığımızı, birilerinin bilmesini istiyor ve bir daha da kimsenin yaşamamasını diliyorum.

Bulgaristan’dan ayrılacağımız zaman yetkililer bize turist olarak gidiyorsunuz demişlerdi. Bize, eşyalarımızı toplamamız için kısa bir süre verdiler. Biz de yanımıza sadece zorunlu eşyalarımızı alabildik. Kişi başı 1000 leva gibi de para getirebiliyorduk. Fakat benim yaşı 20 olmasına rağmen Bulgar yetkililer: ‘Yaşın küçük ve de zaten turist olarak gidiyorsun.’ Diyerek reşit olduğum halde benim para almama izin vermediler. Eşyalarımız vagonlara yüklendikten sonraysa tüm eşyalarımızı kurcalayıp: ‘Buna ihtiyacın yok, buna gerek yok!’ Diyerek pek çok eşyamızı bıçakla deştiler. Bunlar çok çirkin ve yaralayıcı davranışlardı. Sert tepkilerle karşılaşmamak, fiziksel şiddete uğramamak ya da boşu boşuna hapse atılmamak için sesimizi çıkaramadık. Ama zulmün böylesini asla hak etmiyorduk. Kimse de hak etmezdi.” (Anlatı9 İ. Yıldız)

Haziran 1990’da göç eden Mümin Karagöz ve farklı tarihlerde göç eden aile fertlerinin geliş yolculuğu değişik şekillerde gerçekleşmiştir. Karagöz örneği bize Bulgaristan’dan göç edenlerin geliş yolculuğunda yaşadığı farklı uygulamaların en belirgin örneğidir.

“Manisa’ya sırayla hepimiz geldik. Daha doğrusu aile olarak parça parça gelebildik. Ben 4 kardeşim. Önce büyük ağabeyim geldi Manisa’ya yerleşti. Ardından ben

onun yanına Manisa'ya geldim. Ama ağabeyim sonra daha iyi iş imkânları olduğu gerekçesiyle Bursa'ya yerleşti. Aslında annem ve babamda benimle gelecekti. Fakat küçük kardeşim askerde olduğu için gelemediler. Benim gelişim ağır şartlardan dolayı yöneticilere: 'Annem, babam Türkiye'ye göç etti.' şeklinde yalan söyleyerek vize alamam sonucunda gerçekleşti. O dönemde konsoloslukta çok araştırma olmadığı için sorun olmadı. Annem, babam oğlan kardeşim askerde olduğundan Bulgaristan'da kaldı. Ben ağabeyimin yanına Manisa'ya geldim. Ağabeyimin gelişi ise, bunu pek çok kişiye de yapmışlardı, pasaportuna baktıktan sonra: 'Üç gün içinde ülkeyi terk et.' Demişler. Bu şekilde ağabeyimin süreli sınır dışı etmişlerdi. O dönemde Türkler için Kırcaali'den Kapıkule sınır kapısına ulaşana kadar üç tane toplama kampı oluşturulmuştu. Verilen sürede bu toplama kamplarından birine ulaşmak zorundaydın. Eğer ulaşamazsan hemen Belene kampına sürgüne gönderiliyordun. Ağabeyim 1989 senesinde bu şekilde sınır dışı edilerek gelmişti." (Anlatı10 M. Karagöz)

Mümine Soytürk'ün geliş yolculuğu ise fiziksel şartlar açısından en rahat yolculuklardan biri. O ve ailesi yolculuk sırasında pek fazla sorun yaşamamışlar. Onlar için problemler göç öncesinde ve göç sonrasında yaşanmış. Bunun sonucunda oluşan travmaları ilerleyen zamanda derinden hissetmişler.

"Bizim gelişimiz zorunlu bir şekilde gerçekleşmedi. Kendi isteğimizle aracımıza binip geldik. Gelişimiz kapılar kapanmadan oldu. Seksen dokuz yılında Türklere: 'Yirmi dört saatin var, sınırı terk et! İki günün var, sınırı terk et!' Gibi uyarılarla zorlamalar yapıldı. Biz, o gruptan değiliz. Biz sınır kapanmadan Türk Konsolosluğundan vizelerimizi alarak geldik. Sınırın kapanması, sanıyorum 92-93 yıllarıydı. Sınır kapandıktan sonra gelenler kaçak bir şekilde geldiler. Vize ile geldiğimiz için sınırdan geçişte fazla sorun yaşamadık. Bazı aileler, eşyalarıyla sınırdaki kalmışlar, bazılarının eşyaları talan edilmiş. Bu gibi zorluklarla karşılaşmadık." (Anlatı11 M. Soytürk)

12. anlatımızın kaynak kişisi olan Hüseyin Oruç ve 13. Anlatımızın kaynak kişisi kaynak kişi 14 farklı tarihlerde ve farklı şekillerde Bulgaristan'dan ayrılmışlar; fakat onlar Pomak olduğu için Bulgar Hükümeti yasal yollarla ülkeden çıkışlarına izin vermediğinden bu durumdaki göçmenler gibi onlarda turist vizesiyle Türkiye'ye gelip sonrasında vatandaşlık alana kadar Türkiye'de oturma izniyle ikamet etmişlerdir. Kaynak kişiler içerisinde ülkeden çıkışları en zor olan kaynak kişileri bu gruptakiler oluşturmaktadır.

“Ailem Türkiye’ye dönmek için yani vize almak için çok uğraştılar. Fakat Bulgar Hükümeti 71 ve 72 doğumlulara pasaport vermiyordu. Bu nedenle bana da pasaportu yasadışı yollardan aldık. Fakat ben vize alamadım. Daha sonra babam rahmetli babaannemlerle beraber turist olarak üç yıl uğraştıktan sonra para karşılığı pasaportlarımızı alıp turist olarak Türkiye’ye geldik. Bu zaman zarfında benim artık askerlik yaşım geldiğinden beni askere aldılar. Babam Türkiye’ye gitmeden önce askere benim yanıma ziyarete gelmişti. Ben o dönemde 3 buçuk aylık askerdim. Bana: “Biz adam bulduk ve turist vizesi aldık. Biz gitsek ve sen gelemesen bu duruma ne dersin?” dedi. Bende: ‘Baba gidin, ben sonra tek başıma her türlü gelirim’ dedim. Ama öyle olmadı. Bir buçuk yıl kadar vize için uğraştım. Sofya’ya gittim olmadı, Suriye ‘ye vize için başvurduğum yine olmadı. 3.denememde beni dolandırdılar ve paramı kaptırdım. 4.denememde Deliorman’dan birini buldum. O kişi Türk başkonsolosluğundan birini tanıyormuş. O sayede bir miktar para vererek bir gecede vizemi çıkarttım. Maalesef vize işlemim rüşvetle oldu.” (Anlatı13 –Kaynak kişi14)

“Bizlerin gelmesine turist olarak gelmemizin dışında izin verilmiyordu. Vizeye başvurduk ama bize vize vermiyorlardı. Yasal olarak gelmemiz için izin verilmiyordu. Bizde çare olarak içimizden bir kişi vize aldığında o kişiyi tanıyorsak başlıca eşyalarımızı götürmesi için ona rica ederdik. Kabul ederse eşyalarımızı önden gönderirdik. Benim ailemden Türkiye’ye ilk önce babamla ağabeyim geldi. İkisi İstanbul’a gittiler. Babamlardan sonra ailenin geri kalanı olarak bizler üç ay sonra İstanbul’a gelebildik.” (Anlatı12 H. Oruç)

2.5. Göçten Sonraki Türkiye İzlenimleri

Göç sonrasında gerek Makedonya gerekse Bulgaristan göçmenleri genellikle bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Çünkü Türkiye onların hayallerinden çok farklıdır. Yeşili az gelişmişlik düzeyi olarak ise göç ettikleri ülkeye göre oldukça geridedir.

“Yoksa diğer açılardan o dönem için Türkiye ile Yugoslavya kıyaslandığında Yugoslavya’da daha iyi bir yaşam vardı. Mesela aileler doğum parası alırdı. Çocuk başına para alınırdı. Herkesin sosyal güvencesi vardı. Türkiye’de günlüğü beş liraya ovaya gitmekle kıyasladığımızda ekonomik olarak daha rahattık. Ama şunu da ilave edeyim. Çünkü Türklerin o dönem (1950’den sonra) Yugoslavya’dan Türkiye’ye göçünü hızlandıran şöyle bir sebepte vardı. 1950’den sonra Adnan Menderes’in yaptığı propaganda şöyleydi: Türkiye’de bir hafta çalış otuz gün rahat yaşa. Hatta çalışma. Kim istemezdi ki böyle bir ülkeye gitmeyi! Köyümün civarındaki pek çok Türk köyü

gerçekle ilgisi olmayan bu propaganda sonucunda göç kararı aldı.1960'da büyük bir göç dalgası patlak verdi. Bu dönemde halkın Türkiye'ye gelme nedeni, Türkiye'nin, zengin, demokratik, işsizlik sorununun olmadığı bir ülke olarak gösterilmesiydi.” (Anlatı2 F. Viduşlu)

Viduşlu ve ailesi gibi Türkiye hakkında yanlış bilgilendirmeye sahip olan göçmenler geldiklerinde hayal kırıklığına uğramışlardır.

“Hacırahmanlı'nın girişinde kamyon bizleri bıraktı. Kimimizin elinde bir süpürge, kimimizin elinde torba, bazılarımızın elinde çantalar köyün girişindeki toprak yoldan toz kaldırarak köye doğru yola koyulduk. Biz çocuk halimizle büyüklerimize: ‘Daha Türkiye'ye gelmedik mi, Türkiye nerede ?’ gibi sorular soruyoruz. Annem rahmetli: ‘Kızım susun yorgunum.’ Diyor. Sonuçta Hacırahmanlı'ya giriyoruz. Bu kez de kırmızı kiremitli ev arıyoruz. Fakat etrafımızda öyle bir ev yok. Hacırahmanlı' da evler çamurdan, yollar tozlu ve çamurlu. Her yer hayvan pisliği içinde. Bu durum bizler için büyük hayal kırıklığı olmuştu. Girişteki çamurlu yoldan sonra rahmetli dayımlara gittik. Gittiğimizde dayımlarda bizden 15 gün önce göç etmiş olan babamın dayısının kızı da ailesi ile birlikte aynı evdeydi. Bizden bir hafta sonra ise bir aile daha geldi. Bu şekilde 7- 8 aile önce bir evde toplanıyor, sonra kiralık ev bulan evden ayrılıyordu. Geldiğimiz zaman en büyük şoku Hacırahmanlı'nın geri kalmışlığından dolayı yaşamıştık. Çünkü memleketimizde babamın yaptığı çok güzel bir evimiz vardı. Türkiye'ye geldiğimizde şartların bu kadar kötü olması bizleri hem şaşırttı, hem de hayal kırıklığına uğrattı. Yollar hala toprak yol, evler ise çatısı olmayan kerpiç evlerdi. Yemeklere alışamadık. Hatta 5 yaşındaki oğlan kardeşim ben memlekete gitmek istiyorum diye ağlardı. Bir gün memlekete gideceğim diye evden kaçmış. Komşular tarafından bulup eve getirmişlerdi. Göçten sonra her birimiz bu değişimlere çok zor alıştık. Evet, Türkiye ana vatanımızdı ama burası alıştığımız düzenden çok farklıydı.” (Anlatı4 Y. Özçeltik)

Türkiye, anlatılarda kaynak kişilerin belirttikleri açılardan sosyal şartlar ve ekonomik şartlar yönünden geldikleri ülkelerden daha iyi değildir. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen göçmenler gelişlerinden pişman değildirler. Çünkü geliş amaçları daha zengin olmak ya da daha konforlu bir yaşam sürmek değildir.

“Biz Türkiye'ye zengin olmak için gelmedik. Çünkü Yugoslavya'da ekonomik durumumuz kötü değildi. Ayrıca Yugoslavya'da bizim geldiğimiz yıllarda yaşam standardı Türkiye'den daha yüksekti. Örneğin, Manisa'ya geldiğimiz yıllarda evlerde kuyu suyu vardı. Şebeke suyu yoktu. Oysaki Yugoslavya'daki köyümüzde babamlar, 1953

yılında dağdan kaynak suyunu şebeke ile getirmişlerdi. Her evde şebeke suyu vardı. Ayrıca su parası da ödenmezdi. Evlerde elektrik vardı. Biz Manisa Kuyualan Mahallesi'ne taşındığımızda evimizde elektrik yoktu. Diyeceğim o ki biz Türkiye'ye Yugoslavya'dan daha zengin-gelişmiş bir ülke olduğu için gelmedik. Bizler, vatan için, bayrak için, İslam için geldik. Malımızı mülkümüzü her şeyimizi arkamıza bile bakmadan bırakıp geldik. Annem gibi kimisi evladından kimisi anasından ayrıldı ve onca sıkıntıya rağmen geriye dönen hiç olmadı.” (Anlatı6 İ. Şiyak)

“Bu nedenle ilk gelişimiz bizler için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Ülke maalesef yeşile hasret Bulgaristan'a göre oldukça çorak bir bölgeydi. Manisa ise şehir olduğu halde Bulgaristan'da yaşadığım Ofaka Kasabası'nın yanında köy gibi kalmıştı. Bulgaristan'da yaşadığım kasabada gençlerin ve orta yaşta insanların gidebileceği kafeler, okuma salonları ve eğitim için kurs alanları ve sinemalar vardı. Manisa'daysa bu anlamda hiçbir faaliyet yoktu. Sosyalleşmek için işten ya da okuldan kalan vakitlerde keyifli zaman geçirebilecek alanlar yoktu. Bu anlamda çok sıkıntılarımız oldu. Bu sosyal imkânların ve iş imkânlarının azlığı nedeniyle göç sonrası Bulgaristan'a dönen çok oldu.” (Anlatı9 İ. Yıldız)

Anlatılarda ifade edilen olumsuz şartlara rağmen Türk olduğu için Müslüman olduğu için göçmenlerin anavatanda kalması, geri dönmeyi asla düşünmemesi durumu, geri dönen göçmenlerle geri dönmeyenler arasında bir üstünlük göstergesidir. Her şarta rağmen Türkiye'yi terk etmeyenler kendilerini geri dönenlerden çok daha fazla Türk çok daha fazla Müslüman hissetmektedirler.

2.6 Göç Sonrası Uyum Sürecinde Yaşananlar

“Alexandre –Fielden (2008) hazırladığı raporunda göçmenlerin gittiği ülkeye uyumunun kalıcı olabilmesi için göçmenlerin üçayağa sahip olması gerektiğinden bahsetmektedir. Bunlardan birincisi, göçmenin bazı temel haklardan yararlanabilmesi için göç ettiği ülkede yasal statüsünün olması. İkincisi, ekonomik bağlamda sürdürülebilir yaşam koşullarına sahip olması üçüncüsü ise sosyal ve kültürel bağlamda ev sahibi ülke tarafından kabul edilme ve kendisinin de uyum gösterme süreçleridir.” (Özservet, 2015: 104)

Bizim anlatılarımızın öznesi olan kaynak kişilerimiz göç ettikleri ilk yıllarda en fazla ekonomik koşulların uyumsuzluğundan sıkıntı yaşamışlardır. Bunun yanında uyumun üçüncü şartı olan sosyal ve kültürel bağlamda ev sahibi ülke (kaynak kişilerin

tabiriyle yeri halk) tarafından kabul görmeleri özellikle 1955 yılından sonra Türkiye'ye gelen Balkan göçmenlerinde ancak Türkçeyi öğrendikten sonra olmuştur. Bu konuda nispeten Bulgaristan'dan göç eden Türkler yerel halk tarafından daha çabuk kabul görüp daha çabuk uyum sağlamışlardır. Fakat yine de yerli halk tarafından “yavur” diye nitelendirilmekten nasiplerini kurtulamamışlardır.

Uyum sürecinin en önemli ayağı olan yasal statüye kavuşma maddesinden en son yararlanan ve bu konuda kaynak kişilerimiz içinde en fazla uyum problemi yaşayan grup ise Bulgaristan'dan göçen Pomaklardır. Turist vizesi ile geldikleri için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı statüsüne kavuşana kadar fazlasıyla sıkıntı çekmişlerdir.

“Maalesef diyerek bir anımı aktarmak istiyorum. Ailemle belli aralıklarla oturma iznimizi yenilemeye giderdik. Fakat oturma izni için istenen para bizimkilere çok yüksek geldiğinden biz vizemizi yıllık değil de maddi nedenlerle 2-3 yılda bir yaptırıyorduk. Vize yenilemede memur olarak çalışan Bulgaristan göçmeni bir ağabeyimiz vardı. Biz o birime her gittiğimizde bizleri 1-2 saat bekletirdi. Sırada hiç kimse olmasa da bizler dairede en az 2 saat beklerdik. Annem babam Türkçeyi bilmiyordu. Onlara ben tercümanlık yapıyordum. Vize dairesinde saatlerce oturma izni yenileyeceğiz diye beklerdik. Ben ara ara ‘Ne zaman sıramız gelir?’ Diye sorduğumda: ‘İşim var kardeşim görmüyor musun?’ Diye beni terslerdi. Fakat hiçbir şey yapmazdı. Sırada başka kimseler olmadığı halde bizi birkaç saat bekletirdi. Bu beyin dışında görevli genç bir memur daha vardı. Eğer ona denk gelirsek işimiz hemen biterdi. Ben o ağabeyin Bulgaristan göçmeni olduğunu ve bizler Pomak olduğumuz için bize gıcık davrandığını daha sonradan öğrendim ve bu olay göç sonrası beni en çok yaralayan olay oldu.

Allah var ya çok fazla dışlanma yaşamadık. Sadece ilk geldiğimizde bizlere ‘Siz Bulgar’sınız.’ Diyorlardı. İşin tuhaf tarafı bana bunu söyleyen arkadaşımın babası da 1950’de kundakta bizim köyden gelmiş. Yani aramızda akrabalık var. Ama başlangıçta konuşmayı beceremediğimiz için çekingendik ve kendimizi savunamıyorduk. O zamanlar Pomaklığı da bilmiyorduk. Yaşlılarımızda biz Türk’üz diyorlar. Bu karmaşada bizlere Bulgar diyenler oldu. Bu söylemler bizleri çok yaralardı. İlerleyen zamanlarda böyle söyleyen akrabalara: ‘Biz Bulgar’sak, siz de Bulgar’sınız.’ Diye cevap vermeye başladık. Zamanla kabullenmeye başladılar. Çokta büyük baskılar yaşamadık. İlla ki bir takım laflar söylendi ama bunlar birlikte oynamamıza engel olmadı. Fakat bu laflar bizleri yaraladı, o yüzden de unutulmadı. “(H. Oruç Anlatı 12)

“Tüm göç süreçlerinin temelinde bireyin davranışı yatmaktadır. Şayet bu davranış süreçleri uyum içerisinde yaşanmadığı zaman göç eyleminin işlevselliğinden

bahsetmek yerinde olmayacaktır. Uyum sağlayamamış bireyler ise ilk fırsatta yeniden yer değiştirme eylemine sahip potansiyel göçmenlerinin varlığını ortaya çıkaracaklardır. Bir kültürden başka kültürde kendine yer bulan bireylerin uyum sağlamakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntılar, bunalımlar ve tepkiler kültür şoku olarak ifade edilmektedir.” (Akıncı, Gedik, 2015: 67- 68)

Bizim anlatılarımızda İlber Şiyak ve Şaban Kaya'nın anlatıları zamanla kabul görme şeklinde bir uyumun örneğini oluşturmuştur

“Zamanla kendi emeğimizle inşa ettiğimiz mahalle temizliğiyle, düzeniyle parmakla gösterilir olmuştuk. Çünkü bizler çalışkan, dürüst ve düzenli insanlardık. Şartlarımız 1963'ten sonra düzelmeye başladı. Bunda Almanya kapısının açılması da etkili oldu. Hemen hemen her evden bir kişi Almanya'ya işçi olarak çalışmaya gitti. Bir de büyüklerimizin göç ettiği zamandan beri en iyi bildiği iş olan inşaat ustalığını başarılı bir şekilde yapması, yapılan inşaatların zamanında ve istenilen özelliklerle teslim edilmesi, göçmenleri yerli halkın gözünde artık yavur olmaktan yani ikinci sınıf vatandaşlıktan saygın, birinci sınıf vatandaşlığa çıkardı.”(Anlatı6, İ. Şiyak)

“Zaman geçtikçe bizler dili öğrenmeye başladık ve yerli halkta bizi tanıdı. Büyüklerim çevre edindikçe asıl işleri olan inşaat ustalığını yapmaya başladılar. İnşaat işini yaparken, işimizde sanatkâr, dürüst ve çalışkan olmamız biz göçmenlere, yerli halkın gözünde itibar kazandırdı. Bunun sonucunda da yapılacak işlerde, inşaatlarda çalışmak için göçmenler aranır oldu. Bu sayede hem itibar hem de kazanç elde etmeye başladık.” (Anlatı 3, Ş. Kaya)

“Göçün ardından bireyin önceki psiko - sosyal rolünü ne ölçüde koruyabildiği de benzeşim sürecini etkiler. Kişinin diğer her açıdan meydan okumayla karşı karşıya kaldığı bir durumda mesleki kimliğinin koruyabilmesi değişiklik sırasında içsel devamlılığının garanti altına alır.” (Akhtar, 2018: 22) Bu bağlamda Anlatı 7 de anlatısını derlediğimiz Bulgaristan göçmeni çift Ahmet ve Muradiye Özgür devlet tarafından kendilerine öğretmen olarak çalışma imkânı sunulduğundan uyum anlamında daha yumuşak bir geçiş sağlamışlardır.

“Manisa'da öğretmenliğe geçişim şöyle oldu: Devlet bizi öğretmenliğe müracaat için Ankara'ya çağırdı. Ben ve eşim Ankara'ya gittik. Herkesi, ikamet neresi ise oraya tayin edeceklerdi. Biz, Ankara'da adresimizi daktiloda yazdırırken Soma-Manisa olarak yazdırmıştık bu nedenle tayinimiz Manisa'ya çıktı. Aslında tamamen yanlışlıkla oldu. Biz tayinimizi Soma'ya beklerken ‘Manisa ’dendi. Bizde Manisa'ya geldik. Soma yerine Manisa'ya tayinimiz neden çıktığını yıllar sonra muhacir kâğıdımızın

üzerindeki adresi görünce anladık. Adresi yazan memur ‘Manisa’ diye yazmıştı. Manisa’da tayinimiz Cumhuriyet Lisesi’ne çıkmıştı. Evimizi Ali Rıza Çevik İlkokulu civarında tuttuk. Bu şekilde Manisa’ya yerleşmiş olduk.”(Anlatı 8, Ahmet, Muradiye Özgür)

Derlediğimiz anlatılardan yola çıkarak, kaynak kişilerin göç sonrası uyum sürecinde yaşadığı zorluklar onların göç ettikleri ülkelerdeki yaşam şartlarının Türkiye’den daha iyi ya da daha kötü olması açısından farklılıklar gösterir. Bu açılardan kaynak kişilerin genelinde karşımıza çıkan zorluklar barınma, eğitim, iş imkânları, yerli halk tarafından dışlanma şeklindedir. Çalışmamızın bu bölümünde anlatılardan aldığımız bölümlerle bu problemleri aktarmaya çalışacağız.

2.7.1. Barınma

“Göçmenlerin uyum sürecinde yaşadığı sorunlardan biride barınmadır. Barınacak güvenli ve temiz bir yere sahip olamamak, hayata ve şehre tutunamamakla eş değerdir.” (Özservet, 2015: 106) “*Balkan göçmenleri oluşturdukları yeni mekânlarda hayata tutunabilmek ve güçlü kalabilmek için birlikte hareket etmişlerdir. Kaybedecekleri çok az şeyi kazanabilecekleri birçok şey bulunan göçmenlerin, risk alma düzeyi yerleşik insanlara göre yüksektir. Dayanışma ve risk alma düzeyindeki yükseklik, göçmenlerin güçlü bir yenileme potansiyele (devrimsel değişimlere) sahip dinamik bir yapıda olmasına ve kendilerine yeni fırsat alanları açmasına önemli katkılar sağlamaktadır.*” (Ekici, Tüncel, 2015: 15)

“Böyle bir yıl içinde yeni bir eve geçmemiz sizi şaşırtmasın. Ev dediğimiz: bir çatı, dört duvar, bir de evin önünde küçük bir çıktı. O kadar. Hatta bu evlerin çoğunda yerde beton bile yoktu. Perşembe pazarından “çul” denilen bir örtü ya da hasır alır onu sererdik. Ama ona bile çok sevinirdik: “Bizim evimiz, kendimize ait!” der çok mutlu olurduk. Bizim oralardan göçen insanlar çok çalışkandır. Herkes inşaat ustalığından anlar. 1958-1963 yılları arasında bizler hep beraber o mahalleyi inşa ettik. Gündüzleri tarlada çalışıp, akşamları imece usulü kimin evi yapılacaksa onun evini yaparak, ona yardım ederek mahallemizi kurduk. Muazzam bir yardımlaşmamız vardı. Çoluk çocuk hep beraber çalıştık. Gücü yetmeyen yaşlılarsa inşaatlara fazladan tuğla alarak ya da başka katkılarla evlerin yapımına katkıda bulundular. Hiçbir aile birbirine yardımda itiraz etmeden imece usulüyle mahallemizi 3-4 yılda kurduk. 2 günde yerleşilirdi evlere. Başta bahsettiğim gibi yeri toprak, kapısı olmayan, başımızı sokacak kadar olunca içine yerleşip devamını yavaş yavaş yaptığımız evlerimizi onlar. Çok mutluyduk.

Evimize girince: ‘Yarabbi çok şükür! Kirada değiliz, kendi evimizdeyiz.’ diyorduk. Memlekette mahalle düzenimiz nasılsa, Manisa’daki yeni mahallemizde de öyle oldu. Köydeki komşumuz yeni evimizde de komşumuzdu. Ayrıca tüm evlerde birbirinin aynıdır. “ (Anlatı 6, İ. Şiyak)

Türkiye’ye göçen Bulgaristan göçmenleri ise göç ettikleri dönemde devlet tarafından kendilerine sınırlı da olsa barınma olanakları sağlandığı için 1955’lerde gelen Balkan göçmenlerine göre nispeten daha şanslılardır. “Devlet, 1989 göçmenlerine geçici barınma olanakları sağlamanın yanı sıra, onların konut ihtiyacını karşılamak üzere de yardımda bulunmuş; 450 tanesi Kırklareli 200 tanesi Edirne, 100 tanesi Tekirdağ ve geri kalanı da Manisa’da olmak üzere yaklaşık 900 konut inşa etmiştir.” (Öner, 2015: 4191)

Göçmenlerin hepsi göç ettiği ilk günlerde barınma problemiyle karşılaşmışlar. Başlangıçta ya devletin geçici olarak kendilerine sağladığı barınaklarda (Muhacirhane, yatakhaneye dönüştürülen okul ya da yurtlar vs.) ya da garantörlerinin sağladığı evlerde kalmışlardır. Bu geçici evler şartları çok kötü olan ve göçmenlerin ancak birkaç aile birleşerek kirasını ödeyebildiği zorunlu barınaklardır.

“Biz köyümüzden üç aile, toplam yirmi yedi kişi olarak geldik. Ben zaten beş erkek üç kız toplam sekiz kardeşim. Annem, babam, eşlerimiz, çocuklarımız derken yirmi yedi kişilik bir aileydik. İstanbul’a geldikten sonra oğlan kardeşimle ben, ailenin diğer fertlerini otobüsle Manisa’ya gönderdik. Kardeşimle ben, on iki gün gümrükten eşyalarımızın gelmesini bekledik. Bu on iki gün boyunca muhacirhanede kaldık. Muhacirhane berbat bir yerdi. Burası, Osmanlı Döneminde atların kaldığı, ahırdan bozma göçmenler için kullanılan bir binaydı. Odalarda üç katlı ranzalar vardı. Zamanında atlar kaldığından tavanlar çok yüksekti. Yataklardaki çarşaflara hiç su değmemişti. Şans eseri, aralık ayındaydık ve kötü koku duymadık. Battaniyelere sarınıp bekledik. Pisliğin dışında muhacirhanede yemekte sorundu. Çorba vardı ama çorbayı yemek için, yeteri kadar ne tabak ne de kaşık vardı. Bir kaşık ve kâse bulup çorbamızı sırayla içtik. On iki gün bu şartlarda o berbat muhacirhanede kaldık. On iki günün sonunda eşyalarımız geldi ve Manisa’ya doğru yola çıktık. Manisa’nın Salihli ilçesinden bir şoför bulmuştuk. Aralık ayında o soğukta yirmi saatlik yolu bagajda gelmiştim. Normal şartlarda dayanabilir misiniz? Âmâ dayanmak zorundaydık.” (Anlatı 2 F. Viduşlu)

“Yirmi yedi nüfus, yirmi ay, aynı evde kaldık. Rahmetli babam, yer kıtlığından evin girişindeki merdiven boşluğunda yatıyordu. Bu şekilde kalmak mecburiyetindeydik. Çünkü ayrı ayrı evlere çıkıp kira verecek paramız yoktu. Yeni bir dairenin kirası

üç yüz lira idi. Biz evimizi üç yüz altmış liraya tuttuk ama paylaşarak ödüyorduk. Türkiye’ye geldiğimizde yaşadığımız en büyük sıkıntımız buydu. Yatacak yerimiz yoktu.” (Anlatı 2 F. Viduşlu)

“bir yatağımız, bir televizyonumuz, bir buzdolabımız bir de birkaç parça giyeceğimiz vardı. Ayrıca kalabalıkta gelmiştik. Bir evde 15 kişiydik. Çünkü kirayı paylaşarak ödemek daha hesaplıydı. İlk olarak İstanbul’da dayımlarla beraber ev tuttuk. 2 aileydik. 6 çocuk gerisi aile büyükleriydi.” (Anlatı 11 H. Oruç)

“Bu zor dönemde annem bana ve ablama yapılan tüm çeyizleri sattı. Çünkü sofrada yemek yoktu. Annemin ilkokul öğretmeni Manisa’da yaşıyordu. Bize ev tutmamız için yardımcı oldu. Kira da olsa artık evimiz vardı ama evin kirasını ödememiz, içine yaşamak için bir şeyler koymamız gerekiyordu.” (Anlatı 10 M. Soytürk)

“Gittiğimizde dayımlarda bizden 15 gün önce göç etmiş olan babamın dayısının kızı da ailesi ile birlikte aynı evdeydi. Bizden bir hafta sonra ise bir aile daha geldi. Bu şekilde 7- 8 aile önce bir evde toplanıyor, sonra kiralık ev bulan evden ayrılıyordu.”(Anlatı 4 Y. Özçeltik)

“İlk geldiğimiz dönemde bir hafta on gün kadar akrabalarımızın evinde kaldık. Sonra şehitler mahallesinde alt katı tütün deposu ve hayvan ahır olarak kullanılan bir binanın üst katında bir yıl kadar oturduk.” (Anlatı 4 H. Özçeltik)

2.7.2. Kirada Olma Sendromu

“Psikolojik bir yapı olan “yer kimliği” bireylerin çevrelerine düzenleme girişimleri sonucunda ortaya çıkar. Bu psikolojik yapının merkezinde “ait olma” yatmaktadır. Konutların kişiselleştirmesi en bilinen örneklerden bir tanesidir. Evler bireylerin kendi tutarlıkları, benlik saygılarını sürdürmeleri ve kendilerini düzenleme prensiplerini fark etmelerinde onlara yardımcı olmak için düzenlenmiş ve temsil edilmiş yerlerdir”.(Göka, 2019 :137)

Kaynak kişilerimizde de ait olma ihtiyacını çok belirgin bir şekilde görebiliyoruz. Göçmenlerin pek çoğu bu nedenlerle canını dişine takarcasına çalışmış, ev almak uğruna eğitim çağındaki çocuklarının eğitim almasını engellemiştir. Ev sahibi olma (güvenlik ve ait olma) ihtiyacı onları bu noktaya getirmiştir.

“Balkanlı insan için sosyal güvence ve başını sokacak bir ev çok önemlidir. Her göçmen iyi kötü bir ev sahibi olmuştur.” (Anlatı 7 M. Kader)

“Aileler çok korkmuş evsiz barsız olmaktan ve sokakta kalmaktan. Maslov’un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki güvenlik ihtiyacı, barınma ihtiyacı o kadar köpürmüş ki içlerinde çocuklarının geleceğini düşünememişler. Bu nedenle de sırf başımızı sokacak bir evimiz olsun kaygısıyla çocuklarını okutmadılar. O gençlerde ailelerine maddi olarak destek olmak amacıyla üniversiteye gidemediler. Bulgaristan’da kafa kafaya gittiğimiz, ders başarısında yarıştığımız pek çok arkadaşımız ailesi ev yapsın diye okuyamadı. Göç sayesinde anne babalarımız harcanmıştı zaten. Bir sonraki neslinde harcanması çok kötü oldu.” (Anlatı 11 M. Soytürk)

“Göçmenlerde ev çok önemlidir. Önce başını sokacak evin olacak. Onun için gece gündüz karıncalar gibi çalışırız. Mesela babam, 65 yaşından sonra Bursa’da bir özel okulda hademelik yaptı. Onların da, Bursa’daki ağabeylerimin de altlı üstlü daireleri vardır.” (Anlatı 10 M. Karagöz)

“Böyle bir yıl içinde yeni bir eve geçmemiz sizi şaşırtmasın. Ev dediğimiz: bir çatı, dört duvar, bir de evin önünde küçük bir çıktı. O kadar. Hatta bu evlerin çoğunda yerde beton bile yoktu. Perşembe pazarından “ul” denilen bir örtü ya da hasır alır onu sererdik. Ama ona bile çok sevinirdik: ‘Bizim evimiz, kendimize ait!’ Der çok mutlu olurduk. Bizim oralardan göçen insanlar çok çalışkandır. Herkes inşaat ustalığından anlar. 1958-1963 yılları arasında bizler hep beraber o mahalleyi inşa ettik. Gündüzleri tarlada çalışıp, akşamları imece usulü kimin evi yapılıcaksa onun evini yaparak, ona yardım ederek mahallemizi kurduk. Muazzam bir yardımlaşmamız vardı. Çoluk çocuk hep beraber çalıştık. Gücü yetmeyen yaşlılarsa inşaatlara fazladan tuğla alarak ya da başka katkılarla evlerin yapımına katkıda bulundular. Hiçbir aile birbirine yardımda itiraz etmeden imece usulüyle mahallemizi 3-4 yılda kurduk. 2 günde yerleşilirdi evlere. Başta bahsettiğim gibi yeri toprak, kapısı olmayan, başımızı sokacak kadar olunca içine yerleşip devamını yavaş yavaş yaptığımız evlerimizdi onlar. Çok mutluyduk. Evimize girince: ‘Yarabbi çok şükür! Kirada değiliz, kendi evimizdeyiz. Diyorduk.’ (Anlatı 6 İ. Şiyak)

“Ayrıca bu dönemde, babam bir kooperatif evine girdi. Kazandığımız paranın büyük bir çoğunluğu kooperatife gidiyordu. Bu nedenle ailede herkes çalışmaya başladı. Annem hafta içi konfeksiyonda çalışıyor, hafta sonu merdiven yıkamaya gidiyordu. Bir süre sonra konfeksiyondan hem parasını alamadı hem de çıkarıldı. İş bulamayınca bir öğretmenın çocuğunu bakmaya başladı. Yaşlı babaannem, ayakları ağrı-

masına rağmen merdiven yıkamaya giderdi. Oğlan kardeşim, okuldan kalan zamanlarında garsonluk yaparak harçlığını çıkarırdı. Bu şartlarda 2 yılda kendi evimize geçtik. Ondan sonra ekonomik olarak yavaş yavaş rahatlamaya başladık.” (Anlatı 9 İ. Yıldız)

“Bir yıl sonraysa Manisa’da eski bir ev aldık. Tabi bunları yapabilmek için, ben, kardeşlerim, annem, babam; ovaya, tütüne, bağa üzüm kesmeye, tarlaya domates toplamaya yani geçimimizi sağlayabilmek için ne iş bulursak, onu yapmaya gittik. O günlerde bizim için yaşam sadece çalışmaktı.” (Anlatı 5 H. Özçeltik)

“Yirmi ay sonra bir kurban bayramı sabahı sofrada yemeğimizi yerken babam: ‘Yemekten sonra dağılmayın konuşacağız’ dedi. Sofra kalktıktan sonra bizleri etrafına topladı. Çocuklar bu yaşadığımız hayat, hayat değildir. Sizler gençsiniz bir odada üç aile yaşıyoruz dedi.” Beni ve abimi kastederek: ‘Siz ikiniz hem bayram gezintisi yapın hem de ailenizle oturabileceğiniz bir ev bakın. Benden size izin’ diyerek ağlamaklı bir şekilde: ‘Ben ölmeden sizlerin ailenize baktığınızı ve bir evinizin olduğunu görmek istiyorum’ dedi”. (Anlatı 2 F. Viduşlu)

2.7.3. İş Bulma ve Çocuk İşçiliği

1990’larda turist olarak göç eden Pomak-Bulgaristan göçmenlerinin kaçak olarak çalıştırılması göçmenler açısından mecburiyetten ucuz işçi olarak çalışmaya, yerliler açısından çalışan ücretlerin düşmesine sebep olmuştur. “Göç işsizlik artışına, çalışanların ücretlerinde düşüşe, gayrimenkul fiyatları ve kiralarda rekabet koşullarına ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Ancak, göçün ekonomiye yeni ve dinamik iş gücü kaynağı sağladığı ve belki bundan da önemlisi kazanan hevesi yüksek toplumsal kesimin ekonomik alana taşınmasına aracılık etmesi, dolayısıyla da ekonomiye önemli bir katkı yaptığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.” (Ekici, Tuncel, 2015: 17). “Göçmenler iş hayatı içerisinde uyum ve alıştırma problemi yaşamıştır. Göç olgusunun kişilerde yarattığı en önemli erozyonların başında yerli halkın sahip olduğu kanuni ve siyasi haklardan göçmenlerin tam olarak yararlanamadığı gerçeğidir. Bu durum göçmenlerin birçok noktada sıkıntı yaşamalara yetmiştir. İsteddiği ya da gerektiği işte çalışmamak eğitim ve özgürlüklerden tam ve istediği şekilde faydalanamamak göçmenlerin yaşadığı başlıca iş sorunlarıdır.” (Korkmaz,2013:294).

İş konusuna gelince sigortasız her yerde çalışabiliyordunuz. . Biz çalışacak iş buluruz, iş seçmeyiz. Ben eğer kendi mesleğimde iş yapayım deseydim hala işsizdim

Birçok insan Bulgaristan'dan çok donanımlı gelmesine rağmen hak ettiği yerlerde çalışamamıştır. Bulgaristan'da alınan iyi eğitime rağmen orada mühendis olan bir kişi Türkiye işçi olarak çalışmıştır. (Anlatı 13 Kaynak kişi 14)

Göçmenlerin göç ettikten sonraki en büyük problemi hak ettikleri ücretle ve iyi sosyal imkânlarla iş bulamama olmuştur. Hatta Türkiye'de sosyalist sistemden gelmiş olan bazı göçmenler şartların (maddi ve sosyal) daha iyi olması nedeniyle göç içinde göçü yaşamış ailelerini Türkiye'de bırakarak Almanya'ya veya başka Avrupa ülkelerine çalışmak için göç etmiştir.

“Karaköy mahallesinde şimdiki Kırmızı Köprü'nün yakınında Muharrem'in Kahvesi denilen bir kahvehane vardı. Göçmenler o kahveye bağda, bahçede çalıştırmak için iş arayan toprak sahipleri geldiğinden iş bulmak için giderlerdi.” (Anlatı 6 İ. Şiyak)

“Ben ziraat teknisyeniyim. Köyde büyüdüğüm için ekimin-dikimin nasıl olduğunu iyi bilirim. Fakat maalesef burada kendi işimi yapamadım. Türkiye'de çalışmaya başladığımda Dino Gıda'da çalıştım. Bu şirkette bize muavin derlerdi. Ama biz hammallık yapıyorduk. Bakkallara dolu kasa götürüp boşları topluyorduk. Daha sonra Gema Elektrik'te çalıştım. Orada anlaşılamadık. Daha doğrusu, bir gün aldıkları prefabriği su basmıştı. Bizler yalın ayak su baskınını engellemeye ve suları temizlemeye yardıma gittik. Bu yardımımız sonucunda bizlere yarım ekmek köfte getirdiler. Dışarıda ise dolaşan kendi köpekleri vardı. Ona tam ekmekten köfte verdiler. Bu davranış benim çok zoruma gitti. Köpek kadar haysiyetim yok dedim ve işi bıraktım. Sonra Tele set firmasına girdim. Bir süre sonra oradan da ayrıldım. Bir yaz inşaatlarda çalıştım. Son olarak sanayide İndesit'te iş buldum. O günden bu güne kadarda İndesit firmasındayım. Eşimde çalışıyor. Bizde bütün bayanlar çalışır. Eş çalışmadan aileni büyütemezsin. Biz göçmenlerin iş seçme şansı yoktur. Biz çalışacak iş buluruz, iş seçmeyiz. Ben eğer kendi mesleğimde iş yapayım dese ydim hala işsizdim.” (Anlatı 13 kaynak kişi 14)

“Şartlarımız 1963'ten sonra düzelmeye başladı. Bunda Almanya kapısının açılması da etkili oldu. Hemen hemen her evden bir kişi Almanya'ya işçi olarak çalışmaya gitti.” (Anlatı 6 İ. Şiyak)

“6 Mayıs 1967'de Almanya'ya gittim. Almanya'ya gittiğim dönemde eşim ve çocuklarım için Türkiye'de artık bir evim vardı. Almanya'da çalışmak beni rahatlatmıştı; ama sadece maddi olarak. Orada bir köprü inşaatında çalışıyordum. Ailemi bıraktığım evse sadece duvarları olan, bazı odalarının camlarının takılı olduğu yarım

yamalak bir evdi. Zavallı karım, geceleri evin camları olmadığından sabaha kadar nöbet tutar, uyumazmış. Ağabeyim bana bu durumu anlatan bir mektup yazmıştı. Ağlayarak okumuştum. Göç içinde göçü yaşıyorduk, çaresiz katlanmalıydık.” (Anlatı 2 F. Viduşlu)

“25 yaşındayken de Almanya’ya çalışmaya gittim. Gurbet içinde gurbet yani. 3 yıl sonrada görücü usulüyle Yaşa Hanımla tanışıp evlendik. 18 yıl Almanya’da kaldıktan sonra da Türkiye’ye geri döndüm.” (Anlatı 5 H. Özçeltik)

Göçmen grubunun içinde olumsuz çalışma şartlarından en fazla etkilenen turist vizesiyle gelen ve bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması geciken Pomak göçmenleridir. Onlar uzun yıllar kaçak olarak ve sigortasız işlerde çalıştırılmıştır.

“Ne yazık ki birçok insan o dönemde sigortasız çalıştırıldı. Çünkü kimlikleri yoktu. İşverenler: ‘Sizin sigortanız işe yaramaz. 100 TL fazla vereyim.’ Diyordu. O durum tabii ki insanlara başlangıçta tatlı geldi ama bu şekilde çalışanlar emekli olamadılar. Bayanların çoğunluğu tarlada çalıştı. Çünkü çocuklarını bırakacak yerleri yoktu. Tarlaya çocuklarını da götürebiliyorlardı. Bu şekilde çocuklar tarlada büyüdü.” (Anlatı 11 H. Oruç)

“İş konusuna gelince sigortasız her yerde çalışabiliyordunuz.” (Anlatı 13 kaynak kişi 14)

Göçmenlerin yaşadığı bir başka sorunsu çocuk işçiliğidir. Pek çok göçmen 10 yaşın üzerindeki çocuğunu eli ekmek tutar yaşta gördüğünden çalıştırmıştır. Bu şekilde çalıştırılan ilk dönem gelen göçmenlerin çocukları kendilerini kayıp nesil olarak görmektedirler. Çünkü bu çocuklar ailelerine ekonomik destek olmak amacıyla okuyamamışlardır.

“Ben makine mühendisliği okudum. Ama istisnasız her yaz inşaatlarda çalıştım. Bizim için yaz tatil değil çalışma dönemidir. Bütün göçmen çocukları için durum böyledir. 12 yaşında çapaya başlamıştım. Türkiye’ye ilk geldiğim yıllarda yaşlıtarım oyun oynarken gündelikle çapaya giderdim. Sadece ben değil, çevremdeki tüm göçmen çocukları bu işi yapardı. Bunun için yaşta önemli değildi. Biraz iş yapabilecek tüm çocuklar göçmen anne babanın gözünde bir umuttur. Bir yevmiye bir yevmiyedir. Bu açıdan ailelerimize de bir şey söyleyemeyiz. Çünkü çok zor şartlarda mücadele etmişler. Bir valizle gelip bir dünya kurmaya çalışmak kolay değildir. Anlatı 12 H. Oruç: ben bir çuvalla geldim, valizim yoktu. Birçok insan Bulgaristan’dan çok donanımlı gelmesine rağmen hak ettiği yerlerde çalışmamıştır. Bulgaristan’da alınan iyi eğitime

rağmen orada mühendis olan bir kişi Türkiye işçi olarak çalışmıştır. “(Anlatı 13 Kaynak kişi 14)

Hüseyin Oruç’un yukarıda altını çizdiği sorunlar 1989’da göç eden Bulgaristan göçmenlerinin pek çoğunun karşılaştığı sorunlardır. 89 göçmenleri eğitilmiş olmalarına rağmen hiç hak etmedikleri şekillerde ve düşük ücretlerle çalıştırılmışlardır.

“Geldiğimizde ben 10 yaşındaydım. O yaşında babam beni bir lokantaya çırak olarak verdi. Sabah 5’te kalkar işe giderdim. O zamanlar şimdiki gibi ocaklar olmadığı için, saatlerce duman ve is içinde uğraşarak eski usul ocakları yakmaya çalışırdık. Fakat paraya ihtiyacımız vardı. Bu nedenle şartlar ne kadar kötü olsa da hepimiz çoluk çocuk çalıştık. Ben, eve haftada 2 buçuk kuruş getirirdim. Hiç unutmam, bir gün ustam haftalığımı 2 buçuk değil de 2 kuruş verince babam ustamla epey tartıştı. En sonunda ustam pes etti: ‘Tamam, vereceğim istediğin parayı ama bu kadar para için niçin bu kadar ısrar ediyorsun, anlayamadım?’ Dedi. Babamın ustama verdiği cevap hala içimi sızlatır: ‘İki buçuk lira 9 somun ediyor. Bize haftada 9 somun ekmek gider. Sen haftalığı eksik verirsen, çocuğun getireceği parayla evin ekmeğini eksik almak zorunda kalırız. Evdekilerin karnı doymaz.’ Sene 1966, artık büyümüş, delikanlı olmuştum. Babama şu soruyu sordum: ‘Baba, sen bizi neden Türkiye’ye getirdin? Ben eğer memlekette olsaydım, okurdum. Hayalim hep üniversite okumaktı; ama Türkiye’de ortaokulu bile askerde bitirdim. Çalışmak zorunda olduğum için okuyamadım. Niye getirdiniz beni buraya?’ Diye sitem ettim. Babamın cevabı şuydu: “Oğlum, haklısın. Siz zorluk çektiniz. Bizde zorluk çektik; ama ben torunlarımı kurtardım. Zaman gelecek o memlekette, Müslüman ile Hıristiyan karışacak. Bizse burada bir dil, bir vatan, bir bayrak altındayız. Burası bizim vatanımız.” (Anlatı 3 Ş. Kaya)

2.7.4. Eğitim İmkânları ve Eğitim Sisteminin Farklılığından Yaşanan Sorunlar

Göçmenlerin eğitim seviyesi onların göç ettikleri ülkelerdeki iş imkânlarını belirlemektedir. Eğitimsizliğin yanı sıra göçmenin göç ettiği ülkenin dilini bilmemesi de iş bulamamasına ya da düşük ücretlerle çalışmasına sebep olmaktadır. Göçmenin kaliteli işlerde çalışabilmesi için iyi eğitim alması gerekir. İyi eğitim içinde iyi ekonomik şartlar gerekmektedir. Bu durum bir kısır döngü oluşturmaktadır. Çünkü göçmen aileler göç ettikleri ülkelerde çocuklarının okuması yerine aile bütçesine katkıda bulunmalarını tercih etmektedirler. Dil bilmemenin yanında ailelerin eğitime karşı olan bu

olumsuz yaklaşımının da göçmen çocukların eğitim hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum göçmenlerde bireysel ve sosyolojik hoşnutsuzluklara neden olmaktadır. Göçmen çocukları ancak eğitim düzeyi yüksek bir aileden geliyorsa iyi eğitim alma imkânları olmaktadır. Bu durumda ailenin ekonomik yapısı da eğitime bakışı da önemli bir unsurdur. Kaynak kişilerimizden elde ettiğimiz bilgiler sonucunda göçmen çocukların eğitim alanında yerli çocuklara kıyasla bir eğitim eşitsizliği ile karşı karşıya olduklarını söyleyebiliriz.

Anlatı 9' da anısını derlediğimiz İsmigül Yıldız Bulgaristan'da eğitim fakültesi ikinci sınıftaymış. Türkiye'ye göç ettikten sonra ailesinin eğitim masraflarını gerekçe göstermesi üzerine Ege Üniversitesinden kendisine fakülteye devam hakkı verilmesine rağmen eğitime devam edememiş. Devamında beş yıl bir fabrikada çalışıp eğitimi için para biriktiren Yıldız beş yıl sonra eğitim alabilmek için Bulgar pasaportu ve Bulgar ismiyle (İliyana) Bulgaristan'a geri dönmüş. Sene kaybı olmaması için girmesi gereken sınavlardan da başarı elde edip eğitimini okulu birincilikle bitirerek başarı ile tamamlamış. Sonuçta bu elde etmiş olduğu başarı maddi ve manevi pek çok zorlukla elde edildiğinden İsmigül Yıldız ailesi içerisinde çatışmalar yaşamış. Tekrar Bulgaristan'a Bulgar vatandaşı olarak dönmek kendisini psikolojik olarak epey yıpratmıştır. Okulda Türk olduğunu uzunca bir süre gizlemek durumunda kalmış. İsmigül Yıldız örneği bize Bulgaristan'da okuyan Türklerin eğitim eşitsizliği ile karşı karşıya kaldıklarının bir göstergesidir.

Derlediğimiz anlatılardan elde ettiğimiz sonuçlara göre göçmenlerin en fazla karşılaştığı eğitim sorunları dil bilmemenin getirdiği sorunlar ve ekonomik nedenlerle iyi eğitim alamama sorunudur. Göçmen ailelerin pek çoğu ekonomik nedenlerle çocuklarını okutamamıştır. Ekonomik imkânları kısıtlı olan ailelerin çocuklarının dil bilmemelerinden kaynaklanan ders başarı oranının düşüklüğü, ailelerin çocuklarını okutmamasının ya da göçmen çocuklarının okumak istememesinin sebebi olmuştur.

“Benden 5 yaş büyük olan ağabeyimin okuma şansı olmadı. Ağabeyim inşaat sektöründe çalışmaya başladı. Şimdi alçı dekorasyon işi yapıyor. Başlangıçta bir fayansçının yanında çirak olarak başladı, zamanla kendi işini öğrenerek alçı dekorasyon atölyesini kurdu. Küçük kardeşimse, metal öğretmenliği bölümünü bitirdi, o da öğretmenlik yapıyor. Ama şöyle söyleyeyim bizim yaş grubumuzda üniversite mezunu olarak çok az kişi var. Ancak benden 3-5 yaş küçükler üniversite mezunu olabildiler. Çünkü dil sorunu sınıfta başarıyı etkiliyordu. Başarı olmayınca da öğrenci dersten so-

ğuyordu. Birçoğu ne olacak sanki liseyi bitirip anne babamız gibi fabrikaya girer çalışırız diye düşündüler. Bu durum göç eden çocuklar için büyük bir dezavantajdı. Hele ki ağabeyim gibi 15-16 yaşında göç eden çocukların pek çoğunun okuma şansı olmadı. Çünkü dil bilmiyorlardı ve de ailelerin ekonomik gücü yoktu.”(Anlatı 12 H. Oruç)

“Geldikleri yıl Bulgaristan da 9. sınıfı bitirmiş olan Şirin Hanım, Bulgaristan’da o yıllarda lise eğitimi dört yıl Türkiye’de ise üç yıl olduğu için okula lise birinci sınıfı tekrar ederek mi yoksa lise ikinci sınıftan mı başlasın konusunda o ve kendisiyle birlikte liseye başlayacak olan arkadaşlarının sıkıntılar yaşadığını aktardı. Kendisiyle birlikte lise birinci sınıfa başlayan göçmen çocuklarının bu ortak sorunu farklı şekillerde çözülmüş. Bazı okullar öğrencilere dokuzuncu sınıfı tekrar ettirmiş, bazılarıysa eğitimlerine onuncu sınıftan devam etmişler. Bu ikili uygulama dokuzuncu sınıfı tekrar etmek zorunda kalan öğrencilerde sene kaybına neden olmuş. Bu nedenle ekonomik şartları zaten kısıtlı olan aileler bir yıl fazladan mali yük altına girmişler.

Şirin Hanım ve arkadaşlarının eğitimde yaşadığı en önemli problem ise dil olmuş. Türkçeyi çok az bildikleri ve Bulgarcaya alışkın oldukları için hem iletişim kurmakta hem de Türkçedeki “ğ” ve “e” harflerini kullanmada bir hayli güçlük çekmişler. Avrupa’da kapalı “e” harfinin kullanılması ve “ğ” harfinin olmaması göçmenlerin telaffuzda zorlanmalarına sebep olmuş. Bu nedenle de göçmen vatandaşlarımız en fazla kendi dillerinin eğitiminde zorluklar yaşamışlar. Türkçeyi öğrenirken yaşadıkları bir başka sorunsu Türkçe ile Bulgarca arasındaki alfabe farkı olmuş. Kiril alfabesiyle okuyup yazdıklarından başlangıçta okuma yazma konusunda da sıkıntılar yaşanmış. Bu sorunları hafta sonları okullarda açılan Türkçe kursları sayesinde kısa sürede giderilmiş.

Bunların dışında Bulgarca ve Türkçe bir sözlüğün olmaması da Türkiye’ye göç eden Bulgaristan göçmenlerinin sıkıntıları arasında yer almış. Örneğin Şirin Hanım, “sahi” kelimesinin anlamını sözlükten bakmalarına rağmen anlamakta güçlük çektiklerini belirtti.

Şirin Hanımın eğitim anlamında olumlu olarak bizlere verdiği tek örnek ise matematikte oldu. O ve onun gibi göçmen olan arkadaşlarının Türkiye’deki sınıf arkadaşlarından seviye olarak çok önde olduklarını belirten Şirin Hanım, Türkiye’de lisede görmüş olduğu matematik derslerini Bulgaristan’da ortaokul yıllarında gördükleri için aynı sınıftaki Türk eğitimi sisteminde yetişmiş arkadaşlarından daha başarılı olduğunu belirtti.

Edebiyat ve Türkçe derslerinde yaşadıkları başarı açığını matematikle kapatmışlar. Sonuç olarak onlar için başarı olarak kabul edilen bu durum Türk eğitim sistemi açısından olumsuz ve sorgulanması gereken bir eksiği ortaya koyuyor.

Şirin Bilir bir başka anlatımında ise kendisi ve onun gibi göçmen olan arkadaşı Berrin'in mecaz anlamlı kelimeleri anlayamadıkları için ve şiveli konuşmaları yüzünden epey alay konusu olduklarını dile getiriyor. Bu durum o ve onun gibi göçmen çocuklarında öteki olma ötekileşme duygusunu doğurduğundan dil problemi yaşayan göçmenlerin yaşadığı başka bir eğitim problemidir.

Şirin Bilir son olarak hayatının en güzel anısıdır dediği şu sözleriyle konuşmasını bitiriyor. Manisa Ticaret Lisesi'ne ilk başladığı gün sınıf arkadaşları derste iken okulun müdür yardımcısı tarafından sınıfa getirilmiş. Şirin, müdür yardımcısı tarafından sınıfa tanıtıldıktan sonra kendisine gösterilen boş sıraya oturmuş. Bu dakikadan sonra muhasebe öğretmeni Hami Bey dersini bırakıp Şirin'le ilgilenmiş ve onun Türkiye'ye nasıl geldiği, neler yaşadığı, Manisa'yı nasıl bulduğu gibi sorularla kendisini ifade etmesini sağlamış. Sonrasında öğretmen sınıftaki öğrencilere göç hakkında bilgi vermiş. Teneffüs zili çaldığında sırada oturan Şirin'in önünden sınıf arkadaşları tek tek geçerek; "Hoş geldin Şirin" diyerek kendisini selamlamışlar. Şirin o an hissettiklerini şu cümlelerle anlatıyor: "Ben o an anladım ki Manisa benim memleketim ben artık vatanımdayım ve buraya aitim."

Bu örnek bize bireyin bulunduğu yerde kabul görmesinin ve önemsenmesinin bireyin kendini o yere ait hissetmesindeki rolünü göstermektedir.

Şirin Hanım'ın öğretmeninin yaklaşımı göçmen çocukların eğitiminde rol oynayan önemli bir unsurunda öğretmen olduğunu ortaya koymaktadır. Göçmen öğrencilerin kişisel gelişimi ve kalıcı öğrenmelerinin gerçekleşmesinde öğretmenlerin yetiştirilmesi ve mesleki gelişimi önem taşımaktadır.

Kaynak kişi 12 Mümine Soytürk yedi çocuklu bir ailenin en küçük çocuğu olması ve anne babasının Türkiye'ye geldikleri dönemde ellili yaşlarının üzerinde olması nedeniyle en başta ekonomik sorunlarla karşılaşmış. Türkiye'ye geldiği yıl liseye başlayacak yaşta olan Soytürk, eğitim hayatına başlayabilmesi için gerekli olan giyim, kitap, defter gibi masraflarını karşılamak amacıyla bir süre Manisa'nın Kalemli köyünde tütün kırmaya giderek bu ihtiyaçlarını sağlamış. Ekonomik olarak ihtiyaçlarını giderip okula başlayabilecek duruma gelen Soytürk'ün okula başladığında yaşadığı ilk problem yanlış okula kayıt olmak olmuş. Kendisi üniversite eğitimi almak istedi-

ğinden düz liseye kayıt olmak istiyormuş. Fakat yarım Türkçesiyle derdini anlatamadığı için annesinin daha önceki yıllarda Türkiye'ye Bulgaristan'dan göç etmiş olan ilkokul öğretmeni tarafından "kısa yoldan hayata atılsın" düşüncesiyle ticaret lisesine yazdırılmış. Soytürk okulun akademik başarısının düşük olduğunu öğrendiğinde bir hayli geç olmuş. Bulgaristan'da bir gazetede köşe yazıları ve şiir yazacak kadar iyi derecede Bulgarcası olan Mümine Soytürk Türkiye'ye geldiğinde ilk üç ay karşındakinin ne dediği hakkında hiçbir fikrinin olmadığını söylüyor. Soytürk'ün ana dilini bilmemesi ders başarısına olumsuz bir şekilde yansımış ve Bulgaristan'da iyi bir derece ile ortaokuldan mezun olan Soytürk Türkçe ve daktilo derslerinden geçer not alamamış. Bu durumu "kıyametim olmuştu" diyerek dile getiriyor. Ayrıca Mümine Soytürk ve onun gibi göçmen olan arkadaşları (+,-), (.,-) gibi noktalama işaretleri ile terimleri anlamakta güçlükler yaşamışlar. Fakat tüm bu sıkıntılara rağmen Mümine Soytürk çalışkanlığı ve azmi sayesinde Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü'nde öğretim görevlisi olmayı başarmış. Fakat Mümine Hanım kendisi ile aynı yıllarda Türkiye'ye göç etmiş olan ve Bulgaristan'da beraber eğitim aldıkları dönemde en az kendisi kadar başarılı olan arkadaşlarının okuyamamasından yakınıyor. Bu başarılı öğrencilerin pek çoğu üniversiteyi kazandıkları halde ev yaptıran ya da mal mülk edinmeye çalışan ailelerine ekonomik destek olmak zorunluluğundan eğitimlerine devam edememişler.

Bu bağlamda yaptığımız görüşmelerde 1958 yılında 10 yaşındayken Makedonya'dan Türkiye'ye göç eden (Anlatı 3 Şaban Kaya) çektiği zorlukları şöyle dile getiriyor: "Tabi çok zorluk çektik, özellikle dil bilmediğimiz için bize gâvur derlerdi. Bu durum çok ağırımıza giderdi. Çünkü bizler dinimizden olmamak için dilimizden vazgeçmek zorunda kalmıştık. Dilimiz bize zorla unutturulmuştur. Sokakta bizlere Türkçe konuşun derlerdi konuşamazdık, bilsek konuşmaz mıyız ama bu durumu kimseye ifade edemezdik. Manisa'nın yerli halkı bize ilk geldiğimiz yıllarda Makedonya'dan kovulmuş gâvurlar gibi davrandılar." Bu durum o yıllarda ergenlik çağında olan Şaban Kaya'nın toplumla bütünleşmesinde ve her iki kültür arasında da kendini güvende hissetmesinde problemlere yol açmıştır.

On yaşında Türkiye'ye ailesiyle birlikte göç eden Şaban Kaya (Anlatı 3) ekonomik nedenlerle lokantada çalışmak zorunda kaldığı için devam etmek istediği eğitim hayatına çocuk işçi olduğundan devam edememiş. Çalışmak zorunda olduğu için ortaokulu ancak askerde bitirebilmiş. Babasıyla o dönemde paylaşmadığı bu isteğini 1966 senesinde 18 yaşına geldiğinde babasıyla yaptığı şu konuşmayla paylaşmış:

“Sene 1966 artık büyümüş delikanlı olmuştum babama şu soruyu sordum: ‘Baba sen bizi neden Türkiye’ye getirdin? Ben eğer memlekette olsaydım okurdum. Hayalim hep üniversite okumaktı ama Türkiye’de ortaokulu bile askerde bitirebildim. Çalışmak zorunda olduğum için okuyamadım. Niye getirdiniz beni buraya?’ Diye sitem ettim. Babamın cevabı şuydu: ‘Oğlum dedi, haklısın siz zorluk çektiniz kardeşlerinde zorluk çektiler bizde zorluk çektik ama ben torunlarımı kurtardım. Zaman gelecek o memlekette Müslüman’la Hıristiyan karışacak, Türkçe diye bir dil kalmayacak, biz ise burada bir dil, bir vatan ve bir bayrak altındayız burası bizim vatanımız’.”

Şaban Kaya’nın babasının verdiği cevap aslında 1950’li yıllardan sonra Yugoslavya’dan serbest göçmen olarak Türkiye’ye göçmek zorunda kalan Şaban Kaya ve onun kuşağının ortak sorunudur. Pek çoğu iyi eğitim alamamıştır. Göçmen aileler ekonomik nedenlerle iyi bir yaşam standardı tutturmak amacıyla çocuklarını okutamamıştır. O yıllarda okula gitmek yerine çocuğun bir işte çalışması ve aile ekonomisine katkıda bulunması pek çok göçmen ailesinin tercihi olmuştur.

“İlk geldiğimiz yaz Kalemli köyüne tütün kırmaya gittim. Bu sayede amelelikten aldığım kısıtlı parayla okula başlamak için kıyafetimi ve kitaplarımı alabilir durumdaydım. Hiç olmazsa başlangıcı görebiliyordum artık. Yani geldiğimizde böyle bir süreç yaşadık. Sonrasındaysa annemin ilkokul öğretmeni beni kısa sürede hayata atılmaya düşüncesiyle Ticaret lisesine kaydettirmiş. Ben o kısa sürede hayata atılma işini hiç anlayamadım. Liseye başladığımda arkadaşlarımdan, öğretmenlerimden Manisa Ticaret Lisesi dendiğinde, kısa yoldan hayata atılma kavramını duymuştum. Yanımda oturan sıra arkadaşım: “bu nedir?” diye sordum. O da bana: “Biz okulu bitirince hemen çalışmaya başlayacağız ya o yüzden kısa yoldan hayata atılmak, staja gideceğiz, paramızı kazanacağız.” Dedi. Fakat ben kısa yoldan hayata atılmak istemiyordum. Zorunluluktan bu okula kaydettirilmiştım. Bunu hocam Özer Yücelen’e söylediğimde neden Manisa Ticaret Lisesi’ne kayıt olduğumu sordu, bende: “Bu okulu düz lise biliyordum kendimi ifade edecek kadar Türkçe konuşamadığım için derdimi anlatamamışım o nedenle de buradayım” dedim.

Okul yıllarımsa çok zorlu geçti. Çünkü ilk üç ay karşımdakinin ne demek istediğiyle ilgili hiçbir fikrim yoktu. Hatta okulun ilk dönemi iki zayıfım geldi. Bu bende kıyamet etkisi yarattı. Çünkü Bulgaristan’da dereceyle okul bitirmiştım. Zayıf olan derslerim Türkçe ile daktilo dersleriydi. Ne zaman “ğ”, ne zaman “y” olacak bir türlü kavrayamamıştım. Bir gün muhasebe dersinde Özer Hoca söylüyor biz yazıyoruz: “Fatura virgül.” diyor ben yazıyorum: “virgül”. “Nokta” diyor ben yazıyorum: “nokta”.

Tabi herkesin yazısı bitiyor benimki bir türlü bitmiyor. Bir yandan da acaba bu nokta ve virgül ne anlama geliyor diye düşünüyorum. Sonra arkadaşşıma sordum: “Niye hoca hep virgül ve nokta diyor?” arkadaşım: bu “.”, bu da “,” dedi. Tamam, anlaşıldı artık virgül nokta yazmayacağım. Tabi bunun dışında terimleri de bilmiyordum. “+ ve – ne demek?”, “Oran ve orantı nedir?” gibi daha pek çok terimi öğrenmem tam üç ayımı aldı. Kâbus gibi bir geçiş evresi yaşıyorsun.”(Anlatı 11 M. Soytürk)

Bazı göçmen guruplarındaysa okul yaşındaki çocuklar Türkçeyi ve Latin alfabe-sini bilmediği için devam etmesi gereken sınıf ne olursa olsun ilkokul 1. sınıftan okula başlatılmış bu durum akran grubunda okuyamayan öğrencilerde sıkıntıya yol açmıştır.

“...Geldiğimiz yıl ben, hemen okula başladım. O dönemde göçmenleri okula almak için yaşa bakmıyorlardı. İlkokula başladığında tıraş olan erkekler, ya da okul bitince hemen evlenen kızlar vardı. Çünkü memlekette öğrendiğimiz alfabe Kiril alfabesi olduğu için okula başlamak isteyenleri yaşı kaç olursa olsun 1. Sınıftan başlattılar. Böyle olunca da okula, tıraş olup gelen erkek öğrenciler ve okulu bitirir bitirmez 18’ine gelmiş evlenen kızlar çok oldu. (O dönemde 18 yaşını doldurmuş bir kız artık evlenme yaşına gelmiş sayılıyordu.) Bu sistemi birazda Türkçemiz olmadığı için uyguladılar. Okula giderek dili öğreniyorduk. Başlangıçta Türkçe bilmediğimiz için fazlasıyla zorluk çektik. Ama ben şanslıydım. Nermin Tatlıdil adında mükemmel bir öğretmene rastlamıştım. Öğretmenim bana ve benim gibi göçmen olan sınıf arkadaşlarıma öyle sabırla ve şefkatle yaklaştı ki bizler okula çok çabuk uyum sağlayıp Türkçeyi öğrendik.” (Anlatı 6 İ. Şiyak)

Anlatılar içerisinde eğitim anlamında en büyük sıkıntıyı çeken ve en fazla mücadele veren kaynak kişimiz İsmigül Yıldız’dır. O çalışkanlığı ve azmi sayesinde tırnaklarıyla kazıyarak istediği eğitimi almıştır.

“O dönemde iyi ki de Manisa’ya gelmişiz. Babam, elektrik-elektronik işlerinden iyi anladığı için Vestel Fabrikasında elektronik bölümünde iş buldu. Geldiğimizde ben üniversite 2. Sınıftaydım. Türkiye’de bana tekrar üniversitede eğitim hakkı verildi. Babamınsa beni tekrar okutacak gücü yoktu. Çünkü bakmakla yükümlü olduğu büyük dedem ve ninem ile babaannem vardı. Ayrıca oğlan kardeşimde 15 yaşında ve öğrenciydi. Bu nedenle babam, eğitim almamı istemedi. Bana: ‘Sen kızsın. Evlenir, gidersin.’ Dedi. Ben bu duruma çok içlerdedim ve 4 yıl babamla konuşmadım. Tekrar Bulgaristan’a dönüp eğitimimi tamamlayabilmek için Raks Elektronik Fabrikası’na girdim. Raks’ta 5 yıl çalıştıktan sonra çıkış yaptım ve tazminatımı aldım. Bu parayı eğitimim için kullanacaktım. Aradan 5 yıl geçtiği için Bulgaristan’daki öğrenciliğimi de

donduramamıştım. Bulgaristan'da tekrar üniversite sınavına girdim ve 3.50 not ortalaması tutturarak öğrencilik haklarımı yeniden kazandım. Üniversite 2. sınıftan tekrar eğitimime başladım. Herkes, Bulgar ismimle Bulgar vatandaşımıymış gibi başvurumu yaparsam, işlerimin çok kolay olacağını söylemişti. Bu, bana da mantıklı geldi ve okula başvurumu Bulgar kimliğimle yaptım. Göçten sonra Bulgaristan'a döndüğüm için bunu bilen hocalarım bana sempatiyle yaklaşıyordu. Bulgarca'yı ana dilim gibi konuştuğum için de pek çok kimse benim Türk olduğumu anlamamıştı. Ben tekrar üniversiteye döndüğümde 28 yaşındaydım. Tabii sınıf arkadaşlarım benden çok küçük 18-20 yaşındaki gençlerdi. Benim yaşımda sadece bir Bulgar arkadaşım vardı. O da eşi okumasına izin vermediği için eşinden boşandıktan sonra tekrar okula başlamıştı. Sosyal olarak çok sıkıntı yaşamıyordum. Daha önceki dönemde her gün Türk olduğum için çantam kurcalanırdı. Fakat artık durum değişmişti. Sadece ekonomik sıkıntılarım oldu. Biriktirdiğim parayı (1000 Dolar) bankaya yatırmıştım. Bankadan ayda bir kez çekebiliyordum. Notlarım yüksek olduğu için devlet bana 400 Leva veriyordu. Bursumu kaybetmemek için çok çalışmak zorundayım. 400 Leva'yla kiramı ödüyordum. Birikimimle de yiyecek ve giyecek ihtiyacımı karşılıyordum. Ayın sonuna doğru param azalır karnımı tok tutacak şeyler yerdim. Mesela sadece pilav yerdim. Krep yapmayı öğrenmiştim. Paramı çekme zamanına kadar ayın son günlerini böyle idare ederdim. Hatta bir ay son günüm için yiyecek olarak sadece 3 domatesim kalmıştı. Akşam okuldan odama girdiğimde domateslerimin yerinde olmadığını gördüm. Artık, domateslerle nasıl doyarım düşüncesinin yerini hiç yoktan beni biraz da olsa tok tutarlardı düşüncesi aldı. Bir de domateslerime ne oldu? Ertesi gün yan oda arkadaşımın salatasına koymak için benim domateslerimi almış olduğunu öğrendim. O zaman çok kızmıştım; ama şimdi öğrencilik hali deyip geçiyorum. Bulgaristan'a göç sonrası eğitim amaçlı dönüşüm acı tatlı anlattığım anılarla sona erdiğinde okulumu birincilikle bitirmiştim. Mezun olduğumda hocalarımla vedalaşırken; 'Türkiye'ye dönüyorum' dediğim zaman çoğu fazlasıyla şaşırılmıştı. Çünkü Bulgar olduğumu zannediyorlardı. Artık ailemin yanında ülkemde ve meslek sahibi bir bireydim. Benim ve ailemin hayatı zamanla düzene girmişti." (Anlatı 9 İ. Yıldız)

2.7.5. Göçmenlerin Türkiye'nin Eğitim Sistemine Bakışı

Çalışmamızda derlediğimiz anlatılar içerisinde en farklı ve sistemli eğitimi aldıklarını savunan grup Bulgaristan göçmenleridir. Onlar bu sistemli, ezberci olmayan

yoruma dayalı, disiplinli eğitimleri sayesinde hayatta ve işlerinde başarılı olduklarını savunarak bu durumun bir üstünlük göstergesi olarak altını çizerler.

“Ama devamında mutlaka akademisyenliği başaracaktım. Bunda Bulgaristan’da edindiğim sistemli çalışmanın katkısı çok fazla oldu.” (Anlatı 11 M. Soytürk)

“Bulgaristan’da sadece ezber olarak milli marşı, çarpım tablosunu ve Mendel’in tablosunu öğretirler. Bunun dışında eğitimin tamamı yoruma dayalıdır. (Anlatı 13 Kaynak kişi 14)

“Türkiye’ye geldiğim dönemde başlangıçta bizi ilkokula aldılar fakat Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmadığımız için ortaokula başlayamadık. Dönem başlangıcında iki ay sonra ortaokula kaydolabildik. Bunun içinde o dönemdeki Belediye Başkanımızın araya girmesi gerekti. Okula başladığım günlerde Bulgaristan’da 5. Sınıfı okumuştum. Burada da iki kez 5. Sınıfı okudum. Yani Türkiye’de hiç okumamış gibiydim. 6. sınıfa başladığım günün ertesi arkadaşlarım matematik sınavı oluyordu. Öğretmenim sınava benimde seviyemi ölçmem için girmemi istedi. Ben o sınavdan sınıfın en yüksek notu olan 98’i almıştım. Öğretmenim çok şaşırılmıştı. Bulgaristan’da 5. Sınıfın sadece 1. dönemini okumuştum. Hatırladığım kadarıyla buradaki eğitim sistemini şu şekilde anlatabilirim: Sınav diye bir şey yoktu. 4. sınıfta ortaokul başlıyordu. Benim okuduğum dönemde ilk 3 sene ilkokul tek öğretmenli sistemdi. 4. sınıfta çoklu öğretmen sistemine geçiliyordu. Orada 4. sınıfta şunu yaşamıştım: Okulun ilk günüydü. (Türkiye’de daha ilk hafta öğretmenlerle tanışırsın) Öğretmenimiz konuyu anlattı ve bir daha ki derse şu konuyu bilin diye bize ödev verdi. Tabi biz daha çocuk olduğumuz için önemsemedik. Bir dahaki derse girdik. Tesadüf bu ya öğretmenim geldi beni kaldırdı: ‘Anlat bakalım’ dedi. ‘Hocam neyi anlatacaktım?’ Dedim. Hoca: ‘Neyi mi anlatacaktın!’ Dedi. Sonra not defterine “2” yazdı. Bulgaristan’da en düşük not 2’ydi. Sınav falan yok. İlk notum zayıf. Orada her derste bu şekilde 2 kişi seçilirdi ve o kişi öğretmenin verdiği dersi anlatırdı. Yani bir derse çalışmazsan sınıfta kalma ihtimalin olduğundan her derse hazırlıklı giderdik. Dolayısıyla sene boyunca tüm derslerde hazırdım. 2 aldığım ders tarih dersiydi. Zayıf olduğu için o dersin her dersine hazırlıklı gittim. Ama ortalamam 3 geldi. Belki bu sınav usulü olsaydı ortalamam 90 olurdu. Çünkü her konuyu noktasına virgülüne kadar bilerek derslere girmiştim. Bana göre bu sistemin şöyle bir güzelliği var: ‘Kardeşim sen ders çalışmak zorundasın. Her dersi bileceksin’ diyor. Yoksa sınıfta kalma ihtimalin var. Türkiye’de ise bir hafta ön-

cesinden sınav belli. İki gün öncesinden söyledin mi çocuklar isyan ediyor nasıl çalışacağız diye. Bence doğru olan Bulgaristan'ın sistemidir. Yıl boyu her gün okula hazırlıklı geliyorsun.” (Anlatı 12 H. Oruç)

“Ben lisedeyken öğretmenlerimiz bizlere özellikle sözlüye kaldırırdı. Eğer sözlü sırasında konuları birebir kitaba bağlı olarak anlatırsak sınıfta kalırdık. Her derste okuduğumuz şeye yorum katmamız istenirdi. Burayla çok farklı bir sistem asla ezberci değil. Benim şu an Türkiye’de okuyan 2 öğrencim var. Benim öğrenciliğimde babam hiç okula gelmemişti. Bilmiyorum, sistem mi yanlış, yoksa bende mi? bir sıkıntı var. Ama ben, 2-3 haftada bir çocuklarımın okulundayım. Çünkü burada eğitim ezberci, bilgi yüklemesi fazla. Bu nedenle de hep kontrol istiyor. Bulgaristan’da ise liseyi bitirdikten sonra bitirme sınavları vardır. Bu sınavlarda, matematik, Bulgarca, edebiyat birde meslek lisesi iseniz uygulamalı sınavlara giriyorsunuz. Bütün notlarınız pekiyi olsa da o sınavı geçmeden mezun olamazsınız. Sınav şu şekildedir: Sınavda herkes tek başına bir sıraya oturur. Her sınıfta merkezden gelen ses sistemiyle sorulan soruları duyarsınız. Sofya’dan merkezden sorular okunur, öğrenciler cevaplar. Tabi başımızda gözetmen hocalar vardır. Ben bu sınavdan sonra meslek lisesinde okuduğum için bir de uygulama sınavına girmiştım. Uygulamada traktöre pulluk bağlayıp tarlayı sürdüm. O şekilde mezun olabildim. Bulgaristan’da 4 yıl okumanızın ve çok başarılı olmanızın bir önemi yoktur. Bunlar diploma almanıza yetmez. En son yapılacak merkezi sınavdan, meslek lisesi öğrencisiyseniz ayrıca uygulamadan geçmeniz gerekir. Ben uygulama sınavında öğretmenin sorduğu soruları anlattım. Öğretmen: ‘Çok iyi yorum katmanız kitabı hiç açmamışsınız.’ Dedi. Kitabı gerçekten açmamıştım.” (Anlatı 13 Kaynak kişi 14)

“Sadece derslerden geçmek için okuyoruz. Aynı şekilde eğitim sistemimizde yetersiz. Bu sistem içerisinde boş gençler yetişiyor. Sadece tüketen ve sonra istenileni koyun gibi yapan insanlar yetişiyor.”(Anlatı 11 M. Soytürk)

2.7.6. Dışlanma (Ötekileştirme)

“Türkiye göçmenler ülkesidir. Göçmenlerin, evvelce gelen “yerleşik” nüfusa karıştığı göçmenliğini unuttuğu, sonradan gelen göçmenleri “yabancılar” olarak görmeye meylettiği ülkedir. Mustafa Kemal’in 1931 de dönemin kamuoyuna cevaben sarf ettiği sözler toplumun düşüncesinde muhacirlerin küçümsendiğini aksettirmektedir. Bu algılamının beşeri bir eğilim olan ötekileştirmeden kaynaklandığı ve bu eğilime pek çok dünya toplumunda rastlandığı bilinmektedir”.(Hacıoğlu, 2015: 4199) “Birey

sosyal çevresinde mutlu olmayarak onu saran kurum ve ilişkilerden uzaklaşmakta ve onlara karşı kendini yabancı hissederek ayrışma sürecine girmektedir. Marjinalleşme belli olan bir uç noktasında yer alma durumudur ayrışma durumunda ise ötekileşme olgusu hâkimdir. Ötekileşme ya da ayrışma yabancılaşıma ile birlikte gelinen aşamada yeni yaşam çevrelerinde meydana gelmektedir göç olgusu açısından toplumsal soyutlanma gerçekleşirken öncelikle toplum birleşik şekilde hareket etmektedir. Göçten sonra ise karşıt gruplar oluşmaktadır.” (Akıncı, Nergis, Gedik, 2015: 74)

Anlatılarını derlediğimiz kaynak kişiler göç sonrasında yerli halk tarafından ve yine kendi içlerinde göçmenler tarafından çeşitli şekillerde ve nedenlerle dışlanmışlardır. Kaynak kişilerin anlatılarından elde ettiğimiz sonuçlara göre göçmenlerin dışlanma nedeninin başında dil bilmemeleri gelmektedir. Göçmenler, göç ettikleri ilk yıllarda Türkçe konuşmadıkları için yerli halk tarafından “Yavur” denilerek aşağılanmışlardır. Bu durum göçmenlerde yerli halka karşı öfke ve kırgınlık duygularının oluşmasına sebep olmuştur. Hatta pek çok göçmen “Müslüman olmamakla suçlanmayı kendine yediremeyerek” yerli halktan daha dindar olduğunu ispat etme yoluna gitmiştir. Hatta başlıca göç nedenlerinin: Müslüman olmak, özgürce dini vecibelerini getirebilecekleri bir ülkede yaşamak olduğunun altını çizmişlerdir. Bu durum yani, göçmenlerin ekonomik şartları daha iyi bir ülkeden sırf dini vecibelerini yerine getirebilmek için, bir anlamda gerçek Müslüman oldukları için, iyi imkânlardan vazgeçmeleri göçmenlerin gözünde yerli halka karşı kendilerini daha üstün bir konuma yerleştirmelerine sebep olmuştur. Göçmenler yerlilerle kendilerini kıyasladıklarında bu açılarından yerlilerden daha üstündürler.

“Almanya’dan tatile gelmişim. Yıllarca çalışıp emek vererek bitirdiğim bir dairede ailem oturuyordu. Bir dairenin de bitmesi için sadece camlarının takılması gerekiyordu. Ben de Almanya’ya gitmeden evin camlarını taktırıp kiraya vermek, o şekilde Almanya’ya dönmek istiyordum. Piyasada ise cam yok. Bir arkadaşımınla, Manisa’da ne kadar camcı varsa hepsini gezdik. Fakat bir türlü istediğim sayıda cam bulamadım. Son olarak arkadaşımınla akşam saatlerine yakın bir camcı dükkânına girdik. Dükkânın içinde sağda solda parçalar halinde camlar vardı. Ama bunlar bir dairenin camları için yeterli değildi. Benden yaşça büyük olan satıcıya:

-Amca benim bir daireye yetecek cama ihtiyacım var. Sende o kadar cam var mı? Dedim.

Satıcı:

-Bu cam değil mi? Diyerek bana kırık camlarını gösterdi ve beni aşağılar vaziyette süzerek:

-Sen camın ne olduğunu da bilmiyorsun. Dedi

Ben:

-şaka mı yapıyorsun? Ben bir dairenin tüm camlarını istiyorum. Buradaysa toplanacak bir odanın camına yetecek cam zor çıkar ki oda parça parça dedim.

Arkadaşımda lafa karıştı ve bana Makedonca:

-Hadi be kaçalım, dedi.

Satıcı:

-Burası Türkiye Cumhuriyeti yavurca konuşmayın, dedi.

Arkadaşım dükkândan çıktı, fakat ben tam dükkândan çıkacakken bu lafı duyup geri döndüm. Satıcıya:

-Amca sen yavurca biliyor musun?

Satıcı:

-Siz yavurca konuşuyorsunuz.

Ben:

-Nereden anladın bizim yavurca konuştuğumuzu. Sen yavurca biliyor musun?

Sen Müslüman mısın?

Satıcı:

-Ben hacıyım

Ben:

-Hacısın! Çok güzel! Kur'an nasıl yazılıyor.

Satıcı:

-Arapça

Ben:

-Sen Arapça biliyor musun?

Satıcı:

-Ben Kur'an'ı Arapçadan okuyorum

Ben:

-Peki, anlıyor musun?

Satıcı

-Hayır

Ben:

-Sen nasıl Arapçayı anlamıyorsan bende öyleyim. Şimdi bizim seninle farkımız ne, söyler misin?

Amca hiç sesini çıkaramadı öylece kaldı.

Ben:

-Müslümanlığın indirildiği toplum Araplardır. Onların dilleri Arapçadır, dedim. Ayrıca Müslümanlık da Manisa'da doğmadı. Yavur memleketi burası, dedim.

Satıcı:

- Nasıl yavur memleketi olur burası?

Ben:

-Hadi o zaman kardeş anlat bana. Yavurca nasıl konuşulur. Söyle? Ben dil biliyorum. Arnavutça biliyorum. Yugoslavca biliyorum. Makedonca biliyorum. Türkçe biliyorum. Biraz Almancam var. Fakat sen bana yavurca diyorsun. Hangi dildir, bu yavurca? Bana öğret bakalım. Yardımcı ol. Çok yanlışsın sen hacı amca. Neden hakaret ediyorsun bize? Biz Müslüman'ız İslamiyet dillerle olmaz. İslam kalple olur. Müslümanlığın şartlarını yerine getirmekle olur.

O camcıyı, o akşam, akşamla yatsı arası ayakta tuttum. 'Kaçmak yok! Bu akşam bu işi temize çıkaracağım.' Dedim. Ona İslam'ın ve imanın şartlarını hem Türkçe hem Arapça saydım. Son olarak da şunları söyledim: 'Biz hangi dilden olursak olalım dillerde değil dinde biriz. Türkler de sonradan Müslüman olmuşlar. Bizde Osmanlı'dan Müslümanlık aldık. Eğer ben Müslüman olmasaydım benim ne işim vardı Manisa'da'." (Anlatı 2 F. Viduşlu)

"Büyüklerimiz başlangıçta dili bilmedikleri için çok dışlandılar. Bir markete girdiklerinde ekmek almayı bile beceremezlerdi. İşaretlerle anlaşmaya çalışırlardı. Bu nedenle çok hor görürdük. 80'li yıllara kadar yerli halk bize bu nedenle hep yavur dedi. Bu çok zorumuza giderdi. Karaköy mahallesinde şimdiki Kırmızı Köprü'nün yakınında Muharrem'in Kahvesi denilen bir kahvehane vardı. Göçmenler o kahveye bağda, bahçede çalıştırmak için iş arayan toprak sahipleri geldiğinden iş bulmak için giderlerdi. Paraları olmadığı için bu insanlar kahvenin dışında duvara yaslanıp iş beklerlerdi. İçeri girmezlerdi. Çünkü paraları yoktu. Duvar kenarında bekleyen bu işçiler, kendi aralarında Makedonca konuştuğu için bekçilerden ve polisten dayak yemiştir.

Bense ortaokul yıllarımdan şunları hatırlıyorum. O yıllarda kütüphaneye (Kitapsaray) gitmek için Roman mahallesinden geçmemiz gerekiyordu. Roman mahallesinden geçerken Romanlar bizleri taşlardı. Lise çağına geldiğimizdeyse şehir merkezine indiğimiz zamanlarda yerliler bizim göçmen olduğumuzu kırık Türkçemizden anlar ve

aşağılayıcı bakışlarıyla küçümserlerdi. Ulupark'tan çarşı tarafına girdiğimizde arkamızdan “Yavurlar geliyor” diye söylendiklerini duyardık. Bize yavurlar ya da komünistler derlerdi. “ (Anlatı 6 İ. Şiyak)

“Geldiğimizde çok zorluk çektik. Özellikle dil bilmediğimiz için bize yavur derlerdi. Bu durum çok ağırımıza giderdi. Çünkü bizler dinimizden olmamak için dilimizden olmuştuk. Dilimiz zorla unutturulmuştu. Yerliler bizlere: ‘Türkçe konuşun.’ Derlerdi. Konuşamazdık, bilsek, konuşmaz mıyız? Ama bu durumu kimseye ifade edemedik. Manisa'nın yerli halkı bizlere ilk geldiğimiz yıllarda Makedonya'dan kovulmuş yavurlar gibi davrandılar.” (Anlatı 3 Ş. Kaya)

“Bizlere Bulgaristan'da da ‘yavur’ derlerdi geldik Türkiye’de de ‘yavur’ olduk. Başlangıçta yerliler tarafından çok dışlandık. Ben Bulgaristan'dan 2 valizle geldim. Cebimdeyse 50 İngiliz Sterlin'i vardı. O parayla Edirne'den otobüs bileti aldım ve Manisa'ya geldim. Manisa'ya geldiğimde cebimde 1 kuruş param kalmamıştı. İnşaatlarda iş buldum, fayans döşedim, mozaik attım, amelelik yaptım. O zaman yaptığım işlerle her zaman gurur duyarım. Sonra belediyeye girdim. Ama yine de saat 5'ten sonra işten çıkınca inşaatlarda çalıştım. Öylelikle bir ev aldım. Zamanla arabam da oldu. Bana yerli arkadaşlarım: ‘Devlet size ne verdi de eviniz, arabanız oldu?’ Diyor. Ben: ‘Sadece çalıştım.’ Diyorum. Göçmenlerde ev çok önemlidir. Önce başını sokacak evin olacak. Onun için gece gündüz karıncalar gibi çalışırız. Mesela babam, 65 yaşından sonra Bursa'da bir özel okulda hademelik yaptı. Onların da, Bursa'daki ağabeylerimin de altlı üstlü daireleri vardır. Bizler çalışırız ve kimseye muhtaç olmayız. Yerliler her zaman bize devletin yardım ettiğini düşündüler. Sonraları bizleri tanıyınca da elde ettiklerimizin çalışkanlığımızın sayesinde olduğunu anladılar.” (Anlatı 10 M. Karagöz)

Bazı göçmenlerse göç ettikleri dönemde ülkenin içinde bulunduğu siyasi karmaşadan dolayı kendilerine atfedilen siyasi ve ideolojik etiketler nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıklarını öne sürmüştür.

“O dönemlerde büyüklerim oy kullandıkları parti yüzünden de dışlandılar. Hatta bu yüzden mahallemiz 92 yılına ‘Zafer Önal’ dönemine kadar hiç hizmet alamadı. Gerekte şuydu: Bizimkilerin geldikleri dönemde yapılan seçimlerde tüm göçmenler ‘Atatürk’ün partisidir.’ Diyerek Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermişlerdir. Bu nedenle de göçmen mahallesine ‘Bunlar zaten komünist’ denilerek hizmet verilmedi. Yollarımıza asfalt 1992'de demokratik bir belediye başkanı olan Zafer Önal döneminde döküldü. Yıllarca çöplerimizi kendimiz topladık. Belediyenin gönderdiği 1

kamyon kum, biraz çimentoyla kendi kanalizasyonumuzu kendimiz, kazma kürekle çalışarak döşedik. Fakat tüm bunlara rağmen bizler, devlete saygısı sonsuz insanlardık. Asla mahallemizde suyumuz yok, çöplerimiz toplanmıyor demedik. Kendi çeşmemizi kendimiz yaptık, kanalizasyonumuzu kendimiz kazdık, çöplerimizi kendimiz topladık. Zamanla kendi emeğimizle inşa ettiğimiz mahalle temizliği ve düzeni ile parmakla gösterilir olmuştu. Çünkü bizler çalışkan, dürüst ve düzenli insanlardık.”(Anlatı 6 İ. Şiyak)

Tüm bu etiketlenmelere rağmen onlar yine de devlete karşı gelmemiş çalışkanlık ve dürüstlüklerinden ödün vermemişlerdir. Bu açıdan kaynak kişiler kendileriyle yerli halk ile kendi aralarında yaptıkları kıyaslamada kendilerini üstün görmektedirler.

Anlatılarda kaynak kişilerin kendi içlerinde de bir etnik sınıflandırma oluşturdukları göze çarpmaktadır. Özellikle de Bulgaristan göçmenleri içinde Pomak kökenli olanlarla, Türk kökenli olanlar arasında bu ayırım çok belirgindir.

“Maalesef diyerek bir anımı aktarmak istiyorum. Ailemle belli aralıklarla oturma iznimizi yenilemeye giderdik. Fakat oturma izni için istenen para bizimkilere çok yüksek geldiğinden biz vizemizi yıllık değil de maddi nedenlerle 2-3 yılda bir yaptırıyorduk. Vize yenilemede memur olarak çalışan Bulgaristan göçmeni bir ağabeyimiz vardı. Biz o birime her gittiğimizde bizleri 1-2 saat bekletirdi. Sırada hiç kimse olmasa da bizler dairede en az 2 saat bekledik. Annem babam Türkçeyi bilmiyordu. Onlara ben tercümanlık yapıyordum. Vize dairesinde saatlerce oturma izni yenileyeceğiz diye bekledik. Ben ara ara ‘Ne zaman sıramız gelir?’ Diye sorduğumda: ‘İşim var kardeşim görmüyor musun?’ Diye beni terslerdi. Fakat hiçbir şey yapmazdı. Sırada başka kim-seler olmadığı halde bizi birkaç saat bekletirdi. Bu beyin dışında görevli genç bir memur daha vardı. Eğer ona denk gelirsek işimiz hemen biterdi. Ben o ağabeyin Bulgaristan göçmeni olduğunu ve bizler Pomak olduğumuz için bize gıcık davrandığını daha sonradan öğrendim ve bu olay göç sonrası beni en çok yaralayan olay oldu.” (Anlatı 12 H. Oruç)

“Ben doğma büyüme Deliormanlıyım. Oradaki Pomak ve Türk ayırımını kimse bilemez. Türklerle aramızda çok ciddi bir kin ve düşmanlık vardır. Ne ben onları görmek isterim ne de onlar beni.” (Anlatı13 Kaynak kişi 14)

Anlatılardan elde ettiğimiz bilgiler ışığında göçmenler kendi içlerinde farklı bir hiyerarşi oluşturarak devletten az yardım alanlar, yardım alanlar ve hiç yardım alamayanlar olarak da bir sınıflandırma oluşturmuşlardır. Bu sınıflandırma sonucunda hiç

yardım almayanlar alanlara göre daha iyi göçmendir. Onlar daha fazla sıkıntı çekerek bir yerlere geldikleri için kendilerini diğer göçmen gruplarından daha üstün görürler.

Tüm bu kendi içlerinde oluşturdukları hiyerarşiye rağmen göçmenler göçmen kimlikleri konusunda birleşerek kendilerini yerli halka karşı daha üst seviyede görmektedirler. Onlar, yerli halka göre Türk olmanın, ailenin, malın kıymetini daha çok bilmektedirler. Bu açılarından kendilerini daha tutumlu, daha akılcı ve daha vatanperver görmektedirler.

“Ayrıca Türk olmak Türkiye’nin dışındayken çok kutsal bir kavram. Burada yaşayan insanlar, Türk olmanın kıymetini gerçekten bilmiyorlar. Bunun ne kadar önemli bir kavram olduğunun farkında değiller. Ona göre İngiliz olmak çok büyük bir kavram, ona göre Amerikalı olmak çok büyük bir kavram, Mısırlı olmak çok büyük bir kavram ama her nedense Türk olmak çok büyük bir kavram olamıyor. Bizim verdiğimiz mücadelenin çeyreğini Türkiye’de yaşayan insanlar vermiyor. Ne vatan kıymeti biliyorlar, ne meslek kıymeti biliyorlar, ne de para ve aile kıymeti biliyorlar. Hiçbir şey bilmiyorlar. O zaman bu ülkeye geldiğim için ben ne kadar mutluyum? Yarı yarıya. Çünkü entelektüel anlamda tamamen hayal kırıklığı yaşadım. Türk olmak geri kalmak değil, Müslüman olmak geri kalmak değil, ama bu ülke insanı bunu böyle kabullenmiş ve bu durumu kullanıyor.” (Anlatı 11 M. Soy Türk)

Bulgaristan göçmenlerin tüm bu sınıflandırmaların dışında birde dışlanmış oldukları grup Bulgaristan’a geri dönen ya da Bulgaristan’dan hiç göç etmemiş olan Türklere dir. Onlar yapılan tüm mücadelelere rağmen bir anlamda Türk kimliği için verilen onca, emeğe ihanet etmişlerdir. Milli kimliklerinin bilincinde değildiler. Bu açılarından bu grubu oluşturan Türklere göre Bulgaristan göçmenleri kendilerini daha üstün ve vatanperver görmektedirler.

“Şu anda orada hala din asimile ediliyor. Bulgaristan’a gittiğimizde birçok Müslüman’ın çocuklarına artık Hıristiyan ismi verdiğini görüyoruz. Düşündüğüm zaman insanlar Türk ismi Müslüman ismi kalsın diye canını vermiş diyorum. Şimdi ise belki ölen kişinin torunları Bulgar ismi taşıyor. Ve kendi isteğiyle taşıyor. Belki biz de Bulgaristan’da kalsaydık bizler de çocuklarımıza Hıristiyan ismi koyacaktık. Çünkü insan nasıl yaşıyorsa bulunduğu ortama adapte oluyor. Belki biz olmazdık ama bizim çocuklarımız ya da torunlarımız olurdu. Bulgarlarda bunun için artık şöyle yapıyorlar. Türk ismi taşıyanları devlet işlerine almıyorlar. Yani seni dışlıyorlar aslında. Sen de ne yapıyorsun çocuğum Türk ismi ona engel olmasın diyerek Bulgar adı koyuyorsun ve bu

durum belli bir süre sonra normalleşiyor. Müslümanlıklarını yavaş yavaş terk ediyorlar. Çünkü Müslümanlığı bilmeyen bir insanın din değiştirmesi kolay. Gelecek nesil belki de Hıristiyan olalım o da din bu da din diyecek. Bunu da yakında benimseyecek. Çünkü 1990'dan bugüne 25 yıl geçmiş aslında o zulmün çekilenlerin unutulması çok hızlı olmuş. Bu nedenle de böyle bir değişimde yaşanabilir. Fakat tüm bu yaşananlardan sonra kalanların bu kadar kısa sürede asimile olması çok acı. ” (Anlatı 12 H. Oruç)

2.7.7. Göçmenlerin Yaşadığı Travmatik Olaylar

“Bir ülkeden diğerine ya da aynı ülkede bir bölgeden başka bir bölgeye olması fark etmeksizin göç her zaman kültür şokuna neden olur. Göçün doğasında var olan kayıpların yası göçmenin psikolojisini bir tehdit oluşturur. Göçle beraber kültür şoku ve yası yaşayan göçmenin kimliğinde ciddi bir sarsıntı oluşur. Ruhsal bir çalkantı ve oluşan iç ruhsal kargaşa ergenlikteki ikinci bireyleşme sürecini andırır.” (Akhtar, 2018: 67).

“Göç sırasında ilk göze çarpan olgu, göçün çok yönlü bir değişim ve kayıp süreci olduğudur. Bu nedenle göç sırasında yaşananları anlamak isteyenler, Freud'un matem sürecinde izlediği modelden hareket ederler. Her kayıp nesne kişiyi öncelikle onu yeniden elde etmek için şiddetli bir arzu ve özlemle doldurur. Bunun sonucunda da kişinin ruhsal düzenekleri sağlanır. Ama elinde sonunda kişi kaybını kabul etmek, yeni nesne özdeşimleriyle kaybı telafiye çalışmak yoluna gider. Göç sürecinde de aşağı yukarı matemde görülen bu olgular gündeme gelir. Göçün mateme benzeyen bu yanı “Sürgünlerde daha belirgindir.” Göçerlik ve sürgün, “Kesintili bir var olma durumudur”; geride bıraktığınız yerlerle bir kavgaya tutuşma biçimidir.” (Göka, 2019: 134-135).

“Kişinin uzun süredir yaşamakta olduğu yerden yeni bir yere yerleşmek üzere taşınmasının zihin üzerinde sürekliliği bozucu bir etkisi vardır. Sevilen kişilerden ayrılmak “Çevresel bir değişim” sağlamakla birlikte göçte kastedilen nokta şudur ki, göç bir coğrafi konumdan diğerine yer değiştirmeyi içerir. Özellikle göç ya da sürgünle oluşan çevresel değişim pek çok kaybı ve çok çeşitli karmaşayı içerir.” (Akhtar, 2018: 26-29).

“İster ekonomik nedenlerle seçilmiş ister savaş ve zulmün zorlamasıyla gerçekleşmiş olsun, göçün en önemli boyutlarından biri, göçmenin tanıdık ve bütünleştiği bir kültürel alandan ayrılması ve bu sürecin yol açtığı kayıp, yas ve uyumla birlikte yeni

bir çevreye taşınmasıdır.” (Coster, 2018: 180) “Göçmen kişi kimliğini, mesleğini, statüsünü, dilini kaybettiğinden ve hayatta kalmak için mücadele vermesi gerektiğinden kendisini narsist bir yarayla, oldukça gerilemiş bir konumda bulur. Bu durum göçmenin bilinç dışında yiyecek ve barınak için annesine bağımlı olan bebeğin travmalarını canlandıracaktır.”(Coster,2018: 182) “Göç çoğunlukla benliğin travmatik bir biçimde bölünmesine sebep olur. Göçmenin çoğunlukla gitmenin ve diğerlerini terk etmenin verdiği suçlulukla başa çıkması gerekmektedir.” (Coster, 2018: 182) “ Bu göçmende travmatik bir iç nesne kaybına benzemektedir ve genellikle “isimsiz dehşet” duygularını yeniden etkinleştirmektedir. Fiziksel ve ruhsal kapsayıcılarını kaybeden pek çok göçmen yok olma ve dağılma korkusuyla yaşayacaktır. Göçün tehlikelerinden biri kimlik çözülmesi ve tekinsiz bir dünyada sınır kaybıdır.” (Coster, 2018: 183).

“Bireyin doğduğu ve içinde bulunduğu mekândan kopuşuna ve bağının zedelenmesine sebep olan göç bireyin moral dünyasında pek çok sorunun ortaya çıkmasında neden olmaktadır. Kişinin sahip olduğu inanç, düşünce, hayal, alışkanlıkları, tutum ve davranışlarında çevresel ortam oldukça önemlidir. Bir yönüyle çevresel ortam değişimi anlamına gelen göç, bireyi yeni bir gerilim, stres ve psikolojik travma alanını yöneltmektedir.” (Ekici, Tuncel, 2015: 19).

Şimdiye kadar bahsettiğimiz göç travması göçün sonucunda anlatılarımızın öznesini oluşturan kaynak kişilerimizin göç hadisesinden dolayı yaşamaları muhtemel olan göç travmalarıdır. Bundan sonra vereceğimiz örneklerde anlatacaklarımız kaynak kişilerimizi göçe zorlayan anlatılarda tespit ettiğimiz göç anlatılarımızın çaresizlik, ezilmişlik kısmını oluşturan travmatik olaylardır.

“Balkanlardaki varlığı 1600 seneye uzanan ecdadımızın sürgün ve soykırımla yok edilmesinin hikâyesi, tarihin yeterince bilinmeyen acı hatıralarla dolu hazin bir sayfasıdır. Ünlü Türk bilim insanı Türkkaya Ataöv, tarihi meselelere hep “İleriye bak, geçmişi unut, kimseye kin tutma” felsefesiyle yaklaştığımızı söylemişti. Prof. Dr. İlber Ortaylı ise, “bizden başka kimsenin geçmişi unuttuğu yok” diyerek bu yanlışa dikkat çekiyordu. Balkanlarda son 200 yıldır yaşanan asimilasyon, göç, sürgün, katliam, etnik temizlik ve soykırımların mağduru hep Türk ve Müslümanlar olmuş ama bu acılarını kimse konu etmemiştir.” (Çobanoğlu, 2015: 3858).

“Seçilmiş travma tanımınının 1991 yılında Volkan ilk kez şu şekilde yapmıştır. “Bir grubun üyelerinde başka bir grubun üyeleri tarafından aşağılanmışlık ve mağdur edilmişlik şeklinde yoğun duygular uyandıran bir olay” Bu şekildeki bir grup mağdur

edilmeyi ve benlik değerini yitirmeyi seçmemiş olsa da, bu durumu sürekli olarak psikolojize ve mitolojize eder.

Bir kişinin mağdur konumunda olması için en az şu 3 temel söz konusu olmalıdır: 1. Kişisel yaşantıdan kaynaklanan (fiziksel veya psikolojik şiddet).

2. Mağdur bireyin ya da mağdur grubun hiçbir şekilde kabul edilemeyecek bir şiddete maruz kalma durumu, burada kurban olan kişi hukuk ve insan haklarının ihlal edildiğini bilir.

3. Karşıt grubun sürekli tehdidi altında olan mağdurlar kendi içlerinde yok olma tehlikesini yaşarlar” (Özel, 2015: 3881-3882).

Aşağıda aldığımız anlatılarda travmatik olaylarla karşılaşan kaynak kişiler Bulgaristan göçmeni grubunu oluşturanlardan oluşmuştur. “1968’den 1984’e kadar isimlerinin değiştirilmesi, milli benliklerinin unutturulması ve silinmesi yolundaki girişimler sonucunda pek çok zorbaca olayla karşılaşmışlar ve hiçbir Türk gönüllü olarak isimlerini değiştirmek istememiştir. Bunun sonucunda Bulgar Hükümeti başka bir çare olarak zorla isim değişikliğine başlamış fakat bu değişimi Türkler üzerinde değil Pomaklar (1972-1974) ve Çingeneler (1981-1983) üzerinde uluslararası kamuoyunda tepki görmemeleri üzerine de Bulgar yetkilileri bu çağ dışı uygulamayı Türkler üzerinde de zorla uygulamaya karar verirler. 1984 yaz sonu isim değiştirme kampanyası daha da hızlanmış, özellikle 1984 Aralığında köylere baskınlar düzenlenerek, evler aranarak isim değişikliği yapmak istemeyenler buna zorlanmış. Karşı gelenler, direnenler darp ve tehdit edilerek bu kişilerin listeden bir Slav ismi seçmeleri sağlanmıştır.” (Yıldız, 2015: 3903).” Bulgaristan’dan göçe zorlanan soydaşlarımızın en önemli göç nedeni asimilasyonların oluşmuş olmasıdır. Bulgaristan Hükümeti tarafından soydaşlarımızın kullandığı camii, medrese, çeşme, köprü, hastane ve diğer bazı mekânlar devlet güçleri tarafından yok edilmiş, yağmalanmış ve kullanılamaz hale getirilmiştir. Bulgaristan Türklerine uygulanan en önemli işkencelerin başında azınlığın inandığı dinini rahat ve huzurlu şekilde yaşayamaz hale gelmesidir. İnançlarına göre yaşayan Bulgaristan Türkleri sorgu ve sualsiz olarak ceza evlerine atılmış, çeşitli işkence ve zulümlere tabi tutulmuş hatta birçoğu öldürülmüştür.” (Korkmaz, 2013: 294).

Verdiğimiz örnekler bizlere göçün bireyin üzerindeki psikolojik etkisinin ne kadar ağır olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda göçün sadece fiziksel bir yer değiştirme değil onun ötesinde kişinin duygusal sınırlarını aşan bir süreç olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızda göçün sadece mekânsal bir değişim değil, bireysel ve toplu olarak kişilerin duygusal ve fiziksel sınırları aştığı bir süreç olduğuna değinmiştik. Derlediğimiz anlatılardan yaptığımız alıntılar yaşananların yarattığı etkinin ne kadar derinlerde olduğunun ve hala devam ettiğinin somut bir göstergesidir.

“Bizim gelişimiz zorunlu göç değildi; ama mecbur edilmiştik. Çünkü her şeyimize el koyarlardı. Tavuğun varsa, yumurtasını hesaplar, alırlardı. Sürün varsa; “Süründen şu kadar hayvan getireceksin.” erler hayvanlarımızı alırlardı. Ekinin varsa, biçilirse, onun gelir hesabını yapar: ‘Şu kadar buğday getireceksin.’ Derlerdi. Bu sebeplerden hiçbir ürünümüzün gelirini alamazdık. Ben 8 kardeşim. Yugoslavya’da olduğumuz dönemde bizler çiftçilik yapardık. 1945 yıllarıydı. 2. Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllardı. Ülkeye ilk olarak Alman askerleri girdi, ardından Bulgar geldi. Türklere zulüm yapanlar Bulgarlardı. Ormandan odun kesmemizi isterler: ‘Bugün şu kadar odun getireceksin.’ Derlerdi. Eğer istedikleri sayı tutmazsa döverlerdi. Dayak, evleri basıp soymak bunların hepsi Bulgarlar tarafından Türklere yapılıyordu. Hatta bu yüzden bir süre dağa kaçıp dağda yaşamıştık. Bulgarlar bize bu zulmü yaparken, Yugoslavlar savaş zamanı olduğundan memleketlerini korumak için dağlardaydılar. 1945’de Tito memleketini korumak için dağdan indi o dönem ortalık biraz düzeldi. Ben 1948’de askere gittim. Askerliğimi Zagreb’ te yaptım. Askerdeyken bir dönem Bosna’ya gittim. Askerde inşaat ustalığı yapıyordum. Bir ekibim vardı. Almanların yıktığı yerleri biz yeniden yaptık. Bir gece askerlerimle onarım için çalıştığım kasabanın bir kilometre kadar uzağında, “Yücel” denilen Lozlitsa kasabasına bağlı bir yerleşim yerinden gürültüler duyduk. Ardından kasabanın yakılmış olduğu haberini aldık. Askerlerimizle köyün girişinde bulunan tahta köprüden geçerek köye girdiğimizde gördüğümüz manzara dehşet vericiydi. Köprünün girişine bir kişiyi canlı canlı omuzlarından ve ayaklarından çivilemişlerdi. Daha sonra çoluk çocuk tüm kasabayı, nehir kıyısına getirip hepsini makineli tüfeklerle taramış olduklarını gördük. Daha sonra da Ustajlar tüm kasabayı ateşe vermişlerdi. Sonradan bu köyde yaşayanların Bosnalı Türkler olduğunu öğrendim. Çoluk çocuk tüm kasaba kurşuna dizilmişti. Gördüklerimiz dehşet vericiydi. Koca köyde sadece öldü diye bırakılmış iki bacağı kesik bir adam yaşıyordu. Hepimiz çok korktuk. Çaresizce aldığımız emirle bu insanlara mezar kazmaya başladık. Hiçbir günahı olmayan kadınları, çocukları hatta bebekleri bile göz yaşlarıyla gömdük.” (Anlatı 1 A. Çavuşlar)

“İkinci Dünya Savaşı sırasında bölgemize faşist Almanlar geldi. Bu bölgede birlikte yaşadığımız Arnavut halkın yüzde sekseni faşistti. Bu insanların yaptığı, tüm dinlere karşı olan dinsizlik propagandası, bizim başlıca geliş nedenimizdir. Konuşmamın başlangıcında bahsettiğim cehalet ve partizanlık şöyle idi. O dönemde Yugoslavya’da eğitim seviyesi düşük cahil insanlar yönetimde söz sahibi olan partiye girmişlerdi. Belgrat’taki parti ne derse onlara göre doğrudu. Partiye göre ‘Allah yoksa’ partizanlara göre de ‘Allah yoktu.’ Bu inanç karşıtı cahil insanlar bizlere baskı yapıyorlardı. Ben, bu baskıların en büyüğünü askerlik yaptığım dönemde yaşadım. O dönemde, ‘Bir gün mutlaka Türkiye’ye gitmeliyim.’ Fikrini aklıma koydum. Ben, işçi bir ailenin beş erkek evladından biri olarak askere gittim. Askerliğimi elimden geldiğince dürüst bir şekilde yapmaya, siyasete bulaşmamaya ve hapse düşmemeye dikkat ettim. Askerliğim sırasında beni onbaşı olabilmem için kursa gönderdiler. Kursun sonunda ben en yüksek notla onbaşı oldum. Fakat bu süreçte çok sıkıntı yaşadım. Toplamda kursa katılan kırk kişiydik. Bu kırk kişinin içinde sadece iki kişi Müslüman’dık. Benden başka Arnavut kökenli Müslüman bir arkadaşım vardı. Diğer askerler Hıristiyan’dı. Kursumuz dört buçuk ay sürdü. Kurs esnasında ismini hatırlayamadığım cani diye nitelendirilebileceğim acımasız bir Sırp askeri vardı. Girdiğim sınavlarda ne kadar doğru cevap verirsem vereyim bana iki buçuk puandan yüksek not vermezdi. Bu haksızlık karşısında çaresiz kalır, bir şey yapamazdım. Kurs devam ederken ezberlemem için komünist partinin tüzüğünü verdiler. On, on beş günde bir gecenin bir yarısı rütbesi iki pırpır olan bu cani Sırp askeri beni uyandırarak: ‘Oku’ Derdi. Bende tüzüğü okurdum. ‘Tamam.’ Derdi. Sonra bana: ‘Redige’Derdi. Redige din demektir. Bende: ‘Din var, iman var.’ Derdim. Sırp askeri benim bu cevabıma karşılık: ‘Allah yok.’ Derdi. Ben ısrarla var derdim. O ‘Yok(!)’ Derdi. Bana ‘O zaman Allah nerede göster?’ Derdi. Sonra kızarak: ‘Sen beni kör mü zannediyorsun? Görüyor musun Allah’ı?’ Derdi. Bu cani Sırp askeriyle bu şekilde iddialaşmam günlerce sürdü. Sınavımın son gecesi ise şöyle geçti: Askerliğimin o günleri Yugoslavya’nın Slovenya sınırında Maribur denilen harikulade ormanlık bir bölgedeydi. O son gece hava açık yumuşak bir havaydı. Yine aynı Sırp subayı sabaha karşı beni sorgu için uyandırdı. Sırp askeriyle aramızda tüm sorgulamalarda yaptığımız var, yok tartışması başladı ve epey bir zaman sürdü. En sonunda bana: ‘Yalan söylüyorsun.’ Diyen Sırp askerine döndüm, sesimi yükselterek ve başıma tüm gelecekleri göze alarak şunları söyledim: ‘Ben doğru söylüyorum ve Allah’ı da görüyorum. Fakat sen görmek istemiyorsun.’ (Bu sırada pencereyi açtım. Karşımızda aydınlıklar içinde yemyeşil Maribur ormanı adeta Allah’ın varlığını fısıldıyordu. Ona

ormanı işaret ederek.)Dedim. Bana: ‘Sen bana kör mü demek istiyorsun?’ Dedi. Bende: ‘Evet, sen körsün ve görmekte istemiyorsun’ Dedim. Pencereden Sırp subayına yemyeşil Maribur ormanını göstererek: ‘Bak! Ben Allah’ı görüyorum’ Dedim. Sırp subayı bu kez bana: ‘Tabiat’ Dedi. Bende: ‘Peki ben bunu görüyorum. Bu yaratılışı görüyorum. Onun için ben Allah’a inanıyorum. Sen buna tabiat diyorsun. Bense Allah diyorum, O’nun yarattıkları diyorum. .Başka kim, hangi sekreter? Hangi parti lideri, bunu yapabilir? İnancım bu’ Dedim. Hapse girmeyi göze alarak bunları söyledim. Sırp askeri bana: ‘Tırdak vava’ yani ‘Çetin kafa sen asla komünist partiye giremezsin.’ Dedi. Bende: ‘Teşekkür ederim, ben işçi olarak kalırım.’ Dedim. Bu subayın dışında sorgulamalarımın birine bu Sırp subayıyla beraber katılan Sloven kökenli Katolik bir subay daha vardı. Bir karşılaşmamızda bana: ‘Sen böyle devam, et doğru yoldasın. Senin gibilere ihtiyacımız var’ Dedi. Sanırım, çavuş olmamda o etkili oldu. Yoksa asla olamazdım.

Bizim gelişimizdeki temel neden buydu. Askerde yaşadığım baskılar 1950’den 1960’lı yıllara kadar hiç aklımdan çıkmadı. Ben askerde geçirdiğim yıllardan sonra Türkiye’ye gelişi kafama koymuştum.” (Anlatı 2 F. Viduşlu)

“Geliş nedenimize gelince o dönemde Yugoslavya’da Türklere çeşitli baskı ve işkenceler uygulanıyordu. Mesela benim ailem gelme kararı almadan önce babam öldüresiye dövülmüştü. Orizari çeltikçi yani pirinççi demektir. Bulduğumuz bölgede pirinç yetiştirilir. Babam ve arkadaşları bir gün çeltikten gelirken ırkçı bir Yugoslav grubu tarafından durduruluyor. Kendilerine: ‘Silahlarınız nerede?’Diye soruyorlar. Bizimkilerin de silahı olmadığı için doğal olarak ‘yok’ Diyorlar. Karşı taraf “Sizde silah var ama saklıyorsunuz.” Diye onları dövmek için bahane üreterek babam ve arkadaşlarını öldüresiye dövüyorlar. Falakaya yatırıyorlar. İyice hırpalandıklarını düşünüp öldüler düşüncesiyle bir hayvan postunu tuzluyor ve içine babamı sarıp köye bırakıp kaçıyorlar. Babamların olayından birkaç zaman sonra başka bir Türk’ü köy meydanında vurup kaçıyorlar. Tüm bu yaşananların sonucunda ailemin anavatana dönmekten başka seçeneği kalmıyor.” (Anlatı 5 H. Özçeltik)

1. anlatıda yaptığımız alıntının kaynak kişisi 92 yaşında olmasına rağmen anlatıyı gözleri dolarak ve duygusal bir havada bizlere aktarmıştır. Sadece Türk ve Müslüman oldukları için çoluk çocuk demeden insanların katledilmesi kaynak kişide korku, isyan ve çaresizlik duygularına sebep olmuştur. Kaynak kişi olayı anlatırken bu duyguları hissederek o günlere geri dönmüştür.

Anlatı 2 ve 5'te karşımıza çıkan göçmenlerin göç öncesinde yaşadığı gerek dini kimliklerine karşı yapılan baskı ve zulümler gerek karşı karşıya kaldıkları fiziksel şiddet onların göç etmesine sebep olmuştur. Fakat bedenen yer değiştirmiş olmaları ruhlarında oluşan yaraları iyileştirememiştir. Göçmenlerin anlatılarının aktarılması sırasında en fazla duygu yoğunluğu yaşayarak anlattıkları olaylar kendilerinin ya da aile fertlerinin maruz kaldığı fiziksel ve psikolojik şiddettir.

“İlk olarak Kornitsa'da yıllar önce bir trajedi yaşanmış anlatacaklarıma o olayı anlatarak başlamak istiyorum. İlk trajedi Bulgaristan'ın Gotzedalçev (Nevrozkop) şehrine bağlı Kornitsa köyünde 28 Mart 1973'te yaşanmış. Anlatacaklarım tam olarak bir soykırım değildi ama saldırıda köyümüzden 5 kişi öldürülmüş ve 110 civarında da yaralanan olmuş. Bu olaydan sonra sürgüne ve hapse gönderilen insanlar olmuş. Ben olayı 1980 doğumlu olduğum için büyüklerimden duyduğum kadarıyla aktaracağım. Olayın ana sebebi Bulgaristan Hükümeti'nin 1973 yılında Bulgaristan'da yaşayan Türk ve Müslümanlara karşı yaptığı isim değiştirme kanunudur. Bu kanundan dolayı insanlar köy meydanında toplanıyorlar, oturarak ve şarkı söyleyerek bu durumu protesto ediyorlar. Protestolar sırasında bir gece Bulgar askerleri ve sempatanları ve de köyde yaşayan Bulgarlar bir araya gelerek meydanda toplananlara gece baskını düzenliyorlar. Baskın sırasında insanların üzerine tazyikli su sıkarak silahla ateş ediyorlar. Bu sırada 5 kişi öldürülüyor. Ve devamında toplanmaya sebep olanlar hapse atılıyor. Bu olaylarda halamın kocası ve dayım hapiste yatmıştır. Hapse gönderilenler hapisten çıktıktan sonra yıllarca sürgünde yaşadılar. Sürgün şöyleydi: Kornitsa 'da yaşarken bu ailelere Bulgaristan'ın Vidin şehrinde yaşayacaksınız denildi. Bu şehre gelmeniz yasak dendi. Kimisi aileleriyle kimisi ise ailesini bırakıp sürgüne gitti. Eniştem İsmail Kahraman ve halam sürgüne gönderilenler arasındaydı. Hatırladığım kadarıyla halam ve eniştem 1990'lı yıllara kadar sürgünde yaşadılar. Daha sonra komünizmin dağılmasıyla durumlar tekrar düzeldi. Ama yinede Türk ve Müslümanlara karşı sürekli bir baskı vardı. Kadınların başörtülü gezmesi yasaktı. Yaşadığımız köyün %95'ten fazlası Müslüman'dı. Ama buna rağmen kadınların başörtü takması yasaklanmıştı. Başörtülü kadınlarla bunların içinde anneannem ve annemde olurdu. Tütün dizmeye giderdik. Belediyecilerin geldiğini haber alan kadınların hepsi haklarında tutanak tutulmasını diye kuytu yerlere saklanırdı. Sünnet yasaktı. Kısacası dinle alakalı birçok şey yasaklanmıştı. Bu baskılardan dolayı Türkler ve Müslümanlar Bulgaristan'dan uzaklaşmak istiyordu. 89 göçüyle beraber özellikle Türk aileleri sınır dışı edildi. Bizler yani Po-

maklar kısmını, (Türk ve Slav karışımı deniliyor bizlere fakat bende tam olarak bilmiyorum. Kökenimiz hala araştırılıyor. Birçok Pomak Derneği var ve nüfusumuzda fazla buna rağmen aslımız bilinmiyor.) Bulgarlar göndermiyorlardı. Türkleri göndermişlerdi. Fakat bizlere: ‘Sizler Bulgar’sınız’ diyerek göndermediler. Bizler de daha sonra 92 yılında turist olarak geldik. Gelişimiz iki valizle olabiliyordu en fazla. Eğer çevremizde vize alabilen bir aile varsa o ailelere: ‘Birkaç parça eşyamızı götürür müsünüz?’ Diye ricacı olarak buzdolabı, televizyon gibi birkaç parça eşyamızı getirebildiysek şanslıydık. Türkiye’ye yaklaşık 100-150 hane aynı yerden turist olarak geldik. Bu ailelerin içinde vize alabilen 5 ya da 6 aile vardı. Bu gelişten sonra bizler 10 yıl kadar oturma izniyle Türkiye’de yaşadık. Daha sonra Türk vatandaşlığına geçebildik. Ben 10 yaşında bir çocuk olduğum için anne ve babamla geldim. Hatırladıklarımın çoğu bu şekilde. Ama bizden öncekiler çok daha fazla zulümler yaşamışlar. Annem 1970’teki olaylarda 17 yaşındaymış. Fakat hala olayları anlatırken ürperir. Bizler kullaktan dolma duyduğumuz için sadece etkileniyoruz. Fakat bu zulümleri yaşayanlar için çok zordur. Hatta bizim köyümüzdeki insanların çoğu özellikle yaşlılar bu yaşananlardan dolayı Pomak ismini kabullenmek istemiyorlar. Çünkü Bulgarlar büyüklerimize Pomak demişler. Bizim insanlarımızda bunu hiçbir zaman kabul etmemiş. Biz: ‘Türk soyundanız, Türk’üz.’ Diye konuşurlar. Biz hala kendi aramızda: ‘Pomak’ız’ dersek yaşlılarımız bize kızarlar. Çünkü onlar o dönemde yaşadıkları zulüm ve baskıları, Bulgarlar Pomak kelimesini aşağılamak için kullandıklarından yaşamışlar. Bu nedenle de büyüklerimiz bu durumu içlerine sindirememişler. Bu yüzden de Pomak kelimesi büyüklerimizi yaralayan bir kelimedir. Yıllar geçtikçe insanlar bu yaşananları unutuyorlar ama hatırlamasında yarar var. Bu nedenle bizler 28 Mart’ta öldürülen şehitlerimiz için köyümüzde (Karaağaçlı) pilav günü yapıyoruz.” (Anlatı 12 H. Oruç)

“Bulgarların Pomakları, ayrı bir ezme politikası vardı. Beynimize sürekli Bulgar olduğumuzu yerleştirmek istiyorlardı. 1970’li yıllarda, Yunanistan ve Bulgaristan Türklerle Pomakların arasını soğutmak için bir toplantı düzenlemişler. Bu toplantının bir diğer amacı da Bulgaristan’da ve Yunanistan’da yaşayan Pomakları birbirinden ayırmakmış. Çünkü her iki tarafta bulunan Pomakların Müslüman olması ve Türklerin de Müslüman olması onlar için tehlike arz ediyormuş. Bu toplantının yılından tam olarak emin değilim ama büyüklerimden duyduğum kadarıyla 1970’li yılların başlangıcıymış. Bu toplantıda alınan kararlar doğrultusunda çeşitli politikalarla Türklerle Pomaklar birbirlerine düşman edilmişler. “Pomaklar cahil, Pomaklar pis millet. Gibi söy-

lemlerle iki Müslüman topluluk birbirlerine düşman edilmiş. Örneğin, emniyet müdürlüğündeki vize işlemleri memurunun bana kötü davranma sebebi de budur. Bu bölücü politikadan kaynaklanan durum iki toplum arasında çok başarılı olmuştur.” (Anlatı 11 H. Oruç)

Pomak kökenli olan Bulgaristan göçmenlerine yapılan etnik baskılar onları öyle yıldırılmıştır ki yaşlı Pomak göçmenleri bu Pomak ismini hakaret olarak algılamaktadır. Bu örnek bizlere baskının ne kadar yaralayıcı olduğunun bariz bir göstergesidir.

Derlediğimiz anlatılar içinde etnik ve dini kimlikleri sebebiyle en fazla ruhsal ve fiziksel şiddete maruz kalan grup 89’da ve sonraki dönemde Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan Bulgaristan göçmenleridir. Onlar göçün ruhlarında bıraktığı derin tahribatı anlatılarına şu şekilde yansıtmıştır.

“Okuldaki kız öğrenciler Todor Jivkov’un posterine tükürmüşler. Bizim Türkiye’deki sınıflarımızda nasıl Atatürk’ün resmi varsa Bulgaristan’da da Jivkov’un resimleri bulunur. İsim değişikliğinden sonra olan bu olay özellikle Bulgar öğretmenler tarafından oldukça tepki çekti. Yapılan soruşturma sonucunda olay sırasında Jivkov’un resmine tükürenlerin içinde Bulgar öğrencilerin de olduğu tespit edildi. Böylece çok sıkıntı yaşamadan durumu kapattık. Aslında bizler nasıl onlarla (Bulgarlarla) karışmak istemiyorsak Bulgarlarda Türklerle karışmayı istemiyorlardı. Asimilasyonu isteyen siyasilerdi. Bir başka günse beden eğitimi dersinde öğrenci top oynarken içten gelen ani bir tepkiyle Türkçe küfür ediyor. Bunun sonucunda, beden eğitimi öğretmenimiz, ‘Derste Türkçe konuşulmasına izin veriyor.’ diye şikâyet edildi ve ceza aldı. ‘Öğrenci küçük yaşta doğal olarak içten gelen tepkisini ana dilinde söyler.’ Tarzında bir açıklamayı kabul etmediler.

Bulgarların bu baskılarının yanında birde Kürt kökenli vatandaşların Bulgaristan’a gelip Türkiye’de gördükleri baskılar üzerine yaptıkları yalan açıklamalar vardı. Bir gün okulumuza Sofya Üniversitesi’nden Kürt kökenli bir öğrenci geldi. Öğretmenler odasında bizlere Türklerin Kürt halkına yaptığı isim değiştirme vs. gibi baskılar hakkında konuşuyordu. İçimizden Raşit isimli coğrafya öğretmenimiz söz hakkı istedi ve konuşmacıya: ‘Siz nerelisiniz?’ Diye sordu. Konuşmacı: ‘Ben, Türk Kürdistan’ındanım.’ cevabını verince arkadaşımız: “Ben bu kadar yıllık coğrafya öğretmeniyim hiçbir haritada Türk Kürdistan’ı diye bir yer görmedim.” diye tepki gösterdi ve: “Eğer siz Türkiyeliyseniz, Türksünüzdür.” dedi. Bu olaydan 1 hafta sonra coğrafya öğretmeni arkadaşımız işten atıldı ve 89’da Türkiye’ye gelene kadar işsiz kaldı.

Asimile benim ailem gibi kamuda çalışan insanları daha fazla etkilemişti. Eğitimli olan bu kişiler gün içinde Bulgarca konuşmak ve Bulgar adlarını kullanmak durumunda idiler. O nedenle de kendilerini daha çok baskı altında hissettiler. Köylü kesim ise zaten kendi arasında Bulgarca konuşmak zorunda değildi. Onların resmi kurumlarla işleri fazla olmazdı. Bu yüzden de Türkiye'ye geldikten sonra tekrar Bulgaristan'a geri döndüler. Fakat döndüklerinde aynı düzenlerini bulamadılar. Biz şanslıydık. Manisa'ya yerleştik. Çocuklarımız da uygun okullara düştüler. Kızım daha liseyken dünya fizik olimpiyatlarında 4. oldu. Projesi ile İzmir Fen Lisesi'nde Türkiye birincisi oldu. Kızım ve oğlum her ikisi de ODTÜ Elektrik-Elektronik Bölümü mezunu. Hatta kızım hem fizik hem elektrik-elektronik bölümünü bir arada okudu. Sonra devam etti. Telekomünikasyon üzerinde yedi sene İsviçre'de bir fakülte de hocalık yaptı. Şimdi Amerika'da Stanford Üniversitesinde öğretim görevlisi. Eğer biz Türkiye'ye gelmeseydik çocuklarımızın eğitimi, ilerlemesi engellenirdi. Bulgaristan'da eğitim gören Türklerin çoğu öğretmendi. Buna izin verme sebepleri de öğretmene ihtiyaç duymalarıdır. Daha farklı alanlarda Türklerin eğitim alması, yüksek mevkilere gelmesi çok zordur. Ben öğretmenlikten önce ekonomi okumuştum. Hocalarım konu anlatımı için beni tahtaya çıkarırlardı. Arkadaşlarıma göre notum en az beş olurdu. Yazılı sınavlardan da ona göre yüksek notlar beklerdim. Fakat sonuçta her iki performanstan da notum en fazla 3 olurdu. Hocalarımız Türk öğrenci olduğumuz için daha fazlasını vermezdi. Bulgaristan'daki ırkçı bakış açısını sıkıntısını çok fazla yaşadık. Ben lise yıllarında başarılı bir öğrenciydim. Lise birinci sınıfta bilim alanında yapılan bir yarışmada ülke birincisi olmuşum. Lise ikinci sınıfta biyoloji alanında Avrupa ülkeleri arasında yapılan bir yarışmaya katıldım. Bu yarışmanın ödülü yurt dışı gezisiydi. Yarışmada birinci olarak geziye hak kazandım ve gezi için hazırlık yapmam söylendi. Tüm hazırlıklarımı yaptım. Çok mutluydum, içim içime sığmıyordu. Tren istasyonunda geziye gitmek için beklerken, öğretmenlerim beni götürmeyeceklerini söylediler. Benim yerime Bulgar bir kız öğrenci götürüyorlardı. Ben çok büyük bir hayal kırıklığı ve öfke yaşayarak evime döndüm. Bu haksızlık karşısında derin bir üzüntü ve isyan duyguları içine girdim. Bunun sonucunda uzun bir süre hiç ders çalışmadım. Sonra lise üçüncü sınıfa geldiğimde onlara değil de kendime zarar verdiğimi anladım. Ve derslerimi topladım. Sonrasında üniversitede matematik ve fizik öğretmenliği okudum. Fakat bizim çocuklarımız bizim kadar şanslı olamayacaktı. Bu gidişattan belli idi. İki çocuğumuzda Türkiye'ye gelmemiz sayesinde iyi eğitim alabildiler. Bulgaristan'da kalsaydık, hep ırkçılıkla mücadele etmek zorunda kalacaklardı.

Anlatı 8 Muradiye Özgür:

Yapılan ırkçı muameleler karşısında biz de oğlumuzla Bulgarca öğretmemeye karar verdik. Çünkü haksız tavırlar içimizde Bulgarlara karşı öfke uyandırmıştı. Hatta bu yüzden oğlumuzu kreşe vermedik. Başlangıçta bir süre kreşe gitti, fakat öğretmeni Bulgar olduğu için ve oğlumuzda dili bilmediğinden kreşte içine kapandı. Bulgarca nasıl olsa oğlumuzla öğretecekler o yüzden çocuğumuz Türkçeyi öğrensin yeter, diye düşündük. Hatta köyümüzde Bulgar bir sağlık görevlisi vardı. Köylerde çalışan bu sağlıkçılar bir nevi ajandı. Türklerin Türkçeyi kullanıp kullanmadıklarını ya da Bulgarca isimlerini kullanıp kullanmadıklarını kontrol ederlerdi. Bizde bu duruma karşı oğlumuzla sana Bulgarca adın ne sorusunu sorduklarında sen: ‘Asen’ diyeceksin dedik. Sağlıkçı çocuğumuzu görünce Bulgarca: ‘Adın ne’ diyor. Bizim oğlan: ‘Asen’ diye cevap veriyor. ‘Aferin demek, Bulgarca biliyorsun’ diyor ve: ‘Baban ne iş yapıyor?’ Diye soruyor. Oğlan yine: ‘Asen’ diyor. Sağlık memuru ne sorsa çocuk ‘Asen’ deyince memur bizim oğlanı kendi haline bırakıyor. Biz o dönemde öfkeyle çocuğumuza dili öğretmedik. Ama şimdiki aklımızla öğrettirdik. Çünkü dil bilmek güzel bir şey kızımız altı dil biliyor ve dünyayı zorluk çekmeden gezdi. Bulgaristan’da oğlunuz varsa bir de Müslüman’sanız sonuçta artan baskılarla çocuğunuzu sünnet ettirmenizde oldukça zordur. Bu yüzden oğlumuzun sünnetini gizli saklı yaptık. Sünnet ettirdiğimizde aslında yaşı sünnet için küçüktü, ama baskılar artınca biz bir an önce yaptırmak istedik. Bacanağımın bir tanıdığı gizli saklı yapıyordu. Sünnetçi hazır olunca bana haber edecek, ben de oğlanı sünnet ettirmek için farklı bir şehirde yaşayan bacanağımın, yanına gizlice götürecektim. Bir gün il merkezinde seminerde olduğum bir zamanda, bacanak beni aradı: ve ‘Sünnetçiyi ayarladık. Bizimkiyle beraber bir kaç çocuğu da sünnet edecekmiş. Bu akşam çocuğu getir’ dedi. Ben semineri bıraktım ve apar topar arabaya atlayıp bizim yaşadığımız yere 70-80 km uzaklıkta yaşayan bacanağımın yaşadığı yere doğru yola çıktım. Oğlum sünnet ettirdik. Şans bu ya gün boyu kanı durduramadık. Çok endişelendik, ama neyse ki bir gün sonra sağ salim evimize geldik. Sağ salim diyorum, ama ben uykusuzluktan gece yolda gelirken küçük bir kaza da atlattım sonuçta. Kimseye bir şey olmadan geldik. Ama stresi yetti. Bu olaydan bir kaç gün sonra sünnet yaptırdığımız bölgeden bir arkadaşım beni aradı. Bizim olayın duyulduğunu, sünnetçiyi hapse attıklarını, temkinli davranmamı söyledi. ‘Benden haberleri var mı?’ Diye sorduğumda sünnetçinin, sadece civar illerden gelen, tanımadığı kırmızı bir arabanın sahibinin de çocuğunun sünnet ettirildiğinin bilgisinin verdiğini söyledi. Bu olay

sonunda başımıza bir şey gelmedi ama bir iki ay okulda odamdaki pencerenin karşısında oturup her okul kapısında giren yabancının, beni tutuklamak için geldiğini düşünüp yüreğim ağzımda beklemiştim. O yıllar her an korkuyla, kaygıyla yaşadığımız yıllardır.” (Anlatı 8 Ahmet-Muradiye Özgür)

“Fakat okulda Türkçe konuşmamız yasaktı. Teneffüslerde arkadaşlarımızla Türkçe konuştuğumuz duyulursa ceza alırdık. Örneğin oğlan kardeşimin bir teneffüste Türkçe konuştuğunu duyan öğretmeni: ‘Senin bir daha yabancı dil konuştuğunu görmeyeceğim.’ Diyerek kulağını çekmiş. Sonuç olarak ana dilimizi özgürce konuşamamız başlıca sorunumuzdu. Bir başka problemimiz ise Türkler ve Bulgarlar arasında uygulanan çifte standarttı. Bunu ben öğrenciliğimden örnekleyebilirim: derslerde Bulgar öğrencilerine notlar cömertçe dağıtılırken Türk öğrencilerin notları kısıtlanırdı. Türk bir öğrenci okula başlayana kadar evinde Türkçe konuşurdu. Ancak okula başladığında Bulgarca konuşmayı öğrenirdi. Hem dil öğrenmeye çalışmak hem de derslere adapte olmaya çalışma sürecine, öğretmenlerin taraflı yaklaşımları eklenince, Türk çocuklarının başarısının düşük olması kaçınılmaz oluyordu. Bu nedenle de Türklerin Bulgaristan’da eğitim görmesi zordu. Bu durumu yükseköğretim açısından değerlendirecek olduğumuzdaysa tablo daha da kötüydü. Çünkü Bulgaristan’da üniversite sınavı klasik yapıldı. Sınav kâğıdının üzerinde yazılı olan Türk ismi Türk öğrencinin şansını yarı yarıya düşürüyordu. Örneğin benim üniversitedeki sınıfım 40 kişiydi. 40 kişilik sınıfta Türk olarak sadece 4 kişiydik. Bunun böyle olmasında ilk ve orta öğretim yıllarında epey zorlukla karşılaşan Türk gençlerinin, üniversite eğitimi konusunda pek de ısrarcı olmamaları da bir etkendi. Fakat 8 milyonluk nüfusun neredeyse yarısını oluşturan Türk nüfusunun, yükseköğretimdeki sayısının bu kadar düşük olması da bir tesadüf değil, Türk nüfusa eğitim alanında fırsat eşitliği sağlanmadığının açık bir göstergesiydi. Üniversitede öğrenciyken de özellikle benim üniversitede olduğum yıl (1989) okula her girişimizde biz Türk öğrencilerin çantası aranırdı. O yıllarda Türkler tarafından isim değişikliğini protesto amacıyla eylemler olmuştu. Bu eyleme katıldığı tespit edilen öğrencilerin hepsi okuldan uzaklaştırıldı. Eyleme katılanlar daha sonra Türkiye’ye gelen ilk göç dalgasını oluşturdular. Üniversitede yaşadığı baskılar sonucu okulu bırakmak zorunda olan bir arkadaşımınla ilgili bir anımı aktarmak istiyorum.

Gülbahar isimli arkadaşım Bulgar filolojisi okuyordu. Gülbahar’ın, Bulgarcası biraz aksanlıydı. Fakültede girdiği ilk dersten itibaren Bulgarca öğretmeni, Gülbahar’a istisnasız her derste: ‘Senden Bulgarca öğretmeni olmaz. Sen, bu işi yapamazsın. Bu-

rada olman hata. Kendin daha Bulgarca konuşmayı beceremiyorsun!’ şeklinde aşağılarmış. Bir araya geldiğimiz zamanlarda, Gülbahar bu durumu benimle paylaşır, çok üzüldü. Bulgar sisteminde bir öğrencinin üniversitede okumaya hak kazanması, onun pek çok aşamayı geçtiğinin başarılı olduğunun kanıtıydı. Fakat sonuçta Gülbahar, bu kasıtlı aşağılamalara ve hakaretlere dayanamayıp okulu bırakmak zorunda kaldı.

Bizleri asıl zorunlu göçe zorlayansa, 1984 yılında gerçekleşen ‘Zorunlu isim değiştirme’ ve ardından yaşadıklarımızdı. O günlerde zorla evlere baskın düzenleneceğini duyan Türkler, toplu halde durmamız daha güvenli olur, düşüncesiyle evi şehrin ortasında olan bir akrabasının ya da yakınının evinde toplandı. Daha doğrusu kadınlar ve çocuklar evlerde toplandı, erkeklerse dağa çıktılar. O tarihlerde Türkler bu şekilde bir direniş göstermişti. Tüm kasaba ve şehirleri asker sarmıştı. Sokağa çıkma yasağı vardı. Sıkıyönetim ilan edilmişti. Ekmek almak için bile sokağa çıkmamız yasaktı. Üç gün bu şekilde yaşadık. Dağa çıkan erkekler dağda kaldı. Akrabasının yanına gidense gitti evde mahsur kaldı. Sokağa çıkma yasağı bittikten sonraki gece üzerinden bir gün geçmesine rağmen babamdan haber alamadık. Daha sonra babamın görev yaptığı komünist partide görevli olan bir polis arkadaşı tarafından tutuklandığını öğrendik. Arkadaşı babamdan şüphelenmişti. Babam, partinin ses düzenini yaptığı için konuşmaları duyup kayıtları sızdıracağından babamdan şüphelenmişler. Tüm gün, sorgusunda, babama: ‘Amacınız ne, Bulgaristan’ın Türk ülkesi olması için mi çalışıyorsunuz?’ Gibi sorular sormuşlar. Babam, söylediklerine bir anlam veremediğini, işinde gücünde sade bir vatandaş olduğunu ifade etmiş. Bizlere haber vermek istemiş; ama izin vermemişler. Annem ve bizler babama ulaşamayınca çok endişelendik. Allah’tan babama zarar vermeden bir gün sonra onu serbest bıraktılar. Babam, tüm kasabanın elektrik işlerini yapan, tanınan ve sevilen biriydi. Belki de o yüzden çekinmişlerdi.

Sıkıyönetim bittikten sonra özellikle gençler, tepki olarak itfaiye araçlarına kova fırlatma şeklinde yaşadığımız durumu protesto ettiler. Protestolar sırasında askere direnen Türkler tutuklandı. Askerler özellikle iyi eğitilmiş Türkleri tutukluyordu. Baskın ve ardından yapılan protestolarda, tutuklanan Türkler, Belene Kampı’na gönderildiler. Kasabamızdan üç doktor tutuklanıp Belene Kampı’na sürgün edilmişti. Gerekçe ise, bu doktorların biralara zehir enjekte etmiş oldukları gibi asılsız bir tutuklama bahanesiydi. Bundan sonra çeşitli kasabalarda Türk öğretmenler sorguya alındı ve pek çoğu asılsız sebeplerle Belene Kampı’na gönderildi. Kampa gönderilenlerin çoğunun şart-

ların ağırlığından dolayı hastalandığını duyuyorduk. Bu kampa gönderilen bir yakını-mızsa kamptan çıktıktan bir yıl sonra öldü. Türkiye'ye göç kararımızda Belene Kampı'na gönderilen yakınlarımızda etkili oldular. Birçoğundan aldığımız haberler kötüydü. Kamptakilerden dışarıdakilere 'Türkiye'ye gidin, kendinizi kurtarın.' mesajı geliyordu. Kampa gönderilenlerin çoğu Belene' den uzunca bir zaman çıkamadı. Hapse göndermeler 84'te başlamıştı. Biz 89'da göç ettiğimizde pek çok Belene mağ-duru hala tutukluydu.

Kasabadaki o baskından sonra ben ve benim gibi öğrenci olanlar ve memurlar okullarına ya da işlerine gidip teslim olmak zorunda kaldık. Ben bu yaşadıklarım-dan dolayı çok üzülüp üç gün boyunca ağlamıştım. Elim yüzüm ağlamaktan şişmişti. O halde olduğumdan ve de moralim bozuk olduğu için Bulgar ismimi almaya benim ye-rime annem gitti. O gün anneme Bulgar görevlinin gösterdiği tutum ve benim Bulgarca adımı aldıktan sonraki okulda geçirdiğim ilk gün ben ve ailemde derin izler bırakmış-tır.

Annem, yeni isimlerimizi almak için memurların görevlendirildiği birimlere git-tiğinde masada oturan bayan memur, benim doğumumu gerçekleştiren ebeymiş. Doğ-duğumda hiç saçı olmayan masmavi gözlü, beyaz tenli kıpkırmızı dudaklı çok güzel bir bebekmişim. O gün annemin karşısına düşmanca tavırlarla çıkan memur hanım, doğumumda anneme: 'Büyüdüğü zaman da bu pamuk prensesi görmek isterim' diye bana olan beğenisini belirtmiş. Fakat ne yazık ki yıllar onun da Türklere bakışını de-ğiştirmiş. İsim değişikliği için, oldukça üzgün bir halde yanına gelen Bedriye isimli anneme alaylı bir şekilde: 'Boriyana, Boriyana, Boriyanki.' diyerek bir halk şarkısını söyleyerek: 'Artık senin adın Boriyana olsun Bedriye!' demiş. Annem de sinirlene-rek: 'Yaz oraya ne yazacaksan. Beni hiç ilgilendirmez!' demiş.

Ben İsmigül ismime en yakın olan İliyana'yı seçmiştim. Yeni ismimi aldıktan sonra üç gün dışarıya çıkamadım. Çok üzgündüm. Fakat okula gitmem gerekiyordu. Bu durumu gururuna yediremeyip okulu bırakan arkadaşlarımın sayısı da fazladır.

Okula moral bozukluğuyla ve artık İsmigül değil de, İliyana olarak gittiğim gün hissettiklerimi hiçbir zaman unutamam. İlk ders kimya dersi-ydi. Kimya öğretmenim beni çok severdi. Kendisi, benim halimden çok üzgün olduğumu anlamış ki bana: 'Hoş geldin, İsmigül!' Diyerek Türk ismimle hitap etti. Öğretmenimin bu hitabını duyan sınıfın en haylaz öğrencilerinden olan bir Bulgar kızı bana alaylı alaylı bakarak: 'Öğ-retmenim lütfen artık ona 'İsmigül' diye hitap etmeyin. Onun ismi artık 'İsmigül' de-

ğil, ‘İliyana’ dedi. Bunun ardından sınıftaki diğer Bulgar arkadaşlarımdan bazıları gü-lüştüler. Bu davranış üzerine benim sınırlarım boşaldı ve ağlamaya başladım. Öğret-menim de: ‘Dışarı çık ve biraz rahatla.’ Dedi.

Bu benim hafızamdan asla silinmeyecek her aklıma geldiğinde yüreğimin is-yanla çarptığı üzücü anılarımdan biridir. Bulgaristan’da isimler hep kısaltılarak kulla-nılırdı. Bulgar arkadaşlarımdan bana saygılı olanlar İliyana’nın kısaltması olan İli’yi değil de İsmigül’ün kısaltması olan İsi’yi kullanırlardı. Saygısız olanlarsa İli’yi kulla-narak benim milliyetimi aşağılıyor. Sen artık Türk değilsin özgürce Türk adını kulla-namazsın diyerek kişiliğime hakaret ediyorlardı.” (Anlatı 9 İ. Yıldız)

“Türkçe konuşmamız ve ibadet etmemiz tamamen yasaklandı. Asimilasyon 1984 yılında başladı.(Jifkov Dönemi) İlk sorunlar Kasım ayında başladı. Önce Türkler arasında ayırım yapmaya başladılar. Sen Pomak’sın sen değilsin şeklinde. Örneğin be-nim babaannem Pomak dedemse değil. Böyle bir karışma var aslında aramızda. İlk olarak bu şekilde kendi içimizde ara bozmaya çalıştılar. Sonrasında köyümüzde isim değişikliği başladı. Köyde hemen hemen herkesin ismini değiştirdiler. Sadece göster-melik 1-2 kişiyi bıraktılar. Bunun sebebi de şuydu: Kırcaali’den köyümüze (50 kilo-metre) gitmek için dört kontrol noktasından geçmek zorundaydık. Bu noktalar gümrük kapısı gibiydi. Kontroller sırasında pasaportunda Türkçe ismin yazılıysa işkence yapı-lıyordu. Bu işkencelerin en hafifi otobüsten indirilip yolu yaya olarak tamamlamandı. Durum böyle olunca ismi değiştirilmeyen kişilerde dilekçe verip isim değişikliği tale-binde bulundular. Bulgarlarda bu dilekçeleri kamuoyuna: ‘Biz isim değiştirmedik on-lar kendileri istediler.’ şeklinde lanse ettiler. Örneğin, babam da aynı şekilde isim de-ğişikliğini kabul ettiğini belirtmek için zorunlu olarak dilekçe verdi. Çünkü buna mec-burduk.

Pomak’tan bahsettiğim için onu da açıklamak istiyorum: Pomakların iki çeşidi vardır. Birincisi dili kabul eder, ikincisiyse dini. Dili kabul edenler, Türkçe konuşur ama İslamiyet’i kabul etmez. Bu nedenle ibadet etmez. Dini kabul edenlerse, Bulgarca konuşur ama 5 vakit namazını da kılar.

Dil ve ibadet dışında yaşadığımız zorluk ise eğitimdi. İyi bir eğitim almamızın önü kapalıydı. Ne kadar başarılı olursan ol, iyi bir üniversiteyi kazanma şansın yok. Her ne durumda olursan ol Bulgarların gözünde ikinci hatta üçüncü sınıf insansın. Tür-kiye’deki gibi aileni alıp istediğin bir bölgede yaşayamazsın. Türklerin yoğun olduğu bölgelerde yaşamak zorundasın. (Kırcaali bölgesi Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölge) Daha gelişmiş olan Filibe’ye taşınamazsın mesela. Her alanda baskı vardı.

Türkçe konuşmak yasaklandığında ben ilkokul 2. sınıftaydım. 22 yaşında Türkiye'ye gelene kadar hep baskı altında yaşadım. En ağır işlerde biz Türkler çalışmak zorundaydık. İşçi statüsünde çalışır, paramızı tam alamazdık. Örneğin, Türklerden bir polis, askeriyede bir astsubay göremezdiniz. Bulgaristan'da öğretmen olmak büyük bir onurdur; ama olamıyordun. Türkler madenlerde, devlet demir yollarında, inşaatlarda, ovalarda çalışırlardı. Ağır işleri hep Türkler yapardı. Bulgarlarsa yer, içer, gezer, hayatını yaşardı. 70'li yıllardan sonra bir Türk'ün mühendis, doktor ya da öğretmen olduğu görülmemiştir. 70'li yıllardan önce durum farklıymış; ama 70'ten sonrası anlattığım şekildeydi. Askerliğimden bahsetmek istiyorum. Çünkü orada da bariz bir ayrım vardı. Hiç gerçek silah görmedim. Hep tahta silahlarla eğitim yaptık. Bulgaristan'da silah eğitimi yoktu. Buradaki gibi acemi birlik vardı; ama silah eğitimi yapılmıyordu. Askerde ne iş yapmak istiyorsan o işle ilgili kurs veriyorlardı. Örneğin ben araba tamirciliği yapmak istiyordum. Onunla ilgili kurs aldım. Ama askerde araba tamir etmem için izin verilmedi. 27 ay askerlik yaptım ama bir kez araç tamiri yapamadım. Araba tamirciliği kursu istememin nedeni, askeriyede büyük askeri kamyonların tamir edildiği bir fabrika olmasıydı. Orada çalışabilmek için bu kursu istemiştim; ama olmadı. Ben demir yollarında askerlik yaptım. Bir günde 3 kişilik ekibimizin 75 metre demir yolu montajını yapmasını isterlerdi. O yol istenilen süre zarfında bitirmek zorundaydı. Yetiştirememek gibi bir lüksün yoktu. Ertesi gün üzerine bir o kadar daha iş yükü binerdi. Bazımız inşaatlarda duvarcı olarak çalıştık, bazılarımız tornacılık yaptık. 140 kişilik bölükte 120 kişi Türk'tü. Kırcalı bölgesinden gelen askerleri bir araya toplamışlardı. Bizlere ağır işler verilirken, Bulgarlara yazıcılık, kantincilik, aşçılık, santralcilik gibi rahat işler verilirdi. Sonuç olarak askeriyede de büyük bir ayrım vardı.

Lise 2. sınıftayken biyoloji öğretmenimiz sınıfta bize bir sayı söyledi. Bizde daha önce duymadığımız bu sayının ne anlama geldiğini sorduk: 'Bize bu sayı Türk gibi cins bir şey işte anlayamazsınız.' dedi. Bununla aslında alaycı bir tavırla inek cinsini kastettiğini belirtti. Bizim bu tavır oldukça ağırımıza gitti. Sınıfta sayıca fazla olduğumuz için Bulgar hocayı önce dövmeye kalktık, daha sonra pencereye doğru kaçınca kollarından tutup pencereden atmaya kalktık. Seslerimizi duyan idareciler öğretmeni kurtardılar. Biz de disiplin cezası aldık.

Bu şekilde dışlanmalara, aşağılanmalara sürekli maruz kalıyorduk. Yediğimiz dayanın haddi hesabı yoktu. 3 kişi sokakta bir köşede konuşurken polis yanınızdan geçse ne konuşuyorsun diye dayak yerdik. Kırcalı bölgesi Türklerin yoğun olduğu bir bölge olduğu için bize yapılan baskılar çok fazlaydı.

Lise 2. sınıftaydım. Mestanlı'ya bağlı Balaban köyünde sınıf arkadaşlarımdan birinin ablasının düğününe gitmiştik. Düğünde doğal olarak Türkçe konuşuluyor ve Türkçe şarkılar eşliğinde halaylar çekilip oyunlar oynanıyordu. Saat 10 gibi polisler düğünü bastı. Direnişle karşılaşınca da gözümüzün önünde 8 kişiyi öldürdüler.

Bu insanlar hiç bir suçları yokken öldürülmüşlerdi. Yaşadıklarımız Bulgarların Türklere uyguladığı bezdirme politikasının çok acımasız bir parçasıydı. Ya dövüyor ya sövüyor ya da öldürüyorlardı. Sonraysa hiçbir şey olmuyordu. Bizim onlara karşı direnecek sadece fiziksel gücümüz vardı. Bu sebeple her yıl 19 Mayıs'ta Kırcaali'nin kazası Cebel'de o gece şehit düşenler için anma törenleri yapılıyor. Hatta Türkiye'den de Cebel'e anma törenleri için araçlar gönderiliyor. Aynı gece yani arkadaşımın ablasının düğününe yapılan baskın gecesinde Cebel kasabasının yakınındaki civar köylere de baskınlar yapılmış. Türklere çeşitli bahanelerle Bulgar görevli memurları saldırmışlar. Direnenleri öldürmüşler. Toplamda bir gecede 35 kişi öldürüldü. Bu sonuçta toplu bir katliamdı. Fakat bu olay basında hiçbir şekilde yer almadı. 90 senesinden sonra Jivkov dönemi bitince Türklerin ülkeden gitmesiyle zorda kalan Bulgarlar aslında bence yine kendi çıkarları için görünüşte yumuşamaya başladılar. Çünkü göçten sonra ülkenin bel kemiğini oluşturan çalışan sınıfının oluşturduğu Türklerin gitmesi Bulgar ekonomisinin çöküşü oldu. Bu nedenle Jivkov döneminden sonra her yıl 19 Mayıs'ta yapılan bu katliamda ölenlerin anısına yapılan törenlere izin veriyorlar.

Bu işkencelerin en büyüğünün yapıldığı yerse Belene kampıydı. Belene'ye gidenlerin çoğu ya dönemedi ya da dönse de engelli olarak hayatına devam etti. Faik adında şimdi Manisa Uncubozköy'de yaşayan bir arkadaşım vardı. Kamptan döndüğünde onu tanıyamamıştık. Gördüğü işkenceler dayaklar sonunda engelli olduğu için Türkiye'ye döndüğünde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdu ve Bulgaristan Hükümeti'nden yüklü bir para aldı. O dönemde Türklerin Belene Kampı'na gönderilmesi için sadece Türkçe konuşmaları bile yeterli bir sebepti. Kırcaali bölgesi zaten Bulgarca'yı hiç bilmeyen Türklerle doluydu. Özellikle kadınlar köyden dışarı çıkmadıkları için Bulgarca'yı bilmezlerdi. Benim annem de Bulgarca tek kelime bilmez. Mesela bakkala gitse alışveriş yapamaz o derece bilmiyor yani. Bu işkence döneminde annem ve onun gibi kadınlar korkularından evden dışarı çıkamadılar. Hasta olsalar doktor gidemediler. Sokağa çıkmak gibi basit bir eylem onlar için dertti. Çünkü Bulgar görevli gelir de onların Bulgarca konuşamadıklarını anlarsa gidecekleri yer Belene esir kampıydı. Ya da en insafsız bile yaşına, kadın olmana bakmadan seni dövebilirdi. Bu

nedenle de o günlerde Bulgaristan'da yaşam bizler için zulümdü.” (Anlatı 10 M. Karagöz)

Yaşadıkları psikolojik ve fiziksel şiddet göçmenlerde korku, isyan ve öfke duygularına sebep olmuştur. Bunun sonucunda ortaya çıkan haksız davranışlara maruz kalmanın yarattığı psikolojik tahribatın devam ettiği anlatıcıların söylemlerinden tespit edilmiştir.

Bir grup göçmense göç sonrasında göç depresyonu yaşamış olduğunu iş sahibi olma, yeni bir hayat kurma mücadelesi nedeniyle ancak hayatı istediği standardı ulaşıp artık meşguliyeti sona erdiğinde fark edebilmiştir.

“Göç depresyonunda olduğumu yaklaşık 5-6 yıl önce fark ettim. Yani 20 yıl göç depresyonuyla yaşamışım farkında değilmişim. 20 yıl boyunca benim o süreçle baş etmem sona ermemiş. Ta ki doktorayı bitirdim, bir doğrudum, bir süzgeçten geçirdim yaşadıklarımı. ‘Çok af edersiniz! Ebemiz gevremiş ya.’ Bizim verdiğimiz mücadelenin çeyreğini Türkiye’de yaşayan insanlar vermiyor. Uyum sürecime dönersem ilginç bir şey anlatmak istiyorum. Babam başlangıçta rüyalarında Bulgaristan’da olduğunu söylediler: ‘Beni boş verin. Ben gündüz Türkiye’de geceleri Bulgaristan’dayım.’ Derdi. O zamanlar babamın ne demek istediğini anlayamamıştım. Derse koştur, işe koştur. ‘Acaba babam ne demek istiyor?’ Diyordum. Yaşım ilerledikçe ben de artık rüyalarım da hiç Türkiye’de olamıyorum. Rüyalarım da tüm akrabalarım Bulgaristan’da tabi bende oradayım. Hatta eşimle ve kızım da rüyalarım da Bulgaristan’da bir evde yaşıyorum. Bu konuda 6 ay kadar destek aldım. Artık çok kafama takmamaya çalışıyorum. Bu durumda etkili olan belki de annemin mezarının da Bulgaristan’da olması. Ama 5 yıldır her gece rüyalarım da Bulgaristan’dayım. Bu durum beni rahatlatıyor, boşaltım sağlıyor.” (Anlatı 11 M. Soytürk)

Sonuç olarak derlediğimiz anlatılardan göçün göçmenler üzerindeki travmatik etkisinin göç sonrasında da devam ettiğini ve bu etkinin yaşam boyu devam edeceğini söyleyebiliriz.

SONUÇ

Çalışmamızda kişisel deneyim anlatıları ve kişisel deneyim anlatılarının içinde farklı bir tür olan göç anlatıları derlememizin ana malzemesini oluşturmuştur. Kişisel deneyim anlatıları ve göç anlatılarıyla ilgili bilgiye araştırmamızın giriş bölümünde yer verilmiştir.

Kişisel deneyim anlatıları kurgusal anlatılardan farklı olarak kişinin yaşamış olduğu deneyimi kendisinin aktardığı anlatılardır. Bu anlatılar kişinin hafızasında yer aldığı kadarıyla yine kişinin seçmiş olduğu zamanda ve şekilde anlatılırlar anlatıcılar anlatılarını dile getirirken o günün şartlarında sahip oldukları bakış açıları ve algıları ile anlatıyı oluştururlar. Bu açıdan bu anlatılar sabit anlatılar gibi düşünülmemelidir. Anlatıcılar anlatılarını ana olaya bağlı kalarak fakat anlatıyı icra ettikleri ortamlarda ön plana çıkarmak istedikleri unsurlara göre yeniden yapılandırır. Bu yeni icra da kişinin o günkü bakış açısı, duyguları ve düşünceleri doğrultusunda anlatıyı şekillendirir. Bu açılardan kişisel deneyim anlatıları kişilerin ve onların ait olduğu topluluğun kişisel ve toplumsal hayatı ile ilgili eşsiz bilgiler içeren ürünlerdir.

Anlatıların ait olduğu topluluk hakkında bilgi vermenin yanında ayrıca anlatılar o topluluğun kullandığı dil hakkında da bilgiler içermektedir.

Kişisel deneyim anlatıları içinde ayrı bir tür olan göç anlatıları ise oldukça önemlidir. Çünkü bu anlatılar yoluyla sosyal, kültürel, psikolojik, bireysel ve toplumsal bir değişim içerisine giren göçmenin yaşamış olduğu süreçler gözler önüne serilmiş olur. Göçmen anlatılar yoluyla hem bireysel kimliğini hem de grup kimliğini dışa vurma imkânı bulur. Göçmen grubu açısından anlatılar yoluyla ortak bir kimlik oluşturulması göçmenler arasında bir aidiyet duygusunun oluşmasına olanak sağlar.

Çalışmamız sırasında derlemiş olduğumuz anlatılarda kaynak kişilerimizin psikolojik sosyal ve kültürel olarak yaşamış oldukları zorlukların yakın şahidi olduk. Onlar birer “kardelen çiçeğidirler” ve “kardelen olmak zordur” ama aynı zamanda hepsi onurlu, gururlu ve çalışkan insanlardır. Bu özellikleriyle pek çok zorluğun üstesinden gelmişlerdir.

Göçmen sözlü kültürünün oldukça önemli bir parçasını oluşturan göç anlatıları, göçmenlerin yerli halk tarafından anlaşılıp kabul görmesini sağlayacak niteliktedir. Bu anlatılar bizlere göçmenlerin aile yapısı örf ve adetleri gelenek ve görenekleri hakkında bilgi veren ipuçları dolu olması açısından da kültürel bağlamda oldukça önemli ürünlerdir. Göç evrensel bir olgudur ve göç anlatıları da bireyin ve toplumun anlaşıl-

ması açısından oldukça önemlidirler. Bu anlatılar göçmen kimliğini oluşturan deneyimlerin yeni nesillere aktarılmasını sağlayarak hem geçmişin hem de göçmen kimliğinin yeni nesil tarafından bilinmesini ve de en önemlisi bu değerli sözlü kültür ürünlerinin yok olmasını önlemiş olmaktadırlar. Bu bakımdan da anlatılar pek çok bilimsel disiplinin ilgi odağı olmuştur. Bu bağlamda araştırmamızın malzemesini oluşturan göç anlatılarının yukarıda yapmış olduğumuz tespitlerle örtüşmüş olduğunu görüyoruz.

Kişisel deneyim anlatıları toplumların ve bireylerin birbirlerini daha iyi anlayıp bunun sonucunda daha iyi iletişim kurmalarına olanak sağlayacaktır. Kişisel deneyim anlatılarının bir alt türü olan göç anlatıları ise özel anlamda bireylerin, genel anlamda ise toplumların barış ve sevgi içinde uyumlu bir birliktelik kurmalarına imkân sağlayabilecek niteliktedir. Biz hiç kimsenin dışlanıp ötekileştirilmediği dilinden, inancından, ırkından dolayı şiddete maruz kalmadığı “bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine” bir dünya temennisi ile çalışmamızı sonlandırıyoruz.

KAYNAKÇA

Ağanoğlu, Yıldırım. “1687’den Günümüze Rumeli’den Türk Göçlerinin Genel Değerlendirmesi” . **Yeni Türkiye**, Cilt: IV, Sayı: 69, 2015, ss. 3917-3919.

Akıncı, B, Nergis, A, Gedik, E, “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul”. **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:2, 2015, ss. 58-83

Akhtar, Salman. **Göç ve Kimlik: Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm**, çev. Sedef Ayhan, Berkman Padar Yayın Grubu, İstanbul, 2018.

Akhtar, Salman, “Coğrafi Olarak Yerinden Olma Travması”, **Psikanaliz ve Göç Sempozyum ve Konferanslar Kitabı**, Nesli Keskinöz Bilen (der), İthaki Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 26-29.

Berber, Ferhat. İmparatorluktan Cumhuriyete Manisa ve Göçler, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Coster, De Nayla. “Öteki Dil: Göç, Kültür ve Dilin Kaybı Üzerine Birkaç Psikanaliz Düşünce”, **Psikanaliz ve Göç Sempozyumlar ve Konferanslar Kitabı**, Nesli Keskinöz Bilen (der), İthaki Yayınları, İstanbul, 2018, ss.180-183.

Çobanoğlu, Süheyl. “Sürgün ve Soykırımla Kaybedilen Vatan, Balkanlar”, **Yeni Türkiye**, Cilt IV, Sayı: 69, 2015, ss. 3858-3859.

Ekici, S, Tuncel, G. “Göç ve İnsan”. **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 1, 2015, ss. 15-17.

Göka, Erol. **Türk’ün Göçebe Ruh**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2019.

Hacıoğlu, Sevim, “Göçmen/ Vatandaş Konularında Değişen Algılar (1989 Bulgaristan Göçmenleri Örneği)”, **Yeni Türkiye**, Cilt: IV, Sayı: 69, 2015 ss.4199-4200.

İlhan,Emir “Folklorik Bağlamda Anlatı:Gelenek,Dil ve Yorum”.**Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı:4/2, 2015, ss 739

Korkmaz, Murat “Türkiye’de Yaşayan Bulgaristan Göçmenlerinin Çalışma Hayatı İçinde Yaşadığı Sorunların Uygulamalı Olarak İncelenmesi”. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 106, 2013, ss.291-311.

Öner, Aslı Şirin. “1989 Göçü ve Türkiye’nin İzlediği Politika”, **Yeni Türkiye**: IV, Sayı: 69, 2015, ss. 4191-4193

Özel, Merve. “Balkan Coğrafyasında Göçler, Ölümler ve Travmalar”, **Yeni Türkiye** cilt: IV, Sayı: 69, 2015, ss. 3881-3882.

Soykan, A, Atasoy, E. “Bulgaristan Göçmenlerinin Son Büyük Göç Dalgasının Etki ve Yansımaları”, **Yeni Türkiye** Cilt: IV, Sayı: 69, 2015, ss. 4172-4175.

Yapıcı, Zehra. Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Yapıcı, Zehra. “Kişisel Deneyim Anlatılarının Bağlamsal Çerçevesi; Deneyimlenen, Hatırlanan ve Anlatılan Hayat”, **Milli Folklor Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 93, 2012, ss. 207-218.

Yener, Demet. “Balkan Savaşlarında Bulgaristan’da Yaşayan Türklere Yapılan Mezalim”, **Yeni Türkiye**: IV, Sayı: 69, 2015, ss. 3892-3893.

Yıldız, Nevin. “Bulgaristan Türklerine Uygulanan Asimilasyon ve 1989 Göçü”, **Yeni Türkiye**: IV, Sayı: 69, 2015, ss. 3902-3906

Kaynak Şahıs Bilgilerinin Listesi

1. Kaynak Kişi 1

AHMET ÇAVUŞLAR

Doğum Tarihi: 1927

Göç Tarihi: 1955

Geliş Nedeni: Ekonomik ve Sosyal Şartlar

Göç Ettiği Ülke: Makedonya-İştıp

Meslek: Serbest Meslek(İnşaat Ustalığı)

Görüşme Tarihi: 21.02.2018

1.2. Kaynak Kişi 2

FERİT VIDUŞLU

Doğum Tarihi:14 Mart 1929

Göç Tarihi:25 Kasım 1960

Göç Nedeni: Ekonomik ve sosyal nedenler

Göç Ettiği Ülke: Makedonya (Debre Kasabası-Viduş Köyü

Mesleği: İşçi

Görüşme Tarihi: 24.07.2018

1.3. Kaynak Kişi 3

ŞABAN KAYA

Doğum Tarihi: 1948

Göç Tarihi: Temmuz 1958

Geliş Nedeni: Serbest Göçmen

Göç Ettiği Ülke: Jirovnisa-Makedonya

Meslek: Balkan Dansları Eğitmeni

Görüşme Tarihi: 10.02.2017

1.4. Kaynak Kişi 4

YAŞA ÇAVUŞLAR ÖZÇELTİK

Doğum Tarihi: 1945

Göç Tarihi: 1955

Geliş Nedeni: Ekonomik ve Sosyal Nedenler

Göç Ettiği Ülke: Yugoslavya-İştup Kurfalı Köyü

Görüşme Tarihi: 30.12.2017

Meslek: Ev Hanımı

1.5. Kaynak Kişi 5

HÜSNÜ ÖZÇELTİK

Doğum Tarihi: 1942

Göç Tarihi:1955

Geliş Nedeni: Ekonomik ve Sosyal Nedenler

Göç Ettiği Ülke: Orizari Köyü-Yugoslavya

Meslek: İşçi

Görüşme Tarihi: 30.12.2017

1.6. Kaynak Kişi 6

İLBER ŞİYAK

Doğum Tarihi: 1955

Göç Tarihi: Ekim 1960

Geliş Nedeni: Serbest göç (Ailelerin birleştirilmesi)

Göç Ettiği Ülke: Yugoslavya-Debre Kasabası Jirovnisa Köyü

Meslek: Araştırmacı Yazar

Görüşme Tarihi: 14.07.2018

1.7. Kaynak Kişi 7

MUSTAFA KADER

Doğum Tarihi: 10 Ocak 1960

Göç Tarihi: Temmuz 1970

Geliş Nedeni: Parçalanmış Ailelerin Birleştirilmesi

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kırcaali

Meslek: Dershane yöneticisi-Balkan Göçmenleri Derneği Manisa Şubesi Baş.

Görüşme Tarihi: 26.07.2018

1.8. Kaynak Kişi 8

AHMET ÖZGÜR

Doğum Tarihi: 1954

Göç Tarihi: 14 Ağustos 1989
Geliş Nedeni: Zorunlu Göç
Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kırcaali
Meslek: Öğretmen
Görüşme Tarihi: 05.03.2018

1.9. Kaynak Kişi 9

MURADIYE ÖZGÜR

Doğum Tarihi:1955
Göç Tarihi:14 Ağustos 1989
Geliş Nedeni: Zorunlu Göç
Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kırcaali
Meslek: Öğretmen
Görüşme Tarihi: 05.03.2018

1.10. Kaynak Kişi 10

İSMİGÜL YILDIZ

Doğum Tarihi: 15 Ocak 1968
Göç Tarihi: 14 Temmuz 1989
Geliş Nedeni: Zorunlu göç
Göç Ettiği Ülke: Eski Cuma (Tirgovişte) Ofaka Kasabası Bulgaristan
Meslek: Sınıf Öğretmenliği
Görüşme Tarihi: 16.04.2017

1.11. Kaynak Kişi 11

MÜMİN KARAGÖZ

Doğum Tarihi: 28 Haziran 1968
Göç Tarihi: 17 Haziran 1990
Geliş Nedeni: Zorunlu göç
Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kırcaali-Ürpek Köyü
Meslek: İşçi
Görüşme Tarihi: 18.02.2018

1.12. Kaynak Kişi 12

Mümine Soytürk

Doğum Tarihi:1974

Göç Tarihi:1990

Geliş Nedeni:Sosyal nedenler

Göç Ettiği Ülke:Bulgaristan

Meslek:Akademisyen

Görüşme Tarihi: 18.04.2017

1.13. Kaynak Kişi 13

HÜSEYİN ORUÇ

Doğum Tarihi:

Göç Tarihi: Mart 1992

Geliş Nedeni: Sosyal Nedenler

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kornitsa

Meslek: Makine Mühendisi

Görüşme Tarihi: 07.08.2018

1.14. Kaynak Kişi 14

Kaynak kişi 14

Doğum Tarihi:1972

Göç Tarihi:1994

Geliş Nedeni: Sosyal Nedenler

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Deliorman

Meslek: İşçi

Görüşme Tarihi: 07.08.2018

1.15. Kaynak Kişi 15

ŞİRİN BİLİR

Doğum Tarihi: 1973

Göç Tarihi: 26 Haziran 1989

Geliş Nedeni: Zorunlu Göç

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan- Şumnu

Meslek: Öğretmen

Görüşme Tarihi: 27.02.2017

EKLER: ANLATI METİNLERİ

ANLATI 1

AHMET ÇAVUŞLAR

Doğum Tarihi: 1927

Göç Tarihi: 1955

Geliş Nedeni: Ekonomik ve Sosyal Şartlar

Göç Ettiği Ülke: Makedonya-İştıp

Meslek: Serbest Meslek(İnşaat Ustalığı)

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Nedenleri

Bizim gelişimiz zorunlu göç değildi; ama mecbur edilmiştik. Çünkü her şeyimize el koyarlardı. Tavuğun varsa, yumurtasını hesaplar, alırlardı. Sürün varsa; “Süründen şu kadar hayvan getireceksin.” Derler hayvanlarımızı alırlardı. Ekinin varsa, biçiliyse, onun gelir hesabını yapar: “Şu kadar buğday getireceksin.” Derlerdi. Bu sebeplerden hiçbir ürünümüzün gelirini alamazdık. Ben 8 kardeşim. Yugoslavya’da olduğumuz dönemde bizler çiftçilik yapardık. 1945 yıllarıydı. 2. Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllardı. Ülkeye ilk olarak Alman askerleri girdi, ardından Bulgar geldi. Türklere zulüm yapanlar Bulgarlardı. Ormandan odun kesmemizi isterler: “Bugün şu kadar odun getireceksin.” Derlerdi. Eğer istedikleri sayı tutmazsa döverlerdi. Evleri dayak, basıp soymak bunların hepsi Bulgarlar tarafından Türklere yapılıyordu. Hatta bu yüzden bir süre dağa kaçıp dağda yaşamıştık. Bulgarlar bize bu zulmü yaparken, Yugoslavlar savaş zamanı olduğundan memleketlerini korumak için dağlardaydılar. 1945’de Tito memleketini korumak için dağdan indi o dönem ortalık biraz düzeldi. Ben 1948’de askere gittim. Askerliğimi Zagreb’te yaptım. Askerdeyken bir dönem Bosna’ya gittim. Askerde inşaat ustalığı yapıyordum. Bir ekibim vardı. Almanların yıktığı yerleri biz yeniden yaptık.

Askerde emrimde 20 kişi vardı. Ben çavuştum. Yanımda 2 tane esir Alman mühendisi vardı. Onlar plan proje çiziyorlardı, biz yapıyorduk. Daha doğrusu Almanların yıktığı yerleri yine onlara yaptırıyorduk. Ben, aslında onların daha önceden hakkımda toplamış oldukları bilgilerle çavuş olabilmıştim: “Bu adam düzgün, temiz, çalışkan.” Diye bilgi verdikleri için. Ama Türk olduğum için beni Yugoslavlardan çekemeyenler vardı. “Türklerden çavuş olur mu, hiç?” Diye söyleniyorlardı. Bu sebeple askerde bana attıkları iftira yüzünden 5 gün hapis yattım. Elllerine Türkiye’ye yollar açılmış diye bir

mektup geçmiş. Bunun üzerine beni çekemeyenler, 20 kişilik Türklerden oluşan ekibi de alıp Türkiye'ye kaçacağımlı yalanını uydurmuşlar. Bu sebeple beni sorguya çektiler. Sorgumda öyle bir şeyin olmadığını dillerini çok iyi bilmediğim için yarım yamalak anlattım. Sorgumdan sonra 5 gün katıksız hapis yattım. Daha sonra mahkemeye çıktım ve serbest kaldım.

Anı

Köprü

Askerdeyken, “ustaj” (eşkiya) denilen Kral Partisi'nin adamlarının, Lozlitsa kasabasında katlettiği insanların, haberini alıp gittiğimiz gün, katledilen insanların tarif edemeyeceğim halleri, hala hafızamın acı hatıralarındandır.

Bir gece askerlerimle onarım için çalıştığım kasabanın bir kilometre kadar uzağında, “Yücel” denilen Lozlitsa kasabasına bağlı bir yerleşim yerinden gürültüler duyduk. Ardından kasabanın yakılmış olduğu haberini aldık. Askerlerimizle köyün girişinde bulunan tahta köprüden geçerek köye girdiğimizde gördüğümüz manzara dehşet vericiydi. Köprünün girişine bir kişiyi canlı canlı omuzlarından ve ayaklarından çivilemişlerdi. Daha sonra çoluk çocuk tüm kasabayı, nehir kıyısına getirip hepsini makiNELİ tüfeklerle taramış olduklarını gördük. Daha sonra da ustajlar tüm kasabayı ateşe vermişlerdi. Sonradan bu köyde yaşayanların Bosnalı Türkler olduğunu öğrendim. Çoluk çocuk tüm kasaba kurşuna dizilmişti. Gördüklerimiz dehşet vericiydi. Koca köyde sadece öldü diye bırakılmış iki bacağı kesik bir adam yaşıyordu. Hepimiz çok korktuk. Çaresizce aldığımız emirle bu insanlara mezar kazmaya başladık. Hiçbir günahı olmayan kadınları, çocukları hatta bebekleri bile gözyaşlarıyla gömdük.

Memlekette yaptığımız işler şöyleydi: Bahsettiğim gibi 8 kardeşlik ve birlikte çiftçilik yapardık. Bir de değirmenimiz vardı. Değirmencilik yapardık. İşimiz zordu. Bunun en önemli nedeni Yugoslavya'da hava şartlarının kötü olmasıdır. Kış çok zordur. Hava şartları yaşamı durma noktasına getirir. Bu nedenle yazdan kışa mutlaka hazırlık yapardık. Turşu, pastırma gibi neyimiz varsa onun bir kısmını kış için saklamak zorundaydık. Çünkü kar yağışı çok fazla olduğundan yollar hatta evlerin kapısı bile karla kapanabilir. Bu kötü şartlardan hayvanlarda etkilenebiliyordu, kurtlar yiyecek bulmak için yaşam alanlarına iniyordu. İkinci önemli nedenimizse ekilecek alanın yok denecek kadar az olmasıydı. Tarım arazisi az ve de hava şartları kötü olunca getirisi oldukça az olan bir işti, bizim için tarım. Diyelim ki tüm şartlar iyi gitti o zamanda

köyümüze 1 saatlik uzaklıkta olan yerleşim merkezi Ratanya'da mahsullerimizi satmaya gidiyorduk. Tabi bu mahsulümüzü eşeğe ya da atımıza yüklüyorduk. Her ikisi de yoksa yürüyerek gidip Ratanya'da satıyorduk. Tabi savaş günlerinde Bulgarlar yolda mahsullerimizi elimizden almazsa. Kısacası geçimimiz çok zordu iş sahası yoktu. Bu olumsuz yaşam şartlarının ötesinde bir de istenmeyen ırk olarak zulüm görmeye başlayınca ana vatana dönüşümüz kaçınılmaz oldu. 1950'de askerden geldim. Askerden geldikten sonra evlendim. 1955'te Türkiye'ye göç kararı aldık.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Gelişimiz 1935 yılında aynı nedenlerle göçmüş olan babamın dayılarının resmi isteğiyle gerçekleşti. Bu istekten sonra Hacırhmanlı kasabasına geldik. Geliş yolculuğumuz şu şekildeydi. Trenle 3 aile geldik. Eşyalarımızı Yunanistan'dan kargoya yükledik ve İstanbul'dan aldık. Malı mülkü bıraktık tabi. Geleceğimizi bildikleri için hiçbir şeyimizi satamadık. Geldikten sonra bir süre akrabalarımızın yanında kalıp başımızı sokacak bir ev bulduk. Akrabalarımıza fazlaca yük olmadan evimize yerleştik. Ben Hacırhmanlı'da en iyi bildiğim işi, yani inşaat ustalığını yapmaya başladım. İşimi herkes çok beğendi. Kasabada aşağı yukarı 90 tane bina yaptım. Kasabanın camisini, üç katlı Muradiye Orman Fidanlığı binasını ben yaptım. Bundan başka zeytin kooperatifçiliği yaptım. Kooperatif binası da benim yaptığım bir binadır. Köylünün o dönem kooperatife ait olan yağ fabrikasını da idare ettim. Köylü kendi yetiştirdiği zeytinin yağını kendi çıkarır. Fabrikadan sonra satardı. Ama yeniler bizim bıraktığımız düzeni sürdüremedi. Şimdi düzen bozuldu. Şimdiki gençlik değişik kızım.

Son Söz

Savaş döneminde Tito: "Herkes eşitlik" sözü vermişti. Bu sayede Türklerin onu desteklemesiyle iktidar oldu. Fakat iktidara geldikten sonra tüm sözler unutuldu ve Türklerin yavaş yavaş hakları ellerinden alınmaya başlandı. Böyle olunca da göç biz Türkler için kaçınılmaz oldu. Geldikten sonra da Makedonya'da yaşadığımız yerler dağlık, tarıma ve hayvancılığa elverişsiz olduğundan oraları hiç özlemedim. Bana göre Türkiye cennet. Hiç canım çekmez oraları. Dağları taşları mı göreceğim.

Kaynak Kişi 1 Ahmet avuşlar

Kaynak Kişimizin Yeğeni Olan alışma Arkadaşım Ekrem zeltik Ve Yakın Arkadaşı Harun Karabağ

Ahmet avuşlar İle Anlatı alışması Sırasnda ekilmiş Olduğumuz Fotoğraf

ANLATI 2

FERİT VİDUŞLU

Doğum Tarihi:14 Mart 1929

Göç Tarihi:25 Kasım 1960

Göç Nedeni: Ekonomik ve sosyal nedenler

Göç Ettiği Ülke: Makedonya (Debre Kasabası-Viduş Köyü

Mesleği: İşçi

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Etme Nedenleri

Bizler, o dönemde rejim(komünist rejim) tarafından fazla baskı görmedik. Fakat biz, cahil partizanlardan zarar gördük. Partizanların yapmış olduğu dinsizlik propagandaları bizleri çok rahatsız etti. Köyümüzde halkın çoğunluğu cumhuriyetçilerden oluşuyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında bölgemize faşist Almanlar geldi. Bu bölgede birlikte yaşadığımız Arnavut halkın yüzde sekseni faşistti. Bu insanların yaptığı, tüm dinlere karşı olan dinsizlik propagandası, bizim başlıca geliş nedenimizdir. Komşumamın başlangıcında bahsettiğim cehalet ve partizanlık şöyle idi.O dönemde Yugoslavya’da eğitim seviyesi düşük cahil insanlar yönetimde söz sahibi olan partiye girmişlerdi. Belgrat’taki parti ne derse onlara göre doğrudu. Partiyeye göre “Allah yoksa” partizanlara göre de “Allah yoktu”. Bu inanç karşıtı cahil insanlar bizlere baskı yapıyorlardı. Ben, bu baskıların en büyüğünü askerlik yaptığım dönemde yaşadım. O dönemde, “Bir gün mutlaka Türkiye’ye gitmeliyim.” fikrini aklıma koydum.

Anı 1

İnanç Özgürlüğü

Ben, işçi bir ailenin beş erkek evladından biri olarak askere gittim. Askerliğimi elimden geldiğince dürüst bir şekilde yapmaya, siyasete bulaşmamaya ve hapse düşmemeye dikkat ettim. Askerliğim sırasında beni onbaşı olabilmem için kursa gönderdiler. Kursun sonunda ben en yüksek notla onbaşı oldum. Fakat bu süreçte çok sıkıntı yaşadım. Toplamda kursa katılan kırk kişiydik. Bu kırk kişinin içinde sadece iki kişi Müslüman’dık. Benden başka Arnavut kökenli Müslüman bir arkadaşım vardı. Diğer askerler Hristiyan’dı. Kursumuz dört buçuk ay sürdü. Kurs esnasında ismini hatırlayamadığım cani diye nitelendirebileceğim acımasız bir Sırp askeri vardı. Girdiğim sınavlarda ne kadar doğru cevap verirsem vereyim bana iki buçuk puandan yüksek not

vermezdi. Bu haksızlık karşısında çaresiz kalır, bir şey yapamazdım. Kurs devam ederken ezberlemem için Komünist Parti'nin tüzüğünü verdiler. On, on beş günde bir gecenin bir yarısı rütbesi iki pırpır olan bu cani Sırp askeri beni uyandırarak: "Oku" derdi. Bende tüzüğü okurdum. "Tamam" derdi. Sonra bana: "Redige" derdi. Redige din demektir. Bende: "Din var, iman var." derdim. Sırp askeri benim bu cevabıma karşılık: "Allah yok." Derdi. Ben ısrarla: "Var. " Derdim. O "Yok(!)" Derdi. Bana "O zaman Allah nerede göster?" Derdi. Sonra kızarak: "Sen beni kör mü zannediyorsun? Görüyor musun Allah'ı?" Derdi. Bu cani Sırp askeriyle bu şekilde iddialaşmam günlerce sürdü. İmtihanımın son gecesi ise şöyle geçti: Askerliğimin o günleri Yugoslavya'nın Slovenya sınırında Maribur denilen harikulade ormanlık bir bölgedeydi. O son gece hava açık yumuşak bir havaydı. Yine aynı Sırp subayı sabaha karşı beni sorgu için uyandırdı. Sırp askeriyle aramızda tüm sorgulamalarda yaptığımız var-yok tartışması başladı ve epey bir zaman sürdü. En sonunda bana: "Yalan söylüyorsun." Diyen Sırp askerine döndüm, sesimi yükselterek ve başıma tüm gelecekleri göze alarak şunları söyledim: "Ben doğru söylüyorum ve Allah'ı da görüyorum. Fakat sen görmek istemiyorsun.(Bu sırada pencereyi açtım. Karşımızda aydınlıklar içinde yemyeşil Maribur ormanı adeta Allah'ın varlığını fısıldıyordu. Ona ormanı işaret ederek.) dedim. Bana: 'Sen bana kör mü demek istiyorsun?' Dedi. Bende: "Evet, sen körsün ve görmekte istemiyorsun." Dedim. Pencereden Sırp subayına yemyeşil Maribur ormanını göstererek: "Bak! Ben Allah'ı görüyorum." Dedim. Sırp subayı bu kez bana: "Tabiat." Dedi. Bende: "Peki ben bunu görüyorum. Bu yaratılışı görüyorum. Onun için ben Allah'a inanıyorum. Sen buna tabiat diyorsun. Bense Allah diyorum, O'nun yarattıkları diyorum. Başka kim, hangi sekreter? Hangi parti lideri, bunu yapabilir? İncim bu." Dedim. Hapse girmeyi göze alarak bunları söyledim. Sırp askeri bana: "Tırdak vava" yani "Çetin kafa sen asla Komünist Parti'ye giremezsin." Dedi. Bende: "Teşekkür ederim, ben işçi olarak kalırım." Dedim. Bu subayın dışında sorgulamalarımın birine bu Sırp subayıyla beraber katılan Sloven kökenli Katolik bir subay daha vardı. Bir karşılaşmamızda bana: "Sen böyle devam, et doğru yoldasın. Senin gibilere ihtiyacımız var." Dedi. Sanırım, çavuş olmamda o etkili oldu. Yoksa asla olamazdım.

Bizim gelişimizdeki temel neden buydu. Askerde yaşadığım baskılar 1950'den 1960'lı yıllara kadar hiç aklımdan çıkmadı. Ben askerde geçirdiğim yıllardan sonra Türkiye'ye gelişi kafama koymuştum.

Yoksa diğer açılardan o dönem için Türkiye ile Yugoslavya kıyaslandığında Yugoslavya'da daha iyi bir yaşam vardı. Mesela aileler doğum parası alırdı. Çocuk başına

para alınırđı. Herkesin sosyal güvencesi vardı. Türkiye’de günlüğü beş liraya ovaya gitmekle kıyasladığımızda ekonomik olarak daha rahattık. Ama şunu da ilave edeyim. Çünkü Türklerin o dönem(1950’den sonra) Yugoslavya’dan Türkiye’ye göçünü hızlandıran şöyle bir sebepte vardı.1950’den sonra Adnan Menderes’in yaptığı propaganda. O propaganda şöyleydi: Türkiye’de bir hafta çalış otuz gün rahat yaşa. Hatta çalışma Kim istemezdi ki böyle bir ülkeye gitmeyi! Köyümün civarındaki pek çok Türk köyü gerçekte ilgisi olmayan bu propaganda sonucunda göç kararı aldı.1960’da büyük bir göç dalgası patlak verdi. Bu dönemde halkın Türkiye’ye gelme nedeni, Türkiye’nin, zengin, demokratik, işsizlik sorununun olmadığı bir ülke olarak gösterilmesiydi.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Rahman Bulut adlı bir yakınımızın, bize istek göndermesiyle (İki ülke arasındaki göç anlaşmasına göre Türkiye’den bir ailenin bizim sorumluluğumuzu üstleneceği açıklamasıyla bizim için Yugoslavya’ya istek göndermesi gerekiyordu. Bu aslında Mustafa Kemal’in 1925 yılında yapmış olduğu “Ailelerin Birleşmesi Antlaşması’nın 1950’den sonra Adnan Menderes döneminde tekrardan gündeme gelmesi sonucu gerçekleşen istekli göçtür) göç edebildik. Biz köyümüzden üç aile, toplam yirmi yedi kişi olarak geldik. Ben zaten beş erkek üç kız toplam sekiz kardeşim. Annem, babam, eşlerimiz, çocuklarımız derken yirmi yedi kişilik bir aileydik. İstanbul’a geldikten sonra oğlan kardeşimle ben, ailenin diğer fertlerini otobüsle Manisa’ya gönderdik. Kardeşimle ben, on iki gün gümrükten eşyalarımızın gelmesini bekledik. Bu on iki gün boyunca muhacirhanede kaldık. Muhacirhane berbat bir yerdı. Burası, Osmanlı Dönemi’nde atların kaldığı, ahırdan bozma göçmenler için kullanılan bir binaydı. Odalarda üç katlı ranzalar vardı. Zamanında atlar kaldığından tavanlar çok yüksekti. Yataklardaki çarşafıara hiç su değmemişti. Şans eseri, aralık ayındaydık ve kötü koku duymadık. Battaniyelere sarınıp bekledik. Pisliğin dışında muhacirhanede yemekte sorundu. Çorba vardı ama çorbayı yemek için, yeteri kadar ne tabak ne de kaşık vardı. Bir kaşık ve kâse bulup çorbamızı sırayla içtik. On iki gün bu şartlarda o berbat muhacirhanede kaldık. On iki günün sonunda eşyalarımız geldi ve Manisa’ya doğru yola çıktık. Manisa’nın Salihli ilçesinden bir şoför bulmuştuk. Aralık ayında o soğukta yirmi saatlik yolu bagajda gelmiştim. Normal şartlarda dayanabilir misiniz? Ama dayanmak zorundaydık. Otobüsten indiğimizde adres hakkındaki bilgimiz, “Mutlu Ma-

halesi Kırmızı Köprü” den ibaretti. Tesadüf rahmetli ağabeyim ve bize davetiye gönderen yakınımız Rahman, otobüsümüzün olduğu yöne doğru Molla Şaban Camii tarafından geliyorlarmış. Evi yeni tutabilmişler ve anahtarını teslim almaktan geliyorlarmış. “Her işte bir hayır vardır.” Derler. Bizim on iki günlük bekleyişimizin hayrı da buymuş. Eğer gelmiş olsaydık o kadar eşyayı ne yapardık karda kışta. Ağabeyim ve Rahman beni görünce arkamızdan seslendiler hep beraber otobüsle eşyayı eve götürdük ve indirdik. Artık azda olsa rahatlamıştık. Yirmi yedi nüfus, yirmi ay, aynı evde kaldık. Rahmetli babam, yer kıtlığından evin girişindeki merdiven boşluğunda yatıyordu. Bu şekilde kalmak mecburiyetindeydik. Çünkü ayrı ayrı evlere çıkıp kira verecek paramız yoktu. Yeni bir dairenin kirası üç yüz lira idi. Biz evimizi üç yüz altmış liraya tuttuk; ama paylaşarak ödüyorduk. Türkiye’ye geldiğimizde yaşadığımız en büyük sıkıntımız buydu. Yatacak yerimiz yoktu. 1932’de Manisa’ya Boleten’ den gelmiş, inşaat kalfalığı yapan bir memleketlimiz bize sahip çıktı. Bana, ağabeyime ve kardeşime iş verdi. Ovada, kanalda, inşaatta nerede iş verirlerse çalışıyorduk. Günlüğümüz on iki buçuk liraydı. Lokantacı Arnavut Şuayip’ te öğlenleri iki buçuk liraya yemek yerdik. Yugoslavya’da sigara içmezdim; ama gümrükte kardeşimin ikramıyla ona da başladım öğrencilikte alışmıştık. Tabi o da para! Doksan kuruş Birinci sigarası, on kuruş kibrit. Bir lira da bunları çıkınca günlük dokuz lira artardı. O kış, bu şekilde aç kalmadık. Sabah yedide iş başı yapardık. Ama biz beşte kalkardık. Çünkü bize iş çıkacak mı, diye endişelenirdik. Biz, bu yirmi ay içinde. Yedik, içtik, kiramızı verdik. Ayrıca iki bin lira da borcumuzu ödedik. Tabi bizden başka kızlar da ovada, tarlada, bağda, bahçede çalıştılar. Yirmi ay sonra bir kurban bayramı sabahı sofrada yemeğimizi yerken babam: “ Yemekten sonra dağılmayın konuşacağız.” Dedi. Sofra kalktıktan sonra bizleri etrafına topladı: “Çocuklar bu yaşadığımız hayat, hayat değildir. Sizler gençsiniz bir odada üç aile yaşıyoruz.” Dedi. Beni ve ağabeyimi kastederek: “Siz ikiniz hem bayram gezintisi yapın hem de ailenizle oturabileceğiniz bir ev bakın. Ben den size izin” Diyerek ağlamaklı bir şekilde: “Ben ölmeden sizlerin ailenize baktığınızı ve bir evinizin olduğunu görmek istiyorum.” Dedi. Küçük kardeşimde ayrılmak istediğini söyledi ama babam, onların çocukları bebek olduğundan gitmelerine izin vermedi. Sekiz kardeş olduğumuz için babamın yanında kalan bekâr kardeşlerimde vardı. Bu olaydan sonra biz babamın evinden ayrıldık. Ben sadece üç aylığına kiralık olan, çıkmaz bir sokakta iki odalı her tarafı yıkık dökük bir eve taşındım. Çocuklarımın en büyüğü sekiz yaşında, ortancası altı, en küçüğü üç yaşındaydı. Yirmi yedi nüfustan ayrılmak çocuklar içinde eşimle benim içinde çok zordu. İlk gecemizde yirmi yedi

kişilik sofraya yerine küçücük beş kişilik soframızdaydık. Çocuklar yeni taşındığımız eve yabancılık hissettiklerinden annelerinin eteğinden ayrılmıyordu. Evin yeri topraklı, tavanında ise fareler geziniyordu. Yer için, bitpazarından hasır aldım. Hanımla bana bir karyola edindik. Çocuklarsa yerde yatıyorlardı. Toz toprak içindeydik. Bu şekilde çaresiz üç ay yaşadık. Sonra Lala Paşa Camii arkasında bir eve taşındık. Burada ise üç yıl yaşadık. Ardından Arap alanında bir evde iki yıl kirada kaldıktan sonra 6 Mayıs 1967’de Almanya’ya gittim. Almanya’ya gittiğim dönemde eşim ve çocuklarım için Türkiye’de artık bir evim vardı. Almanya’da çalışmak beni rahatlatmıştı; ama sadece maddi olarak. Orada bir köprü inşaatında çalışıyordum. Ailemi bıraktığım evse sadece duvarları olan, bazı odalarının camlarının takılı olduğu yarım yamalak bir evdi. Zavallı karım, geceleri evin camları olmadığından sabaha kadar nöbet tutar, uyumazmış. Ağabeyim bana bu durumu anlatan bir mektup yazmıştı. Ağlayarak okumuştum. Göç içinde göçü yaşıyorduk, çaresiz katlanmalıydık. Almanya’da benim için mektup yazmakta büyük dertti. Zaten Türkçeyi yeni öğrenmiştim. Artık hem Türkçe hem de Almanca öğreniyordum. Mektubu arkadaşlarımdan bakarak yazardım. Karım ise mektup konusunda daha zor durumdaydı. Onu ailesi okula göndermediği için okuma yazması yoktu. Yardımına ortanca kızım Emine yetişmişti. Mektuplarımızı hanım söylemiş, kızım yazmıştı. Almanya maceram on sekiz yıl sürdü. Bunun on üç yılını çalıştım, beş yılını izinde ve hastanelerde geçirdim. Almanya’da bir rahatsızlık geçirdim. Emeklilik için gerekli zamanı dolduramadığım için emekli olmadan ülkeme döndüm.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Başlangıçta Yugoslavya ile karşılaştığımızda Türkiye bize çok düzensiz geldi. Bize göç öncesi Menderes Hükümeti tarafından Türkiye, Yugoslavya’dan daha gelişmiş daha modern bir ülkeymiş gibi anlatılmıştı. Hatta daha önce de bahsettiğim gibi Türkiye’de bir hafta çalış kazandığın para ile bir ay rahat geçinirsin deniliyordu. Fakat biz, Türkiye’ye ayak bastığımız andan itibaren aradaki büyük farkı gördük. Mesela burada sokak satıcılarıyla karşılaştık. Sokakta bağıra çağıra bir şeyler satmaya çalışan insanlar vardı. Bu insanların gürültüsünü bir yana bırakın, bir erkek sigortasız, güvencesiz bu şekildeki işlerle nasıl ailesini geçindirebilirdi? Yugoslavya’da yaşayanlar için aylıksız sigortasız hayat bir hiçtir. Bu şekilde, sosyal demokrat olmayan bir düzen bize çok ters gelmişti. Dil konusunda da epey zorlandık. Çünkü bizim ana dilimiz Türkçe değildir. Biz, Osmanlı zamanında Müslüman olmuşuz. Osmanlı bizim dilimize karışmamış, dini yaymak için uğraşmış. Osmanlı’ya göre dine ihtiyaç varmış.

Çünkü bizleri din bir araya getirir, dil getirmez diye düşünmüş. Bizler, Makedon asıllı Müslümanlarız. Ben Osmanlı'nın bu görüşüne katılıyorum. Toplum içinde birliği din sağlar. Bu nedenle dinler için savaşlar yapılmıştır, diller için değil. Bu günde İslam dinini ortadan kaldırmak için İngilizler elinden geleni yapıyorlar. Ne yazık ki bizim ülkemizde de yapıyorlar. Uyum sürecinde yaşadığımız problemlere dönersem en büyük problemimiz Türkçe konuşamadığımız için "Yavurlukla" suçlanmaktı. Bu çok dokunuyordu bizlere. Biz Müslüman olmasak burada işimiz neydi! Bu konuyla ilgili bana en ağır gelen olay budur. Bu konuda yaşadığım bir anımı size aktarayım:

Anı 2

Camcı

Almanya'dan tatile gelmiştim. Yıllarca çalışıp emek vererek bitirdiğim bir dairede ailem oturuyordu. Bir dairenin de bitmesi için sadece camlarının takılması gerekiyordu. Bende Almanya'ya gitmeden evin camlarını taktırıp kiraya vermek, o şekilde Almanya'ya dönmek istiyordum. Piyasada ise cam yok. Bir arkadaşım, Manisa'da ne kadar camcı varsa hepsini gezdik. Fakat bir türlü istediğim sayıda cam bulamadım. Son olarak arkadaşım akşam saatlerine yakın bir camcı dükkânına girdik. Dükkânın içinde sağda solda parçalar halinde camlar vardı. Ama bunlar bir dairenin camları için yeterli değildi. Benden yaşça büyük olan satıcıya:

-Amca benim bir daireye yetecek cama ihtiyacım var. Sende o kadar cam var mı? Dedim.

Satıcı:

-Bu cam değil mi? Diyerek bana kırık camlarını gösterdi ve beni aşağılar vaziyette süzerek:

-Sen camın ne olduğunu da bilmiyorsun. Dedi

Ben:

-Şaka mı yapıyorsun? Ben bir dairenin tüm camlarını istiyorum. Buradaysa toptasak bir odanın camına yetecek cam zor çıkar ki oda parça parça. Dedim.

Arkadaşımda lafa karıştı ve bana Makedonca:

-Hadi be kaçalım. Dedi.

Satıcı:

-Burası Türkiye Cumhuriyeti yavurca konuşmayın. Dedi.

Arkadaşım dükkândan çıktı fakat ben tam dükkândan çıkacakken bu lafı duyup geri döndüm. Satıcıya:

-Amca sen yavurca biliyor musun?

Satıcı:

-Siz yavurca konuşuyorsunuz.

Ben:

-Nereden anladın bizim yavurca konuştuğumuzu. Sen yavurca biliyor musun?

Sen Müslüman mısın?

Satıcı:

-Ben hacıyım.

Ben:

-Hacısın! Çok güzel! Kur'an nasıl yazılıyor?

Satıcı:

-Arapça

Ben:

-Sen Arapça biliyor musun?

Satıcı:

-Ben Kur'an'ı Arapçadan okuyorum.

Ben:

-Peki, anlıyor musun?

Satıcı:

-Hayır.

Ben:

-Sen nasıl Arapçayı anlamıyorsan bende öyleyim. Şimdi bizim seninle farkımız ne, söyler misin?

Amca hiç sesini çıkaramadı. Öylece kaldı.

Ben:

-Müslümanlığın indirildiği toplum Araplardır. Onların dilleri Arapçadır. Dedim. Ayrıca Müslümanlık da Manisa'da doğmadı. Yavur(!) memleketi burası. Dedim.

Satıcı:

- Nasıl yavur memleketi olur burası?

Ben:

-Hadi o zaman kardeş anlat bana. Yavurca nasıl konuşulur, Söyle. Ben dil biliyorum. Arnavutça biliyorum. Yugoslavca biliyorum. Makedonca biliyorum. Türkçe biliyorum. Biraz Almancam var. Fakat sen bana yavurca diyorsun. Hangi dildir, bu

yavurca? Bana öğret bakalım. Yardımcı ol. Çok yanlışsın sen hacı amca. Neden hakaret ediyorsun bize? Biz Müslüman'ız İslamiyet dillerle olmaz. İslam kalple olur. Müslümanlığın şartlarını yerine getirmekle olur.

O camcıyı, o akşam, akşamla yatsı arası ayakta tuttum. Kaçmak yok! Bu akşam bu işi temize çıkaracağım, dedim. Ona İslam'ın ve imanın şartlarını hem Türkçe hem Arapça saydım. Son olarak da şunları söyledim: “Biz hangi dilden olursak olalım dillerde değil dinde biriz. Türkler de sonradan Müslüman olmuşlar. Biz de Osmanlı'dan Müslümanlık aldık. Eğer ben Müslüman olmasaydım benim ne işim vardı Manisa'da?”

Son Söz

Çok sıkıntılar çektik, hepsine sabır ettik ve selamete erdik. Artık yaşlandım. Evimin önü yemyeşil çimenlerle süslü, cıvıl cıvıl insanların dolaştığı, çocukların oynadığı bir parka bakıyor. Ben bundan başka ne isterim. En önemlisi de ben ezanı duyuyorum, dinliyorum. Benim köyümde ezan yoktu. Bu yüzden diyorum ki Türkiye bir cennet ve bizler de cennette yaşıyoruz.

Kaynak kişi 2 Ferit Viduşlu

Ferit Viduşlu ve İzzet Karasu

ANLATI 3

ŞABAN KAYA

Doğum Tarihi: 1948

Göç Tarihi: Temmuz 1958

Geliş Nedeni: Serbest Göçmen

Göç Ettiği Ülke: Jirovnisa-Makedonya

Meslek: Balkan Dansları Eğitmeni

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Nedenleri

Kendi isteğimizle serbest göçmen olarak Türkiye'ye göç ettiğimiz yıllarda Türk ve Yugoslav yöneticileri (Adnan Menderes-Tito) arasında bir anlaşma yapılmıştır. Biz o anlaşmaya göre geldik. Anlaşmanın şartları şöyleydi: Yugoslavya Hükümeti'nin tek şartı nüfus kâğıdımızda Türk asıllı Müslüman yazmasıydı. Bu bizim Türk olduğumuzu ispatlıyordu. Türk Hükümeti'nin şartı ise: Bizler Türkiye'ye geldiğinde "Bu ailenin bakımını üstlenebilirim." diyecek bir yakınımızın devlete garanti vermesiydi. O yıllarda Türk Devleti'nin gelecek göçmenlere ekonomik destek sağlayacak bir gücü yoktu. Bu yüzden her şeyini göç ettiği topraklarda bırakan, işe ve aşa ihtiyacı olan göçmenlere: "Ben bu insanlara bakabilirim." Diyecek bir yakınının sözü varsa, göçe izin veriyordu. Göç ettikten sonra devlet bize bir iğne dahi vermedi. Biz göçmenlerde zaten onurlu insanlardık, devletten bir talepte bulunmadık. Bugün sahip olduğumuz her şeyi çalışarak, onurumuzla elde ettik.

1952'den 1962 yılına kadar memleketimdeki tüm akrabalarım Türkiye'ye geldi. Gelmek istemeyenler bile aileden kopmamak için sonradan göç ettiler. Benim ailemden Türkiye'ye ilk gelenler ablamlardı. Ablam ve eniştem, Manisa'ya 1952'de gelmiş. Benim annem ve babamda 6 yıl sonra göç kararı aldılar. Ablamların garant vermesiyle

Manisa'ya geldik. Aslında baba tarafından akrabalarımın hepsi İzmit civarına göç etmişti; ama ablam ve dayım ailesiyle Manisa'ya yerleştiği için annemin isteğiyle bizlerde ablamın yanına geldik. 6 kişiydik. 4 yıl kadar ablamlarla yaşadık, sonra ayrıldık.

Göç kararımızda o yıllarda 2. Dünya Savaşı'ndan çıkmış olan Yugoslavya'nın fakir bir ülke olması ve Makedonya'da biz Müslümanların yaşadığı bölgeye özellikle yatırım yapılmaması önemli etkenlerdendir. Ayrıca işsizlik ve yoksullukta bir başka nedendi. Babam ve ağabeylerim, yaşadığımız yer olan Jirovnisa'dan, iş bulmak için yaklaşık 120 kilometrelik uzakta olan Gostivar denilen şehre yürüyerek giderlerdi. Yaptıkları işse, inşaat ustalığıydı. 3-4 ay süreyle bir inşaatı yapar, bitirirlerdi. Anahtar teslimi çalışırlardı. Ağabeylerim bu çalışma döneminde, çoğu zaman aç kaldıklarını, civar köylerden ekmek dilendiklerini anlatırlardı. Topladıkları ekmekleri ıslatarak karınlarını doyururlarmış. Nisan ayı gibi gidilen inşaatlardan ancak aralık ayında dönerlerdi. Aralık, ocak ve şubat aylarını evlerinde geçirirler. Mart gibi hazırlıklar başlar ve tekrar iş için yollara dökülüp, köy köy iş ararlardı. Yazın kadınlar ve evde kalan diğer aile fertleri kendilerine yetecek kadar mısır ve fasulye yetiştirirlerdi. O bölgede, sadece bu 2 ürün yetiştirilebiliyordu. Babam, senede 1 kez bulup da evimize 1 tane karpuz gönderebilirse evde biz çocuklar için bayram olurdu. Bu nedenle de Türkiye'ye geldiğimiz zaman ülkedeki bolluk bizi hayrete düşürmüştü. Manisa'ya geldiğimizizin 2. günü babamla şehri dolaşmaya çıkmıştık. Mesir Camii'nin civarında at arabalarıyla kavun, karpuz satıldığını gördüm. Bu durum senede 1 kez karpuzu görebilen bir çocuk için şaşkınlık vericiydi. Ayrıca babamın Türkiye'de çalışmaya başladığı dönemde yarım günlük yevmiyesiyle 4 file yiyecek doldurabiliyorduk. Bu açılardan Türkiye Makedonya'ya kıyasla adeta bir cennetti. Türkiye'ye göç eden akrabalarımızdan gelmeden önce Anadolu'nun bolluk içinde olduğunu, çalışanların işlerine sabah gidip akşam döndüğünü, gurbette çalışmadıklarını duyuyorduk. Bu gibi sebeplerle, ana vatana dönmeye karar verdik. O yıllarda Türklerin Kanada, Almanya gibi ülkelerde göçmen olarak kabul ediliyordu. Kendi kendime hep sormuşumdur: "Biz neden Türkiye'yi seçtik?" Yıllar sonra bu soruma cevabım: "Kan çekti." oldu. Bizi bu topraklara kendi milliyetimiz getirdi.

Makedonya'da Jirovnisa denilen bölgede yaşıyorduk. Bu bölge dışarıdan ülkeye gelenlerin ilk gözüne çarpan oldukça önemli bir bölgeydi. Sırp, Bulgarlar ve İtalyanlar dönem dönem Jirovnisa'ya hâkim olmuşlar. Dedemlerden duyduğum kadarıyla bu konuda bildiklerimi size aktarıyorum: Sırp Krallığı'nın bölgemize hâkim olduğu

yıllarda Sırlar halka: “Ya dilinizi ya dininizi tercih edeceksiniz.” Diye seçenek sunuyorlar. Büyüklerimizde düşünüp taşınıyor ve sonuçta dili nasıl olsa bir gün bir yerde öğreniriz; ama dinimizi verirsek bir daha dönüşü olmaz. Bizden sonraki nesiller Hıristiyanlaşır endişesiyle dillerini dinlerine feda ediyorlar. Anlaşmadan sonra hiçbir yerde Türkçe konuşamıyorlar. Zamanla ikinci kuşak Türkçeyi unutuyor. Buna karşılık camilere ve ibadete dokunulmuyor.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Geldiğimizde çok zorluk çektik. Özellikle dil bilmediğimiz için bize yavur derlerdi. Bu durum çok ağırımıza giderdi. Çünkü bizler dinimizden olmamak için dilimizden olmuştuk. Dilimiz zorla unutturulmuştu. Yerliler bizlere: “Türkçe konuşun.” derlerdi. Konuşamazdık. Bilsek konuşmaz mıyız? Ama bu durumu kimseye ifade edemedik. Manisa'nın yerli halkı bizlere ilk geldiğimiz yıllarda Makedonya'dan kovulmuş yavurlar gibi davrandılar. Yerli halkın dışlamasının yanında bir yandan da hayat mücadelesine giriştik. Geldiğimizde ben 10 yaşındaydım. O yaşında babam beni bir lokantaya çırak olarak verdi. Sabah 5'te kalkar işe giderdim. O zamanlar şimdiki gibi ocaklar olmadığı için, saatlerce duman ve is içinde uğraşarak eski usul ocakları yakmaya çalışırdık. Fakat paraya ihtiyacımız vardı. Bu nedenle şartlar ne kadar kötü olsa da hepimiz çoluk çocuk çalıştık. Ben, eve haftada 2 buçuk kuruş getirirdim. Hiç unutmam, bir gün ustam haftalığımı 2 buçuk değil de 2 kuruş verince babam ustamla epey tartıştı. En sonunda ustam pes etti: “Tamam, vereceğim istediğin parayı ama bu kadar para için niçin bu kadar ısrar ediyorsun, anlayamadım?” Dedi. Babamın ustama verdiği cevap hala içimi sızlatır: “İki buçuk lira 9 somun ediyor. Bize haftada 9 somun ekmek gider. Sen haftalığı eksik verirsen, çocuğun getireceği parayla evin ekmeğini eksik almak zorunda kalırız. Evdekilerin karnı doymaz.”

Zaman geçtikçe bizler dili öğrenmeye başladık ve yerli halkta bizi tanıdı. Büyüklerimiz çevre edindikçe asıl işleri olan inşaat ustalığını yapmaya başladılar. İnşaat işini yaparken, işimizde sanatkâr, dürüst ve çalışkan olmamız biz göçmenlere, yerli halkın gözünde itibar kazandırdı. Bunun sonucunda da yapılacak işlerde, inşaatlarda çalışmak için göçmenler aranır oldu. Bu sayede hem itibar hem de kazanç elde etmeye başladık.

Son Söz

Sene 1966, artık büyümüş, delikanlı olmuştum. Babama şu soruyu sordum: “Baba, sen bizi neden Türkiye’ye getirdin? Ben eğer memlekette olsaydım, okurdum. Hayalim hep üniversite okumaktı; ama Türkiye’de ortaokulu bile askerde bitirdim. Çalışmak zorunda olduğum için okuyamadım. Niye getirdiniz beni buraya?” Diye sitem ettim. Babamın cevabı şuydu: “Oğlum, haklısın. Siz zorluk çektiniz. Biz de zorluk çektik; ama ben torunlarımı kurtardım. Zaman gelecek o memlekette, Müslüman ile Hıristiyan karışacak. Bizse burada bir dil, bir vatan, bir bayrak altındayız. Burası bizim vatanımız.”

Kaynak Kişi 3 Şaban Kaya

Şaban Kaya ve Balkan Dansları Öğrencisi

ANLATI 4

YAŞA ÇAVUŞLAR ÖZÇELTİK

Doğum Tarihi: 1945

Göç Tarihi: 1955

Geliş Nedeni: Ekonomik ve Sosyal Nedenler

Göç Ettiği Ülke: Yugoslavya-İştıp Kurfallı Köyü

Meslek: Ev Hanımı

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Nedenleri

Resmi olarak gelmeyi kendimiz istedik ama aslında Yugoslavya’da şartlarımız kötüleştiği için gelmek zorunda kaldık. Devlet mallarımıza el koyuyordu. Örneğin afyon ekiyorduk. Gelip afyonun köklerini sayıp yarısını alıyorlardı. Hayvan besleyenlerin hayvanlarının bir kısmına el koyuyorlardı. Kadınlar memlekette başı kapalı gezerlerdi. Buna da karışmaya başlamışlardı. Başı örtülü gezenlere şiddet uyguluyorlardı. Durum böyle olunca ailem ana vatana dönmeye karar verdi. Eşyalarımız toplandı. Hayvanlar satıldı. Dönüş günü komşularımızla veda yemeğinde yemek için ayırdığımız bir dana kesildi ve veda sofrası hazırlandı. Fakat ağlamaktan hiç kimse bir şey yiyemedi. Sonra komşularımız bizi atlara eşeklere bindirdiler ve Kurfallı köyünden İştıp’e geldik. Yakın akrabalarımız yani, ağabeylerim, amcamlar bizi İştıp’e kadar geçirdiler. Trene bindirildik ve Manisa’ya doğru yola koyulduk. Tren dediysem öyle pencere yanı falan değil. Vagonlara bindirildik. Kapıları açık vagonlarla eşyaları taşır gibi bizleri yolladılar. Bu şekilde köyümüzden gelen yaklaşık 15 aileydik. Bizlere, İştıp’te tren istasyonunda para götürmenin yasak olduğunu söylediler. İkizimle ben 10 yaşlarında idik. Ablalarım bizi istasyonda tuvalete soktular ve kâğıt paraları sigara gibi sarıp saçlarımızın arasında sakladılar. Başımızda örtü olduğu için bizdeki paralar görünmüyordu. Yunanistan’a geldiğimizde beyaz elbiseli memurlar vagonları dolaşarak ellerindeki sopalarla sağa sola vurup: “Açın bakalım! Eşyalarınızı, altınlarınızı çıkartın.” diyerek buldukları değerli eşyalarımızı aldılar. Kiminin giysilerine sakladığı, kiminin ekmeğin içine gizlediği, altınlarını bulup çıkarttılar. Dayımda memlekette keserinin sapını oyup oraya altınlarını gizlemiş. Ama ne yazık ki Yunanlılar onun altınlarını da, ağabeyimin saklamış olduğu bir miktar altını da buldular.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Gelişimizde, babamın bizden çok yıllar önce Yugoslavya'dan Hacırâhmanlı'ya yerleşmiş olan dayısının oğlu, bizim için: "Bu aileyi misafir olarak kabul ediyorum." diyerek gelmemiz için istekte bulunmuştu. Ailece onun yanına geldik. İlk olarak İstanbul'a geldik. İstanbul'da misafirhanede bir gün kaldıktan sonra hepimizi kamyon gibi büyük araçlara bindirdiler ve Manisa'ya getirdiler. Hacırâhmanlı'nın girişinde kamyon bizleri bıraktı. Kimimizin elinde bir süpürge, kimimizin elinde torba, bazılarımızın elinde çantalar köyün girişindeki toprak yoldan toz kaldırarak köye doğru yola koyulduk. Biz çocuk halimizle büyüklerimize: "Daha Türkiye'ye gelmedik mi, Türkiye nerede?" Gibi sorular soruyoruz. Annem rahmetli: "Kızım susun yorgunum." Diyor. Sonuçta Hacırâhmanlı'ya giriyoruz. Bu kez de kırmızı kiremitli ev arıyoruz. Fakat etrafımızda öyle bir ev yok. Hacırâhmanlı'da evler çamurdan, yollar tozlu ve çamurlu. Her yer hayvan pisliği içinde. Bu durum bizler için büyük hayal kırıklığı olmuştu. Girişteki çamurlu yoldan sonra rahmetli dayımlara gittik. Gittiğimizde dayımlarda bizden 15 gün önce göç etmiş olan babamın dayısının kızı da ailesi ile birlikte aynı evdeydi. Bizden bir hafta sonra ise bir aile daha geldi. Bu şekilde 7- 8 aile önce bir evde toplanıyor, sonra kiralık ev bulan evden ayrılıyordu. Geldiğimiz zaman en büyük şoku Hacırâhmanlı'nın durumundan dolayı yaşamıştık. Çünkü memleketimizde babamın yaptığı çok güzel bir evimiz vardı. Türkiye'ye geldiğimizde şartların bu kadar kötü olması bizleri hem şaşırttı, hem de hayal kırıklığına uğrattı. Yollar hala toprak yol, evler ise çatısı olmayan kerpiç evlerdi. Yemeklere alışamadık. Hatta 5 yaşındaki oğlan kardeşim: "Ben memlekete gitmek istiyorum." Diye ağladı. Bir gün memlekete gideceğim diye evden kaçmış. Komşular tarafından bulunup eve getirmişlerdi. Göçten sonra her birimiz bu değişimlere çok zor alıştık. Evet, Türkiye ana vatanımızdı ama burası alıştığımız düzenden çok farklıydı. Maddi olarak da güçlük çektik. Ben, 8 kardeşim. 5 kız, 3 oğlan. Biz, 5 kız Hacırâhmanlı'nın zenginlerinin tarlalarında günlüğü 50 kuruş gibi az bir paraya çalışmaya başladık. Bizlerin Hacırâhmanlı'ya gelmesiyle de köyde değişimler oldu. Yerli halk düzenli olarak bir yerde işe gitmezmiş. Yevmiye azsa işe devam etmezlermiş. Biz ise az çok demeden bir iş bulduğumuz da o tarlanın işleri bitene kadar günlerce yevmiyeye giderdik. Bu durum yerli halkında gündelik çalışma düzenini değiştirdi. Babamın memleketten getirdiği bir miktar parası vardı. O parayla bir süre sonra bir arsa aldık. Zaten memlekette de inşaat işiyle uğraşıyorduk. Bir sene dolmadan kendi evimizi yaptık. Ağabeylerim bizlerden büyüktüler. Onlar meraya ılgın kesmeye giderlerdi. Bizler köken olarak aslında Yörük'üz. Bu sebeple hem

hayvancılıktan hem de ekip biçmekten anlarız. Çünkü Yugoslavya’da hem kendimiz için hem de hayvanlarımız için ekip biçmemiz gerekirdi. Oradaki ev düzenimizi Hacırahmanlı’daki yeni hayatımızda da sürdürdük. Bahçemizde her şeyimizi ekerdik. Dışarıdan sebze-meyve alışverişimiz hiç olmazdı. Bu düzenimiz Hacırahmanlı’ nın yerli halkına örnek oldu. 2 ağabeyim inşaat ustalığı yaparak iyi paralar kazandılar. Aslında göçmenlerin inşaat işini iyi yapmalarının sebebi, Yugoslavların Türklere askerdeyken silah vermemesidir. Rahmetli babam 8 kez asker elbisesi giyip çıkardığını anlatırdı. Askerde Türkler kuaförlük, açılılık, inşaat ustalığı gibi işlerde çalıştırılmış. Türklere silah verilmezmiş. Geri hizmette görev yapılmış. Bunun yanında çokta eziyet görmüşlermiş. Babam Türkiye’ye geldiğimizde 55 yaşındaydı. İnşaat işi yapmadı. İnşaat işini ağabeylerim yaptılar. Babam ziraat bahçesinde gece bekçiliği yaptı. Sonra kendine un deposu açtı. “Uncu Şaban” diye ün saldı. Çuvallarla Manisa’ya un götürüp satardı. Vefat ettiğinde 102 yaşındaydı. 90 yaşında damda kiremit aktarırdı. Oldukça dinç bir insandı. Hayatını çalışmakla, üretmekle geçirdi. Biz yıllar sonra Yugoslavya’daki akrabalarımızla internet aracılığıyla bağlantı kurmuştuk. Kurfalı’ ya köyümüze gittik. Köyümüze gittiğimizde babamın yıllar önce karakol olarak inşa ettiği evde kaldık. Şimdi o ev ikiye bölünmüş, bir tarafında Makedon bir aile yaşıyor, diğer tarafında ise bizim akrabalarımız yaşıyorlar.

ANLATIŞ

HÜSNÜ ÖZÇELTİK

Doğum Tarihi: 1942

Göç Tarihi:1955

Geliş Nedeni: Ekonomik ve Sosyal Nedenler

Göç Ettiği Ülke: Orizari Köyü-Yugoslavya

Meslek: İşçi

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Nedenleri

Ben, 3 erkek, 3 kız toplam 6 kardeşim. Babam bizlerin Yugoslavya’da askerlik yapmasını istemiyordu. Bu sebeple askerlik çağına gelen büyük ağabeyimi Türkiye’ye gönderdi. Ağabeyimin Türkiye’ye gelebilmesi için daha önceki yıllarda Manisa’nın Urganlı Köyü’ne göç etmiş olan akrabalarım(teyzem ve dayım) istekte bulundular. Bu şekilde ilk olarak, ağabeyim Türkiye’ye geldi. Büyük ağabeyimden sonra sıra küçük ağabeyime gelmişti. O da tekrar akrabalarımın isteğiyle Türkiye’ ye geldi. 3. grupta

ise annem, babam, ablam, eniştem, onların çocukları ve ben Türkiye'ye geldik. Geliş nedenimize gelince o dönemde Yugoslavya'da Türklere çeşitli baskı ve işkenceler uygulanıyordu. Mesela benim ailem gelme kararı almadan önce babam öldüresiye dövülmüştü. Orizari çeltikçi yani pirinççi demektir. Bulduğumuz bölgede pirinç yetiştirilir. Babam ve arkadaşları bir gün çeltikten gelirken ırkçı bir Yugoslav grubu tarafından durduruluyor. Kendilerine: “Silahlarınız nerede?” Diye soruyorlar. Bizimkilerin de silahı olmadığı için doğal olarak: “Yok.” Diyorlar. Karşı taraf “Sizde silah var ama saklıyorsunuz.” Diye onları dövmek için bahane üreterek babam ve arkadaşlarını öldüresiye dövüyorlar. Falakaya yatırıyorlar. İyice hırpalandıklarını düşünüp öldüler düşüncesiyle bir hayvan postunu tuzluyor ve içine babamı sarıp köye bırakıp kaçıyorlar. Babamların olayından birkaç zaman sonra başka bir Türk'ü köy meydanında vurup kaçıyorlar. Tüm bu yaşananların sonucunda ailemin ana vatana dönmekten başka seçeneği kalmıyor. Yugoslavların bu olumsuz tutumlarının dışında bir de İkinci Dünya Savaşı başlıyor. Savaş çıkınca ülkeyi kurtarmak için halkı bir araya getirmeye çalışan o dönemin kurtarıcısı gözüyle bakılan Tito herkese eşitlik vaat ediyor ve Türkleri savaşa gitmeleri için organize ediyor. Hatta çoğu Türk bu vaatlere inanıp “Tito nun askerleriyiz.” Diyerek şarkılar söylüyor. Fakat Tito, iktidar olunca verilen tüm vaatler unutuluyor. Bu yetmezmiş gibi Yugoslavya'da Türklerin haklarını savunmak amacıyla subay, doktor gibi eğitilmiş Türklerin kurduğu “Yücel Teşkilatı” adında bir teşkilat kuruluyor. Tito, iktidar olduktan sonra bu teşkilattaki tüm Türkleri de kurşuna dizdiriyor. Yukarıda da bahsettiğim gibi o dönem Yugoslavya'da yaşam Türkler için bitmişti. Bizimkiler tek çareyi ana vatana dönmekte buldular. Babamlar gelmeye karar verince bize ait olan iki evi ucuz yollu sattılar.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Türkiye'ye geliş yolunda paramızın bir miktarına Yunanistan'da el koyuldu. Allah'tan hepsini bulamadılar. İlk geldiğimiz dönemde bir hafta on gün kadar akrabalarımızın evinde kaldık. Sonra şehitler mahallesinde alt katı tütün deposu ve hayvan ahır olarak kullanılan bir binanın üst katında bir yıl kadar oturduk. Bir yıl sonraysa Manisa'da eski bir ev aldık. Tabi bunları yapabilmek için, ben, kardeşlerim, annem, babam; ovaya, tütüne, bağa üzüm kesmeye, tarlaya domates toplamaya yani geçimimizi sağlayabilmek için ne iş bulursak, onu yapmaya gittik. O günlerde bizim için yaşam sadece çalışmaktı. Bir müddet sonra ben, önce çırçır fabrikasına, sonrada tekstil fabrikasında çalışmaya başladım. 25 yaşındayken de Almanya'ya çalışmaya gittim. Gurbet

içinde gurbet yani. 3 yıl sonra da görücü usulüyle Yaşa Hanım'la tanışıp evlendik. 18 yıl Almanya' da kaldıktan sonra da Türkiye'ye geri döndüm.

Kaynak Kişi 4 ve Kaynak Kişi 5 Yaşa-Hüsnü Özçeltik

Yaşa-Hüsnü Özçeltik İle Anlatı Çalışması Sırasında

ANLATI 5

İLBER ŞİYAK

Doğum Tarihi: 1955

Göç Tarihi: Ekim 1960

Geliş Nedeni: Serbest göç (Ailelerin birleştirilmesi)

Göç Ettiği Ülke: Yugoslavya-Debre Kasabası Jirovnisa Köyü

Meslek: Araştırmacı Yazar

Göç Öncesinde Yaşanan ve Göç Nedenleri

Bizler üç köy olarak 1952 ve 1962 yılları arasında Manisa'ya göç ettik. Hepimiz serbest göç anlaşmasıyla ana vatana geldik. Bu, akşamdan sabaha valizimizi alıp gidelim şeklinde bir serbest göç değildi. Belli şartlara sahip olmalıydık. O şartları şu şekilde sıralayabilirim: Serbest göç anlaşmasından faydalanabilmemiz için öncelikle nüfus kayıtlarımızda milliyeti Türk yazmalıydı. Nüfus kâğıdında sadece Müslüman olanlara Türkiye'ye göç vizesi verilmiyordu. Bunlar, Osmanlı döneminde Müslümanlığı kabul eden Arnavut kökenliler veya Yugoslavya'nın Osmanlı toprağı olduğu dönemde Müslüman olmuş diğer milletlerdi. Onlara Türkiye'ye göç vizesi verilmedi. Bu şekildeki aileleri Mısır'a gönderdiler. Bu aileler zorunlu iskânla 5 yıl Mısır'da kaldıktan sonra Türkiye'ye gelebildiler. Daha sonra bu ailelerin hemen hemen hepsi İzmir'e yerleşti. Özetlersem, 1. şart nüfus kâğıdında milliyeti Türk yazması şartı idi.

2. şart bir garantörümüzün olmasıydı. Yani Türkiye'den bir kişi, bu kişinin akrabaları olup olmaması önemli değildi. Yugoslavya Hükümeti'ne: " Bu şahsın Türkiye'ye göç etmesi halinde onun ve ailesinin tüm sorumluluğunu alıyorum." Diye garanti vermesi gerekiyordu. Bu imzalı kâğıdın bir nüshası karakolda bir nüshası Üsküp'te konsoloslukta duruyordu.

Yugoslavya Hükümeti'nin bir diğer şartı ise: "Taşınmaz mallarını ya tapusuyla birisine satacaksın ya da Yugoslavya Devleti'ne hibe edeceksin." şartıydı. (Bunun sebebi ise eğer bir gün geri dönersen hiçbir hukukunun olmamasıydı. Zaten kime satacaktın ki köy yerinde olan evini. Bu sebeple çoğu insan evini terk edip geldi. Bazısıysa benim ailem gibi satışta elde ettiği 3-5 kuruşla ancak Sirkeci'ye kadar gelebildi.) Bu şartı da yerine getirdikten sonra tapudan aldığı: " Herhangi bir kaydı yoktur." Kâğıdı ile Üsküp'te bulunan başkonsolosluğa göç vizesi için müracaat edip, kimliğini konsoloslukta bırakıp göç vizesi için işlemleri başlatıyordun. Bize, bir de göç vizesini alırken

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nden de hiçbir şey talep etmeyeceksin şeklinde bir belge imzalatmışlardı. Bu şekilde her iki devlette göçmenlerin sorumluluğundan kurtulmuş oluyordu. Ayrıca geliş nedenimiz dolayısıyla bizim mübadillerle karıştırılmamız gerekiyor. Çünkü mübadillere ev, bağ, bahçe gibi pek çok imkân sunuldu. Ne yazık ki bize devlet tarafından hiçbir imkân sunulmadı. Onun dışında geldiğimiz dönemde Manisa'nın zengin halkından hiç kimse bize: "Bu insanlar aç mı, tok mu?" Demedi.

Anı 1

Köyden ayrılacağımız gün babam, halalarım, enişterim, annemin dayıları ve iki tane amcası, amcamların kayınpederleri toplamda 30 kişi kadardık. Bu 30 kişinin içinde benden büyük ve de küçük çocuklarla, bir de emzikli bebeğimiz vardı. Yugoslavya'dan ayrılış bu insanların hepsi için bir dramdı. Ama bana göre en büyük üzüntüyü annem yaşıyordu. Çünkü annem köyde annesini, anneannesini ve de en önemlisi canının bir parçası evladını bırakıyordu. Anneannem, benden 5 yaş büyük olan ablamın kendileriyle kalmasını istemişti: "Sen iki çocukla oralarda zebil olma. İyice bir yerleşin memlekete. Hem nasıl olsa biz de ardınızdan geleceğiz." Diyerek annemi ikna etmişti. Annem de çocuklarından en azından biri, düzenlerini kurana kadar zer zebil olmasın düşüncesiyle anneannemin teklifini kabul etmişti. Ama ana yüreği işte ayrılık anında üzüntüye dayanamayıp bayıldı. Yol boyunca büyüklerim annemi teskin etmeye çalıştılar. Ama zannımca bu ayrılığın vuslata eremeyeceği anneme malum olmuştu. Ne yazık ki anneanneler sonradan göç etmekten vazgeçtiler. Çünkü bizimle aynı dönemde Türkiye'ye göçen ailelerden biri, köyümüzdeki kardeşine Türkiye'deki şartların çok kötü olduğunu bir mektupla anlatıyor. Yugoslavya'da memuriyet görevi yapan bu kişi Türkiye'ye geldiğinde garanti bir iş bulamama ve dil bilmemenin getirdiği pek çok problemle karşılaşılıyor. Bu sorunlarını da kardeşine yazdığı mektupta anlatıyor: "Biz perişan olduk. Sizde gelip buralarda sürünmeyin." Şeklinde akrabalarını uyarıyor. Bu mektupta gitmek isteyen herkes tarafından Türkiye'nin durumu bilinsin diye çerçeveletip köy kahvesine asılıyor. Bunu duyan yengem, dayıma asla Türkiye'ye gitmek istemediğini belirtiyor. Bunun sonucunda da dayım gelmekten vazgeçince anneannelerde gelemiyorlar. Dolayısıyla annemin ailesi ve ablamda memlekette kaldı. Ablam, orada evlendi. Ablam ve annem ömür boyu ayrı ve birbirlerine hasret yaşadılar. Belki de bu hasretlerine Allah bir son vermek istedi. Annemle ablam 2005 yılında arka arkaya vefat ettiler.

Bu ayrılık başta annemin ve tüm ailemin her zaman derinde hissettiği bir acısı olmuştur.

Göç nedenlerimize gelince göç etmemizin birden fazla nedeni var. Ama en başta şunu belirtmek istiyorum. Biz Türkiye'ye zengin olmak için gelmedik. Çünkü Yugoslavya'da ekonomik durumumuz kötü değildi. Ayrıca Yugoslavya'da bizim geldiğimiz yıllarda yaşam standardı Türkiye'den daha yüksekti. Örneğin, Manisa'ya geldiğimiz yıllarda evlerde kuyu suyu vardı. Şebeke suyu yoktu. Oysaki Yugoslavya'daki köyümüzde babamlar, 1953 yılında dağdan kaynak suyunu şebeke ile getirmişlerdi. Her evde şebeke suyu vardı. Ayrıca su parası da ödenmezdi. Evlerde elektrik vardı. Biz Manisa Kuyualan Mahallesi'ne taşındığımızda evimizde elektrik yoktu. Diyeceğim o ki biz Türkiye'ye Yugoslavya'dan daha zengin-gelişmiş bir ülke olduğu için gelmedik. Bizler, vatan için, bayrak için, İslam için geldik. Malımızı mülkümüzü her şeyimizi arkamıza bile bakmadan bırakıp geldik. Annem gibi kimisi evladından kimisi anasından ayrıldı ve onca sıkıntıya rağmen geriye dönen hiç olmadı.

Dini baskılardan bahsetmek istiyorum: 1920'li yıllardan itibaren rüştiye(ortakul) mektebinde dini bilgiler veren Kur'an Kursu gibi derslerin dışında Türkçe yasaklanıyor. O dönemde büyüklerimiz: "Buna da şükür!" Diyorlar. Hiç olmazsa elif-be öğreniriz diye seviniyorlar. Ama 1927'ye gelindiğinde köyümüze Belgrat'tan, Todor Petroviç, isimli bir komutan gönderiyorlar. Todor Petroviç, doğma büyüme bizim Jirovnisa köyünün yakınlarında Galiçlik adında tüm halkı Hıristiyan olan bir yerleşim yerinden. Petroviç daha sonra eğitimine Belgrat'ta devam ediyor ve üst düzey bir general oluyor. Askeriyenin aldığı bir kararla Petroviç topuyla tüfeğiyle bizim köyümüzü kuşatıyor. Köy halkını meydana topluyor ve köyün ileri gelenlerinden muhtar, imam, öğretmen gibi kimseleri çağırarak: "Halkınızla konuşun. Ya bize(Sırp Kralına) biat ederler ya da köyünüzü ateşe veririz." Diyorlar. Komutan bizimkilere şu şartı öne sürüyor: " Ya diliniz, ya dininiz."

Bu durumda köyün ileri gelenleri ve halk düşünüyorlar. Biz bir şekilde bir gün Türkçeyi öğreniriz. Belki rejim değişir, belki Türkiye bize sahip çıkar diye umut ediyorlar. İyisi mi biz dilden vazgeçelim ama camilerimize dokunmasınlar diye karar alıyorlar. O günden sonra Türkçe tamamen yasaklanıyor onlar da ibadetimize camilerimize karışmıyorlar. Sırp Krallığı' da Tito' da dinimize hiç karışmamıştır. Sünete de o dönemde karışmıyorlar.

1950'lerden sonraysa yönetime komünistler geldikten sonra bu konuda düzenlemeler başlıyor. Ama bu düzenlemeler daha doğrusu yasaklamalar doğrudan yapılmamıştır. Komünist düzende o ideolojide ve onların eğitim sisteminde senin evladın öyle bir yetişiyor ki dinden uzaklaşıyor ve dini kavramları reddetmeye başlıyor. Bir de o dönemde köylerde birtakım muhbirler bulunuyor. Bu muhbirler: "Filancanın evinde Kur'an okunuyormuş." Diye yöneticilere Őikyet ederse fişleniyormuşsun ve sen ya da çocuğun terfi alamıyormuşsun. Çocuğun istediği eğitimi alamazmış. Yani kimse senin elinden Kur'an'ını almıyor ama bahsettiğim uygulamalarla dışlanıp tekileştiriliyorsun. Örneğin, annemin evi hoca eviydi ama anneannem Kur'an'ını gizlice okurdu. "Aman çocuklarımın başına bir Şey gelmesin." Diye korkardı. Dini anlamda bu Şekilde yapılan dolaylı baskılarla sindirilmeye çalışıyorduk. Őkrlers olsun ki biz yıllar sonra vatanımızda Türkçeyi de öğrendik dini vecibelerimizi de özgürce yerine getiriyoruz. Sonuç olarak, biz, buralara bayrak için geldik. zgrce dinimizi Trklgmz yaşayabilmek için geldik.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Bizden önce gelmiş olan amcam, Őofrlers cemiyetinin alt taraflarında kendisine bir ev yapmış. Bize de biz gelmeden önce kendi evine yakın bir mahalle olan Kuyualan Mahallesi'nden bir ev kiralamış. 1 yıl kadar o evde kiracı olarak yaşadıktan sonra amcam bizim bir arsa almamıza yardım etti ve 1 yıldan sonra kendi evimize taşındık. Yeni evimiz Őofrlers cemiyeti civarındaydı. Zaten o civarlarda yani yetiştirme yurdunun alt taraflarında tamamen 1958-1960 yıllarında bizim köyümüzden gelenler (Jirovnisa) oturur. Bizden önce gelenler ise Malta Mahallesi'ne yerleşmiştir. Böyle bir yıl içinde yeni bir eve geçmemiz sizi Şaşırtmasın. Ev dediğimiz: Bir çatı, dört duvar, bir de evin önünde küçük bir ıktı. O kadar. Hatta bu evlerin çoğunda yerde beton bile yoktu. Perşembe pazarından "ul" denilen bir örtü ya da hasır alır onu sererdik. Ama ona bile çok sevinirdik: "Bizim evimiz, kendimize ait!" Der çok mutlu olurduk. Bizim oralarından göçen insanlar çok çalışkandır. Herkes inşaat ustalığından anlar. 1958-1963 yılları arasında bizler hep beraber o mahalleyi inşa ettik. Gündüzleri tarlada çalışıp, akşamları imece usulü kimin evi yapılacaksa onun evini yaparak, ona yardım ederek mahallemizi kurduk. Muazzam bir yardımlaşmamız vardı. Çoluk ocuk hep beraber çalıştık. Gücü yetmeyen yaşlılarsa inşaatlara fazladan tuğla alarak ya da başka katkılarla evlerin yapımına katkıda bulundular. Hiçbir aile birbirine yardımda itiraz etmeden imece usulüyle mahallemizi 3-4 yılda kurduk. 2 günde yerleşilirdi evlere. Başta bahsettiğim gibi

yeri toprak, kapısı olmayan, başımızı sokacak kadar olunca içine yerleşip devamını yavaş yavaş yaptığımız evlerimizdi onlar. Çok mutluyduk. Evimize girince: “Yarabbi çok şükür! Kirada değiliz, kendi evimizdeyiz.” Diyorduk. Memlekette mahalle düzeyimiz nasılsa, Manisa’daki yeni mahallemizde de öyle oldu. Köydeki komşumuz yeni evimizde de komşumuzdu. Ayrıca tüm evlerde birbirinin aynısıdır. Çünkü o dönemde Manisa Belediyesinde bir mühendis ve bir de kalfa görevliydi. Bizler onlara bir plan çizdirdik ve o planla tüm evleri yaptık. Bu evlerle ilgili bence en önemli özellik: “Tüm evlerin tapusunun bize ait olmasıdır.” Yani biz evlerimizi hazine arazisine yapmadık. Kendi kazandığımız parayla alın terimizle yaptık. Ben büyüklerim için bu nedenle hep “Küllerinden doğan insanlar.” Derim ve gurur duyarım.

Geldiğimiz yıl ben, hemen okula başladım. O dönemde göçmenleri okula almak için yaşa bakmıyorlardı. İlkokula başladığında tıraş olan erkekler, ya da okul bitince hemen evlenen kızlar vardı. Çünkü memlekette öğrendiğimiz alfabe Kiril alfabesi olduğu için okula başlamak isteyenleri yaşı kaç olursa olsun 1. sınıftan başlattılar. Böyle olunca da okula, tıraş olup gelen erkek öğrenciler ve okulu bitirir bitirmez 18’ine gelmiş evlenen kızlar çok oldu.(O dönemde 18 yaşını doldurmuş bir kız artık evlenme yaşına gelmiş sayılıyordu.) Bu sistemi biraz da Türkçemiz olmadığı için uyguladılar. Okula giderek dili öğreniyorduk. Başlangıçta Türkçe bilmediğimiz için fazlasıyla zorluk çektik. Ama ben şanslıydım. Nermin Tatlıdil adında mükemmel bir öğretmene rastlamıştım. Öğretmenim bana ve benim gibi göçmen olan sınıf arkadaşlarıma öyle sabırla ve şefkatle yaklaştı ki bizler okula çok çabuk uyum sağlayıp Türkçeyi öğrendik. Daha sonra o göçmen çocukları ileride avukat, mimar, mühendis oldular. Bizler için bu büyük bir başarıdır. Yıllar sonra ben bir gazete köşemde: “Benim Elleri Öpülesi Öğretmenim.” Diye bir makale yayınladım. Öğretmenimize çok şey borçluyuz. Ben ve sınıf arkadaşlarım çok şanslıydık. Nermin Hanım gibi öğretmenlerimiz vardı. Ama anne babalarımız o kadar şanslı değillerdi. Annem ve onun yaşıtı olan kadınlarımız Türkçeyi fazla dışarı çıkmadıkları için yeterince öğrenemedi. Yaşlılarsa zaten hiç dışarı çıkmazdı. Bu nedenle dili öğrenemediler. Erkekler dersiniz ya hep bir aradaydılar ya da alışveriş için veya başka ihtiyaçları için çarşıya pazara gittiklerinde yine göçmen olan “Kuşlubahçe” (Manisa’nın göçmen mahallelerinden biri) pazarcılardan alışveriş yapıp dile ihtiyaç duymazlardı.

Biz çocuklar dili öğrendikçe onlara yardımcı olmaya başladık. Gazetelerden haberleri büyüklerimize bizler okurduk. Türkiye’ye geldiğimiz yıllar 60 ihtilali dönemiydi. Ülkenin çalkantılı yıllarıydı. Büyüklerimiz haberleri bizden öğrenirdi.

Büyüklerimiz başlangıçta dili bilmedikleri için çok dışlandılar. Bir markete girdiklerinde ekmek almayı bile beceremezlerdi. İşaretlerle anlaşmaya çalışırlardı. Bu nedenle çok hor görüldük. 80’li yıllara kadar yerli halk bize bu nedenle hep yavur dedi. Bu çok zorumuza giderdi. Karaköy Mahallesi’nde şimdiki Kırmızı Köprü’nün yakınında Muharrem’in Kahvesi denilen bir kahvehane vardı. Göçmenler o kahveye bağda, bahçede çalıştırmak için iş arayan toprak sahipleri geldiğinden iş bulmak için giderlerdi. Paraları olmadığı için bu insanlar kahvenin dışında duvara yaslanıp iş beklerlerdi. İçeri girmezlerdi. Çünkü paraları yoktu. Duvar kenarında bekleyen bu işçiler, kendi aralarında Makedonca konuştuğu için bekçilerden ve polisten dayak yemiştir.

Bense ortaokul yıllarımdan şunları hatırlıyorum. O yıllarda kütüphaneye Kitapsaray’a gitmek için Roman mahallesinden geçmemiz gerekiyordu. Roman mahallesinden geçerken Romanlar bizleri taşlardı. Lise çağına geldiğimizdeyse şehir merkezine indiğimiz zamanlarda yerliler bizim göçmen olduğumuzu kırık Türkçemizden anlar ve aşağılayıcı bakışlarıyla küçümserlerdi. Ulu parktan çarşı tarafına girdiğimizde arkamızdan “Yavurlar geliyor.” Diye söylendiklerini duyardık. Bize yavurlar ya da komünistler derlerdi.

O dönemlerde büyüklerim oy kullandıkları parti yüzünden de dışlandılar. Hatta bu yüzden mahallemiz 92 yılına “Zafer Önal” dönemine kadar hiç hizmet alamadı. Gerekçe de şuydu: Bizimkilerin geldikleri dönemde yapılan seçimlerde tüm göçmenler “Atatürk’ün partisidir.” Diyerek CHP’ye oy vermişlerdir. Bu nedenle de göçmen mahallesine “Bunlar zaten komünist” denilerek hizmet verilmedi. Yollarımıza asfalt 1992’de demokratik bir belediye başkanı olan Zafer Önal döneminde döküldü. Yıllarca çöplerimizi kendimiz topladık. Belediyenin gönderdiği 1 kamyon kum, biraz çimentoyla kendi kanalizasyonumuzu kendimiz, kazma kürekle çalışarak döşedik. Fakat tüm bunlara rağmen bizler, devlete saygısı sonsuz insanlardık. Asla mahallemizde suyumuz yok, çöplerimiz toplanmıyor demedik. Kendi çeşmemizi kendimiz yaptık, kanalizasyonumuzu kendimiz kazdık, çöplerimizi kendimiz topladık. Zamanla kendi emeğimizle inşa ettiğimiz mahalle temizliğiyle, düzeniyle parmakla gösterilir olmuştu. Çünkü bizler çalışkan, dürüst ve düzenli insanlardık. Şartlarımız 1963’ten sonra düzelmeye başladı. Bunda Almanya kapısının açılması da etkili oldu. Hemen hemen her evden bir kişi Almanya’ya işçi olarak çalışmaya gitti. Bir de büyüklerimizin göç ettiği zamandan beri en iyi bildiği iş olan inşaat ustalığını başarılı bir şekilde yapması, yapılan inşaatların zamanında ve istenilen özelliklerle teslim edilmesi, göçmenleri yerli halkın gözünde artık yavur olmaktan yani ikinci sınıf vatandaşlıktan saygın, birinci

sınıf vatandaşlığa çıkardı. İlerleyen zaman ve şartlarla ekonomik durumumuz düzeline bizim inşaat işçiliğimizi artık doğudan gelen vatandaşlarımız yapmaya başladılar. Onlar amele olmuş, biz usta olmuştuk. Aslında onlarda bizim geçtiğimiz merhalelerden geçtiler. Ben Makedonya göçmenleriyle doğudan batı illerine gelen vatandaşlarımızı hiç ayırmam. Onlarla bu anlamda bir kader birliğimiz vardır. Zaten o nedenle göçmenlerden sonra inşaat işçiliğinin onlar devralmıştır.

Göçü yaşamak zordur. Bana göçü sorduklarında göçü yaşayan insanları kardelen çiçeğine benzeterek, onlara kardelen çiçeğinin hikâyesini anlatırım: kardelen çiçeğine sormuşlar. “Bütün çiçekler insanlara yakın yerde açarken sen neden böyle yükseklerde açarsın?” Diye. Kardelen çiçeği cevap vermiş: “Gülü seven dikenini, menekşeyi seven rengini, beni seven de ölümü göze alır.”

Kardelen olmak zordur. Bizim büyüklerimiz de birer kardelen çiçeği oldular. Çok zorluklar çektiler. Biz gençlerse, bu zorlukları farklı şekillerde yaşadık, okuyamadık mesela. Çünkü çalışmamız gerekiyordu. Fakirlikten liseye gitmek kimsenin aklına bile gelmiyordu. Aileler çocuklarının bir an evvel büyüyüp eve ekmek getirmesini beklerdi. Erkekler inşatlarda yaz kış demeden çalışır, kızlarsa bahçelerde, tarlalarda; pamuk toplamaya, domates toplamaya giderlerdi. Yaşlılar ormana yakıttan tasarruf etmek için çalı çırpı toplamaya giderdi. Ailelerin nüfusu kalabalık olduğundan yakıta ayrıca para harcamak istemezlerdi.

Hepsi küllerinden doğan insanlardı. Fakirlikten, yokluktan gelerek yıllar sonra güç ve itibar kazandılar. Dediğim gibi kardelen olmak değildir.

Anı

Sirkeci

Ailem gerekli kurallara uyarak Yugoslavya’dan kara trene biniyor ve sırasıyla Tikveş- Pirlepe- Selanik- Kavala- Serez- Drama- Plovdiv ve nihayet Kapı Kule’den Sirkeci’ye varıyoruz. Yolculuğumuz trenle tam 5 gün sürüyor ve bizler 25 Ekim’de çıktığımız yolculuğumuzun 29 Ekim sabahı sonlandırıyoruz. Bizler: “Başka İstanbul yok.” Diyerek tren saatimiz gelene kadar “İstanbul’u gezelim.” Dedik. Hiçbirimizin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’ndan haberi yok. Çarşıda bir kortej yürüyüşüyle karşılaşıyoruz. Askerler, marşlar, bandolar... Her yer bayraklarla süslenmiş. Bizler tüm bu gösterinin bizler için yapıldığını sanıyoruz. Büyüklerimiz duygulanıyor, feryatlar, figanlar. Ağlıyorlar, çok mutlular. Yarabbi, çok şükür! Memleketimize geldik, bizleri ne de güzel karşıladılar. Şükürler olsun! Denilerek, eller açılıp dualar ediliyor. Derken

tören bitiyor ve tabi herkes dağılıyor. Bizimkiler bekliyorlar. Birisi gelsin de onlara: “Hoş geldiniz.” Desin diye. Ama gelen giden olmayınca ne olduğunu anlamadan saat gelince trene binip Manisa’ya geliyorlar.

Ben bu hikâyeyi Üsküp’te bir konferansta anlattığımda Sayın Büyükelçimiz geldi ve bana: “Hocam T.C. Devleti adına hoş geldiniz, diyorum 57 yıl sonra askıda kalan elinizle de tokalaşalım.” Dedi ve biz tokalaştık.

Bu olaydan çok sonra tabi bizler okula başlayınca 29 Ekim’in ne olduğunu öğrendik. Sirkeci’de bizde biraz buruk bir anı olarak kaldı.

Son Söz

Son sözümü şu şiirle de bitirmek istiyorum.

Orada Bulgar, Yunanlı, Sırp, Makedon,

Burada ise Türk olmadık biz.

Anneannelerimizden çeyiz sandıkları, çemberiler,

Dedelerimizden araziler kalmadı hiçbirimize.

Bizler;

Doğduğumuz yeri, kurduğumuz düzeni, eşimizi, dostumuzu,

Sarıköz’imizi, Karabaş’ımızı Türk kalmak için terk ettik.

Kolay mı sanıyorsun kardeşim?

Sıfırdan hayata başlamayı,

Sen başka olmak ne demektir, bilir misin?

Yaşadın mı sen başkalığı?

Öteki oldun mu hiç?

Acılarla yazılmış türkülerine 9/8’lik besteleyip oynadın mı?

Eğer göç etmediysen,

Balkanlarda Türk, ana vatanda göçmen olmanın ne demek olduğunu

Sen nereden bileceksin ki...

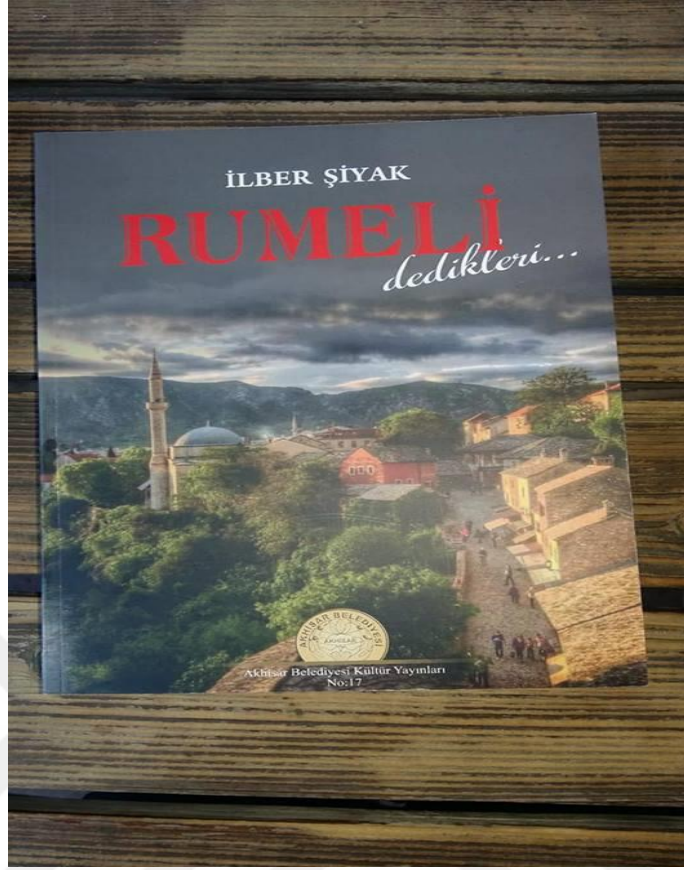

Kaynak Kişi 6 İlber Şiyak

İlber Şiyak İle Anlatı Çalışmasında

İlber Şiyak'ın Yazmış Olduğu Kitap

İlber Şiyak'ın Yazmış Olduğu Kitap

İlber Şiyak'ın Yazmış Olduğu Kitap

ANLATI 6

MUSTAFA KADER

Doğum Tarihi: 10 Ocak 1960

Göç Tarihi: Temmuz 1970

Geliş Nedeni: Parçalanmış Ailelerin Birleştirilmesi

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kırcaali

Meslek: Dershane yöneticisi-Balkan Göçmenleri Derneği Manisa Şubesi Baş.

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Nedenleri

Benim yaşadığım dönemde Bulgaristan'da ailemin belli bir düzeni vardı. O günlerde bizlerin yaşadığı herhangi bir sorun yoktu. Fakat Bulgaristan'da yaşayan her Türk'ün her ne kadar ekonomik sorunu olmasa ve sosyal güvencesi olsa da bir gün Türkiye'ye dönme düşüncesi vardır. Bulgaristan'daki Türklerin işi ve maddi durumu

ne olursa olsun en büyük isteği ana vatanda yaşamaktır. En büyük özlemleri Türkiye’dir. Bu arzu asla değişmez. Örneğin, ben dedelerimden her zaman şunu duymuşumdur: “Bizim valizimiz her zaman için yatağımızın altında hazır bir şekilde durur.” Bunlar dedelerimden, büyüklerimden zaman zaman duyduğum Bulgaristan’da ev sahibi değil de kiracı olduğumuzu hatırlatan cümlelerdir. Büyüklerimiz: “Öyle bir gün gelir, sınır açılır ve bizler Türkiye’ye gideriz.” cümlelerini sık sık dile getirirlerdi. Biz bu cümleleri işiterek büyüdük. Büyüklerimizin kendilerini Bulgaristan’a ait hissedememelerinde ve göçün her zaman akıllarının bir köşesinde olmasının en önemli etkenlerinden biri de kuşkusuz Bulgaristan’da aşırı milliyetçilerin dönem dönem Türk ailelerine yaptığı zulümlerdir. Bulgaristan’da Türklere çeşitli zamanlarda din ve dil üzerine baskılar yapılmıştır. Hatta bu baskılar sosyalist, komünist dönemde herkese eşitlik söylemlerinin olduğu dönemlerde bile Bulgar çeteleri tarafından yapılmıştır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere gece baskınları düzenlenerek Türk ailelerinin altınları, malları ellerinden alınmıştır. Bu baskıların sonucu olarak da büyüklerimiz Bulgaristan’dan göçü her zaman düşünmüşlerdir. Eğer bir yerde çoluk çocuğunuz güvende değilse oradan gitmeyi düşünürsünüz. Dedelerimizde bir an evvel sınır kapısı açılsın da bizim yaşadıklarımızı, torunlarımız yaşamamasın diye göçü her zaman düşünmüşlerdir. Benim ailemin göç kararında da bu tip etmenler ağır basmıştır. Örneğin, ben 10 yaşıma kadar Türkçe eğitimi aldım. Fakat 10 yaşımdan sonra yani ben 3. sınıfa geldiğimde Türkçe eğitimi yarım güne düştü. Kalan yarım günde eğitim Bulgarcaydı. 3.sınıftan sonraysa Rusçayı da öğretmeye başlamışlardı. 3 dili bir arada görüyorduk. 5.sınıftan sonra ise Doğu bloğu ülkelerinden birinin dilini Fransızca ya da Almancayı almak zorundaydık. Eğitim açısından bakılırsa dil eğitimi konusunda oturmuş başarılı bir sistemleri vardı. Fakat Türkçenin ders saati ve ana dil eğitimimiz konusunda sorunlar baş göstermeye başlamıştı. 1982 sonrasında üniversite eğitimimiz konusunda sıkıntılar yaşamaya başladık. 80’li yıllarda Türklerin eğitim almasının engellenmesi ailemin göç etme sebeplerinin başında gelir. Ailem 1970 yılında “Parçalanmış Ailelerin Birleştirilmesi Anlaşması’na” göre göç etmiştir. Bizim göçümüz 89 göçündeki ailelerin göç hadisesinde olduğu gibi “Valizini al git.” şeklinde değildi. Göç etmeden önce Bulgaristan’da bulunan mallarımızı sattık. Eşyalarımızı ise kasa sistemiyle vagonlara yükledik ve Manisa’ya gönderdik. Eşyalarımızı gönderdikten sonra Edirne’ye geldik. Edirne’de bir gün misafir edildikten sonra demir yoluyla Manisa’ya ulaştık.

Şunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Türk halkına bu sıkıntıları yaşatanlar tepe noktasındaki siyasilerdi. Bizim o dönemde Bulgar komşularımızla yaşamış olduğumuz

bir sorun yoktu. Örneğin, Kori diye bir Bulgar arkadaşım vardı. En az benim kadar Türkçe bilirdi ve özellikle benimle Türkçe konuşmak isterdi. Bugün hala Bulgaristan'a gittiğimizde kendisiyle görüşürüz. Filibe'de oturduğumuz mahalleyse Kilise mahallesiydi. Mahallenin sağ tarafında kilise sol tarafında ise cami vardı. O yıllarda dini bir baskı da görmemiştik. Bayramlarda herkes camide bayramlaşırdı. Küsler barıştırılırdı. Bu şekilde geleneklerimiz yaşatılıyordu. Ben maalesef günümüzde Türkiye'de artık bayramlarda cami bayramlaşmasını çok yaşayamıyorum. Bayram namazından sonra insanlar camiden nasıl kaçacağını bilemiyor. Oysaki biz bu kültürü Bulgaristan'da o yıllarda yaşayabiliyorduk.

Göç ettiğimizde bizden önce Manisa'ya yerleşmiş olan annemin babaannesi ve amcası bizim bir ev bulup yerleşmemizde yardımcı oldular. Babam lisede matematik bölümü mezunuydu. Türkiye'de isterse öğretmenlik yapabiliyordu. Hatta geldiğimiz yıllarda babama Manisa PTT müdürlüğü teklif edildi. Fakat babam elde edeceği gelirin daha fazla olacağını düşündüğü için inşaat işine girmeyi tercih etti. Bu sayede 2 yıl gibi kısa bir sürede kendi evimize geçtik. Annemde tarım işinde çalışıyordu. Bu arada parantez açıp eklemek istediğim bir özelliğimiz var. Bu özelliğe Doğu bloğu ülkelerinde eğitim almış tüm göçmenler sahiptir. Bu, Doğu bloğu ülkelerinin, eğitim sisteminin göçmenlere kazandırdığı bir artıdır. Orada her bireye kendi becerisine göre eğitim verilir. Her birey bir alanda hayatını idame ettirebileceği şekilde yetiştirilir. Bu sayede de biz göçmenler hiçbir zaman işsiz kalmadık. Eğitime bakış açımızı da orada almış olduğumuz disiplinle elde ettik. O bakış tarzındaki kişinin ne kadar malı mülkü olursa olsun yine de diploması olmalıdır. Eğitim her şeyden önceliklidir. Bu nedenle de Balkanlardan özellikle Bulgaristan'dan göç eden tüm aileler şartları ne olursa olsun çocuklarını okutmuştur. Benim ailemde bu konuda hassastı. Biz 2 kardeşтик. Her ikimizde üniversite eğitimi aldık. Geldiğimiz yıllarda Manisa'da komşu olduğumuz birçok aile maddi durumu bizden çok daha iyi olduğu halde çocuklarını okutmadı. Eğitime bakış, açısından kıyasladığımda maalesef yerli halkın eğitime verdiği değer göçmenlerin eğitime verdiği değere göre çok alt sıralarda kalıyor.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Göçten sonra benim Bulgaristan'la bağım hiçbir zaman kopmadı. Türkiye'ye geldikten sonra ilk kez 1976'da ailecek Bulgaristan'a gezmeye gittik. Devamında ikişer yıl arayla tekrar Bulgaristan'a gidip gelmelerimiz devam etti. Ben üniversiteyi bitirdikten sonra Bulgaristan'dan göç eden insanların sorunlarını çözebilmek adına sivil

toplum örgütlerinde çalışmalar yapmaya başladım. 1986 yılında İzmir Bal-Göç'ün bir şubesi olarak Manisa Bal-Göç'ü kurduk. Ben hala bu derneğin başkanlığını yapıyordum. Derneğimizin kuruluş amacı Bulgaristan'da yaşayan Türklere gerek kamuoyunu bilgilendirerek, gerek farklı yollarla destek çıkabilmektir. Çünkü 1989'dan önceki dönemde 1985 yılında, Bulgaristan'da Türklere karşı olumsuz hareketler hızlanmaya başlamıştı. Bizde dernek olarak, Türkiye'den Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımıza destek olabilmek için İzmir, İstanbul ve Ankara'da yürüyüşler düzenledik. Ben yer gelmişken 89 yılından önceki olayları anlatmak istiyorum. 89 yılından önce olan olaylar sırasıyla şöyle gelişmişti: Başlangıçta Türkler dini vecibelerini yerine getirmede engellemelerle karşılaştılar. Bunlar, kurbanını kesememe, ramazanda oruç tutmanın yasaklanması şeklindeki engellerdi. Baskıların son noktası ise 1989'daki isimlerin değiştirilmesi hadisesi oldu. Bulgarlar isim değişikliğini ilk olarak Smolen'de, Pomak bölgesinde başladılar. Pomak dediğimiz insanlar Müslümanlar fakat bazıları Türkçe konuşur bazıları ise Türkçe bilmezler. Onlara siz: "Bulgar Müslüman'sınız, bu nedenle artık isimleriniz: Mustafa, Ali, Hüseyin değil Alek gibi Koli gibi Bulgarca isimler olacak" dendi. Bu durum başlangıçta Türk Müslümanlar tarafından pek önemsenmedi. Fakat baskılar küçük köylerden şehirlere Kırcaali gibi Türklerin yoğun yaşadığı bölgelere doğru sıçrayınca Türk halkı tepki göstermeye başladı. İlk başkaldırı ise Cebel ilçesinde 19 Mayıs 1989'da yaşandı. İsim değişikliğine karşı yapılan protestolarda şehit düşenler öldü. (Her yıl Cebel'de 19 Mayıs'ta Bulgaristan'da yaşananların hafızalardan silinmesini önlemek ve bir daha böyle acıların yaşanmaması adına çeşitli etkinlikler yapılıyor. Bu etkinliklere Bulgaristan'ın ve Türkiye'nin çeşitli illerinden Türkler giderek anma törenlerine katılıyorlar. Manisa'dan da dernek olarak bizler bu etkinliklere otobüslerle iştirak ediyoruz.

Bulgaristan Türklerine karşı yapılan bu baskı ve zulümlerin sonunda bildiğiniz gibi soydaşlarımıza: "Siz artık burada yaşayamazsınız. Söylediğimiz Bulgar isimlerini almıyorsunuz, hala Müslüman'ız diyorsunuz." Denilerek soydaşlarımız sınır dışı edildiler. Ben o dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal'ı da farklı bir şekilde değerlendirmek ve anmak gerektiğine inanıyorum. Çünkü o günkü şartlarda kendisinin yerinde bir başkası olsa belki de insanlık adına yaptığını yapamazdı. Turgut Özal, büyük bir devlet adamlığı örneği göstererek: "Siz madem bizim vatandaşlarımıza zulüm ediyorsunuz. 8 milyon olarak siz de (Bulgar halkı) gelin. Biz hepimizi Türkiye'de bakarız ve isteriz." Dedi ve kapıları Bulgaristan göçmenlerine açtı. Kapılar açıldıktan sonra 89 göçü başladı. İlk olarak, o kadar insan sınırdan geçince sığınacak yer sorunu oldu.

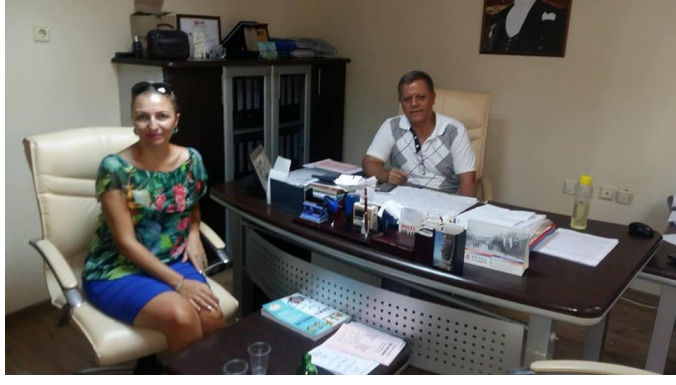
Göçmenler yaklaşık 1 ay kadar okullarda misafir edildi. Ben ve dernekdeki arkadaşlarım o dönem dernek olarak, bu insanlara, ev ve iş bulmaya çalıştık. O dönemde küçük yaşta olan göçmenler bile şimdi iş gücü sahibi yetişkin insanlar oldular. Pek çoğu üniversite bitirmiştir. Hepsi bir şekilde hayatını idame ettirecek duruma gelmiştir. Balkanlı insan için sosyal güvence ve başını sokacak bir ev çok önemlidir. Her göçmen iyi kötü bir ev sahibi olmuştur. Balkanlı insanın eğitime, yaşadığı eve, örf ve âdete ve İslam'a bakış tarzı Anadolu insanından çok daha net ve şeffaftır. Göçmenler candan ve samimidir.

Anı

Bulgaristan'da yaşadığımız dönemde Bulgarlar bizlere "Türkçin" yani pis Türk derlerdi. Türkiye'ye geldiğimizdeyse bu kez bizlere yerli halk Bulgar dedi. Bu durum çok zorumuza giderdi. Türkiye'ye geldiğimiz yıl ikinci yılında ilkokul 5.sınıftaydım. Sınıf arkadaşlarımdan biri teneffüste bana: "Bulgar tohumu" dedi. Sonra ben çok sınırlendim ve o arkadaşımı yumrukladım. Bunun üzerine dayak yiyen arkadaşımın ailesi okula şikâyete geldi ve babam okula çağırıldı. Babam o gün öğretmenime: "Böyle bir sorun için beni okula çağırıyorsanız. Öğrencilerinize Türk'ün, Bulgar'ın kim olduğunu anlatamıyorsanız, çok üzülürüm." Diye sitem etmişti. Çünkü arkadaşım bana küfür etmişti. Bende sert tepki gösterince haklıyken haksız duruma düşmüştüm. Öğretmenim benim haklı olduğumu ama çok sert davrandığımı böyle davranmamam gerektiğini babama izah etmişti. Bu olayın dışında yerlilerle bir problem yaşamadık. Bunda yaşadığımız bölgede çoğunlukla Bulgaristan göçmenlerinin yaşaması da önemli bir nedendir.

Son Söz

Bizim örfümüzü ve adetlerimizi, yaşanmışlıklarımızı hatırdan tutma adına onları gelecek kuşaklara aktarma adına hepimize farklı görevler düşmektedir. Sizin gibi araştırmacıların bu konuyu daha fazla önemsemesi gerekiyor. Bizden sonraki nesillere Balkan kökenli insanların ne kadar önemli ve çalışkan olduğunun zorluklarla nasıl baş ettiklerinin anlatılması lazım. Yazılı ve görsel basımda Balkan örfleri, adetleri, müziği, kıyafetleri anlatılmalı. Bu açıdan yaptığımız çalışma için Balkan göçmenleri adına teşekkür ediyorum.

Kaynak Kişi 7 Mustafa Kader

ANLATI 7

AHMET ÖZGÜR

Doğum Tarihi: 1954

Göç Tarihi: 14 Ağustos 1989

Geliş Nedeni: Zorunlu Göç

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kırcaali

Meslek: Öğretmen

MURADIYE ÖZGÜR

Doğum Tarihi:1955

Göç Tarihi:14 Ağustos 1989

Geliş Nedeni: Zorunlu Göç

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kırcaali

Meslek: Öğretmen

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Nedenleri

1970’li yıllarda Bulgaristan’ın güneybatısında yaşayan Pomaklara Bulgar hükümeti 80’li yıllarda Türklere uygulamaya çalıştığı din ve dil baskısını gerçekleştirmişti. Pomakların da ismi Bulgarcaya çevrilip Pomak halkı dayak hakaret gibi pek çok zulme uğrayınca Pomaklar Bulgaristan’da Türklerin yoğun olduğu Kırcaali bölgesine kaçtılar. Benim o yıllardan, 3 yıl boyunca aynı okulda çalıştığım ismini “Sibi” diye bildiğim bir Pomak arkadaşım vardı. Bizlere Bulgarlar tarafından, Pomaklara yapılan kötü muameleleri anlatırdı. Hatta Sibi, çok yakın olmamıza rağmen asıl isminin Sabri olduğunu Bulgarlardan korkusundan bana 3 yıl söyleyememişti. 1985’te Bulgarlar, aynı

zulmü biz Türklere yapmaya başlayınca bizler çareyi ana vatana dönmekte bulduk. O günlerde Bulgarlar, Kırcaali tarafından gelen Türkler ve Silistre tarafından gelen Türklerle “Aslında Bulgar soyundan geliyorlar.” şeklinde söylentiler çıkararak isim değişikliği, dini baskı gibi yapacakları asimile çalışmalarının ön hazırlığını yapmaya çalışmışlardı. Devamında ise 1985 yılında Türklerin isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmeye başladılar. 1985 yılının kış aylarıydı. Bir gün ben evde yokken evimize geliyorlar ve ilk olarak eşimin adını değiştiriyorlar. Değişim bölgelere göre yapılıyor. Eşim Kırcaali doğumlu olduğu için ilk önce onun adı değiştirildi. İki gün sonra da ben ve çocuklarımın. Tabi bu sadece benim aileme değil, tüm Türk ailelerine uygulandı. İlk olarak memur olarak çalışan öğretmen kesimden başlandı. Pazartesi okula gittiğimizde idareci olarak ben ve eşim artık Bulgar adımızla kendimizi tanıtmak ve o şekilde hitap etmek zorundaydık. Bu değişikliğe uymayanlar Belene Kampı’na gönderiliyordu. Bu isim değişikliğinden sonra bizler kendimizi her açıdan gözlem altında hissetmeye başladık. Okul müdürü olarak çalıştığım okulda 18 Türk, 10 Bulgar toplam 28 öğretmen vardı. O dönemde yaşadığım iki anımı aktarmak istiyorum.

Anı 1

Okuldaki kız öğrenciler Todor Jivkov’un posterine tükürmüşler. Bizim Türkiye’deki sınıflarımızda nasıl Atatürk’ün resmi varsa Bulgaristan’da da Jivkov’un resimleri bulunur. İsim değişikliğinden sonra olan bu olay özellikle Bulgar öğretmenler tarafından oldukça tepki çekti. Yapılan soruşturma sonucunda olay sırasında Jivkov’un resmine tükürenlerin içinde Bulgar öğrencilerinde olduğu tespit edildi. Böylece çok sıkıntı yaşamadan durumu kapattık. Aslında bizler nasıl onlarla (Bulgarlarla) karışmak istemiyorsak Bulgarlarda Türklerle karışmayı istemiyorlardı. Asimilasyonu isteyen siyasilerdi. Bir başka günse beden eğitimi dersinde öğrenci top oynarken içten gelen ani bir tepkiyle Türkçe küfür ediyor. Bunun sonucunda, beden eğitimi öğretmenimiz, “Derste Türkçe konuşulmasına izin veriyor.” Diye şikâyet edildi ve ceza aldı. “Öğrenci küçük yaşta doğal olarak içten gelen tepkisini ana dilinde söyler.” tarzında bir açıklamayı kabul etmediler.

Bulgarların bu baskılarının yanında bir de Kürt kökenli vatandaşların Bulgaristan’a gelip Türkiye’de gördükleri baskılar üzerine yaptıkları yalan açıklamalar vardı. Bir gün okulumuza Sofya Üniversitesi’nden Kürt kökenli bir öğrenci geldi. Öğretmenler odasında bizlere Türklerin Kürt halkına yaptığı isim değiştirme vs. gibi baskılar hakkında konuşuyordu. İçimizden Raşit isimli coğrafya öğretmenimiz söz hakkı istedi

ve konuşmacıya: “Siz nerelisiniz?” Diye sordu. Konuşmacı: “Ben, Türk Kürdistan’ındanım.” cevabını verince arkadaşımız: “Ben bu kadar yıllık coğrafya öğretmeniyim hiçbir haritada Türk Kürdistan’ı diye bir yer görmedim.” Diye tepki gösterdi ve: “Eğer siz Türkiyeliyseniz, Türk’sünüzdür.” dedi. Bu olaydan 1 hafta sonra coğrafya öğretmeni arkadaşımız işten atıldı ve 89’da Türkiye’ye gelene kadar işsiz kaldı.

Asimile benim ailem gibi kamuda çalışan insanları daha fazla etkilemişti. Eğitimli olan bu kişiler gün içinde Bulgarca konuşmak ve Bulgar adlarını kullanmak durumunda idiler. O nedenle de kendilerini daha çok baskı altında hissettiler. Köylü kesim ise zaten kendi arasında Bulgarca konuşmak zorunda değildi. Onların resmi kurumlarla işleri fazla olmazdı. Bu yüzden de Türkiye’ye geldikten sonra tekrar Bulgaristan’a geri döndüler. Fakat döndüklerinde aynı düzenlerini bulamadılar. Biz şanslıydık. Manisa’ya yerleştik. Çocuklarımızda uygun okullara düştüler. Kızım daha liseyken dünya fizik olimpiyatlarında 4. oldu. Projesi ile İzmir Fen Lisesi’nde Türkiye birincisi oldu. Kızım ve oğlum her ikisi de ODTÜ Elektrik-Elektronik bölümü mezunu. Hatta kızım hem fizik hem elektrik-elektronik bölümünü bir arada okudu. Sonra devam etti. Telekomünikasyon üzerinde yedi sene İsviçre’de bir fakültede hocalık yaptı. Şimdi Amerika’da Stanford Üniversitesi’nde hoca. Eğer biz Türkiye’ye gelmeseydik çocuklarımızın eğitimi, ilerlemesi engellenirdi. Bulgaristan’da eğitim gören Türklerin çoğu öğretmendi. Buna izin verme sebepleri de öğretmene ihtiyaç duymalarıdır. Daha farklı alanlarda Türklerin eğitim alması, yüksek mevkilere gelmesi çok zordur. Ben öğretmenlikten önce ekonomi okumuştum. Hocalarım konu anlatımı için beni tahtaya çıkarırlardı. Arkadaşlarıma göre notum en az beş olurdu. Yazılı sınavlardan da ona göre yüksek notlar beklerdim. Fakat sonuçta her iki performanstan da notum en fazla 3 olurdu. Hocalarımız Türk öğrenci olduğumuz için daha fazlasını vermezdi. Bulgaristan’daki ırkçı bakış açısını sıkıntısını çok fazla yaşadık.

Anı 2

Muradiye Özgür

Ben lise yıllarında başarılı bir öğrenciydim. Lise birinci sınıfta bilim alanında yapılan bir yarışmada ülke birincisi olmuşum. Lise ikinci sınıfta biyoloji alanında Avrupa ülkeleri arasında yapılan bir yarışmaya katıldım. Bu yarışmanın ödülü yurt dışı gezisiydi. Yarışmada birinci olarak geziye hak kazandım ve gezi için hazırlık yapmam söylendi. Tüm hazırlıklarımı yaptım. Çok mutluydum, içim içime sığıyordu. Tren istasyonunda geziye gitmek için beklerken, öğretmenlerim beni götürmeyeceklerini

söylediler. Benim yerime Bulgar bir kız öğrenci götürüyorlardı. Ben çok büyük bir hayal kırıklığı ve öfke yaşayarak evime döndüm. Bu haksızlık karşısında derin bir üzüntü ve isyan duyguları içine girdim. Bunun sonucunda uzun bir süre hiç ders çalışmadım. Sonra lise üçüncü sınıfa geldiğimde onlara değil de kendime zarar verdiğimi anladım. Ve derslerimi topladım. Sonrasında Üniversitede Matematik ve Fizik öğretmenliği okudum. Fakat bizim çocuklarımız bizim kadar şanslı olamayacaktı. Bu gidişattan belli idi. İki çocuğumuzda Türkiye'ye gelmemiz sayesinde iyi eğitim alabildiler. Bulgaristan'da kalsaydık, hep ırkçılıkla mücadele etmek zorunda kalacaklardı.

Yapılan ırkçı muameleler karşısında biz de oğlumuzla Bulgarca öğretmemeye karar verdik. Çünkü haksız tavırlar içimizde Bulgarlara karşı öfke uyandırmıştı. Hatta bu yüzden oğlumuzu kreşe vermedik. Başlangıçta bir süre kreşe gitti, fakat öğretmeni Bulgar olduğu için ve oğlumuzda dili bilmediğinden kreşte içine kapandı. Bulgarca'yı nasıl olsa oğlumuzla öğretecekler o yüzden çocuğumuz Türkçeyi öğrensin yeter, diye düşündük. Hatta köyümüzde Bulgar bir sağlık görevlisi vardı. Köylerde çalışan bu sağlıkçılar bir nevi ajandı. Türklerin Türkçeyi kullanıp kullanmadıklarını ya da Bulgarca isimlerini kullanıp kullanmadıklarını kontrol ederlerdi. Biz de bu duruma karşı oğlumuzla sana Bulgarca adın ne sorusunu sorduklarında sen: "Asen" diyeceksin dedik. Sağlıkçı çocuğumuzu görünce Bulgarca: "Adın ne?" Diyor. Bizim oğlan: "Asen." Diye cevap veriyor. Aferin demek, Bulgarca biliyorsun." Diyor ve: "Baban ne iş yapıyor?" Diye soruyor. Oğlan yine: "Asen." Diyor. Sağlık memuru ne sorsa çocuk "Asen" deyince memur bizim oğlanı kendi haline bırakıyor. Biz o dönemde öfkeyle çocuğumuza dili öğretmedik. Ama şimdiki aklımızla öğrettirdik. Çünkü dil bilmek güzel bir şey kızımız altı dil biliyor ve dünyayı zorluk çekmeden gezdi.

Anı 3

Sünnet

Bulgaristan'da oğlunuz varsa bir de Müslüman'sanız sonuçta artan baskılarla çocuğunuzu sünnet ettirmenizde oldukça zordur. Bu yüzden oğlumuzun sünnetini gizli saklı yaptık. Sünnet ettirdiğimizde aslında yaşı sünnet için küçüktü, ama baskılar artınca biz bir an önce yaptırmak istedik. Bacanağımın bir tanıdığı gizli saklı yapıyordu. Sünnetçi hazır olunca bana haber edecek, ben de oğlanı sünnet ettirmek için farklı bir şehirde yaşayan bacanağımın, yanına gizlice götürecektim. Bir gün il merkezinde seminerde olduğum bir zamanda, bacanak beni aradı ve: "Sünnetçiyi ayarladık. Bizimkiyle beraber birkaç çocuğu da sünnet edecekmiş. Bu akşam çocuğu getir." Dedi. Ben

semineri bıraktım ve apar topar arabaya atlayıp bizim yaşadığımız yere 70-80 km uzaklıkta yaşayan bacanağımın yaşadığı yere doğru yola çıktım. Oğlumu sünnet ettirdik. Şans bu ya gün boyu kanı durduramadık. Çok endişelendik, ama neyse ki bir gün sonra sağ salim evimize geldik. Sağ salim diyorum, ama ben uykusuzluktan gece yolda gelirken küçük bir kazada atlattım. Sonuçta kimseye bir şey olmadan geldik. Ama stresi yetti. Bu olaydan birkaç gün sonra sünnet yaptırdığımız bölgeden bir arkadaşım beni aradı. Bizim olayın duyulduğunu, sünnetçiyi hapse attıklarını, temkinli davranmamı söyledi. “Benden haberleri var mı? Diye sorduğumda sünnetçinin, sadece civar illerden gelen, tanımadığı kırmızı bir arabanın sahibinin de çocuğunun sünnet ettirildiğinin bilgisini verdiğini söyledi. Bu olay sonunda başımıza bir şey gelmedi ama bir iki ay okulda odamdaki pencerenin karşısında oturup her okul kapısından giren yabancıların, beni tutuklamak için geldiğini düşünüp yüreğim ağzımda beklemiştim. O yıllar her an korkuyla, kaygıyla yaşadığımız yıllardır.

Göç Sonrasında Yaşananlar

13 Ağustos’ ta sınırdan geçtim ve 14 Ağustos 1989’ da Türkiye’deydim. 21 Ağustos’ ta yollar kapandı. Ailem Bulgaristan’da kaldı. Geldiğim dönemde bir okulda müdür yardımcılığı görevindeydim. Benim gibi okul müdürü olan Türkleri “Kolon” denilen 100-150 kişilik gruplar halinde gönderiyorlardı. Başlangıçta Bulgarlar yönetici olan öğretmenlere Türkiye’ye dönerken her 4 kişiye bir araba, yönetimde olmayanlara ise birer büyük araba vereceklerini söylediler. Bu şekilde herkes eşyasını getirebilecekti. Tabi yönetimde olanlar 4/1 arabanın içine ne kadar eşya sığarsa o kadar koyacaktı. Fakat daha sonra yeni bir emir geldi ve bu emre göre yönetici olanlar eşyasız, diğerleri eşyalarıyla yola çıkabileceklerdi. Bence amaçları şuydu: “Biz Türkiye’ye eşyasız gelelim, daha fazla zorluk çekelim ve sonuçta tekrar Bulgaristan’a dönmek zorunda kalalım.” Bu şekilde geri dönenlerin ne kadar söz hakkı olur artık düşünün. Sonuçta biz hiçbir eşyamızı alamadan iki çocuk arkada biz karı koca önde alabildiğimiz eşyalarımız (battaniye, kıyafet vs.) arabanın üzerinde kaplumbağa misali kolon halinde yola koyulduk. Hava çok sıcaktı, annemin bize yaptığı yolluklar sıcaktan bir günde bozulmuştu. Bulgarlar bizi Türkiye sınırına yakın bir noktada 5 gün beklettiler. Biz o noktada 5 gün boyunca neredeyse aç susuz bekledik. Sonra bizleri 50 araba, 100 araba olarak toplu bir şekilde sınıra gönderdiler. Ağustos’un 13’ünde sınırdan geçtik. Eşyasıyla gelenlerin sınırdaki işleri uzun sürüyordu. Bizim işimizse öyle çok uzun sürmedi. Biz aslında nasıl olsa bizden sonra annemler gelecek, onlar eşyalarımızı getirir

şeklinde düşünmüştük. Fakat 21 Ağustos'ta sınır kapatılınca onlar Bulgaristan'da kaldılar. Türkiye sınırında polisler bizi farklı farklı noktalara yönlendiriyordu. Bursa, İzmir, Manisa taraflarında her yerin dolmuş olduğunu öğrendik. Polise: "Nereye gitmemiz gerekiyor?" Diye sordum. "Erzurum" cevabını alınca "Ben oraya gitmem." Dedim. Teyzemler 1970 yılında Türkiye'ye gelmişlerdi. Kızlarının tayini Erzurum'a çıkmıştı. İlerleyen zamanda onlardan hava şartlarının pek de iyi olmadığını duymuştum. Bu nedenle Erzurum'a gitmek istemedim. Polislere: "Soma'da teyzem var, onun yanına gitmek istiyorum." Deyince bana itiraz etmeden izin verdiler. Çanakkale üzerinden Manisa'ya geldik. İyi ki de Erzurum a gitmemişim, çünkü benim köyümden gelenleri Erzurum'a, oradan da yer yok diyerek Van'a göndermişler. Olumsuz hava şartlarından dolayı Van'a gidenler de geri dönmüşler. Ayrıca benim arabam bizi Van'a kadar götürecek kapasitede değildi, oldukça eskiydi. Soma'ya geldikten 20 gün sonra elektrik sınavına girdim ve Soma'da işe başladım, daha sonrasında ise Manisa'da öğretmenliğe geçişim şöyle oldu: Devlet bizi öğretmenliğe müracaat için Ankara'ya çağırdı. Ben ve eşim Ankara'ya gittik. Herkesi, ikamet neresi ise oraya tayin edeceklerdi. Biz, Ankara'da adresimizi daktiloda yazdırırken Soma-Manisa olarak yazdırmıştık bu nedenle tayinimiz Manisa'ya çıktı. Aslında tamamen yanlışlıkla oldu. Biz tayinimizi Soma'ya beklerken "Manisa" dendi. Bizde Manisa'ya geldik. Soma yerine Manisa'ya tayinimiz neden çıktığını yıllar sonra muhacir kâğıdımızın üzerindeki adresi görünce anladık. Adresi yazan memur "Manisa" diye yazmıştı. Manisa'da tayinimiz Cumhuriyet Lisesi'ne çıkmıştı. Evimizi Ali Rıza Çevik İlkokulu civarında tuttuk. Bu şekilde Manisa'ya yerleşmiş olduk.

Başta da bahsettiğim gibi 13 Ağustos'ta ben eşim ve çocuklarım sınırı geçtik. Fakat 21 Ağustos'ta sınır kapanınca, ailem Bulgaristan'da kaldı. Şu anda annem sağ ve bir oğlan kardeşim var. Ailesiyle birlikte kardeşimin durumu iyi ama Bulgaristan'ın durumu iyi değil. Ülke ekonomik olarak kötü durumda, çünkü işsizlik var. Oğlan kardeşimin 2 oğlu var. Biri Tıp Fakültesini bitirdi, diğeri bitirmek üzere. Eşi ise öğretmen, hatta yengem ben Türkiye'ye geldikten sonra benim yerime çalıştığım okula müdüre olmuştu. Fakat aylıkları düşük olduğu için işi bırakmak zorunda kaldılar. Çünkü o parayla çocuklarını okutamıyorlardı. Daha sonra her ikisi de Avustralya'ya yerleştiler. Bu şekilde çocuklarını okutabildiler. Türk göçü yaşandıktan sonra Bulgaristan'da bir devir kapandı, başka bir devir başladı. Yani sosyalizm çöktü, demokrasiye geçildi. Türk göçü ve rejim değişikliği sonucunda Bulgaristan kar yapacağım derken zarar yaptı. Çünkü kırsal kesimde tarımla uğraşan iş gücünü karşılayanlar Türklerdi. Sanayi

kesiminde çalışan üretimi sağlayan yine Türklerdi. Göç sonrası hem tarım hem de sanayi işçi gücünü yitirdi. Tarım felce uğradı, sanayi kesiminde üretim durdu. İlerleyen zamanlarda ise rejim değişimi ülkede ciddi bir gerilemeye yol açtı. Biz 1989'da Türkiye'ye döndükten sonra ancak kendimizi toparlayıp 1994 yılında Bulgaristan'a gidebildik. Ziyaret amaçlı bu gidişimizde bizimle beraber Türkiye'ye göçüp sonra Bulgaristan'a dönüş yapan dostlarımızı ziyaret ettiğimizde oldukça sıkıntı içindeydiler. Türkiye'den giderken iyi para ediyor düşüncesiyle eşyalarını satmışlardı. Nasıl olsa Bulgaristan'da yeniliriz diye düşünüyorlardı. Fakat döndüklerinde mağazalarda hiçbir şeyin kalmadığını kalan malzemelerinde ederinin çok üzerinde satıldığını görmüşler. Evlerine gittiğimizde bir masa, bir divan ve küçük birkaç parça ıvır zıvırdan başka hiçbir şey görememiş ve çok üzülmüştük. Bulgaristan'da yaşayanlar sadece yaşlılardı. Gençlerin hepsi Avrupa ülkelerine gitmişti. Sonuçta Bulgaristan Türk nüfusunun artışından korkması sonucunda uyguladığı yanlış asimilasyon politikasıyla bir nevi bindiği dalı kesmişti.

Ahmet ve Muradiye Özgür Çifti Kızları ve Ailesiyle

Kaynak Kişi 9 Muradiye Özgür ve Kaynak kişi 8 Ahmet Özgür

ANLATI 8

İSMİGÜL YILDIZ

Doğum Tarihi: 15 Ocak 1968

Göç Tarihi: 14 Temmuz 1989

Geliş Nedeni: Zorunlu göç

Göç Ettiği Ülke: Eski Cuma (Tirgovişte) Ofaka Kasabası Bulgaristan

Meslek: Sınıf Öğretmenliği

Göç Öncesinde Yaşanan ve Göç Nedenleri

Bulgaristan’da yaşadığımız yer yarısı Bulgarlardan, yarısı Türklerden oluşan bir kasabaydı. Okulda Türkçe konuşmamız yasaktı. Türkçeyi evdeki dedelerimizden, nanelerimizden ve arada sırada zar zor çeken Türk radyolarından biliyorduk. O nedenle de günlük dilimizde kullandığımız Türkçe eski dildeydi. Örneğin “Okula gidiyoruz.” yerine “Mektebe gidiyoruz.” Derdik. Öğretmen yerine muallim kelimesini kullanırdık. Yeni kelimelerde ise örneğin bilgisayar yerine “computer” ü kullanırdık. Osmanlıca-Bulgarca karışık bir dilimiz vardı. Ama Türkçeyi kötü de kullansak o bizim ana dilimizdi. Fakat okulda Türkçe konuşmamız yasaktı. Teneffüslerde arkadaşlarımızla Türkçe konuştuğumuz duyulursa ceza alırdık. Örneğin oğlan kardeşimin bir teneffüste Türkçe konuştuğunu duyan öğretmeni: “Senin bir daha yabancı dil konuştuğunu görmeyeceğim.” Diyerek kulağını çekmiş. Sonuç olarak ana dilimizi özgürce konuşmamamız başlıca sorunumuzdu. Bir başka problemimiz ise Türkler ve Bulgarlar arasında uygulanan çifte standarttı. Bunu ben öğrenciliğimden örnekleyebilirim: Derslerde Bulgar öğrencilerine notlar cömertçe dağıtılırken Türk öğrencilerin notları kısıtlanırdı. Türk bir öğrenci okula başlayana kadar evinde Türkçe konuşurdu. Ancak okula başladığında Bulgarca konuşmayı öğrenirdi. Hem dil öğrenmeye çalışmak hem de derslere adapte olmaya çalışma sürecine, öğretmenlerin taraflı yaklaşımları eklenince, Türk çocuklarının başarısının düşük olması kaçınılmaz oluyordu. Bu nedenle de Türklerin Bulgaristan’da eğitim görmesi zordu. Bu durumu yükseköğretim açısından değerlendirecek olduğumuzdaysa tablo daha da kötüydü. Çünkü Bulgaristan’da üniversite sınavı klasik yapılırdı. Sınav kâğıdının üzerinde yazılı olan Türk ismi Türk öğrencinin şansını yarı yarıya düşürüyordu. Örneğin benim üniversitedeki sınıfım 40 kişiydi. 40 kişilik sınıfta Türk olarak sadece 4 kişiydik. Bunun böyle olmasında ilk ve orta öğretim yıllarında epey zorlukla karşılaşan Türk gençlerinin, üniversite eğitimi

konusunda pek de ısrarcı olmamaları da bir etkendi. Fakat 8 milyonluk nüfusun neredeyse yarısını oluşturan Türk nüfusunun, yükseköğretimdeki sayısının bu kadar düşük olması da bir tesadüf değil, Türk nüfusa eğitim alanında fırsat eşitliği sağlanmadığının açık bir göstergesiydi. Üniversitede öğrenciyken de özellikle benim üniversitede olduğum yıl (1989) okula her girişimizde biz Türk öğrencilerin çantası aranırdı. O yıllarda Türkler tarafından isim değişikliğini protesto amacıyla eylemler olmuştu. Bu eyleme katıldığı tespit edilen öğrencilerin hepsi okuldan uzaklaştırıldı. Eyleme katılanlar daha sonra Türkiye'ye gelen ilk göç dalgasını oluşturdular. Üniversitede yaşadığı baskılar sonucu okulu bırakmak zorunda olan bir arkadaşım ile ilgili bir anımı aktarmak istiyorum.

Anı 1

Gülbahar isimli arkadaşım Bulgar filolojisi okuyordu. Gülbahar'ın, Bulgarcası biraz aksanlıydı. Fakültede girdiği ilk dersten itibaren Bulgarca öğretmeni, Gülbahar'a istisnasız her derste: “Senden Bulgarca öğretmeni olmaz. Sen, bu işi yapamazsın. Burada olman hata. Kendin daha Bulgarca konuşmayı beceremiyorsun!” şeklinde aşağılamış. Bir araya geldiğimiz zamanlarda, Gülbahar bu durumu benimle paylaşır, çok üzülürdü. Bulgar sisteminde bir öğrencinin üniversitede okumaya hak kazanması, onun pek çok aşamayı geçtiğinin başarılı olduğunun kanıtıydı. Fakat sonuçta Gülbahar, bu kasıtlı aşağılamalara ve hakaretlere dayanamayıp okulu bırakmak zorunda kaldı.

Bizleri asıl zorunlu göçe zorlayansa, 1984 yılında gerçekleşen “Zorunlu isim değiştirme” ve ardından yaşadıklarımızdı. O günlerde zorla evlere baskın düzenleneceğini duyan Türkler, toplu halde durmamız daha güvenli olur, düşüncesiyle şehrin merkezinde oturan bir akrabasının ya da yakınının evinde toplandı. Daha doğrusu kadınlar ve çocuklar evlerde toplandı, erkeklerse dağa çıktılar. O tarihlerde Türkler bu şekilde bir direniş göstermişti. Tüm kasaba ve şehirleri asker sarmıştı. Sokağa çıkma yasağı vardı. Sıkıyönetim ilan edilmişti. Ekmek almak için bile sokağa çıkmamız yasaktı. Üç gün bu şekilde yaşadık. Dağa çıkan erkekler dağda kaldı. Akrabasının yanına gidense gittiği evde mahsur kaldı. Sokağa çıkma yasağı bittikten sonraki gece üzerinden bir gün geçmesine rağmen babamdan haber alamadık. Daha sonra babamın görev yaptığı Komünist Parti'de görevli olan bir polis arkadaşı tarafından tutuklandığını öğrendik. Arkadaşı babamdan şüphelenmişti. Babam, partinin ses düzenini yaptığı için ko-

nuşmaları duyup kayıtları sızdıracağından babamdan şüphelenmişler. Tüm gün, sorgusunda, babama: “Amacınız ne, Bulgaristan’ın Türk ülkesi olması için mi çalışıyorsunuz?” Gibi sorular sormuşlar. Babam, söylediklerine bir anlam veremediğini, işinde gücünde sade bir vatandaş olduğunu ifade etmiş. Bizlere haber vermek istemiş; ama izin vermemişler. Annem ve bizler babama ulaşamayınca çok endişelendik. Allah’tan babama zarar vermeden bir gün sonra onu serbest bıraktılar. Babam, tüm kasabanın elektrik işlerini yapan, tanınan ve sevilen biriydi. Belki de o yüzden çekinmişlerdi.

Sıkıyönetim bittikten sonra özellikle gençler, tepki olarak itfaiye araçlarına kova fırlatma şeklinde yaşadığımız durumu protesto ettiler. Protestolar sırasında askere direnen Türkler tutuklandı. Askerler özellikle iyi eğitilmiş Türkleri tutukluyordu. Baskın ve ardından yapılan protestolarda, tutuklanan Türkler, Belene Kampı’na gönderildiler. Kasabamızdan üç doktor tutuklanıp Belene Kampı’na sürgün edilmişti. Gerekçe ise, bu doktorların biralara zehir enjekte etmiş oldukları gibi asılsız bir tutuklama bahanesiydi. Bundan sonra çeşitli kasabalarda Türk öğretmenler sorguya alındı ve pek çoğu asılsız sebeplerle Belene Kampı’na gönderildi. Kampa gönderilenlerin çoğunun şartların ağırlığından dolayı hastalandığını duyuyorduk. Bu kampa gönderilen bir yakınıımızsa kamptan çıktıktan bir yıl sonra öldü. Türkiye’ye göç kararımızda Belene Kampı’na gönderilen yakınlarımızda etkili oldular. Birçoğundan aldığımız haberler kötüydü. Kamptakilerden dışarıdakilere “Türkiye’ye gidin, kendinizi kurtarın.” Mesajı geliyordu. Kampa gönderilenlerin çoğu Belene’den uzunca bir zaman çıkamadı. Hapse göndermeler 84’te başlamıştı. Biz 89’da göç ettiğimizde pek çok Belene mağduru hala tutukluydu.

Kasabadaki o baskından sonra ben ve benim gibi öğrenci olanlar ve memurlar okullarına ya da işlerine gidip teslim olmak zorunda kaldık. Ben bu yaşadıklarımın dolaylı çok üzülüp üç gün boyunca ağlamıştım. Elim yüzüm ağlamaktan şişmişti. O halde olduğumdan ve de moralim bozuk olduğu için Bulgar ismimi almaya benim yerime annem gitti. O gün anneme Bulgar görevlinin gösterdiği tutum ve benim Bulgarca adımları aldıktan sonra okulda geçirdiğim ilk gün ben ve ailemde derin izler bırakmıştır.

Anı 2

Annem, yeni isimlerimizi almak için memurların görevlendirildiği birimlere gittiğinde masada oturan bayan memur, benim doğumumu gerçekleştiren ebeymiş. Doğduğumda hiç saçı olmayan masmavi gözlü, beyaz tenli kıpkırmızı dudaklı çok güzel bir bebekmişim. O gün annemin karşısına düşmanca tavırlarla çıkan memur hanım,

doğumumda anneme: “ Büyüdüğü zaman da bu pamuk prensesi görmek isterim.” Diye bana olan beğenisini belirtmiş. Fakat ne yazık ki yıllar onun da Türklere bakışını değiştirmiş. İsim değişikliği için, oldukça üzgün bir halde yanına gelen Bedriye isimli anneme alaylı bir şekilde: “Boriyana, Boriyana, Boriyanki.” Diyerek bir halk şarkısını söyleyerek: “ Artık senin adın Boriyana olsun Bedriye!” demiş. Annemde sinirlenerek: “Yaz oraya ne yazacaksan. Beni hiç ilgilendirmez!” demiş.

Ben İsmigül ismime en yakın olan İliyana’yı seçmişim. Yeni ismimi aldıktan sonra üç gün dışarıya çıkamadım. Çok üzgündüm. Fakat okula gitmem gerekiyordu. Bu durumu gururuna yediremeyip okulu bırakan arkadaşlarımın sayısı da fazladır.

Anı 3

Okula moral bozukluğuyla ve artık İsmigül değil de, İliyana olarak gittiğim gün hissettiklerimi hiçbir zaman unutamam. İlk ders kimya dersi idi. Kimya öğretmenim beni çok severdi. Kendisi, benim halimden çok üzgün olduğumu anlamış ki bana: “Hoş geldin, İsmigül!” Diyerek Türk ismimle hitap etti. Öğretmenimin bu hitabını duyan sınıfın en haylaz öğrencilerinden olan bir Bulgar kızı bana alaylı alaylı bakarak: “Öğretmenim lütfen artık ona “İsmigül” Diye hitap etmeyin. Onun ismi artık “İsmigül” değil, “İliyana.” Dedi. Bunun ardından sınıftaki diğer Bulgar arkadaşlarımdan bazıları güldüler. Bu davranış üzerine benim sınırlarım boşaldı ve ağlamaya başladım. Öğretmenim de: “Dışarı çık ve biraz rahatla.” Dedi.

Bu benim hafızamdan asla silinmeyecek her aklıma geldiğinde yüreğimin isyanla çarptığı üzücü anılarımdan biridir. Bulgaristan’da isimler hep kısaltılarak kullanırdı. Bulgar arkadaşlarımdan bana saygılı olanlar İliyana’nın kısaltması olan İli’yi değil de İsmigül’ün kısaltması olan İsi’yi kullanırlardı. Saygısız olanlarsa İli’yi kullanarak benim milliyetimi aşağılıyor. Sen artık Türk değilsin özgürce Türk adını kullanamazsın, diyerek kişiliğime hakaret ediyorlardı.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Bulgaristan’da yaşadığımız mahallede 3 Türk ailesi kalmıştık. Diğer 2 ailenin göç etmeme nedeni askerde oğullarının olması benim ailemin göç etmeme sebebi ise benim üniversitede öğrenci olmamdı. Babam okulumu bitirmeden Türkiye’ye gitmemizi istemiyordu. Fakat anneannelerde Türkiye’ye göç edince annem daha fazla dayanamadı ve biz de kamyonu eşyalarımızı yükleyip yola çıktık. Doğduğum yeri, evimi, komşularımı, anılarımı bırakmak bana çok acı gelmişti. Bulgaristan bizim memleket

bildiğimiz yerdı. Hele bir de bir bilinmeze doğru yol almak beni hem tedirgin ediyor hem de üzüyordu. Bulgaristan'da yaşam, son 4 yılda yaşadıklarımızı saymazsak çok iyiydi. Biz Bulgarlardan ayrı Türk mahallesinde yaşıyorduk. Komşuluk ilişkilerimiz çok iyiydi. Kapımızı asla kilitlemezdik. Bir işimiz varsa tüm komşular imece usulü o işi bitirirdik. Bu birlik ve beraberliği Türkiye'de sağlamamız çok zordu.

Manisa'ya gelmeden önce Bulgaristan'dan çıkışımızla ilgili birkaç detayı aktarmak istiyorum. Çünkü yaşadıklarımızı düşündükçe kişilik haklarımızın ne kadar hiçe sayıldığını ne kadar zorbaca davranışlara maruz kaldığımızı, birilerinin bilmesini istiyor ve bir daha da kimsenin yaşamamasını diliyorum.

Bulgaristan'dan ayrılacağımız zaman yetkililer bize turist olarak gidiyorsunuz, demişlerdi. Bize, eşyalarımızı toplamamız için kısa bir süre verdiler. Biz de yanımıza sadece zorunlu eşyalarımızı alabildik. Kişi başı 1000 leva gibi de para getirebiliyorduk. Fakat benim yaşıım 20 olmasına rağmen Bulgar yetkililer: "Yaşın küçük ve de zaten turist olarak gidiyorsun." Diyerek reşit olduğum halde benim para almama izin vermediler. Eşyalarımız vagonlara yüklendikten sonraysa tüm eşyalarımızı kurcalayıp: "Buna ihtiyacın yok, buna gerek yok!" Diyerek pek çok eşyamızı bıçakla deştiler. Bunlar çok çirkin ve yaralayıcı davranışlardı. Sert tepkilerle karşılaşmamak, fiziksel şiddete uğramamak ya da boşu boşuna hapse atılmamak için sesimizi çıkaramadık. Ama zulmün böylesini asla hak etmiyorduk. Kimse de hak etmezdi.

Ülkeden ayrılışımız çok sıkıntılıydı. Çocuklar, yaşlılar, gençler yola çıkmıştık. Hiç görmediğimiz, bilmediğimiz ana vatanımıza gidiyorduk. Bir de o yıllarda Bulgaristan, demir perde ülkesi olduğundan dış dünyayla bağımız yoktu. Türkiye hakkında hiçbir bilgimiz yoktu. Sadece yılda bir kez Bulgar televizyonlarında Türkiye hakkında belgeseller gösterilirdi. Bu belgesellerde, Türkiye'nin en geri kalmış bölgeleri olan doğu bölgeleri ve halkın fakirliği anlatılırdı. Göç sırasında her birimiz ayrı illere gönderiliyorduk. Dayımlar 1952 göçünde Manisa'ya yerleşmiş olan anneannemin kardeşi İbrahim Dayı'nın yanına gelmek için Manisa'ya gelmişti. Babamsa devlet bizi Ankara'ya gönderdiğine göre orada bir iş sağlayacaktır düşüncesiyle, Ankara'ya gitmek istedi. Ama ben akrabalarımız Manisa'ya gönderildiği için Manisa'ya gitmeyi istiyordum. Sonuçta benim istediğim oldu ve Manisa'ya geldik. Manisa'ya ilk geldiğimizde iki hafta kadar Laleli mevkiinde bulunan kız yurdunda kaldık. İki hafta sonra dayımın evine taşındık. Kira problemimiz yoktu ama eşyalarımızın sadece bir kısmını getirebildiğimiz için pek çok eşyamız eksikti. En önemlisi de paramız yoktu. Bugünün pa-

rasıyla 4000 lira gibi bir paramız vardı. Ama büyük babam, ninem, dedem ve babaannemle beraber 8 kişilik bir aileydik. Babamın aldığı para sadece yeme içmemize gidiyordu. Bir süre sonra ben işe girdim; ama ben de paramın çoğunu eğitimim için biriktirdiğimden aileme pek katkı olmuyordu. Ayrıca bu dönemde, babam bir kooperatif evine girdi. Kazandığımız paranın büyük bir çoğunluğu kooperatife gidiyordu. Bu nedenle ailede herkes çalışmaya başladı. Annem hafta içi konfeksiyonda çalışıyor, hafta sonu merdiven yıkamaya gidiyordu. Bir süre sonra konfeksiyondan hem parasını alamadı hem de çıkarıldı. İş bulamayınca bir öğretmenin çocuğunu bakmaya başladı. Yaşlı babaannem, ayakları ağrmasına rağmen merdiven yıkamaya giderdi. Oğlan kardeşim, okuldan kalan zamanlarında garsonluk yaparak harçlığını çıkarırdı. Bu şartlarda 2 yılda kendi evimize geçtik. Ondan sonra ekonomik olarak yavaş yavaş rahatlamaya başladık.

Bulgaristan'a Tekrar Dönüşüm

O dönemde iyi ki de Ankara'ya gelmemişiz. Babam, elektrik-elektronik işlerinden iyi anladığı için Vestel elektronikte iş buldu. Geldiğimizde ben üniversite 2. sınıftaydım. Türkiye'de bana tekrar üniversitede eğitim hakkı verildi. Babamınsa beni tekrar okutacak gücü yoktu. Çünkü bakmakla yükümlü olduğu büyük dedem ve ninem ile babaannem ve büyük babam vardı. Ayrıca oğlan kardeşimde 15 yaşında ve öğrenciydi. Bu nedenle eğitim almamı istemedi. Bana: "Sen kızsın. Evlenir, gidersin." dedi. Ben bu duruma çok içerledim ve 4 yıl babamla konuşmadım. Tekrar Bulgaristan'a dönüp eğitimimi tamamlayabilmek için Raks elektronik fabrikasına girdim. Raks'ta 5 yıl çalıştıktan sonra çıkış yaptım ve tazminatımı aldım. Bu parayı eğitimim için kullanacaktım. Aradan 5 yıl geçtiği için Bulgaristan'daki öğrenciliğimi de donduramamıştım. Bulgaristan'da tekrar üniversite sınavına girdim ve 3.50 not ortalaması tutturarak öğrencilik haklarımı yeniden kazandım. Üniversite 2. sınıftan tekrar eğitimime başladım. Herkes, Bulgar ismimle Bulgar vatandaşıymışım gibi başvurumu yaparsam, işlerimin çok kolay olacağını söylemişti. Bu, bana da mantıklı geldi ve okula başvurumu Bulgar kimliğimle yaptım. Göçten sonra Bulgaristan'a döndüğüm için bunu bilen hocalarım bana sempatiyle yaklaşıyordu. Bulgarca'yı ana dilim gibi konuştuğum için de pek çok kimse benim Türk olduğumu anlamamıştı. Ben tekrar üniversiteye döndüğümde 28 yaşındaydım. Tabi sınıf arkadaşlarım benden çok küçük 18-20 yaşındaki gençlerdi. Benim yaşımda sadece bir Bulgar arkadaşım vardı. O da eşi okumasına izin vermediği

için eşinden boşandıktan sonra tekrar okula başlamıştı. Sosyal olarak çok sıkıntı yaşamıyordum. Daha önceki dönemde her gün Türk olduğum için çantam kurcalanırdı. Fakat artık durum değişmişti. Sadece ekonomik sıkıntılarım oldu. Biriktirdiğim parayı (1000 dolar) bankaya yatırmıştım. Bankadan ayda bir kez çekebiliyordum. Notlarım yüksek olduğu için devlet bana 400 leva veriyordu. Bursumu kaybetmemek için çok çalışmak zorundaydım. 400 levayla kiramı ödüyordum. Birikimimle de yiyecek ve giyecek ihtiyacımı karşılıyordum. Ayın sonuna doğru param azalınca karnımı tok tutacak şeyler yerdim. Mesela sadece pilav yerdim. Krep yapmayı öğrenmiştim. Paramı çekme zamanına kadar ayın son günlerini böyle idare ederdim. Hatta bir ay son günüm için yiyecek olarak sadece 3 domatesim kalmıştı. Akşam okuldan odama girdiğimde domateslerimin yerinde olmadığını gördüm. Artık, domateslerle nasıl doyarım düşüncesinin yerini hiç yoktan beni biraz da olsa tok tutarlardı düşüncesi aldı. Bir de domateslerime ne oldu? Ertesi gün yan oda arkadaşımın salatasına koymak için benim domateslerimi almış olduğunu öğrendim. O zaman çok kızmıştım; ama şimdi öğrencilik hali deyip geçiyorum. Bulgaristan'a göç sonrası eğitim amaçlı dönüşüm acı tatlı anlatığım anılarla sona erdiğinde okulumu birincilikle bitirmiştım. Mezun olduğumda hocalarımla vedalaşırken "Türkiye'ye dönüyorum dediğim zaman çoğu fazlasıyla şaşırmıştı. Çünkü Bulgar olduğumu zannediyorlardı. Artık ailemin yanında ülkemde ve meslek sahibi bir bireydim. Benim ve ailemin hayatı zamanla düzene girmişti.

Son Söz

Sosyal yaşam şartları olarak karşılaştırdığımda Bulgaristan, Türkiye'ye göre bilhassa geldiğimiz yıllarda çok daha iyiydi. Türkiye'ye gelmeden önce hayallerimizde ülkemizi yemyeşil dağları ve ovalarıyla, teknolojik olarak gelişmişliğiyle adeta bir cennet gibiydi. Bu nedenle ilk gelişimiz bizler için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Ülke maalesef yeşile hasret Bulgaristan'a göre oldukça çorak bir bölgeydi. Manisa ise şehir olduğu halde Bulgaristan'da yaşadığım Ofaka Kasabası'nın yanında köy gibi kalmıştı. Bulgaristan'da yaşadığım kasabada gençlerin ve orta yaşta insanların gidebileceği kafeler, okuma salonları ve eğitim için kurs alanları ve sinemalar vardı. Manisa'daysa bu anlamda hiçbir faaliyet yoktu. Sosyalleşmek için işten ya da okuldan kalan vakitlerde keyifli zaman geçirebilecek alanlar yoktu. Bu anlamda çok sıkıntılarımız oldu. Bu sosyal imkânların ve iş imkânlarının azlığı nedeniyle göç sonrası Bulgaristan'a dönen çok oldu. Bulgar Hükümeti' de bu insanların Türkiye'ye göçünü turist olarak gi-

diyorlar şeklinde lanse ettiği için (Dünya kamuoyundan tepki almamak amacıyla) dönüşleri engellemedi. Fakat geri dönenlerden aldığımız duyumlarda Bulgaristan'da hem maddi hem de manevi anlamda eski düzenin kalmadığı yönündeydi. Toparlayacak olursam medeni yaşam dersiniz evet Bulgaristan'da yaşamayı tercih ederdim. Ama bir Türk olarak Bulgaristan'da yaşamak zordu çünkü Bulgaristan'da sadece adı "İvanka" diye bir başka insan benden daha başarısız olsa da başarılı görülebiliyor, benden daha az çalıştığı halde şartları daha iyi olabiliyordu. Yani ne olursa olsun ben orada Türk olduğum için 2. sınıf vatandaşım. Bulgaristan'da bir market alışverişi sırasında bile Türk olduğunuz anlaşıldığı an tüm yüzler asılır ve kendini yabancı, dışlanmış hissedersin. Bu nedenle bizim evimiz, ait olduğumuz yer, insan olarak değer gördüğümüz yer vatanımız Türkiye diye düşünüyorum.

Kaynak Kişi 10 İsmigül Yıldız ve Yapmış Olduğu Portre

İsmigül Yıldız ve Öğrencileri

İsmigül Yıldız'ın Bulgaristan'da Çekilmiş Olduğu Fotoğraf

ANLATI 9

MÜMİN KARAGÖZ

Doğum Tarihi: 28 Haziran 1968

Göç Tarihi: 17 Haziran 1990

Geliş Nedeni: Zorunlu göç

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kırcaali-Ürpek Köyü

Meslek: İşçi

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Nedenleri

Göç etme nedenlerimi söylemem gerekirse şu şekilde sıralayabilirim. En başta bizi rahatsız eden çok fazla şey olduğunu belirtmek isterim. Ama bunların arasında en önemli iki sorunumuz dil ve ibadetti. Türkçe konuşmamız ve ibadet etmemiz tamamen yasaklandı. Asimilasyon 1984 yılında başladı.(Jivkov Dönemi) İlk sorunlar Kasım ayında başladı. Önce Türkler arasında ayırım yapmaya başladılar. Sen Pomaksın sen değilsin şeklinde. Örneğin benim babaannem Pomak dedemse değil. Böyle bir karışma var aslında aramızda. İlk olarak bu şekilde kendi içimizde ara bozmaya çalıştılar. Sonrasında köyümüzde isim değişikliği başladı. Köyde hemen hemen herkesin ismini değiştirdiler. Sadece göstermelik 1-2 kişiyi bıraktılar. Bunun sebebi de şuydu: Kırcaali’den köyümüze (50 kilometre) gitmek için dört kontrol noktasından geçmek zorundaydık. Bu noktalar gümrük kapısı gibiydi. Kontroller sırasında pasaportunda Türkçe ismin yazılıysa işkence yapılıyordu. Bu işkencelerin en hafifi otobüsten indirilip yolu yaya olarak tamamlamandı. Durum böyle olunca ismi değiştirilmeyen kişilerde dilekçe verip isim değişikliği talebinde bulundular. Bulgarlarda bu dilekçeleri kamuoyuna: “Biz isim değiştirmedik onlar kendileri istediler.” Şeklinde lanse ettiler. Örneğin, babam da aynı şekilde isim değişikliğini kabul ettiğini belirtmek için zorunlu olarak dilekçe verdi. Çünkü buna mecburduk.

Pomak’tan bahsettiğim için onu da açıklamak istiyorum: Pomakların iki çeşidi vardır. Birincisi dili kabul eder, ikincisiyse dini. Dili kabul edenler, Türkçe konuşur ama İslamiyet’i kabul etmez. Bu nedenle ibadet etmez. Dini kabul edenlerse, Bulgarca konuşur ama 5 vakit namazını da kılar.

Dil ve ibadet dışında yaşadığımız zorluk ise eğitimdi. İyi bir eğitim almamızın önü kapalıydı. Ne kadar başarılı olursan ol, iyi bir üniversiteyi kazanma şansın yok. Her ne durumda olursan ol Bulgarların gözünde ikinci hatta üçüncü sınıf insansın. Türkiye’de ki gibi aileni alıp istediğin bir bölgede yaşayamazsın. Türklerin yoğun olduğu

bölgelerde yaşamak zorundasın.(Kırcaali bölgesi Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölge) Daha gelişmiş olan Filibe'ye taşınamazsın mesela. Her alanda baskı vardı. Türkçe konuşmak yasaklandığında ben ilkokul 2. sınıftaydım. 22 yaşında Türkiye'ye gelene kadar hep baskı altında yaşadım. En ağır işlerde biz Türkler çalışmak zorundaydık. İşçi statüsünde çalışır, paramızı tam alamazdık. Örneğin, Türklerden bir polis, askeriyede bir astsubay göremezdiniz. Bulgaristan'da öğretmen olmak büyük bir onurdur; ama olamıyordun. Türkler madenlerde, devlet demir yollarında, inşaatlarda, ovalarda çalışırlardı. Ağır işleri hep Türkler yapardı. Bulgarlarsa yer, içer, gezer, hayatını yaşardı. 70'li yıllardan sonra bir Türk'ün mühendis, doktor ya da öğretmen olduğu görülmemiştir. 70'li yıllardan önce durum farklıymış; ama 70'ten sonrası anlattığım şekildeydi. Askerliğimden bahsetmek istiyorum. Çünkü orada da bariz bir ayırım vardı. Hiç gerçek silah görmedim. Hep tahta silahlarla eğitim yaptık. Bulgaristan'da silah eğitimi yoktu. Buradaki gibi acemi birlik vardı; ama silah eğitimi yapılmıyordu. Askerde ne iş yapmak istiyorsan o işle ilgili kurs veriyorlardı. Örneğin ben araba tamirciliği yapmak istiyordum. Onunla ilgili kurs aldım. Ama askerde araba tamir etmem için izin verilmedi. 27 ay askerlik yaptım ama bir kez araç tamiri yapamadım. Araba tamirciliği kursu istememin nedeni, askeriyede büyük askeri kamyonların tamir edildiği bir fabrika olmasıydı. Orada çalışabilmek için bu kursu istemiştim; ama olmadı. Ben demir yollarında askerlik yaptım. Bir günde 3 kişilik ekibimizin 75 metre demir yolu montajını yapmasını isterlerdi. O yol istenilen süre zarfında bitmek zorundaydı. Yetiştirememek gibi bir lüksün yoktu. Ertesi gün üzerine bir o kadar daha iş yükü binerdi. Bazımız inşaatlarda duvarcı olarak çalıştık, bazılarımız tornacılık yaptık. 140 kişilik bölükte 120 kişi Türk'tü. Kırcaali bölgesinden gelen askerleri bir araya toplamışlardı. Bizlere ağır işler verilirken, Bulgarlara yazıcılık, kantincilik, açıcılık, santralcilik gibi rahat işler verilirdi. Sonuç olarak askeriyede de büyük bir ayırım vardı.

Anı 1

Biyoloji Dersi

Lise 2. sınıftayken biyoloji öğretmenimiz sınıfta bize bir sayı söyledi. Bizde daha önce duymadığımız bu sayının ne anlama geldiğini sorduk: “Bize bu sayı Türk gibi cins bir şey işte anlayamazsınız.” Dedi. Bununla aslında alaycı bir tavırla inek cinsini kastettiğini belirtti. Bizim bu tavır oldukça ağırımıza gitti. Sınıfta sayıca fazla

olduğumuz için Bulgar hocayı önce dövmeye kalktık, daha sonra pencereye doğru kaçınca kollarından tutup pencereden atmaya kalktık. Seslerimizi duyan idareciler öğretmeni kurtardılar. Bizde disiplin cezası aldık.

Bu şekilde dışlanmalara, aşağılanmalara sürekli maruz kalıyorduk. Yediğimiz dayağın haddi hesabı yoktu. 3 kişi sokakta bir köşede konuşurken polis yanımızdan geçse ne konuşuyorsun diye dayak yerdik. Kırcaali bölgesi Türklerin yoğun olduğu bir bölge olduğu için bize yapılan baskılar çok fazlaydı.

Anı 2

Kanlı Düğün

Lise 2. sınıftaydım. Mestanlı'ya bağlı Balaban Köyü'nde sınıf arkadaşlarımdan birinin ablasının düğününe gitmiştik. Düğünde doğal olarak Türkçe konuşuluyor ve Türkçe şarkılar eşliğinde halaylar çekilip oyunlar oynanıyordu. Saat 10 gibi polisler düğünü bastı. Direnişle karşılaşınca da gözümüzün önünde 8 kişiyi öldürdüler.

Bu insanlar hiçbir suçları yokken öldürülmüşlerdi. Yaşadıklarımız Bulgarların Türklere uyguladığı bezdirme politikasının çok acımasız bir parçasıydı. Ya dövüyor ya sövüyor ya da öldürüyorlardı. Sonraysa hiçbir şey olmuyordu. Bizim onlara karşı direnecek sadece fiziksel gücümüz vardı. Bu sebeple her yıl 19 Mayıs'ta Kırcaali'nin kazası Cebel'de o gece şehit düşenler için anma törenleri yapılıyor. Hatta Türkiye'den de Cebel'e anma törenleri için araçlar gönderiliyor. Aynı gece yani arkadaşımın ablasının düğününe yapılan baskın gecesinde Cebel kasabasının yakınındaki civar köylere de baskınlar yapılmış. Türklere çeşitli bahanelerle Bulgar görevli memurları saldırmışlar. Direnenleri öldürmüşler. Toplamda bir gecede 35 kişi öldürüldü. Bu sonuçta toplu bir katliamdı. Fakat bu olay basında hiçbir şekilde yer almadı. 90 senesinden sonra Jivkov dönemi bitince Türklerin ülkeden gitmesiyle zorda kalan Bulgarlar aslında bence yine kendi çıkarları için görünüşte yumuşamaya başladılar. Çünkü göçten sonra ülkenin bel kemiğini oluşturan çalışan sınıfının oluşturduğu Türklerin gitmesi Bulgar ekonomisinin çöküşü oldu. Bu nedenle Jivkov döneminden sonra her yıl 19 Mayıs'ta yapılan bu katliamda ölenlerin anısına yapılan törenlere izin veriyorlar.

Bu işkencelerin en büyüğünün yapıldığı yere Belene kampıydı. Belene'ye gidenlerin çoğu ya dönemedi ya da dönse de engelli olarak hayatına devam etti. Faik adında şimdi Manisa Uncubozköy'de yaşayan bir arkadaşım vardı. Kamptan döndüğünde onu tanıyamamıştık. Gördüğü işkenceler dayaklar sonunda engelli olduğu için

Türkiye'ye döndüğünde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi davasına başvurdu ve Bulgaristan Hükümeti'nden yüklü bir para aldı. O dönemde Türklerin Belene kampına gönderilmesi için sadece Türkçe konuşmaları bile yeterli bir sebepti. Kırcaali bölgesi zaten Bulgarca'yı hiç bilmeyen Türklerle doluydu. Özellikle kadınlar köyden dışarı çıkmadıkları için Bulgarca'yı bilmezlerdi. Benim annem de Bulgarca tek kelime bilmez. Mesela bakkala gitse alışveriş yapamaz o derece bilmiyor yani. Bu işkence döneminde annem ve onun gibi kadınlar korkularından evden dışarı çıkamadılar. Hasta olsalar doktora gidemediler. Sokağa çıkmak gibi basit bir eylem onlar için dertti. Çünkü Bulgar görevli gelirdi onların Bulgarca konuşamadıklarını anlarsa gidecekleri yer Belene esir kampıydı. Ya da en insafılsa bile yaşına, kadın olmana bakmadan seni dövebilirdi. Bu nedenle de o günlerde Bulgaristan'da yaşam bizler için zulümdü.

Peki, tüm bunların sebebi neydi? Türk nüfusunun hızla artmasıydı. Bu artıştan korktular. O zamanlar Kırcaali'de nüfusun %60-65'i Türk'tü. Köylerde sadece Türkler yaşıyordu. Köylere Bulgar olarak sadece 3-5 öğretmen gelirdi. Türklerin çoğalıp Bulgaristan'da özerk bir devlet kurmasından korktular. Bu nedenle de isim değişikliği gibi oyunlarla Türkleri asimile etmeye çalıştılar. Ama başarılı olamadılar. Hatta kazdıkları kuyuya düştüler.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Manisa'ya sırayla hepimiz geldik. Daha doğrusu aile olarak parça parça gelebildik. Ben 4 kardeşim. Önce büyük ağabeyim geldi Manisa'ya yerleşti. Ardından ben onun yanına Manisa'ya geldim. Ama ağabeyim sonra daha iyi iş imkânları olduğu gerekçesiyle Bursa'ya yerleşti. Aslında annem ve babam da benimle gelecekti. Fakat küçük kardeşim askerde olduğu için gelemediler. Benim gelişim ağır şartlardan dolayı yöneticilere: "Annem, babam Türkiye'ye göç etti." şeklinde yalan söyleyerek vize almam sonucunda gerçekleşti. O dönemde konsoloslukta çok araştırma olmadığı için annem, babam, oğlan kardeşim askerde olduğundan Bulgaristan'da kaldı. Ben ağabeyimin yanına Manisa'ya geldim. Ağabeyimin gelişi ise, bunu pek çok kişiye de yapmışlardı, pasaportuna baktıktan sonra: "Üç gün içinde ülkeyi terk et." Demişler. Bu şekilde ağabeyimi sürekli sınır dışı etmişlerdi. O dönemde Türkler için Kırcaali'den Kapıkule sınır kapısına ulaşana kadar üç tane toplama kampı oluşturulmuştu. Verilen sürede bu toplama kamplarından birine ulaşmak zorundaydın. Eğer ulaşamazsan hemen Belene Kampı'na sürgüne gönderiliyordun. Ağabeyim 1989 senesinde bu şekilde

sınır dışı edilerek gelmişti. Benim bahsettiğim geliş nedenim olan ağır şartlardan kas-
tım sadece bize asimile amacıyla yapılan zulümler değildi. Bulgaristan’da Türklerin
yaptığı tüm işler insan gücüyle yapılıyordu. Tarla işi, hayvancılık gibi işler. Köyümüz
çok kırsal bir yerde olduğu için başka bir iş yapma şansımız yoktu. Daha öncede an-
lattığım gibi hayvan baksan etine sütüne devlet el koyuyor, tarımcılık yapsan mahsu-
lünün çoğu alınıyor, Türk olduğun için eğitiminin de önü kapalı. Tüm bunların üzerine
bir de yapılan zulümler eklenince bizim için Bulgaristan’da hayat bitmişti. Benim ge-
leceğime yakın dönemlerde Türkçe konuşmak serbest olmuştu. Hatta bizim köyden
bir ağabeyimiz karakolun önüne gidip Türkçe “Osman Paşa” türküsünü söylerdi. Fakat
4-5 yıl süren işkencelerden halk artık yılmıştı. Tarım ve hayvancılığın dışında yaptığı-
mız bir de inşaatlarda, ovada, kendi köyümüzden uzakta yaptığımız işler vardı. Çünkü
ailemizde ekonomik güç yoktu. Senede bir defa aldıkları tütün parası ailemin geçimine
asla yetmiyordu. Az öncede belirttiğim gibi sistemden dolayı devlet paranın yarısını
gübre parası, su parası gibi çıkarılan borçlarla alırdı. Babam ek iş olarak son dönem-
lerde okulda hademelik yapmaya başlamıştı. Ben ve kardeşlerimde Novaçem diye bir
merkeze gurbete çalışmaya gidiyorduk. Novaçem’ in şartları çok kötüydü. Yatacak
olarak kaldığımız yer hayvan damıydı. Günde 1 kere yiyecek verilirdi. Ailenle bağlan-
tınsa sıfırdı. Bu sebeplerin hepsi benim gelişimi hızlandırdı. Annemleri beklemeden
anlattığım gibi söylediğim yalanda tutunca ağabeyimin yanına geldim. Benden sonra
ailemin Türkiye’ye gelişi küçük kardeşimin askerliğinin bitmesinden sonra 1994 yı-
linda kaçak olarak gerçekleşti. Turist vizesiyle gelmişlerdi, Bir daha da geri döneme-
diler. 3-5 yıl kadar oturma izniyle oturdular. Ama artık onlarda Türk vatandaşı oldu.
Gelirken de ne yazık ki hiçbir şey satamamışlar. Hayvanlarımızı, evimizi, eşyalarımızı
olduğu gibi bırakmışlar. Zaten terk edileceği belli olan bir malı kim alır ki? Annemler
bir süre Manisa’ya benim yanıma geldiler. Daha sonra Bursa daha serin olduğundan
havası bakımından Bulgaristan’a daha çok benzettiler ve Bursa’ya taşındılar. Bense
bir süre geçici işlerde çalıştıktan sonra Manisa Belediyesi’ne girdim. Hala orada de-
vam ediyorum. (Ağabeyimin sınır dışı edilmesini biraz açmak istiyorum. Aslında asi-
milasyon 80’li yıllarda başladı ve 88’e kadar sürdü. 89 yılında ise ağabeyime yaptıkları
gibi üç gün içinde ülkeyi terk et, bir hafta içinde ülkeyi terk et şeklinde pek çok kimseyi
sınır dışı ettiler. Bir günde sınır kapısından 200 ila 300 bin kişi geçiyordu. İnsanlar bir
araca ne kadar eşya sığdırabilirlerse onu alıyor, tüm mallarını, mülklerini, geçmişlerini
Bulgaristan’da bırakarak sınır dışı ediliyorlardı. Bu arada kaçak gelenlerde çok oldu.
Çünkü o ilk zamanlarda gümrüğü pek kontrol edememişlerdi.)

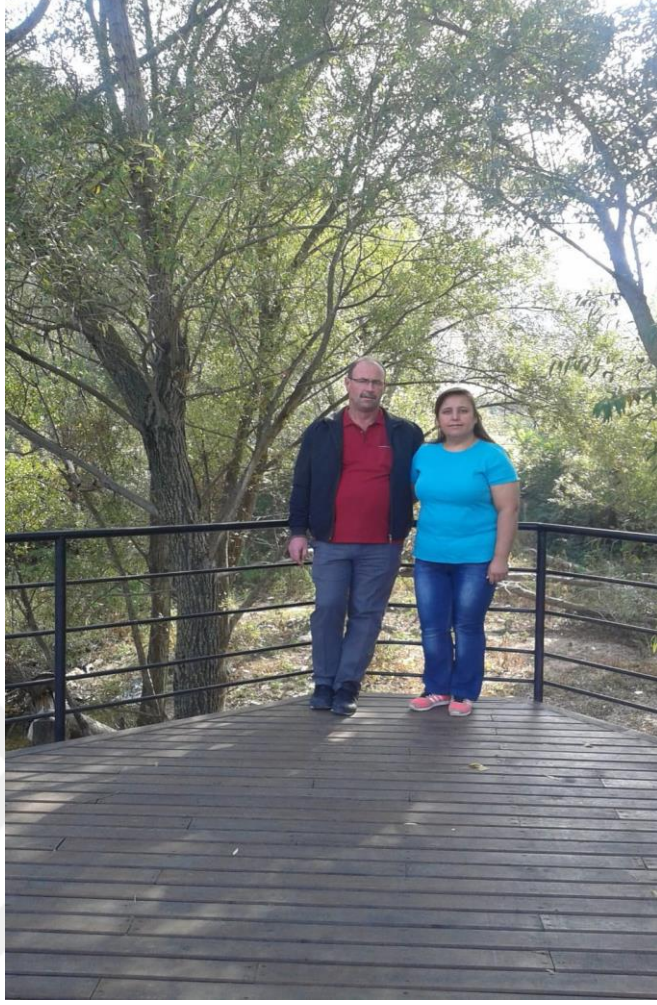
Ötekileştirme

Bizlere Bulgaristan’da da “yavur” derlerdi geldik Türkiye’de de “yavur” olduk. Başlangıçta yerliler tarafından çok dışlandık. Ben Bulgaristan’dan 2 valizle geldim. Cebimdeyse 50 İngiliz sterlini vardı. O parayla Edirne’den otobüs bileti aldım ve Manisa’ya geldim. Manisa’ya geldiğimde cebimde 1 kuruş param kalmamıştı. İnşaatlarda iş buldum, fayans döşedim, mozaik attım, amelelik yaptım. O zaman yaptığım işlerle her zaman gurur duyarım. Sonra belediyeye girdim. Ama yine de saat 5’ten sonra işten çıkınca inşaatlarda çalıştım. Öylelikle bir ev aldım. Zamanla arabamda oldu. Bana yerli arkadaşlarım: “Devlet size ne verdi de eviniz, arabanız oldu?” Diyor. Ben: “Sadece çalıştım.” Diyorum. Göçmenlerde ev çok önemlidir. Önce başını sokacak evin olacak. Onun için gece gündüz karıncalar gibi çalışırız. Mesela babam, 65 yaşından sonra Bursa’da bir özel okulda hademelik yaptı. Onların da, Bursa’daki ağabeylerimin de altlı üstlü daireleri vardır. Bizler çalışırız ve kimseye muhtaç olmayız. Yerliler her zaman bize devletin yardım ettiğini düşündüler. Sonraları bizleri tanıyınca elde ettiklerimizin çalışkanlığımızın sayesinde olduğunu anladılar.

Son Söz

Bulgaristan’da hayat bizim için zordu. Türklere orada yaşam hakkı bırakmadılar. O nedenle de göçtük geldik. Göçmek çok zor. Her şeyini doğduğun topraklarda bırakıp gelmek çok acı. Yaşadıklarımı düşündüğümde vatan orada. Orada doğup büyümüşsün, gençliğin geçmiş. 2 yıl önce Bulgaristan’a köyüme gittiğimde, köyümde, çocukluğumda arkadaşlarımla futbol oynadığımız meydanı gezdim. Artık meydan falan kalmamıştı. Her tarafı ağaçlar, otlar bürümüştü. O meydanı görünce çok duygulandım. İnsanın çocukluk yaşı en güzel yaştır. O yaşı nerede yaşarsa orası güzeldir.

Kaynak Kişi 11 Mümin Karagöz ve Eşi

Mümin Karagöz

Mümin Karagöz ve Eşinin Bulgaristan'daki Ürpek Köyündeki Fotoğraf

ANLATI 10

Mümine Soytürk

Doğum Tarihi:1974

Göç Tarihi:1990

Geliş Nedeni: Sosyal nedenler

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan

Meslek: Akademisyen

Göç Öncesinde Yaşanan ve Göç Nedenleri

Bizim gelişimiz zorunlu bir şekilde gerçekleşmedi. Kendi isteğimizle aracımıza binip geldik. Gelişimiz kapılar kapanmadan oldu. Seksen dokuz yılında Türklere: “Yirmi dört saatin var, sınırı terk et! İki günün var, sınırı terk et!” Gibi uyarılarla zorlamalar yapıldı. Biz, o gruptan değiliz. Biz sınır kapanmadan Türk Konsoloslüğundan vizelerimizi alarak geldik. Sınırın kapanması, sanıyorum 92-93 yıllarıydı. Sınır kapandıktan sonra gelenler kaçak bir şekilde geldiler. Vize ile geldiğimiz için sınırdan geçişte fazla sorun yaşamadık. Bazı aileler, eşyalarıyla sınırdaki kalmışlar, bazılarının eşyaları talan edilmiş. Bu gibi zorluklarla karşılaşmadık.

Geliş nedenimize gelecek olursam. Ben 1974 doğumluyum. O yıllarda 16 yaşımı yeni bitirmiştım 17 yaşına girecektim. Özgür karar verme şansım yoktu. Annem ve babam Türkiye’de olmak istediği için geldik. Özgür irademle karar verme şansım olsaydı, gelmezdim. Daha doğrusu o zamanki aklımla gelmezdim. Çünkü o yıllarda Türkiye, Bulgaristan’da yaşayanlar için kapalı bir kutuydu. Bulgar basını Türkiye hakkında korkunç şeyler yazıyordu. Özellikle göçmen kızların, Kürtler tarafından kaçırıldığı, köle gibi çalıştırıldığı ya da bu kızların, kaçırılarak satıldığı haberleri sık sık çıkardı. Basında bu haberlere fazla rastlardık. Bundan başka başörtüsünün zorunlu olduğu da söyleniyordu. Ayrıca Türkiye’ye gelince karşılaşacağımız asgari ücret diye bir kavramdan ve bu cüzi ücretle geçinmenin güçlüklerinden bahsediliyordu. Tüm bunlar beni o yaşında Türkiye’ye gelme fikrinden uzaklaştırıyordu. Bu nedenlerin dışında benim başka kişisel nedenlerim de vardı: Bulgaristan’da yaşadığım kasabada (Mleçino) bir gazete köşem vardı yedinci sınıftayken Bulgaristan’ın en küçük gazetecisi seçilmiştim. Fakat ailem beni Türkiye’ye gelme niyetleri olduğu için okuldan aldı. Türkiye’ye gelmek uğruna liseyi yarım bırakmak zorunda kaldım. Eğer Bulgaristan’da bir öğrenci okulu bitirmeden yarım bırakırsa devlete yüklü miktarlarda para ödemek zorundaydı. Ödedikleri miktar ailemi sarsmıştı. Ödemeyi yapmazlarsa ben yurt dışına

çıkamıyordum. Ailem benim ülke dışına çıkabilmem için devlete para ödemek zorunda kalmıştı. Tüm bu olumsuzlukları üst üste topladığımda ben de Türkiye'ye karşı bir soğukluk oluştu. Ama şöyle düşünebilirdim, sanırım. Bana seçme hakkı verilseydi. 20-21 yaşına kadar başka bir ülkede yaşayıp sonrasında, Türkiye'de yaşamayı isteyebilirdim. Çünkü dünyanın neresinde yaşarsanız yaşayın Türk'seniz Türkiye'de yaşamayı istersiniz. Bu tamamen vatan kavramından kaynaklanıyor. Yani İngiliz isen İngiltere'de yaşamayı istersin. Türk isen de Türkiye'de yaşamayı istersin. Kaldı ki Bulgaristan'da asimile edilmeye çalışılmışsın, ikinci sınıf insan muamelesi görmüşsün. Eninde sonunda tabii ki Türkiye'de yaşamak istersin. Fakat başta da bahsettiğim gibi yaşam kalitesi açısından basından okuduğumuz abartılar, Türkiye'de yaşayamayacağımızı gösteriyordu. Bu karalamayı yapmalarının nedenleri bizlerin Türkiye'ye değil de başka ülkelere gitmemizi istemeleri idi. Gitmemizi istemiyorlardı diye düşünmüyorum. İstiyor olmaları gerekir, çünkü asimilasyonun sebebi: Türklerin nüfusunun artması, Türklerin eğitim kalitesinin artması gibi sebeplerdi. Evet, Bulgarlar, Türklerin doktor ya da polis olmasına izin vermiyorlardı. Ama avukat Türk, öğretmen Türk, tarlada çalışan Türk'tü. Bulgarlarsa sadece liseyi bitirip sonrasında devletin gösterdiği rahat bir işte çalışıyorlardı. Zaten neden okusunlar ki devlet onlara liseyi bitirdiklerinde iş veriyordu. Yaz tatilini kış tatilini sağlıyordu. Şartları bu kadar rahat olduğu içinde Bulgarlar kendilerini yormak istemiyorlardı. Çalışan kesim Türklerdi. Türkler gidince ekonomileri sarsıldı. Çünkü birikmiş parası olanda Türklerdi. Bulgarlar yer içer yatar. Çünkü devlet onlara yapacak başka bir şey bırakmamıştı. Doğdukları andan itibaren eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçları karşılandığı için üretmiyorlardı. Türkler dönerken bankalardaki tüm paralarını çektiler. Paramızın Türkiye'ye girmesine izin vermiyorlardı. Türkiye'ye getirebileceğimiz para on beş dolarla sınırlıydı. Bu nedenle de Türkler, ellerindeki tüm parayla marketlerden alışveriş yaptılar. Marketlerde un, yağ, şeker, pirinç kalmadı. Bankalar boşaldı. Bu durumda Bulgarlar için zarardı ama çabuk toparlandılar.

Anı 1

İlk Protesto

O günleri yaşayanların hatırlayacağı ilk şey ilk gündür. "Asimilasyonun yaşandığı ilk gün. Kafamıza dank diye vurdukları ilk gün. İsimleri değiştirmek üzere hazırlanan belgeler tek tek evlere gönderildi. Belgede: "Gelin, isim değiştirmek için işleminizi yapın!" Yazıyordu. Tabii kimse isim değiştirmek istemedi. Hiç kimse ne isminden

ne dilinden ne de dininden vazgeçmek istemiyordu. Bunun sonucunda da halk durumu protesto etmek için bir miting düzenledi. Bu ülkede düzenlenen asimilasyon politikasını protesto için yapılan ilk mitingdi. Tarih 25-26 Aralık 1984'tü. Yapılan miting bizim evin önünde yapılmıştı. Civar köylerden insanlar evimizin önündeydi. Ben on yaşındaydım. Miting sırasında bizler okulda kapalı tutulmuştuk. Gece saat on bire kadar okuldaydık. Kış kar kıyamet. Okuldan bizi bir türlü göndermiyorlardı. Çünkü ailelerimiz mitingdeydi. Silah seslerini duyuyorduk çocuk yaşımızda hayatımızda ilk defa silah sesi duyduğumuz için bu sesler bize bomba gibi gelmişti. İnsanların çığlıklarını duyuyorduk. Öğretmenlerimiz ışıkları kapatıp sınıfta oturmamızı istemişti. Hepimiz çok korkmuştuk olanlara bir anlam verememiştik. Derken öğretmenimiz sınıftan çıktı. Sınıfımız ikinci kattaydı. Sınıfın altında camdan baktığımızda bir kömür yığını gördük hava karlı olduğu için kömür yığını kar yığını görüntüsündeydi. Kimimiz direkt o yığının üstüne atlayarak, kimimiz montları birbirine bağlayarak yaptığımız kalın iple dışarıya atlayıp kaçtık. Evlere gittiğimizde ailelerimiz perişandı. Herkes ağlıyordu. Sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti. Sokağa çıkma yasağı sürecinde korkudan ışıkları da yakamıyorduk. Pencerenin yanına annem yer yatakları sıralamıştı. Yanımızda da bir kavanoz bulunurdu, tuvaletimiz geldiğinde dışarı çıkıp belli olmayalım diye ihtiyacımızı gidermemiz için. Gece boyunca polisler sokaklarda gezmişti. Zaman zaman sokaktan çatışma sesleri geliyordu. Bu şekilde on - on beş gece geçirdik. Okula gittiğimizde hala isimlerimiz değişmediği için bizlere baskı yapıyorlardı. İsimleriniz Bulgarca olmadan okula gelemezsiniz diyorlardı. Bunları bize söyleyenlerde aslında Türk'tü. Tabi onlarda aldıkları emiri uyguluyorlardı. Bu asimilasyon süreci bende duygu değişimi olarak kaldı ve depresif bir altyapı oluşturdu. Yaşamın küçük olması sebebiyle devletimi çok seviyordum sanki bütün varlığım devletti. Devlet o sistemde annen baban gibidir. Her şey devlet. Sana ne söyleniyorsa inanıyorsun ve kapılar açık olmadığı içinde başka bir dünyayı tanıyamıyorsun. Dolayısıyla bu durum benim için beni çok seven anne babamın bir anda hiçbir sebep yokken beni dövmeye başlaması gibi bir şeydi. Tabi ben ailemin yedinci çocuğuyum. Annem babam yaşça diğer arkadaşlarımmın anne babalarına göre daha olgun oldukları için bu süreci daha iyi yönettiler, daha az etkilenmemiz için önlemler aldılar. Ama o dönemde olaylardan çok fazla etkilenip intihar eden ve psikolojisi bozulan insanlar vardı. Köyümüzün yakınlarında "Hallılar" adında bir köy vardı. Oradaki Türkler isim değişikliğine çok fazla direndiler. Devlet bu direnişi gece baskınları düzenleyerek bastırmaya çalışmıştı. Yani isim deği-

şikliği için bu baskınlarla ev ev gezip Türklere kendi rızalarıyla olmuş gibi imza attıracaklardı. Hallılar köylüleri de bu baskınlara karşı görevlilere yakalanmamak için şöyle bir yöntem bulmuşlardı: “Köyün girişindeki yüksek bir tepeye 3-5 nöbetçi dikererek görevliler geldiği zaman köye haber ulaştırıyor ve bu sayede köyü boşaltıyorlardı. Bu şekilde isim değişikliği belgelerini imzalamadılar. Fakat gidecekleri tek yer Rodop dağlarıydı. O karda kışta sabaha kadar dolaşırlarken 3-5 aylık bebekler öldü. Ama onlarında direnmek için seçtikleri yöntem böyleydi. Bunları yaşadktan sonra normal bir insan psikolojisine sahip olma şansınız olmuyor. Her ne kadar ben ve ailem, ailecek sınır dışı edilerek göç etmediyse de bu sebeplerle göçe zorunlu kılınmıştık. Babam 1933 doğumluydu. Askerliğini bedelli yapmıştı. Türkiye’ye gelmek için o dönemde sınıra kadar gelmişler ama sınır kapandığı için geri dönmek zorunda kalmışlar. Bu süreçten sonra babamın akli fikri hep Türkiye’ye gitmekteydi. “Bir hırkamda olsa, Türkiye’ye gideceğim.” Derdi. Dolayısıyla biz de çocukları olarak onlar nereye gidersen biz de oraya gitmek durumundaydık. Ayrıca Türk olmak Türkiye’ nin dışındayken çok kutsal bir kavram. Burada yaşayan insanlar, Türk olmanın kıymetini gerçekten bilmiyorlar. Bunun ne kadar önemli bir kavram olduğunun farkında değiller. Ona göre İngiliz olmak çok büyük bir kavram, ona göre Amerikalı olmak çok büyük bir kavram, Mısırlı olmak çok büyük bir kavram ama her nedense Türk olmak çok büyük bir kavram olamıyor. Bizim içinse Türk olmak büyük bir kavram. Türk olduğum için ben buradayım. Türk olmasaydım burada olmazdım. Türk olduğum için pek çok eziyet gördüm ve sistemde birçok değişiklik yaşadım. Türk olmasaydım yaşamayacaktım. Bu yaşadıklarımız bizleri sınıra götürdü ve biz bu yaşadıklarımızı Türk olmak uğruna Müslüman olmak uğruna yaptığımız için yaptıklarımız bize çok gelmiyor. Dayanıklılığımızda bundan kaynaklanıyor. Bir sonraki neslin, Bak! Kendi neslin değil bir sonraki neslin daha nitelikli yaşaması ve baskı görmeden yavurlaşmadan yaşaması için emek verdiğimizden Türkiye’ye geldiğimizde gördüğümüz sıkıntıları sıkıntı olarak kaydetmedik. O kadar yokluk yaşadık ki hatırladığım kadarıyla devlet bize 1 ay kadar ev kiramızın yarısını verdi. O zamana kadar yardımlar bitmişti. Bizden önce gelenlere devlet bir bir buçuk yıl kadar kira yardımı yapmıştı. Fakat ben ve ailem bunlardan yararlanamadık.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Manisa’ya geldiğimizde babam 56 yaşında annemse 52 yaşındaydı. Bense 16 yaşındaydım. Ağabeyimde orta yaşlardaydı. Ağabeyim için durum çok zordu. Bu nedenle uyum sağlayamadı önce İstanbul’a oradan da Bulgaristan’a geri döndü. Babam

asgari ücretle Vestel’ de iş buldu. Annem bir süre iş bulamadı, daha sonra çocuk bakmaya başladı. Kirada oturuyorduk. Bense kendime okumaktan başka şans vermemiştim. Hal böyle olunca da yokluk yaşamama gibi bir ihtimalimiz olmadı. Bulgaristan’dayken annem bana ve ablama epey çeyiz yapmıştı. Ablam Bulgaristan’da evlendi ve orada kaldı. Fakat çeyizlerin bir kısmı bizimle gelmişti. Bu zor dönemde annem bana ve ablama yapılan tüm çeyizleri sattı. Çünkü sofrada yemek yoktu. Annemin ilkokul öğretmeni Manisa’da yaşıyordu. Bize ev tutmamız için yardımcı oldu. Kira da olsa artık evimiz vardı ama evin kirasını ödememiz, içine yaşamak için bir şeyler koymamız gerekiyordu. İlk geldiğimiz yaz Kalemli köyüne tütün kırmaya gittim. Bu sayede amelelikten aldığım kısıtlı parayla okula başlamak için kıyafetimi ve kitaplarımı alabilir durumdaydım. Hiç olmazsa başlangıcı görebiliyordum artık. Yani geldiğimizde böyle bir süreç yaşadık. Sonrasındaysa annemin ilkokul öğretmeni beni kısa sürede hayata atılayım düşüncesiyle Ticaret Lisesi’ne kaydettirmiş. Ben o kısa sürede hayata atılma işini hiç anlayamadım. Liseye başladığımda arkadaşlarımdan, öğretmenlerimden Ticaret Lisesi dendiğinde, kısa yoldan hayata atılma kavramını duymuştum. Yanımda oturan sıra arkadaşıma: “Bu nedir?” Diye sordum. O da bana: “Biz okulu bitirince hemen çalışmaya başlayacağız ya o yüzden kısa yoldan hayata atılmak, staja gideceğiz, paramızı kazanacağız.” Dedi. Fakat ben kısa yoldan hayata atılmak istemiyordum. Zorunluluktan bu okula kaydedtirilmiştim. Bunu hocam Özer Yücelen’e söylediğimde neden Ticaret Lisesi’ne kayıt olduğumu sordu, bende: “Bu okulu düz lise biliyordum kendimi ifade edecek kadar Türkçe konuşamadığım için derdimi anlata-mamışım o nedenle de buradayım.” Dedim.

Okul yıllarımsa çok zorlu geçti. Çünkü ilk üç ay karşımdakinin ne demek istediğiyle ilgili hiçbir fikrim yoktu. Hatta okulun ilk dönemi iki zayıfım geldi. Bu bende kıyamet etkisi yarattı. Çünkü Bulgaristan’da dereceyle okul bitirmiştım. Zayıf olan derslerim Türkçe ile daktilo dersleriydi. Ne zaman “ğ”, ne zaman “y” olacak bir türlü kavrayamamıştım. Bir gün muhasebe dersinde Özer Hoca söylüyor, biz yazıyoruz: “Fatura virgül.” Diyor ben yazıyorum: “Virgül”. “Nokta” Diyor ben yazıyorum: “Nokta”. Tabi herkesin yazısı bitiyor benimki bir türlü bitmiyor. Bir yandan da acaba bu nokta ve virgül ne anlama geliyor diye düşünüyorum. Sonra arkadaşıma sordum: “Niye hoca hep virgül ve nokta diyor?” arkadaşım: Bu nokta, bu da virgül” dedi. Tamam, anlaşıldı artık virgül nokta yazmayacağım. Tabi bunun dışında terimleri de bilmiyordum. “+ ve – ne demek?”, “Oran ve orantı nedir?” gibi daha pek çok terimi

öğrenmem tam üç ayımı aldı. Kâbus gibi bir geçiş evresi yaşıyorsun. Göç depresyonunda olduğumu yaklaşık 5-6 yıl önce fark ettim. Yani 20 yıl göç depresyonuyla yaşamışım farkında değilmişim. 20 yıl boyunca benim o süreçle baş etmem sona ermemiş. Ta ki doktorayı bitirdim, bir doğruldum, bir süzgeçten geçirdim yaşadıklarımı. Çok affedersiniz, Ebemiz gevremiş ya! Bizim verdiğimiz mücadelenin çeyreğini Türkiye’de yaşayan insanlar vermiyor. Ne vatan kıymeti biliyorlar, ne meslek kıymeti biliyorlar, ne de para ve aile kıymeti biliyorlar. Hiçbir şey bilmiyorlar. O zaman bu ülkeye geldiğim için ben ne kadar mutluyum? Fifty fifty. Çünkü entelektüel anlamda tamamen hayal kırıklığı yaşadım. Türk olmak geri kalmak değil, Müslüman olmak geri kalmak değil, ama bu ülke insanı bunu böyle kabullenmiş ve bu durumu kullanıyor.

Yıllarca araştırarak öğrendim ki göç depresyonu denen şey ve göç psikolojisi insanı farklı bir üretim noktasına götürüyor. Nasıl bizim Türkler Hollanda’ya gittiğinde işe tuvalet temizliğiyle başlayıp sonra patron oluyorsa aynı durumu bizde burada yaşamışız. Ama bir farkla: “Biz sadece bunu Türk olmak uğruna yaşamışız.” Bunları sadece Türk olmak uğruna yaşamak çok kötü. Neden dersiniz: “Ben zaten Türk’üm ve burası zaten benim vatanım.” Bu kadar çok şey yaşamam gerekmiyordu. Bu kadar sıkıntı, yokluk, baş etme stratejileri... Her gün farklı bir şeyle baş etme stratejisi geliştiriyorsun. Evet, yaşam böyle bir şey aslında ama bir de çevrendekilere bakıyorsun: “Dededen kalmış, neneden kalmış(mal-mülk)” Zaten onların sıkıntılarla baş etme gibi bir derdi yok. Bu sefer ülke kimin sırtında duruyor? Sadece çalışanların sırtında duruyor. Sen üret, birileri yesin.

Göç sonrasında birazda kendi anne babamın ve o dönemde bizimle beraber göç eden arkadaşlarımın bakış açısıyla bakmak istiyorum. Aileler çok korkmuş evsiz barksız olmaktan ve sokakta kalmaktan. Maslov’ un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki güvenlik ihtiyacı, barınma ihtiyacı o kadar köpürmüş ki içlerinde çocuklarının geleceğini düşünmemişler. Bu nedenle de sırf başımızı sokacak bir evimiz olsun kaygısıyla çocuklarını okutmadılar. O gençlerde ailelerine maddi olarak destek olmak amacıyla üniversiteye gidemediler. Bulgaristan’da kafa kafaya gittiğimiz, ders başarısında yarıştığımız pek çok arkadaşımız ailesi ev yapsın diye okuyamadı. Göç sayesinde anne babalarımız harcanmıştı zaten. Bir sonraki neslinde harcanması çok kötü oldu. Şimdi o arkadaşlarımın pek çoğu hak ettikleri yerlerde değiller. Asgari ücretle fabrikalarda çalışıyorlar. Türkiye’deki eğitime gelince evet Türkiye’de eğitim Bulgaristan’a göre zor ve masraflı ama gerçekten zekiysen ve çalışırsan yaşamın içinde yerini buluyorsun.

Liseden sonraki eğitim hayatıma tekrar dönmek istiyorum. Boyum kısa olduğu için okul müdürü tarafından ilkokula alınmadım. Bu nedenle başlangıçta bir yıl ve göç nedeniyle bir yıl olarak toplamda iki yıl kayıpla üniversite sınavına girdim. Hedefim önce beden eğitimi öğretmeni olup milli eğitimde çalışmak sonraysa akademisyenlikti. Göçün bizde yol açtığı belki de en yararlı bakış açısı buydu. Yani sigortalı güvenli bir işte çalışmak, sosyal güvence önemliydi. 80’li 90’lı yılların en güvenli işiydi SSK’lı iş. Ben de o bakış açısıyla sevdiğim ve yapabileceğim bir iş olduğundan öğretmenliği seçtim. Ama devamında mutlaka akademisyenliği başaracaktım. Bunda Bulgaristan’da edindiğim sistemli çalışmanın katkısı çok fazla oldu. Akademisyenlik pek çok insanın yapamadığı bir şey. Sadece sınavları geçmeniz yetmiyor, insanları da geçiyorsunuz. Ben bu zor süreçleri çok şükür atlattım.

Anı 2

İnsan Avı

Bu hikâye tamamen benim dedelerimden duyduğum bir hikâyedir. Ama aktarmak istiyorum. 1912 yılında bizim köyde Bulgarlar “insan avı” diye bir oyun oynamışlar. Köyün erkeklerini toplamışlar. Onları toplu halde dağa çıkarmışlar. Daha sonra hepsini sıraya dizip dağdan aşağı doğru koşun ve canınızı kurtarın demişler. Onlar koşarken bildiğiniz bir domuzu, bir köpeği vurur gibi onları avlamışlar. Bir insan bunu köpeğe bile reva görmemeli tabi ki. Ne yazık ki 1912 de Bulgaristan’da böyle süreçler yaşanmış. Bunları düşününce ve günümüzde yaşananları düşününce Avrupa’nın hep arkasında durduğu insan hakları nerede o zaman? Hikâyeye, hikâyeye! Büyük balık küçük balığı yer. Sırbistan’da, Bosna’da paramparça öldürüldünüz mü? Onlar olurken Avrupa neredeydi? Onlara bile göz yumuldu. Biz asimilasyon yaşamışız, göç yaşamışız, hiç umuru olur mu Avrupa’nın? Avrupalı der ki: “Kaliteli yaşayayım.” Zaten onların kültürleri insan haklarına müsait olsa sömürgeleri olmaz. Hala Fransa’nın İngiltere’nin sömürgeleri var. Onların medeniyetleri hep hikâyeye. Medeniyet hiç umurlarında değil. “İyi yaşamak” önemli onlar için. Ve Türkiye’ye şöyle bakıyorlar: “Küçücük, gereksiz, orada sürekli tepinen yaramaz, pasaklı bir çocuk.” Onlar için sadece kendileri önemli. Avrupa birliğinden Yunanistan’ı çıkarmaya çalışıyorlar çünkü onlar için yük. Yunanistan Avrupa’ya yük gelirken senin benim problemimle uğraşır mı hiç? Türkiye’nin Avrupa birliğine girmesi hayal bence. Ben bunu düşünemiyorum bile. Bunun literatüre geçmesi bile saçma. Ne yapsınlar onlar Türkleri. Bir kere Avrupalı için Türkiye denildiğinde, Türk kelimesinin çok üstünde bir Kürt kavramı var.

Manisa'ya döndüğümde uyum sürecinde bunları yaşadım. Hiçbir zaman kötü muamele görmedim, dışlanmadık. Eski göçmenler bize sahip çıkmaya çalıştı. İlk geldiğimiz dönemde Makedonya göçmenlerinin oturduğu mahalle olan Malta'da ev tuttuk. Bize çok iyi çok merhametli davrandılar. Ama biz dayanamadık ve eski Bulgaristan göçmenlerinin oturduğu Akmesic' e taşındık. Sadece göç sonrası okulumda sınıf arkadaşlarım göç konusunda bilgisiz oldukları için söylediklerine biraz üzülmuştüm. Bana: "Sen Bulgar mısın? , Dedeleriniz Bulgar mı?" gibi sorular soruyorlardı. Bu tür soruları duyup çok ağladım. Bir arkadaşımda şöyle dedi: "Sen anne babalarımızın vergileriyle alınan sıralarda okuyorsun. Senin annen baban devlete para vermedi." Tabii bir daha ağladım. Böyle küçük şeyler dışında pek bir sıkıntı yaşamadım. Aksine sizin de tanıdığımız hocalarım çok sardılar, sarmaladılar bizi. Hatta beni hala takip ediyorlar, benimle ilgileniyorlar. Öğrenciliğim boyunca bir sıkıntım var mı, yok mu diye arayıp sordular.

Uyum sürecime gelince 8 yıl kadar uyum sağlayabilmek için uğraştım. Baktım olamıyorum, bıraktım. Aslına bakarsanız hala uyumlu olamıyorum. Eğer, Türkiye'ye, 12-13 yaşlarımda gelseydim daha uyumlu olabilirdim, sanıyorum. Yani tam olarak Türkiyeli gibi olurdum. Fakat artık benim dünya görüşüm sabitlenmiş ve değişmiyor. İletişim biçimimle, yaşam biçimimle ve aile biçimimle ne yazık ki uyum sağlayamadım. Tam olarak buralı olamadım. Ama Türkiyeli olmaktan da vazgeçmiyorum. Şu anda da imkânlarım, koşullarım Avrupa'da yaşamaya yeter. Eğer istersem 1-2 programla gider, gelirim ve yer edinir, Avrupa'da kalırım. Fakat böyle bir şey istemiyorum. Ben ülke olarak Türkiye'yi ve Bulgaristan'ı var sayıyorum. Başka ülkeler benim için kıymetli değil. Diğer ülkeleri hiç merak etmiyorum. Avrupa'dan nefret ediyorum, resmen sömürü düzeni. Avrupalılar daha nitelikli yaşamıyorlar. Kaliteli yaşamlarını sağlamak için çok hayat yok ettiler. Pek çok ülkenin hayatını etkilediler. Niye Bulgaristan'a müdahale etmediler, neden Bosna'ya müdahale etmediler, niye şimdi Suriyelilere destek olmuyorlar? Avrupalılarda nitelik yok. Onlar sadece daha iyi yaşamayı ve kendilerini düşünürler.

Uyum sürecime dönersem ilginç bir şey anlatmak istiyorum. Babam başlangıçta rüyalarında Bulgaristan'da olduğunu söylerdi: "Beni boş verin. Ben gündüz Türkiye'de geceleri Bulgaristan'dayım." Derdi. O zamanlar babamın ne demek istediğini anlayamamıştım. Derse koştur, işe koştur. "Acaba babam ne demek istiyor?" Diyordum. Yaşım ilerledikçe ben de artık rüyalarımda hiç Türkiye'de olamıyorum. Rüyalarım da tüm akrabalarım Bulgaristan'da tabii bende oradayım. Hatta eşimle ve kızım

da rüyalarım da Bulgaristan'da bir evde yaşıyorum. Bu konuda 6 ay kadar destek aldım. Artık çok kafama takmamaya çalışıyorum. Bu durumda etkili olan belki de annemin mezarının da Bulgaristan'da olması. Ama 5 yıldır her gece rüyalarım da Bulgaristan'dayım. Bu durum beni rahatlatıyor, boşaltım sağlıyor.

Bize gelirsek yani Türkiye'de yaşayan Türklere: "Biz tarih diye bir kavramı ilimize kemiğimize yerleştirmiyoruz. Sadece derslerden geçmek için okuyoruz. Aynı şekilde eğitim sistemimizde yetersiz. Bu sistem içerisinde boş gençler yetişiyor. Sadece tüketen ve sonra istenileni koyun gibi yapan insanlar yetişiyor."

Kaynak Kişi 12 Mümine Soytürk

Mümine Soytürk'ün Bulgaristan'daki Evi

Mümine Soytürk'ün Evinin Önündeki İlk Protesto Anıtı

İlk Protesto Anıtının Önünde Ölen ve Yaralanalar İçin Her Yıl Düzenlenen Tören

İlk Protesto Anıtı Önündeki Yapılan Törene Katılan Türkler

ANLATI 11

HÜSEYİN ORUÇ

Doğum Tarihi:

Göç Tarihi: Mart 1992

Geliş Nedeni: Sosyal Nedenler

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Kornitsa

Meslek: Makine Mühendisi

Göç Öncesinde Yaşanan ve Göç Nedenleri

İlk olarak Kornitsa' da yıllar önce bir trajedi yaşanmış anlatacaklarıma o olayı anlatarak başlamak istiyorum. İlk trajedi Bulgaristan'ın Gotzedalçev (Nevrozkop) şehrine bağlı Kornitsa köyünde 28 Mart 1973'te yaşanmış. Anlatacaklarım tam olarak bir soykırım değildi; ama saldırıda köyümüzden 5 kişi öldürülmüş ve 110 civarında da yaralanan olmuş. Bu olaydan sonra sürgüne ve hapse gönderilen insanlar olmuş. Ben olayı 1980 doğumlu olduğum için büyüklerimden duyduğum kadarıyla aktaracağım. Olayın ana sebebi Bulgaristan Hükümeti'nin 1973 yılında Bulgaristan'da yaşayan Türk ve Müslümanlara karşı yaptığı isim değiştirme kanunudur. Bu kanundan dolayı insanlar köy meydanında toplanıyorlar, oturarak ve şarkı söyleyerek bu durumu protesto ediyorlar. Protestolar sırasında bir gece Bulgar askerleri ve sempatizanları ve de köyde yaşayan Bulgarlar bir araya gelerek meydanda toplananlara gece baskını düzenliyorlar. Baskın sırasında insanların üzerine tazyikli su sıkarak silahla ateş ediyorlar. Bu sırada 5 kişi öldürülüyor. Ve devamında toplanmaya sebep olanlar hapse atılıyor. (Bu olaylardan dolayı halamın kocası ve dayım hapiste yatmıştır.) Hapse gönderilenler hapisten çıktıktan sonra yıllarca sürgünde yaşadılar. Sürgün şöyleydi: Kornitsa 'da yaşarken bu ailelere Bulgaristan'ın Vidin şehrinde yaşayacaksınız denildi. Bu şehre gelmeniz yasak dendi. Kimisi aileleriyle kimisi ise ailesini bırakıp sürgüne gitti. Eniştem İsmail Kahraman ve halam sürgüne gönderilenler arasındaydı. Hatırladığım kadarıyla halam ve eniştem 1990'lı yıllara kadar sürgünde yaşadılar. Daha sonra komünizmin dağılmasıyla durumlar tekrar düzeldi. Ama yinede Türk ve Müslümanlara karşı sürekli bir baskı vardı. Kadınların başörtülü gezmesi yasaktı. Yaşadığımız köyün %95'ten fazlası Müslüman'dı. Ama buna rağmen kadınların başörtü takması yasaklanmıştı. Başörtülü kadınlarla bunların içinde anneannem ve annemde olurdu. Tütün dizmeye gi-

derdik. Belediyecilerin geldiğini haber alan kadınların hepsi haklarında tutanak tutulmasın diye kuytu yerlere saklanırdı. Sünnet yasaktı. Kısacası dinle alakalı birçok şey yasaklanmıştı. Bu baskılardan dolayı Türkler ve Müslümanlar Bulgaristan'dan uzaklaşmak istiyordu. 89 göçüyle beraber özellikle Türk aileleri sınır dışı edildi. Bizler yani Pomaklar kısmını (Türk ve Slav karışımı deniliyor bizlere fakat ben de tam olarak bilmiyorum. Kökenimiz hala araştırılıyor. Birçok Pomak Derneği var ve nüfusumuz da fazla buna rağmen aslımız bilinmiyor.) Bulgarlar göndermiyorlardı. Türkleri göndermişlerdi. Fakat bizlere: “Sizler Bulgar’sınız.” Diyerek göndermediler. Bizler de daha sonra 92 yılında turist olarak geldik. Gelişimiz iki valizle olabiliyordu en fazla. Eğer çevremizde vize alabilen bir aile varsa o ailelere “Birkaç parça eşyamızı götürür müsünüz?” Diye ricacı olarak buzdolabı, televizyon gibi birkaç parça eşyamızı getirebildiysek şanslıydık. Türkiye’ye yaklaşık 100-150 hane aynı yerden turist olarak geldik. Bu ailelerin içinde vize alabilen 5 ya da 6 aile vardı. Bu gelişten sonra bizler 10 yıl kadar oturma izniyle Türkiye’de yaşadık. Daha sonra Türk vatandaşlığına geçebildik. Ben 10 yaşında bir çocuk olduğum için anne ve babamla geldim. Hatırladıklarımın çoğu bu şekilde. Ama bizden öncekiler çok daha fazla zulümler yaşamışlar. Annem 1970’teki olaylarda 17 yaşındaymış. Fakat hala olayları anlatırken ürperir. Bizler kulaktan dolma duyduğumuz için sadece etkileniyoruz. Fakat bu zulümleri yaşayanlar için çok zordur. Hatta bizim köyümüzdeki insanların çoğu özellikle yaşlılar bu yaşananlardan dolayı Pomak ismini kabullenmek istemiyorlar. Çünkü Bulgarlar büyüklerimize Pomak demişler. Bizim insanlarımızda bunu hiçbir zaman kabul etmemiş. Biz: “Türk soyundanız, Türküz.” Diye konuşurlar. Biz hala kendi aramızda: “Pomak’ız.” Dersek yaşlılarımız bize kızarlar. Çünkü onlar o dönemde yaşadıkları zulüm ve baskıları, Bulgarlar Pomak kelimesini Türk ırkını aşağılamak için kullandıklarından yaşamışlar. Bu nedenle de büyüklerimiz bu durumu içlerine sindirememişler. Bu yüzden de Pomak kelimesi büyüklerimizi yaralayan bir kelimedir. Yıllar geçtikçe insanlar bu yaşananları unutuyorlar ama hatırlanmasında yarar var. Bu nedenle bizler 28 Mart’ta öldürülen şehitlerimiz için köyümüzde (Karaağaçlı) pilav günü yapıyoruz.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Bizlerin gelmesine turist olarak gelmemizin dışında izin verilmiyordu. Vizeye başvurduk ama bize vize vermiyorlardı. Yasal olarak gelmemiz için izin verilmiyordu. Biz de çare olarak içimizden bir kişi vize aldığında o kişiyi tanıyorsak başlıca eşyalarımızı götürmesi için ona rica ederdik. Kabul ederse eşyalarımızı önden gönderirdik.

Benim ailemden Türkiye'ye ilk önce babamla ağabeyim geldi. İkisi İstanbul'a gittiler. Babamlardan sonra ailenin geri kalanı olarak bizler üç ay sonra İstanbul'a gelebildik. Tabi nasıl bir geliş: bir yatağımız, bir televizyonumuz, bir buzdolabımız bir de birkaç parça giyeceğimiz vardı. Ayrıca kalabalıkta gelmiştik. Bir evde 15 kişiydik. Çünkü kirayı paylaşarak ödemek daha hesaplıydı. İlk olarak İstanbul'da dayımlarla beraber ev tuttuk. 2 aileydik. 6 çocuk gerisi aile büyükleriydi. Ayrıca o yıllarda Bulgar parasının değeri çok düşüktü. Ekonomisi bozuk bir ülke olduğu için ailem Bulgaristan'daki 3 katlı bahçeli evimizi ancak üç yıl sonra 7 bin dolara satabildi. Arabamızı da 100 bin dolara satabilmiştik. O günün parasıyla 30-35 bin TL kadardı. Yıllarca emek verdiğin malını yok paraya satıyorsun. Ailemin bunu yapma nedeni de Belediye Başkanı'nın bize taksitli arsa vermesiydi. Alacakları arsanın üstüne ev yapabilmek için bizim durumumuzda olan herkes elinde parası olmadığı için malını yok paraya sattı. Bizim dönemimizde gelenlerin dezavantajı vize alamamamızdı. Eğer bizler de büyük göçle gelseydik devletten destek alabilirdik. Fakat 92'de bir tek valizimizi alarak turist gibi geldik. O zaman komünizm bitmişti. Serbesttik, yani dini bir baskı yoktu. Ama böyle ülkelerde yıllar geçtikçe, 15-20 yılda, 30 yılda bir, daha ırkçı, milliyetçi biri iktidara geldiği zaman maalesef böyle baskılar oluyor. Biz de bu ihtimale karşı Türkiye'ye geldik. Hatta şimdi bile Bulgaristan'da Ataka diye bir parti var. Ataka Partisi'nin geçtiğimiz seçimlerdeki propagandası: "Seçilirse, Türkleri sürgün edeceğiz." Şeklindeydi. Hatta bunların abes konuşan partizanları: "Türkleri sabun yapacağız gibi söylemlerde bulunuyorlardı." Maalesef hala bu devirde bile böyle laf edenler var. Her zaman illa ki ırkçı insanlar çıkıyor. Bu Türkiye'de de çıkar, başka ülkelerde de çıkar. Azınlığın olduğu yerlerde, vicdansız insan başa geçtiği zaman bunların önüne geçilemiyor. İşte, 92'de de benzeri olaylar Bosna'da oldu. Biz göç ederken Bosna'da da katliamlar oluyordu. Binlerce insan öldü. Ne yazık ki Balkan Müslümanları her zaman bu zulmü yaşamışlardır. Rahmetli anneannem biz göç etmeden önce anlatırdı. Onun babasını lime lime yapmışlar. Büyük dedemin cesedini bir dere kenarında parça parça bulmuşlar. O dönemlerde birçok insan, birçok trajedi yaşamış. Ne yazık ki azınlık Müslümanlara karşı çok fazla zulüm olmuş. Örneğin, Türkler de azınlıklarla yaşamışlar ama

Türklerin azınlıklara yaşattığı bir trajedi yoktur. Müslümanlara karşı her zaman baskılar olmuştur.

İstanbul'dan Manisa'ya gelişimiz tam olarak belli değildi. Manisa'ya gelmeye şöyle karar verdik. Manisa'da yaşayan 1950-1960 göçmenleri var. Bunlar bizlerden

40 yıl önce Manisa'nın Karaağaçlı Kasabası'na gelmişler. O grup içerisinde hala akrabalarımız var. Bizim geldiğimiz göç grubunun 120 hanesi vardı. Bunların 25'i İstanbul'a gitti. Geri kalanı Karaağaçlı'ya geldi. Biz de İstanbul'a gelenlerdendik. Dayımlarla beraber aynı dairede oturuyorduk. Fakat bu şekilde iki aile apartman dairesinde yaşamak çok zordu. Üç ay sonra ağabeyim Karaağaçlı'ya çalışmaya gideceğini söyledi. Tabi ağabey dediğim kişide 17 yaşındaydı. O yaşta mecburiyetten çalışıyordu. Yaşlılarının çoğu Manisa'da olduğu için Manisa'ya yerleşti. "Gerekirse ben çalışır size, buradan para gönderirim." Dedi. Ağabeyim böyle bir karar alınca biz de ailecek Karaağaçlı'ya geldik. Diğer gurubun Karaağaçlı'ya geliş nedeni ise 1950'lerde göç eden akrabalarının Karaağaçlı'da yaşamasıydı. Göçmen olduğunuzda gittiğiniz yerde yedi kuşak öteden bir akrabanız dahi olsa bu sizin için tutunacak bir dal demektir ve çok önemlidir. Bulgaristan'da yaşadığım dönemde Karaağaçlı Kasabasıyla bağlantımız vardı. Karaağaçlı Kasabasından durumları iyi olanlar sık sık Bulgaristan'ı gezmeye gelirlerdi. Türkiye'den birisi geldiğinde Bulgaristan'da adeta şenlik olurdu. Türkiye'den gelen akrabalarımız hatta akrabamız olmasa bile herhangi birisi bizler için çok büyük değerdi. Onlar için kuzular kesilir, yemekler düzenlenirdi. Sanki çok büyük bir insan gelmiş gibi bir hava olurdu. Çünkü insanlarda Türkiye'ye karşı bir özlem vardı. 92'de fırsat çıkınca bu nedenle pek çok aile Türkiye'ye göç etti. Birçok aile ise gelmek istediği halde buna cesaret edemedi. Çünkü hakikaten gelişimizi düşündüğümde babamın çok cesur davrandığını görüyorum. Kendimi babamın yerine koyuyorum da babam Türkiye'ye geldiğinde tam da benim şu anki yaşımdaymış(38). 7 ile 17 yaş arasında 3 çocuğu varmış. Ve şu anki parayla cebindeki para 10 bin lira kadar bir para. Sadece babam değil tabi ki gelenlerin birçoğu böyleydi. Geldiğimizde 3 lira 5 lira parası olan insanlardı. Bu parayla ne yapılabilir. Şu an da çocuklar 2000 TL'lik telefon kullanıyorlar. Bizimkiler o parayla göç etmişler. Cesaret edip gelmişler. Allah onlardan bin kez razı olsun. Çünkü bizler Bulgaristan'da şu anki yaşam standardımıza hiçbir zaman ulaşamadık. Şu anda orada hala din asimile ediliyor. Bulgaristan'a gittiğimizde birçok Müslüman'ın çocuklarını artık Hıristiyan ismi verdiğini görüyoruz. Düşündüğüm zaman insanlar Türk ismi, Müslüman ismi olarak kalsın diye canını vermiş diyorum. Şimdi ise belki ölen kişinin torunları Bulgar ismi taşıyor. Ve kendi isteğiyle taşıyor. Belki biz de Bulgaristan'da kalsaydık bizler de çocuklarımıza Hıristiyan ismi koyacaktık. Çünkü insan nasıl yaşıyorsa bulunduğu ortama adapte oluyor. Belki biz olmazdık ama bizim çocuklarımız ya da torunlarımız olurdu. Bulgarlar da bunun için artık şöyle yapıyorlar, Türk ismi taşıyanları devlet işlerine almıyorlar. Yani seni

dışlıyorlar aslında. Sen de ne yapıyorsun, Türk ismi çocuğuma engel olmasın diyerek Bulgar adı koyuyorsun ve bu durum belli bir süre sonra normalleşiyor. Bu biraz da şu anda sert baskılar olmadığı için oluyor. Bizim ailelerimize yapılan baskılar bugün Bulgaristan'daki Türklere yapılırsa onlar da direnirler. Ama baskı olmayınca direnişte olmuyor. Türklerde 40-50 yıl öncesini unutup tabii. Bulgarların şu andaki politikaları aslında kendileri açısından daha mantıklı fakat Türkler ve Müslümanlar için dezavantaj. Zamanında şiddet politikası uyguladılar ve bunun zararını gördüler. Çünkü şiddet politikası daima ters teper. Şimdi ise politikaları daha akılcı. Diyorlar ki “Seni ekonomik olarak daha fazla yoracağım, devlet işine almayacağım, iyi işe almayacağım, vs. vs...” böyle olunca da çok fazla şiddet görmediği için insanlar bu avantajları düşünüp farkında olmadan milli benliklerini, Müslümanlıklarını yavaş yavaş terk ediyorlar. Çünkü Müslümanlığı bilmeyen bir insanın din değiştirmesi kolay. Gelecek nesil belki de: “Hıristiyan olalım o da din, bu da din.” diyecek. Bunu da yakında benimseyecek. Çünkü 1990'dan bugüne 25 yıl geçmiş aslında o zulmün, çekilenlerin unutulması çok hızlı olmuş. Bu nedenle de böyle bir değişim de yaşanabilir. Fakat tüm bu yaşananlardan sonra kalanların bu kadar kısa sürede asimile olması çok acı.

Türkiye'ye geldikten sonra ailem ne iş bulursa onu yaptı. Annem İstanbul'da bir yemekhanede dağıtım işi buldu. Babamsa fabrikada asgari ücretle çalıştı. Manisa'ya geldiklerinde de genelde en düşük işlerde çalıştılar. Babam, yıllarca deri fabrikasında çalıştı. Ama yine de sigortalı iş olduğu için pek çok insana göre şanslıydı ve emekli olabildi. Ne yazık ki birçok insan o dönemde sigortasız çalıştırıldı. Çünkü kimlikleri yoktu. İşverenler: “Sizin sigortanız işe yaramaz. 100 TL fazla vereyim.” diyordu. O durum tabii ki insanlara başlangıçta tatlı geldi ama bu şekilde çalışanlar emekli olamadılar. Bayanların çoğunluğu tarlada çalıştı. Çünkü çocuklarını bırakacak yerleri yoktu. Tarlaya çocuklarını da götürebiliyorlardı. Bu şekilde çocuklar tarlada büyüdü. Bulgaristan'da babam orman görevlisiydi. Bıçkı makinesi ile odun kesiyorlardı. Devlet memuruydu. Zaten köyümüzde yaşayan insanların başka alternatifi de yoktu. Çünkü köyümüz dağın eteğindeydi. Köyde ormancılıktan başka tütün vardı. Annem tütün ekerdi, babam da ormanda memurdu. O şekilde bir geçim vardı. Günümüzde çok fazla tütün ekilmiyor ama o yıllarda her aile tütün ekerdi.

Ben Manisa'ya 5.sınıfın dönem arasında geldim. İstanbul'da hemen okula başladım. Bizleri yaşımıza bakmadan rastgele bir sınıfa topladılar. Çünkü amaç ilk olarak bizlere Türkçeyi öğretmektir. Geldiğimizde Türkçem yok denecek kadar azdı. “Adın

nedir?” sadece bunu sorduklarında biliyordum. Onu da gideceğimiz birkaç ay önceden belli olduğundan biraz öğrenmiştim. İlk sınıfa girdiğimde bayan bir öğretmen vardı. Bana bir sürü soru sordu. Ben ilk defa Türkiye’de o gün irkildiğimi hatırlıyorum. Bilmediğin bir insan ve bilmediğin bir dilde sana bir sürü soru soruyor. Bunların içinden bir ara adın neyi yakaladım. Ya da belki de öğretmen yavaş yavaş sormaya başladı. Sadece ismimi söyledim. Ama yine de onlara teşekkür borçluyuz, çok yardımcı oldular. Derslere çokta katılmadık ama bir defter verdiler herhalde Türkçeye aşinalığımız olsun diye hikâyeleri defterden deftere geçiriyorduk. Muhtemelen hikâyeler hafızamızda kalsın diye yapturdılar bunları. Sonra üç ayda yani Mart’tan Eylül’e kadar çat pat Türkçeyi öğrendik. Sonra Karaağaçlı’ya geldik. Karaağaçlı’da tekrar 5.sınıftan başladık. Bir sene kaybım oldu. Burada öğretmenler arasında tartışma oldu. Bu çocukları 5.sınıfa verelim mi? Türkçeyi düzgün bilmiyorlar gibi. Ama ilkokulda olduğumuz için toplama çıkarma gibi matematiksel işlemleri zaten biliyorlar. Diğer eksiklerini de ortaokulda öğrenirler diye düşündüler.

Anı 1

Müzik Dersi

Müzik dersinde şarkı söyleniyor. Ben Türkçe bilmediğim için duyduğum kelimeleri kafama göre yorumluyordum. Öğretmenimiz herkese güncel bir şarkıyı öğrenip diğer derse öğrenip gelmemizi istemişti. O dönemlerde meşhur olan “Abone” isimli bir şarkı vardı. Ben o şarkıyı sınıfta söylemeyi tercih etmiştim. Ama her nedense ben söylemeye başlayınca öğretmenimizde dâhil bütün sınıf kahkahalarla güldüler. O zaman neden güldüklerine anlam verememişim. Muhtemelen kelimelerin yarısını farklı yarısını farklı telaffuz ettiğim için olmuştu. Böyle komik bir anı hafızamda kaldı. Fakat dil bilmemek kadar kötü bir şey olamaz bana göre.

Özellikle anne babalarımız dil konusunda zorlandılar. İş yerlerinde amirleri onlara iş buyurduğunda genellikle söylenilene anlamıyorlardı. Karşı taraf birkaç kez tekrarlamak zorunda kalabiliyordu. Tabi anlayışlı insan var, anlayışsız insan var. Bu sebeple büyüklerimiz çok azar işittiler, çok mahcup oldular. Hatta işini bırakanlar ya da işine son verilenler oldu.

Eğitim hayatıma dönersem ilk ve ortaokulu Karaağaçlı’da okudum. Liseyi Manisa Lisesi’nde bitirdim. Daha sonra Cumhuriyet Üniversitesi’nde makine mühendisliği okudum. Şimdi kendi işimizi kurduk. Diğer kardeşlerime gelince: Benden 5 yaş büyük olan ağabeyimin okuma şansı olmadı. Ağabeyim inşaat sektöründe çalıştı.

Şimdi alçı dekorasyon işi yapıyor. Başlangıçta bir fayansçının yanında çırak olarak başladı, zamanla kendi işini öğrenerek alçı dekorasyon atölyesini kurdu. Küçük kardeşimse, metal öğretmenliği bölümünü bitirdi, o da öğretmenlik yapıyor. Ama şöyle söyleyeyim bizim yaş gurubumuzda üniversite mezunu olarak çok az kişi var. Ancak benden 3-5 yaş küçükler üniversite mezunu olabildiler. Çünkü dil sorunu sınıfta başarıyı etkiliyordu. Başarı olmayınca da öğrenci dersten soğuyordu. Birçoğu ne olacak sanki liseyi bitirip anne babamız gibi fabrikaya girer, çalışırız diye düşündüler. Bu durum göç eden çocuklar için büyük bir dezavantajdı. Hele ki ağabeyim gibi 15-16 yaşında göç eden çocukların pek çoğunun okuma şansı olmadı. Çünkü dil bilmiyorlardı ve de ailelerin ekonomik gücü yoktu. Ayrıca devlette destek vermedi. Hatta yıllarca oturma izniyle yaşayıp vatandaş bile olmadık.

Anı 2

Maalesef diyerek bir anımı aktarmak istiyorum. Ailemle belli aralıklarla oturma iznimizi yenilemeye giderdik. Fakat oturma izni için istenen para bizimkilere çok yüksek geldiğinden biz vizemizi yıllık değil de maddi nedenlerle 2-3 yılda bir yaptırıyorduk. Vize yenilemede memur olarak çalışan Bulgaristan göçmeni bir ağabeyimiz vardı. Biz o birime her gittiğimizde bizleri 1-2 saat bekletirdi. Sırada hiç kimse olmasa da bizler dairede en az 2 saat beklerdik. Annem babam Türkçeyi bilmiyordu. Onlara ben tercümanlık yapıyordum. Vize dairesinde saatlerce oturma izni yenileyeceğiz diye beklerdik. Ben ara ara “Ne zaman sıramız gelir.” Diye sorduğumda: “İşim var kardeşim görmüyor musun?” Diye beni terslerdi. Fakat hiçbir şey yapmazdı. Sırada başka kimseler olmadığı halde bizi birkaç saat bekletirdi. Bu beyin dışında görevli genç bir memur daha vardı. Eğer ona denk gelirsek işimiz hemen biterdi. Ben o ağabeyin Bulgaristan göçmeni olduğunu ve bizler Pomak olduğumuz için bize gıcık davrandığını daha sonradan öğrendim ve bu olay göç sonrası beni en çok yaralayan olay oldu.

Allah var ya, çok fazla dışlanma yaşamadık. Sadece ilk geldiğimizde bizlere “Siz Bulgar’sınız.” Diyorlardı. İşin tuhaf tarafı bana bunu söyleyen arkadaşımın babası da 1950’de o kundakta bebekken bizim köye gelmiş. Yani aramızda akrabalık var. Ama başlangıçta konuşmayı beceremediğimiz için çekingendik ve kendimizi savunamıyorduk. O zamanlar Pomaklığı da bilmiyorduk. Yaşlılarımız da: “Biz Türk’üz.” Diyorlar. Bu karmaşada bizlere Bulgar diyenler oldu. Bu söylemler bizleri çok yaralardı. İlerleyen zamanlarda böyle söyleyen akrabalara: “Biz Bulgar’sak, siz de Bulgar’sınız.”

Diye cevap vermeye başladık. Zamanla kabullenmeye başladılar. Çokta büyük baskılar yaşamadık. İlla ki bir takım laflar söylendi ama bunlar birlikte oynamamıza engel olmadı. Fakat bu laflar bizleri yaraladı, o yüzden de unutulmadı.

İki ülke arasındaki yaşamı kıyasladığımda bizim yaşadığımız bölgede insanlar hep çalışırdı. Sadece iş yoğunluğu vardı. Büyüklerimin çok fazla eğlenme sosyalleşme şansları yoktu. Tütün çok yorucu bir iştir. Sabahtan akşama kadar bütün vaktimizi alırdı. Sabah 3'te kalkıp tütün toplamaya gidilirdi. 8'e kadar tütün toplanırdı. Daha sonra sınıklara dizilir ve asılırdı. Bu çalışma akşam 5'e kadar sürerdi. 5'ten sonraysa evdeki hayvanların işleri vardı. Annelerin zaten sosyal faaliyeti yok denecek kadar azdı. Babalara gelince onlar biraz daha avantajlıydılar. En azından akşamları kahveye çıkarlardı.

(Bu dakikadan sonra görüşmemize Hüseyin Oruç'un arkadaşı Kaynak kişi 14 dâhil olmuştur. Mülakatımız her ikisiyle beraber devam etmiştir.)

Hüseyin Oruç:

Bulgarların Pomakları, ayrı bir ezme politikası vardı. Beynimize sürekli Bulgar olduğumuzu yerleştirmek istiyorlardı. 1970'li yıllarda, Yunanistan ve Bulgaristan Türklerle Pomakların arasını soğutmak için bir toplantı düzenlemiş. Bu toplantının bir diğer amacı da Bulgaristan'da ve Yunanistan'da yaşayan Pomakları birbirinden ayırmakmış. Çünkü her iki tarafta bulunan Pomakların Müslüman olması ve Türklerin de Müslüman olması onlar için tehlike arz ediyormuş. Bu toplantının yılından tam olarak emin değilim ama büyüklerimden duyduğum kadarıyla 1970'li yılların başlangıcıymış. Bu toplantıda alınan kararlar doğrultusunda çeşitli politikalarla Türklerle Pomaklar birbirlerine düşman edilmişler. "Pomaklar cahil, Pomaklar pis millet." gibi söylemlerle iki Müslüman topluluk birbirlerine düşman edilmiş. Örneğin, emniyet müdürlüğündeki vize işlemleri memurunun bana kötü davranma sebebi de budur. Bu bölücü politikadan kaynaklanan durum iki toplum arasında çok başarılı olmuştur.

ANLATI 13

KAYNAK KİŞİ 14

Doğum Tarihi:1972

Göç Tarihi:1994

Geliş Nedeni: Sosyal Nedenler

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan-Deliorman

Meslek: İşçi

Göç Öncesinde Yaşananlar ve Göç Nedenleri

Benim babam Pomakların yoğun olduğu bölgede doğmuş. Dedemin babası 1912 yılında Çanakkale'ye geliyor ve şehit düşüyor. Dedem yetim kalıyor ve başka bir yetim kızı olan rahmetli babaannem ile evlendiriliyor. Babaannemin de amcaları neyi var neyi yoksa elinden almışlar. Dedem o zamanlar geçimini çobanlık yaparak sağlıyormuş ve babaannemi de alıp Bulgaristan'ın Deliorman bölgesine yerleşiyor. O bölge Türklerin ağırlıklı olduğu bir bölgedir. Ben doğma büyüme Deliormanlıyım. Oradaki Pomak ve Türk ayrımını kimse bilemez. Türklerle aramızda çok ciddi bir kin ve düşmanlık vardır. Ne ben onları görmek isterim ne de onlar beni. Benim köyümde 800 hane vardı. Bunun 730'u Türk, 42'si Pomak eviydi. Sayının geri kalanı Bulgar ve Çingen evinden oluşuyordu. Bildiğim kadarıyla Lozan Anlaşması'na göre anlaşmaya katılanlar arasında Bulgaristan'da var. Deniliyor ki: "T.C. Devleti bir ulusal devlettir. Bulgaristan Cumhuriyeti Devleti bir ulus devletidir ve azınlıkların nüfusu %50'yi geçtiği zaman azınlıkların özerklik hakkı doğar. Yapılan isim değişikliği baskıları bundan kaynaklanıyor. Türklere göre Pomaklar biraz daha çoğaldığında, Bulgarlar hepimize Müslümanlar çoğaldı diye bakıyorlar. Bu nedenle bizler ilk olarak Pomakların ismini değiştirelim ve dünya kamuoyuna da bunlar Bulgar deriz, diyorlar. Pomaklara yapılan asimilasyon çalışmaları 1970'te başlıyor, 1974'te bitiyor. Babam o dönemde iki yıl hiç eve gelmemiş. Kadınlarsa baskının yoğun olduğu o iki yıl boyunca baltalarla bir evde toplanmışlar. Erkekler sağda solda saklanmışlar. 74'te baskılar bittikten sonra eski düzenlerine dönmüşler. Bulgarlar 78-80 arası nüfusun tekrar arttığını görüp isim değişikliğine bu kez Türk Çingenelerden başlıyorlar, 85'te ise tamamen Bulgar soyu dışında olan herkesin ismi değiştiriliyor. 92'de komünizm rejimi bitince baskılarda sona erdi. Ailem Türkiye'ye dönmek için yani vize almak için çok uğraştılar. Fakat Bulgar Hükümeti 71 ve 72 doğumlulara pasaport vermiyordu. Bu nedenle bana da pasaportu yasadışı yollardan aldık. Fakat ben vize alamadım. Daha sonra babam rahmetli babaannemlerle beraber turist olarak üç yıl uğraştıktan sonra para karşılığı pasaportlarımızı alıp turist olarak Türkiye'ye geldik. Bu zaman zarfında benim artık askerlik yaşım geldiğinden beni askere aldılar. Babam Türkiye'ye gitmeden önce askere benim yanıma ziyarete gelmişti. Ben o dönemde 3 buçuk aylık askerdim. Bana: "Biz adam bulduk ve turist vizesi aldık. Biz gitsek ve sen gelemeden bu duruma ne dersin?" Dedi. Bende: "Baba gidin, ben sonra tek başıma her türlü gelirim." Dedim. Ama öyle olmadı. Bir buçuk yıl kadar vize için uğraştım. Sofya'ya gittim olmadı, Suriye'ye vize için

başvurdum yine olmadı. 3.denememde beni dolandırdılar ve paramı kaptırdım. 4.denememde Deliorman'dan birini buldum. O kişi Türk başkonsolosluğundan birini tanıyormuş. O sayede bir miktar para vererek bir gecede vizemi çıkarttım. Maalesef vize işlemim rüşvetle oldu.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Geldikten sonra ailem Barbaros Mahallesi'nde kirada oturuyordu. Ben de onların yanına geldim. İş konusuna gelince sigortasız her yerde çalışabiliyordunuz. Şimdi sanayiye işçiyim. 2 kızım var. Biri için yarın üniversitede başvuru yapacağız. Hacettepe Üniversitesi ucu ucuna tutuyor gibi. Kızım ilk binde. Göçmenlerde, özellikle Bulgaristan göçmenlerinde ders başarısı yüksektir. Bizim başarımızın sebebi çok zor bir yaşantımızın olması ve Bulgaristan'da almış olduğumuz eğitimidir.

Hüseyin Oruç:

Çünkü Bulgaristan'da eğitim ezber üzerine kurulu değildir.

KAYNAK KİŞİ 14

Bulgaristan'da sadece ezber olarak milli marşı, çarpım tablosunu ve Mendel'in tablosunu öğretirler. Bunun dışında eğitimin tamamı yoruma dayalıdır.

Hüseyin Oruç:

Türkiye'ye geldiğim dönemde başlangıçta bizi ilkokula aldılar fakat T.C. vatan-daşı olmadığımız için ortaokula başlayamadık. Dönem başlangıcında iki ay sonra ortaokula kaydolabildik. Bunun için de o dönemdeki belediye başkanımızın araya girmesi gerekti. Okula başladığım günlerde Bulgaristan'da 5. Sınıfı okumuştum. Burada da 2 kez 5. Sınıfı okudum. Yani Türkiye'de hiç okumamış gibiydim. 6.sınıfa başladığım günün ertesi arkadaşlarım matematik sınavı oluyordu. Öğretmenim sınava benim de seviyemi ölçmem için girmemi istedi. Ben o sınavdan sınıfın en yüksek notu olan 98'i almıştım. Öğretmenim çok şaşırılmıştı. Bulgaristan'da 5. Sınıfın sadece 1.dönemini okumuştum. Hatırladığım kadarıyla Bulgaristan'daki eğitim sistemini şu şekilde anlatabilirim: Sınav diye bir şey yoktu. 4. sınıfta ortaokul başlıyordu. Benim okuduğum dönemde ilk 3 sene ilkokul tek öğretmenli sistemdi. 4.sınıfta çoklu öğretmen sistemine geçiliyordu. Orada 4.sınıfta şunu yaşamıştım: Okulun ilk günüydü.(Türkiye'de daha ilk hafta öğretmenlerle tanışırın) Öğretmenimiz konuyu anlattı ve bir dahaki derse şu konuyu bilin diye bize ödev verdi. Tabi biz daha çocuk olduğumuz için önemsemedik. Bir dahaki derse girdik. Tesadüf bu ya öğretmenim gitti beni kaldırdı: "Anlat bakalım." Dedi. "Hocam neyi anlatacaktım? Dedim. Hoca: "Neyi mi anlatacaktın!" Dedi. Sonra

not defterine “2” yazdı. Bulgaristan’da en düşük not 2’ydi. Sınav mınav yok ilk notum zayıf. Orada her derste bu şekilde 2 kişi seçilirdi ve o kişi öğretmenin verdiği dersi anlatırdı. Yani bir derse çalışmazsak sınıfta kalma ihtimalimiz olduğundan her derse hazırlıklı giderdik. Dolayısıyla sene boyunca tüm derslerde hazırdım. 2 aldığım ders tarih dersiydi. Zayıf olduğu için o dersin her dersine hazırlıklı gittim. Ama ortalamam 3 geldi. Belki buradaki sınav usulü olsaydı, ortalamam 90 olurdu. Çünkü her konuyu noktasına virgüline kadar bilerek girmiştım derslere. Bana göre bu sistemin şöyle bir güzelliği var: “Kardeşim sen ders çalışmak zorundasın. Her dersi bileceksin.” Diyor. Yoksa sınıfta kalma ihtimalin var. Türkiye’ de ise bir hafta öncesinden sınav belli. 2 gün öncesinden söyledin mi çocuklar isyan ediyor nasıl çalışacağız diye. Bence doğru olan Bulgaristan’ın sistemidir. Yıl boyu her gün okula hazırlıklı geliyorsun.

Kaynak Kişi 14

Ben lisedeyken öğretmenlerimiz bizleri özellikle sözlüye kaldırırdı. Eğer sözlü sırasında konuları birebir kitaba bağlı olarak anlatırsak sınıfta kalırdık. Her derste okuduğumuz şeye yorum katmamız istenirdi. Burayla çok farklı bir sistem asla ezberci değil.

Benim şu an Türkiye’de okuyan 2 öğrencim var. Benim öğrenciliğimde babam hiç okula gelmemişti. Bilmiyorum, sistem mi yanlış yoksa ben de mi bir sıkıntı var? Ama ben, 2-3 haftada bir çocuklarımla okulundayım. Çünkü burada eğitim ezberci, bilgi yüklemesi fazla. Bu nedenle de hep kontrol istiyor. Bulgaristan’daysa Liseyi bitirdikten sonra bitirme sınavları vardır. Bu sınavlarda, matematik, Bulgarca, edebiyat bir de meslek lisesi iseniz uygulamalı sınavlara giriyorsunuz. Bütün notlarınız pekiyi olsa da o sınavı geçmeden mezun olamazsınız. Sınav şu şekildedir: Sınavda herkes tek başına bir sıraya oturur. Her sınıfta merkezden gelen ses sistemiyle sorulan soruları duyarsınız. Sofya’dan merkezden sorular okunur, öğrenciler cevaplar. Tabi başımızda gözetmen hocalar vardır. Ben bu sınavdan sonra meslek lisesinde okuduğum için bir de uygulama sınavına girmiştım. Uygulamada traktöre pulluk bağlayıp tarlayı sürdüm. O şekilde mezun olabildim. Bulgaristan’da 4 yıl okumanızın ve çok başarılı olmanızın bir önemi yoktur. Bunlar diploma almanıza yetmez. En son yapılacak merkezi sınavdan ve meslek lisesi öğrencisiyseniz de ayrıca uygulamadan geçmeniz gerekir. Ben uygulama sınavında öğretmenin sorduğu soruları anlattım. Öğretmen: “Çok iyi yorum kattınız kitabı hiç açmamışsınız” Dedi. Kitabı gerçekten açmamıştım. Çünkü köyde büyüdüm. Ben ziraat teknisyeniyim. Köyde büyüdüğüm için ekimin-dikimin nasıl olduğunu iyi bilirim. Fakat maalesef burada kendi işimi yapamadım.

Türkiye’de çalışmaya başladığımda Dino Gıda’da çalıştım. Bu şirkette bize muavin derlerdi. Ama biz hamallık yapıyorduk. Bakkallara dolu kasa götürüp boşları topluyorduk. Daha sonra Gema Elektrik’te çalıştım. Orada anlaşılmadık. Daha doğrusu, bir gün aldıkları prefabriği su basmıştı. Bizler yalın ayak su baskınını engellemeye ve suları temizlemeye yardıma gittik. Bu yardımımız sonucunda bizlere yarım ekmek köfte getirdiler. Dışarıda ise dolaşan kendi köpekleri vardı. Ona tam ekmekten köfte verdiler. Bu davranış benim çok zoruma gitti. Köpek kadar haysiyetim yok dedim ve işi bıraktım. Sonra Tele set firmasına girdim. Bir süre sonra oradan da ayrıldım. Bir yaz inşaatlarda çalıştım. Son olarak sanayide İndesit’ te iş buldum. O günden bu güne kadarda İndesit firmasıyım. Eşimde çalışıyor. Bizde bütün bayanlar çalışır. Eş çalışmadan aileni büyütemezsin. Biz göçmenlerin iş seçme şansı yoktur. Biz çalışacak iş buluruz, iş seçmeyiz. Ben eğer kendi mesleğimde iş yapayım dese ydim hala işsizdim.

Hüseyin Oruç:

Ben makine mühendisliği okudum. Ama istisnasız her yaz inşaatlarda çalıştım. Bizim için yaz, tatil değil çalışma dönemidir. Bütün göçmen çocukları için durum böyledir. 12 yaşında çapaya başlamıştım. Türkiye’ye ilk geldiğim yıllarda yaşlılarım oyun oynarken yevmiyeye çapaya giderdim. Sadece ben değil, çevremdeki tüm göçmen çocukları bu işi yapardı. Bunun için yaşta önemli değildi. Biraz iş yapabilecek tüm çocuklar göçmen anne babanın gözünde bir umuttur. Bir yevmiye bir yevmiyedir. Bu açıdan ailelerimize de bir şey söyleyemeyiz. Çünkü çok zor şartlarda mücadele etmişler. Bir valizle gelip bir dünya kurmaya çalışmak kolay değildir. Kaynak kişi 14: Ben bir çuvala geldim, valizim yoktu. Birçok insan Bulgaristan’dan çok donanımlı gelmesine rağmen hak ettiği yerlerde çalışmamıştır. Bulgaristan’da alınan iyi eğitime rağmen orada mühendis olan bir kişi Türkiye işçi olarak çalışmıştır.

Kaynak Kişi 14:

Ben köyümüzde olan baskılardan söz etmek istiyorum. Benim bölgem Şumnu Deliorman bölgesidir. Bizim köyümüz Romanya sınırına yakındır. Köyümüzde 4 cami vardı. Hepsini de mühürlemişlerdi. Zaten mühürlenmeden önce de camiye sadece Cuma namazları için gidilirdi. Köylü her cuma bir kurban keser, yemek verirdi. Kurban kesme sırası her haneye 2 yılda bir gelirdi. Babam sıra geldiğinde bizden de bir koyun verirdi. Cuma günü verilen koyundan tüm köylüye yahni yapılırdı. Camiler mühürlenince bu törenlerde yapılmaz oldu. Kadınlarımızın genelde başı bağlıydı ve şalvar

giyerlerdi. Eşarp ve şalvar da yasaklandı. Benim doğduğum yıllarda köyde Türkçe konuşulmuş. Fakat Türkçe de yasaklanmıştı. Türkçe konuştuğumuzda ceza alırdık bir de üzerine bizi içeriye alırlardı bir araba dayak verdik. Büyüklerim, kadınlar şalvar giydi, dayak yedi. Eşarp taktı, dayak yedi. Sünnet yasaklandı. Tüm bu olaylar bizi bezdirdi. Dügün yapacak olursun Türkçe şarkı yasak. Tabi tüm bu baskılar bir yerde patlak verdi. Sonuçta zorlada olsa Türkiye'ye geldik. Fakat ben her yıl köyüme giderim. Ne kadar kavga etmiş olsak da her yıl gider arkadaşlarımla görüşürüm. Akrabalarım var. Daha önce kuzu otlattığım yerlere gider gezerim. Dile kolay 22 senem geçti orada benim.

Kaynak Kişi 13 Hüseyin Oruç

ANLATI 14

ŞİRİN BİLİR

Doğum Tarihi: 1973

Göç Tarihi: 26 Haziran 1989

Geliş Nedeni: Zorunlu Göç

Göç Ettiği Ülke: Bulgaristan- Şumnu

Meslek: Öğretmen

Göç Öncesinde Yaşanan ve Göç Nedenleri

Doğduğumuz yıllarda isimlerimiz Türkçe olarak kayıtlara geçmiş, fakat 84-85 yılları arasında tüm Türklere yapılan zorunlu isim değişikliği ile hepimize birer Bulgar adı bulmamız ve isimlerimizi değiştirmemiz söylendi. Bulgar Hükümeti bizlerin aslında Türk değil Bulgar olduğumuz gerekçesiyle isimlerimizin de Bulgarca olması gerektiğini söylemişti. Bundan sonra Türkçe konuşmamız da tamamen yasaklandı. Aslında ben Türkçeyi çok da iyi bilmiyordum. Çünkü hiç Türkçe eğitimi almamıştım. Örneğin annemlerin kuşağı bu konuda bizden daha şanslıymış. Çünkü 1972 yılında annem liseden mezun olmuş. Annemin öğrencilik yıllarında seçmeli Türkçe dersi varmış. Fakat annemlerin döneminde Kuran-ı Kerim dersleri Türkçeden de önce kaldırılmış. Sonuç olarak Bulgaristan'da Türklere için ne dini eğitim ne de Türkçe eğitimi vardı. Bizler doğar doğmaz Bulgarca öğreniyorduk. Kendi dilimizi ancak yaşlılardan duyduğumuz kadar biliyorduk. Fakat kelimeleri anlamadığımız için yine Bulgarca konuşmayı tercih ediyorduk. Yani dil ve din eğitimi bizim için en büyük sorundu.

84 yılı benim ortaokul yıllarımdı. Jivkov Hükümeti asimilasyon politikası sonucunda bizlere: “Sizler Bulgar’sınız, bu nedenle Bulgarca bir ad seçmelisiniz.” Diyeretti. Bulgaristan’da yaşayabilmemiz için artık Bulgar ismi ile Bulgar asıllı olmamız gerekiyordu. Bu konuda bir direniş olmadı. Çünkü biz bölgemizde azınlıktık. Direnecek silahımız ya da başka bir gücümüz yoktu. Sadece bize verilen sürenin son gününe kadar Türkiye’den bir tepki gelir mi diye bekledik ama o da olmayınca mecburen kabullendik. Onlara karşı tek direnişimiz isim seçerken oldu. Bulgarca ve Osmanlıca da ortak kelimeler vardır, bizler anlamı farklı ama söylenişi aynı olan bu kelimeleri seçmeye özen gösterdik. Örneğin “Sevda” ismi gibi. Bu kelime hem Bulgarcada hem Türkçede isimdir. Buna benzer “Suzan” gibi birkaç isim daha vardı. İlk başvuruda isim değiştiren Türk kadınları o sebeple hep “Sevda” ismini aldı. Fakat ne yazık ki Bulgarlar daha sonra bunu anladılar ve “Sevda” gibi ortak olan pek çok isim yasak listesinde

yayınlandı. Ve o isimleri alamadık. Ben de bu yüzden inat ettim ve Bulgarca değil de Rusça olan “Tanya” ismini seçtim. Tabi bu uygulama sadece isimle bitmiyordu. İsimle beraber soy isim de değişiyordu. Soy isim aynı zamanda babamın adı ve de dedemin adı olduğu için hepsi değişmişti. Hatta mezardaki insanların adı bile değişti. Çünkü soy isimlerimiz onların adıydı. Sonuç olarak benim adım Şirin’den Tanya’ ya babamın adı Fikret’ten Filipova’ ya, dedemin adı İsmail’den İskirena’ya döndü. Tam olarak adım, Tanya Filipova İskirena idi artık.

İsim değişikliğinin devamında Türkçe konuşmakta yasaklandı ve sıkı takibe alındı. Türkçe konuşanlara yüklü para cezaları veriliyordu. Bundan en fazla köyde yaşayanlar zarar gördü. Çünkü kırsal kesimde yaşayan Türkler Bulgarca’yı iyi bilmiyor ve kullanmıyorlardı. Bu nedenle de kırsaldan kente indiklerinde para cezasına çarptırılıyorlardı. Hatta köyde yaşayan Türkleri denetlemek için bazı gruplar köyleri gezmeye başladılar. Bunun dışında Bulgar Hükümeti’nin görevlendirdiği kişiler köyde yaşayan Türklere kültürel baskılar da uyguladılar. Kırsal kesimde yaşayan Türklerin “Mantička” denilen mavi önlük, başörtüsü ve şalvardan oluşan yöresel kıyafetleri vardı. Türkçenin yanında bu kıyafetlerin giyimi de yasaklandı. Bulgarlar diliyle, giyim kuşamıyla tüm Türk kültürünü yok etmeye çalışıyorlardı. Aslına bakarsak şehirde yaşayan Türkler olarak bizler yani ben ve benim kuşağım asimile olmuşuk bile. Tamamen Bulgarlar gibi konuşuyor, giyiniyor ve yaşıyorduk. Aslında bu baskı bize asimile olduğumuzu fark ettirdi. Türkçe konuştuğumuzda 18 yaşımızı doldurmadığımız için ceza ailelerimize geliyordu. O dönemde ceza alıp karakola, sorguya götürülen ve de sonra ortadan kaybolan şahıslar olmuştu. Bu nedenle korktuğumuz için Türkçe konuşmuyorduk. Türkçe konuşanlar ve de polise itiraz edenlerse ya para cezası ödüyor ya da ortadan yok oluyordu. Bir de şunu belirtmeliyim. Ben ve benim kuşağım dili zaten çat pat biliyorduk. Türkçeyi ancak Türkiye’den kaçak getirilen filmlerden ve nenelelerimizden duyduğumuz kadarıyla öğrenebilmiştik çünkü. Fakat bu baskılardan sonra ailelerimiz ev içinde özellikle dili unutmamamız için Bulgarca konuşmamızı istemez olmuştu. Yani bu baskı bizde bir uyanışa sebep olmuştu. Ama asıl olan da şu ki; asimile çok yıllar önce başlamıştı ve biz dilimizi öğrenememiştik.

Anı 1

İsim değişikliğinden sonra beni ve ailemi çok duygulandıran şu anımı anlatmak istiyorum. Bulgaristan’da da ticaret lisesine yazılmışım. Okulun sınavla öğrenci alan yatılı öğrencilerin de bulunduğu bir okuldu. Benim başladığım yıllarda tüm Türklerin

isimleri artık Bulgarcaydı. Herkes etrafındakini Bulgar sanıyordu. Dil Bulgarcaydı ve Türkçe konuşmamız kesinlikle yasaktı. Böyle bir ortamda liseye başladım. Yurtta kalan arkadaşlarımız ve biz evinden gidip gelenler çabucak kaynaştık. Benim de “Nela” isimli çok sevdiğim bir arkadaşım oldu. Tabi beni de herkes “Tanya” diye biliyor. Biz Nela ile bir dönem birlikte okuduk. Artık iyice samimi olmuştuk. Bir hafta sonu beraber sinemaya gittik. Bizi sinemada beraber gören anneannemin köylüsü bir kız bana Nela’yla selam göndermiş. Ama tabi: “Şirin’e selam söyle.” şeklinde benim Türkçe isimle. Nela ’da uzunca bir zaman Şirin’in kim olduğunu düşünmüş durmuş. Ben aylar sonra köye anneanneme gittiğimde bana selam gönderen kızla karşılaştığında selamımı alabildim. Ve de Nela’ nın da bizim köyden “Nermin” olduğunu öğrendim. Bu bana ve aileme baskının büyüklüğünü ve çektiğimiz zulmü anlatan acı bir anıdır.

1984 yılında başlayan bu baskılardan sonra bazı profesörlerin ve ileri gelen Türklerin de etkisiyle ayaklanma ve karşı çıkmaların başlaması 4 yılı buldu. Bazı köylerde ve merkezlerde isim değişikliği ve dilin yasaklanmasına karşı ayaklanmalar oldu. Bu ayaklanmalar sırasında çok fazla ölen ve yaralanan oldu. Çünkü Türklerin silahı ya da kendisini savunacak başka malzemesi yoktu. Polis direnenlere anında müdahale ediyordu. Yapılan yürüyüşlerin en büyüğü ve sonuncusu benim şehrim Şumen’ de gerçekleşmişti. Ben okul gezisinde olduğum için katılamadım ama komşularımız ve ailem katılmışlardı. Yürüyüş sırasında ölen ve yaralananlar da olmuştu. Zaten bu son yürüyüşten sonra yürüyüşü organize edenler sınır dışı edildiler. Sınır dışı, nereye gidersen git; sonuçta ülkeyi terk et, şeklinde oldu. Tabi bu dönemden sonra herkes gitmeyi düşünmeye başladı. Çocukluğumuz Türkiye’ye gezi şeklinde de olsa gitme hayaliye geçmiştir. Fakat Bulgar Hükümeti bir aileden en fazla 2 kişinin Türkiye’ye gitmesine izin veriyordu. Eğer Türkiye’ye gitmeyi düşünüyorsan ya eşlerden biri kalacak ya da çocuklardan biri Bulgaristan’da kalacak şeklinde bir uygulama vardı. Uygulama böyle katı olduğundan ve sınır kapalı olduğu için Türklerin Türkiye’ye gitmesi sadece bir hayaldi. Sonrasında zorunlu göç hadisesiyle sınır açıldı ve bu sefer de Bulgar Hükümeti tarafından şunlar söylenmeye başlandı: Türkiye sizi kabul etmez, Türkiye’de zaten ekonomik problemler var. Nüfusu çok, rejimi farklı. Sizler gitseniz de Türkiye’de yapamazsınız.” vs. şeklinde bizlerin önüne Türkiye ile ilgili pek çok olumsuz nedenler sürdüler. Aslında gitmemizi istemediler. Hatta bu konuda TV programları, açık oturumlar, tartışmalar düzenlediler. Türkiye’nin ekonomik yapısı, sosyal yapısı tartışılır oldu bu programlarda. Bu Türk iş gücünün ülkeden yok olmasının ekonomilerini etkileyeceğinin korkusuydu. Sonuçta korktukları da oldu. Örneğin bizim yaşadığımız

“Deli Orman” bölgesinde göçten sonra pek çok fabrika kapandı, üretim durdu. Hatta uzun zaman insanlar ekmek bulmakta dahi güçlük çektiler. Bulgaristan ciddi bir ekonomik kriz yaşadı. Tabi, göç öncesinde bu durumu öngördükleri için gitmemizi istemediler. Bu nedenle Türkiye her fırsatta kötülendi. Hatta: “Sınır dahi açılmayabilir.” Dendi. Fakat Turgut Özal dönemi hükümeti sınırı açtı ve biz Türk vatandaşlarını kabul etti.

Göç Sonrasında Yaşananlar

Öncelikle benim ailem ve diğer aileler sınırı gitmeye (tek başına) cesaret edemedikleri için 6 aile toplanarak bir tır kiraladılar. O tırda 6 bölme oluşturup o bölmelere ufak tefek eşyalar (battaniye, yorgan vs.) konuldu. Sonrasında da sınırı doğru yola koyulduk. Fakat ne yazık ki polis bizlerin tırla sınırdan geçmenize izin verilmez gerekçesiyle bizleri geriye döndürdü. Babamlar farklı yollar aramaya çalıştılar ama sonra tüm yolların engellendiğini öğrendik. Son çare olarak da ayrılıp tek aile olarak ülkeden bir çıkış yolu bulalım, diye düşündük. Bir süre sonra bilet bulabilirsek bir vagonu ikiye bölüp trenle iki aile ülkeden çıkabileceğimizin duyumunu aldık. Babam ve amcam bu kez de o yola başvurular. Fakat amcam ve babam sadece 8 bilet bulabilmişti, bizse 10 kişiydik. Bu sefer kim kalacak sorunu çıktı karşımıza. Öncelikle dedem ve babaaneme: “Siz yaşlısınız, sizler kalın daha sonra farklı anlaşmalar yapılır, tekrar sizler gelirsiniz.” Dendi. Fakat onlar yıllardır sınır kapalı, bir daha izin verilmeyebilir endişesiyle kalmak istemediler. Hal böyle olunca en uygunu amcam ve babamın kalması görüldü. Babamlar sonra biz de bir yol bulur kendi aracımızla geliriz. Türkiye’de aracımızı satar parasını da kullanırız diye düşündüler. Bu belirsizlikler içinde biz 8 kişi babamları Bulgaristan’da bırakarak Kapıkule sınırından 26 Haziran tarihinde geçtik. Aslında Manisa’ya gönderilecek grubun içindeydik. Ama babamlar kısa sürede dönabilirlerse, onlarla buluşuruz düşüncesiyle Edirne Aslıhan köydeki tanıdıklarımızın yanına gittik. Aslıhan köyde babamları bekledik. Bu süreçte babamlardan hiç haber alamadık. Zor bir bekleyişti ama değdi. 20 gün sonra babam ve amcam da Edirne’deydi. Başlangıçta hepimiz Edirne’de kalmak istedik. Fakat iş imkânlarının kısıtlı olması gerekçesiyle İstanbul’a göç etme kararı aldık. Tabi İstanbul pahalı bir şehirdi bizim için. Bu nedenle de 3 aile ancak 1 ev kiralayabildik. Bundan başka nüfusu bizim geldiğimiz ülke kadar olan keşmekeş bir şehirde yaşamının getirdiği kalabalık, pahalılık gibi sorunlarımız da oldu. İşte bu sebeplerle de amcamlar 3 ay sonra Bulgaristan’a dönmeye karar verdiler. Kendilerince haklıydılar da, çünkü Bulgaristan’da ekonomik durumları

iyiydi. Her ailenin evi, arabası, rahat geçinecek kadar parası vardı. Amcamların ve anneannelerin de en az 20 yıllık birikimi vardı ve emeklilikleri gelmişti. Hayatlarının en rahat yaşayabilecekleri zamanındaydılar. Türkiye'ye dönüş tabi bu açılardan her şeyi sıfırlamaktı. Tüm bunları düşününce amcamlar ve onlarla birlikte dedemler Bulgaristan'a geri dönmek istediler. Bu durumdan aslında babam da etkilendi ve o da dönmek istedi. Fakat kardeşim ve ben kesinlikle buna karşı çıktık. Döndüğümüzde bir daha aynı ülkeyi bulamayacağımızı biliyorduk çünkü. Amcamlar ve dedemler o yanılığa düştüler ve 3 ay sonra geri döndüler. Tabi bu işin başka bir boyutu ama sonrasında yani Bulgaristan'a döndükten sonra amcamlar gibi geri dönüş yapanlar Bulgarlar tarafında ülkenin ekonomisini bozup kargaşa yaratmakla suçlandılar. Kendilerince haklıydılar tabi. Türkler gitmiş ve çalışacak kimse kalmadığı için fabrikalar kapanmış ve üretim durmuş, ekonomi altüst olmuştu. Amcamlar bu geri dönüşten sonra çok pişman oldu ve tekrar İstanbul'a geri döndüler. Ne yazık ki 2 eksikle, babaannem ve dedem Bulgaristan'da vefat ettiler. Onlar evlatlarını Türkiye'de bırakmanın ve parçalanmış düzenlerinin yükünü daha fazla çekmediler çünkü.

Bulgaristan'dayken komşu olduğumuz bir aile Manisa'ya göç etmişti bu eski komşularımız bizim tekrar Bulgaristan'a dönme düşüncemizi duyunca babamla amcamı ikna etmek için İstanbul'a kadar gelmişti. Bizimkilere Manisa'nın yaşanması kolay, ucuz ve iş imkânları olan bir şehir olduğundan bahsettiler. Amcam kesinlikle istemedi. Ama bize cazip geldi ve biz Manisa'ya geldik. Amcamlarsa Bulgaristan'a geri döndü. (Fakat sonra tekrar İstanbul'a döndüler.) Manisa'ya geliş yolculuğumuz eski komşumuz yani Fikret ağabeylerin görüşmemizde bizlere bıraktığı adrese doğru başladı. İlk geldiğimizde nerede olduğumuzu bilmiyorduk. Tabi şimdiki bilgilerle YSE kavşağından dümdüz Karaköy'e doğru çıkıp Fikret ağabeylerin evine vardık diye biliyorum. Sonrasında Bulgaristan'dan bize 3 gün önce göç eden bu komşularımızın yardımıyla ev tuttuk. Üç beş parça getirdiğimiz eşyayla eve yerleştik. Kısa bir süre sonra da annemler sanayide iş bulup çalışma başladı. Manisa maceramız böylece başlamış oldu.

Bu arada Fikret ağabeylerin de geldikleri dönemde yaşadıkları ilginç bir hikâyeleri var. Onu da aktarmak istiyorum. Fikret ağabeyler Manisa'ya geldiklerinde ilk olarak devlet tarafından hazırlanan göçmen kampında kalıyorlar. Sonra bu kampa göç eden insanların durumunu görmeye onlara yardım etmeye gelen yardımsever Metin ağabey ile tanışıyorlar. Metin ağabey onları kamptan alıyor ve kendi evine getirip evinde misafir ediyor. Sonrasında iş bulmalarında ve ev kiralamalarında da yardımcı

oluyor. Manisa'ya yerleştikten sonra bizlerin de tanıyıp çok sevdiği iyiliksever insanlığın ölmediğinin kanıtıdır bize Metin ağabeyimiz.

Fikret ağabeylerin dışında 1950 yılında Şumnu'dan Manisa'ya göç eden tanıdıklarımız vardı. Onların yardımı ile Ticaret Lisesi'ne yazıldım. Okula 10. sınıftan devam edecektim. Dili bilmiyordum tabi. Bunun için hafta sonları bize Türkçe kursu veren Galip hocamız vardı. Manisa Lisesi'nde verilen kursta dilimizi epey geliştirdik. Konuşurken en çok yumuşak (ğ) ve (e) harflerinde zorlanıyorduk. Avrupa'da kapalı "e" kullanıldığı için telaffuz da zorluk çekiyorduk ki bu hala tam olarak düzelmedi zaten. Okuma yazmam da yoktu. Tabi dili bilmeyince onlarda olmuyordu. Ama okuma ve yazmayı çabuk öğrendim. Çünkü Bulgaristan'da duygusal nedenlerle alfabesi Türk alfabesine yakın olduğu için yabancı dil olarak Almancayı seçmiştim. Bu yüzden de okuma yazmam çabuk gelişti. Bundan başka Bulgarca ve Türkçe sözlük yoktu. Bu durumda beni epey zorlamıştı. Pek çok kelimenin anlamını çözemiyordum örneğin "sahi" kelimesini sözlükten bakmamıza rağmen bir türlü çözemiyorduk. Tabi zamanla toplum içinde yaşadıkça dili öğrendik. Bu en iyi öğrenme şekliydi zaten. İlginçtir ama halk pazarları dili öğrenmemiz için bize epey yardımcı oldu. Bulgaristan'da "pazar" diye bir kavram yoktur. Sebzeni sadece dükkândan alabilirsin. Türkiye'de pazar meydanlarında satıcıların kelimeleri uzatarak bağırarak satış yapmaları çok ilginç gelmişti bize. Pazarcılarını dinlemek için pazara giderdik arkadaşlarla. Boş boş dolanıp bakınıp pazarcılarının ne dediğini anlamaya çalışırdık.

Lise yıllarına gelince ben ve benim gibi Bulgaristan'dan arkadaşım Berrin'le şivemiz ve mecaz anlamlı kelimeleri anlayamamamız yüzünden epey alay konusu oluyorduk arkadaşlarımız arasında. Ama biz de arkadaşlarımıza göre matematik dersinde çok iyiydik onlar bizim ortaokulda gördüğümüz konuları onuncu sınıfta işliyorlardı. Bu yüzden hoca matematik sorularını tahtaya yazar yazmaz çözerdik. Arkadaşlarımız bize şaşkınlıkla sorarlardı: "nasıl yapıyorsunuz?" Diye onlar için mucizeydi o soruları çözmemiz. Edebiyat dersini yapamıyorduk ama açığı matematikle kapatmıştık. Hiç unutmam yine bir edebiyat dersinde epey güldürmüştüm sınıfımızı. Öğretmenimiz her zaman bize anlamadığımız kelimelerin anlamını sormamızı söylerdi. Ben de "İstanbul'u Dinliyorum" şiirini tahlil ettiğimiz bir edebiyat dersinde "Yosma" kelimesini anlayamadım ve bu ne demek diye öğretmenime sorma gafletinde bulundum. Tabi tüm sınıf benim şaşkın bakışım arasında kahkahaya boğuldu. Sonra öğretmenimizin arkadaşımıza açıklayın demesiyle bir arkadaşımız şöyle bir kadın böyle bir kadın diye tarif etti. Bende epey mahcup oldum tabi. Bu tip durumları çok yaşadık. Zaman içinde

alıştığ. Fakat hayli zorlandık. Ama ne olursa olsun ben Manisa'da çok mutluydum. İstanbul'da kendimi çok yabancı hissetmiştim ve çok bocalamıştım. Manisa ise beni kucaklamıştı adeta. Örneğin okula ilk geldiğim günü anlatmak isterim. Bu beni hala çok duygulandırır çünkü.

Anı 2

Bu benim hayatımın en güzel anısıdır. Manisa Ticaret Meslek Lisesi'nde ilk olarak müdür yardımcısı ile arkadaşlarımın ders yapmakta oldukları sınıfa getirilmiştim. Müdür yardımcımız beni muhasebe dersi vermekte olan öğretmenimiz Hami Atsan' a tanıttı ve sınıftan ıktı. O dakikadan sonra Hami hoca dersi bıraktı ve bana: “şirin anlat bakalım nerden geldin, burayı nasıl buldun, Bulgaristan' da hayatınız nasıldı, burada ailen ne iş yapıyor?” gibi sorular sordu ve bende dersin sonuna kadar anlattım. Hami Hoca, arkadaşlarıma göç hakkında bilgiler verdi. Arkadaşlarım ıt çıkarmadan beni ve hocamı dinlediler sonrasında zil çaldı. Ben de boş bir sıraya çekinerek oturdum. Sonra tüm sınıf arkadaşlarım tek tek: “Hoş geldin şirin.” Diyerek sıramın önünden geçtiler. Ben o an anladım ki Manisa benim memleketim. Ben artık vatanımdaydım ve buraya aittim.

Kaynak Kişi 15 şirin Bilir ve Muhasebe Öğretmeni Hami Atsan

Şirin Bilir Bulgaristan'da Nela Diye Bildiği Nermin Adlı Arkadaşı